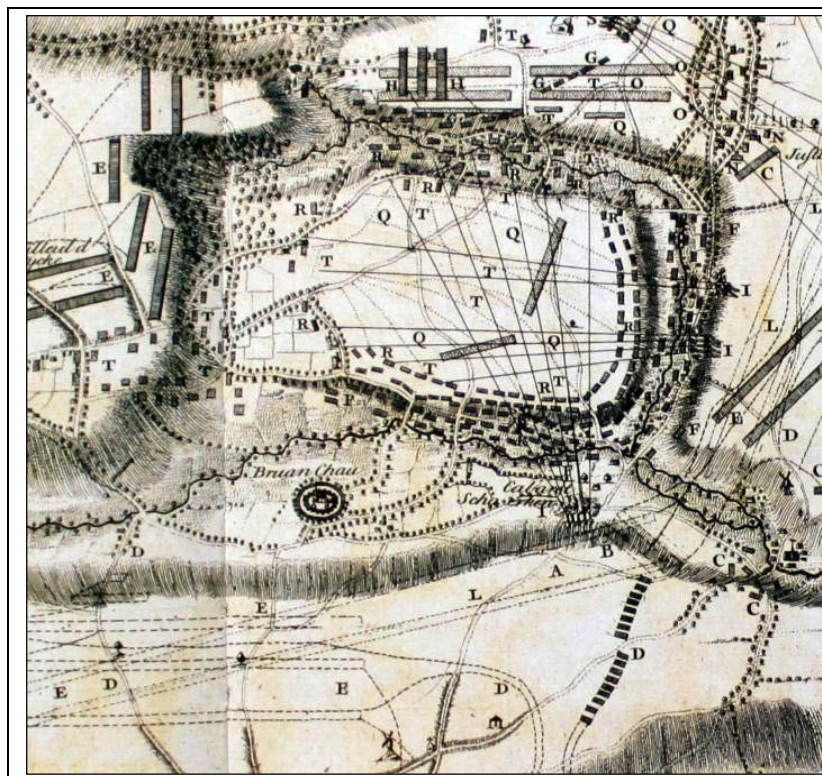

EEN ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE EN WAARDERING VAN HET SLAGVELD VAN OUDENAARDE 1708
(OUDENAARDE, PROVINCIE OOST-VLAANDEREN)

Glenn Foard, Tracey Partida, Jan Vandeburie, Ben De Vriendt,
Lien Urmel, Willem Derde

Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting

Oktober 2012

Colofon

Opgraving Ø	Prospectie ⊗
Vergunningsnummer:	2011/324
Datum aanvraag:	9 september 2011
Naam aanvrager:	Ben De Vriendt
Naam site:	Slagveld Oudenaarde 1708

Opdrachtgever: Vlaamse overheid, Ruimte en erfgoed

Opdrachtnemer: Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting
Postbus 42
9700 Oudenaarde
België
info@enamecenter.org

Stuurgroep:

- Δ Vera Ameels (Agentschap Onroerend Erfgoed)
- Δ Dr John Carman (University of Birmingham)
- Δ Patricia Carman (University of Birmingham)
- Δ Marnic De Meulemeester (Stad Oudenaarde)
- Δ Willem Derde (Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting)
- Δ Ben De Vriendt (Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting)
- Δ Dr Glenn Foard (University of Huddersfield)
- Δ Pieter-Jan Lachaert (Stadsarchief Oudenaarde)
- Δ Steven Mortier (Agentschap Onroerend Erfgoed)
- Δ Tracey Partida (University of Huddersfield)
- Δ Dr Clément Oury (Bibliothèque Nationale de France)
- Δ Peter Van den Hove (Agentschap Onroerend Erfgoed)
- Δ Nele Vanmaele (Agentschap Onroerend Erfgoed)

© 2012 Ename Expertisecentrum voor Erfgoed ontsluiting

Het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vernenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding en onderzoeksvragen.....	5
1.1 Kader	
1.2 Bestek	
1.3 Uitvoering	
1.4 Het belang van het slagveld van Oudenaarde 1708	
1.5 Slagveldarcheologie	
1.5.1 In Vlaanderen	
1.5.2 In Europa en de rest van de wereld	
1.6 Onderzoeksvragen en methodologie	
1.6.1 Onderzoeksvragen	
1.6.2 Methodologie	
1.7 Dankwoord	
 2. Landschappelijke context	15
2.1 Situering van het onderzoeksgebied met huidige kadastrale gegevens	
2.2 Landschappelijke situering en topografie	
2.3 Geologie	
 3. Historische context	19
3.1 Inleiding	
3.2 De Spaanse Successieoorlog (1702-1714)	
3.3 Analyse van het verloop van de slag bij Oudenaarde op 11 juli 1708 20	
3.3.1 <i>Beknopt historiografisch overzicht</i>	
3.3.2 <i>Beschrijving van de veldslag gebaseerd op de concordantie</i>	
3.4 Een inventaris van de historische kaarten en iconografische bronnen met betrekking tot de site, inclusief hun bron/plaatsing	
3.4.1 <i>Primaire kaarten van de veldslag</i>	
3.4.2 <i>Pictografische materiaal van de veldslag</i>	
 4. Archeologische context	70
4.1 Inleiding	
4.2 een raadpleging van de Centraal Archeologische Inventaris (CAI)	
4.2.1 <i>Steentijd</i>	
4.2.2 <i>Metaaltijden</i>	
4.2.3 <i>Romeinse Tijd</i>	
4.2.4 <i>Middeleeuwen</i>	
4.2.5 <i>Nieuwe Tijden</i>	
4.2.6 <i>Sporen van slagveldarcheologie</i>	
4.3 Inventaris van de historische en archeologische studies van het gebied	
4.3.1 <i>Historische studies</i>	
4.3.2 <i>Archeologische studies</i>	
4.4 Een vergelijking met gelijkaardige archeologische sites/ monumenten én hun plaatsing in het landschap	

4.4.1 Inventariserend onderzoek naar premoderne slagvelden in Vlaanderen	
4.4.2 De belangrijkste premoderne veldslagen in Vlaanderen op een rijtje	
5. Historische landschapsreconstructie	105
5.1 Methodologie	
5.2 Historisch Landschap	
5.2.1 Historische kaarten	
6. Gedocumenteerde gebeurtenissen binnen het historische terrein	130
7. Veldwerk	138
7.1 Inleiding	
7.2 Het in kaart brengen van het huidig landgebruik en het sluiten van een overeenkomst met landbouwers voor het uitvoeren van een archeologische prospectie op hun terreinen	
7.2.1 Kaart landgebruikspcelen	
7.2.2 Gegevensverzameling landgebruik	
7.2.3 Gegevensverwerking landgebruik	
7.2.4 Toestemming van landbouwer voor archeologische prospectie op elk perceel	
7.2.5 Aanmaak kaarten voor de archeologen op het terrein	
7.2.6 Evaluatie van de methodologie	
7.3 Metaaldetectoronderzoek	
7.3.1 Werking	
7.3.2 Onderzoeksmethodologie	
7.3.3 Bereik van het onderzoek	
7.3.4 Resultaten	
7.3.5 Verspreidingspatronen	
8. Beschermingscriteria	187
8.1 Inleiding	
8.2 Inhoud (Inhoudelijke waarde)	
8.3 Vorm (Vormelijke waarde)	
8.4 Beleving (Belevingswaarde)	
8.4.1 Algemeen	
8.4.2 De slag bij Oudenaarde 1708	
8.5 Conclusie	
9. Conclusies en aanbevelingen.....	198
9.1 Conclusies	
9.2 Maatregelen	
9.3 Aanbevelingen	
10. Bibliografie.....	213

1. Inleiding en onderzoeksvragen

1.1 Kader

Het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting (EEC) heeft in 2011 en 2012 in opdracht van het Agentschap Onroerend Erfgoed een archeologische evaluatie en waardering uitgevoerd van het slagveld van Oudenaarde 1708 en dit in functie van de opmaak van een beschermingsdossier.

Het onderzoek kan worden beschouwd als het vervolg van een in 2007 uitgevoerde survey onder leiding van het Britse Battlefields Trust. Volgens een wetenschappelijke methode waarbij gebruik wordt gemaakt van metaaldetectoren werd een steekproef gedaan om de archeologische potentialiteit van de Slag bij Oudenaarde na te gaan. Er werd daarbij gezocht naar musketkogels in de ploeglaag. In totaal werden 61 kogels geregistreerd en kon een eerste analyse van de vondsten worden gemaakt. Het was duidelijk dat een doorgedreven onderzoek van het slagveld mogelijk en wenselijk was.

1.2 Bestek

Voorafgaand aan de uitvoering van het onderzoek is door het Agentschap Onroerend Erfgoed een bestek opgesteld waarin onderzoeksvragen en technische voorschriften aan de opdracht zijn gesteld. Het betreft "Bestek nr. 2011-ARCHE1: Een archeologische evaluatie en waardering van het slagveld van Oudenaarde 1708 (Oudenaarde, provincie Oost-Vlaanderen). Onderhandelingsprocedure voor aanneming van diensten zonder voorafgaande bekendmaking." Dit document diende als leidraad voor het onderzoek. De opdracht is op 15 februari gegund door het Agentschap Onroerend Erfgoed (briefkenmerk Pvdh/LT/2011.11-30794).

1.3 Uitvoering

Het veldwerk werd uitgevoerd van 12 september tot 31 oktober 2011. De uitwerking vond plaats tussen juni en oktober 2012. Het onderzoek werd uitgevoerd onder begeleiding van een stuurgroep, waarin de volgende personen zitting hadden:

- Δ Vera Ameels (Agentschap Onroerend Erfgoed)
- Δ Dr John Carman (University of Birmingham)
- Δ Patricia Carman (University of Birmingham)
- Δ Marnic De Meulemeester (Stad Oudenaarde)
- Δ Willem Derde (Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting)
- Δ Ben De Vriendt (Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting)
- Δ Dr Glenn Foard (University of Huddersfield)
- Δ Pieter-Jan Lachaert (Stadsarchief Oudenaarde)
- Δ Steven Mortier (Agentschap Onroerend Erfgoed)
- Δ Tracey Partida (University of Huddersfield)
- Δ Dr Clément Oury (Bibliothèque Nationale de France)
- Δ Peter Van den Hove (Agentschap Onroerend Erfgoed)
- Δ Nele Vanmaele (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Het project kwam tot stand dankzij de samenwerking tussen verscheidene personen en instanties in een projectteam. De volgende personen maakten hier deel van uit:

- Δ Willem Derde, Ben De Vriendt, Lien Urmel en Ann Baele (Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting) voor de projectleiding en de redactie van het eindrapport;
- Δ Tracey Partida (University of Huddersfield) voor de historische landschapsreconstructie;
- Δ Dr Glenn Foard voor de coördinatie van het metaaldetectoronderzoek en de analyse van de slagveldarcheologie (in samenwerking met Amanda Wynne);
- Δ Sam Wilson, Colin Parkman, Amanda Wynne, Ben Raffield voor het veldwerk;
- Δ Jan Vandeburie (University of Kent) voor het historisch en archivalisch onderzoek en voor de analyserapport van het verloop van de slag.
- Δ Julie Cassidy (Portable Antiquities Officer for Northamptonshire, UK) voor de analyse van de niet kogels vondsten.
- Δ Graeme Rimer (Onafhankelijk consulent, gastprofessor aan de universiteit van Huddersfield) voor de analyse van de wapengerelateerde artefacten.

Het project kon tot stand komen met de inzet van andere personen en instanties, meer bepaald:

- Δ Dr Clément Oury (Bibliothèque Nationale de France)
- Δ Erwin Meylemans (Vlaams Instituut Onroerend Erfgoed)
- Δ Dr John Carman (University of Birmingham)
- Δ Dr Xavier Rubio-Campillo (Centro Nacional de Supercomputacion, Spanje)
- Δ Paul Wilcock (University of Huddersfield)

1.4 Het belang van het slagveld van Oudenaarde 1708

Het slagveld van Oudenaarde is om verschillende redenen van archeologisch grote waarde. Het is om te beginnen één van de weinige grootschalige veldslagen (meer dan 150.000 soldaten) in Europa waarvan het slagveld nog grotendeels bewaard is en dus nog beschermd en archeologisch onderzocht kan worden. Hoewel recente ontwikkelingsprojecten zoals de aanleg van het industrieterrein en privé-woningen een deel van het historisch slagveld hebben ingenomen, is er toch voldoende open terrein bewaard gebleven om een zinvol onderzoek naar evaluatie en waardering in functie van een bescherming mogelijk te maken.

Terwijl in de rest van Europa het archeologisch werk rond slagvelden zich focust op vroegere of latere periodes, vooral het midden van de 17^e eeuw en het midden van de 18^e eeuw, is de periode van de overgang van de 17^e naar de 18^e eeuw nooit onderzocht geweest. De enige uitzondering is onderzoek in Spanje, maar de omstandigheden verschillen zodanig van Vlaanderen dat extrapolatie niet mogelijk is.

De vroege 18^e eeuw is cruciaal voor een goed begrip van de ontwikkelingen in de oorlogsvoering in Europa omdat precies in die periode een begin wordt gemaakt met het gebruik van de musket als enige infanteriewapen. Het is ook de periode van de beginnende uniformisering en standaardisering bij de nationale legers.

1.5 Slagveldarcheologie

1.5.1 In Vlaanderen

Slagveldarcheologie is een relatief nieuwe onderzoeksdiscipline die in Vlaanderen vooral wordt beoefend in de context van het onderzoek naar de Eerste wereldoorlog. Nochtans zijn onze contreien ook voor die periode dikwijls het toneel geweest van heel wat conflicten en veldslagen die vaak een beslissende weerslag hebben gehad op het verdere verloop van de Europese geschiedenis. De Slag bij Oudenaarde van 11 juli 1708 is daar een voorbeeld van. Het is vooral het ontbreken van een geschikte methodologie die maakt dat slagvelden van voor de Eerste Wereldoorlog archeologisch nauwelijks worden onderzocht.

Het gevolg is dat waardevolle informatie over de evolutie van de Europese oorlogsvoering op het terrein verloren gaat; dat een unieke en waardevolle bron van informatie over het verloop van veldslagen niet wordt aangesproken; dat slagvelden nauwelijks erkend worden als waardevolle erfgoedelementen; en dat men op die manier ook een vacuum laat waar amateur metaaldetectoristen vrij spel krijgen, met alle gevolgen vandien.

Nooit eerder in Vlaanderen werd een slagveld van voor de Eerste Wereldoorlog aan een professionele archeologische evaluatie onderworpen.

1.5.2 In Europa en de rest van de wereld

Historiek van het onderzoek

Hoewel de interesse voor veldslagen bij historici aanwezig is sinds de discipline ontstond, kwam de specifieke interesse naar slagvelden pas later. Foard¹ vermeldt de vroege pogingen van Edward Fitzgerald vanaf 1842, wiens werk te Naseby in Engeland de opname van veldnamen en andere topografische elementen bevatte. Ook registreerde hij waar artefacten, toebehorend aan een veldslag, door lokale bewoners werden gevonden. Ongeveer tegelijkertijd begon Richard Brooke met een onderzoek naar de slagvelden van de 'Wars of the Roses', hierbij geïnspireerd door zijn geboorte nabij het slagveld van Stoke. Zijn 'Visits to the battlefields in England of the fifteenth century'² zijn voornamelijk kritische besprekingen van de historische bronnen en omvatten de verschillende fasen in het gevecht en de namen van prominenten die werden gewond en gedood. Ook voorziet hij nuttige kaarten van elke site, waarvan sommige van meer praktisch nut zijn dan recent aangemaakte kaarten.

De interesse bij latere vorsers bleef voornamelijk in het vaarwater van Brooke's primaire zorg, het identificeren van plaatsen waar veldslagen plaatsvonden, in plaats van ze te gebruiken als onderzoeksobjecten op zich.

Het gebeurde echter herhaaldelijk dat studenten militaire geschiedenis zich de moeite getroostten om de sites die zij onderzochten te bezoeken om er de topografie in verband te brengen met eigentijdse bronnen: zowel Oman³ als Weller⁴ reisden door Spanje en Portugal

¹ Foard, G. 1995. Naseby, The decisive campaign, Whitstable, Pryor Publications

² Brooke, R. 1854. Visits to the fields of battle in England of the Fifteenth Century. London, John Russell Smith (heruitgave 1975, Dursley, Alan Sutton)

³ Oman, Sir C. 1902. A history of the Peninsular War Volume I. London, Greenhill

⁴ Weller, J. 1962. Wellington in the Peninsula. London, Greenhill

om er slagvelden te bezoeken. Desalniettemin lag de primaire focus steeds op het bewijs in de literatuur, meer dan wat de plaats zelf kon verstrekken.

Geleidelijk kwam men dichterbij de directe interesse voor het slagveld op zich. Dit leidde uiteindelijk naar de recente explosie van interesse in slagveldarcheologie. De eerste oefening in slagveldarcheologie in de twintigste eeuw vond plaats in de jaren vijftig en zestig, wanneer het militaire regime in Portugal het militair verleden van Portugal wou vieren door de vroegere militaire daden van Portugal in de verf te zetten. Opgravingen voorafgaand aan de bouw van een monument en een museum op de site van de slag van Aljubarotta, waar Portugal verscheen als een onafhankelijke staat, onthulden een massagraf en slagveld elementen.⁵ Deze oefening in slagveldarcheologie bleef relatief onbekend voor de mensen die bezig waren met slagveldarcheologie.

Een decennium later toonde onderzoek te Marston Moor⁶ en te Maldon⁷ het belang van topografisch onderzoek en de reconstructie van het historisch landschap aan door te onthullen hoe onderzoek gebaseerd op het moderne landschap zeer misleidend kan zijn. Te Marston Moor realiseerde men zich dat de verzonken weg, die een grote rol speelde in de negentiende en twintigste eeuwse verslagen, pas werd aangelegd in de 18e eeuw en aldus niet aanwezig was toen de veldslag plaatsvond. Te Maldon moest de enige eigentijdse bron worden herzien nadat er bevestiging kwam dat er een belangrijk verschil in het zeeniveau was opgetreden tussen de tiende en de twintigste eeuw.

De combinatie van een nauwgezette registratie van artefacten, topografisch onderzoek en de zoektocht naar doden bij de 'Little Bighorn' site in de VS⁸ gaf slagveldarcheologie eindelijk de nodige aandacht en deze technieken werden sindsdien toegepast in Palo Alto, Texas⁹, in het Verenigd Koninkrijk in Towton¹⁰ en elders¹¹. Ten gevolge van enkele succesvolle projecten in de slagveldarcheologie is het aantal slagveldarcheologen in Europa substantieel gegroeid en is het domein in toenemende mate erkend als betekenisvol.

⁵ do Paco, A. 1962. 'Em Torno de Aljubarotta. I-O Problema dos ossos dos combatantes da batalha', *Anais da Academia Portuguesa da Historia* II (12), pp. 115-163

⁶ Newman, P. 1981. *The battle of Marston Moor*, Strettington, Anthony Bird Publications.

⁷ Petty, G. And Petty, S. 'A geological reconstruction of the site of the battle of Maldon' in J. Cooper (ed.) *The Battle of Maldon. Fiction and fact*. London and Rio Grande, The Hambledon Press, pp 159-169

⁸ Scott, D. *Archaeological Perspectives on the battle of the Little Bighorn*, Norman O and London, University of Oklahoma Press

⁹ Haecker, C.M., Mauck, J.G. 1997. *On the Prairie of Palo Alto: historical archaeology of the US-Mexican War battlefield*. College Station TX, Texas AandM University Press

¹⁰ Fiorato, V. 2000. *Blood Red Roses: the archaeology of a mass grave from the Battle of Towton AD 1461*. Oxford, Oxbow.

¹¹ Freeman, T., Pollard, T. 2001. *Fields of Conflict: progress and prospects in battlefield archaeology*, proceedings of a conference held in the Department of archaeology, University of Glasgow, Oxford, BAR International Series 958, Archaeopress

Doyle, P., Bennet, M.R. 2002. *Fields of battle: terrain in military history*. Dordrecht, Kluwer English Heritage. 1995. *Register of Historic Battlefields*. London, English Heritage.

Archeologisch onderzoek naar slagvelden:

Slagvelden uit de oudheid en de middeleeuwen

De precieze locatie van veldslagen uit de vroegste historische perioden zijn zelden gekend uit de geschreven bronnen en het is moeilijk om ze te lokaliseren. Recentelijk werden er twee veldslagen uit de Romeinse periode gelokaliseerd op basis van archeologisch onderzoek. Beide bevinden zich in het noorden van Duitsland: Kalkriese, de site waar drie legioenen van Varus in 9 na Christus werden vernietigd¹² en een voorheen onbekende actie uit de 3e eeuw te Harzhorn. In beide gevallen vonden archeologen de site door prospectie. Een nauwgezette analyse van de verspreiding van de artefacten liet toe om het gevecht te reconstrueren. Opgravingen te Kalkriese brachten de hindernis aan het licht die de Germanen opwierpen om de Romeinen te verhinderen te ontsnappen naar de omliggende gronden en hen hierbij in te sluiten tussen de aanvallers en moerassig gebied.

Een combinatie van oppervlaktevondsten en een nauwkeurige analyse van de beschikbare geschreven bronnen lieten de identificatie toe van de elfde eeuwse veldslag van Fulford in Engeland¹³. Naast pijlpunten, gebroken zwaarden en speren werden er bewijzen gevonden van metaalbewerking, waaronder aambeelden en ander gereedschap, alsook onvolledige en onafgewerkte metalen objecten waaronder pijlpunten.

Het slagveld van Towton (Engeland) kon gelokaliseerd worden na de ontdekking van een massagraf dichtbij de site van de veldslag¹⁴. Na de opgraving en nauwkeurige analyse van de menselijke resten, ging de aandacht naar het gevecht zelf en de zoektocht naar andere graven. Tijdens het metaaldetectoronderzoek werden metalen objecten gevonden die het toelieten om het slagveld af te bakenen. Het ging hier voornamelijk om vondsten die toebehooren aan de kledij. Dichte clusters van artefacten werden geïnterpreteerd als locaties waar het hevigst werd gevochten. Het is ook mogelijk, maar dit moet nog worden bewezen, dat deze concentraties de plaats voorstellen waar de slachtoffers werden begraven.¹⁵

Vroeg moderne tot negentiende eeuwse slagvelden

Gezien het onderzoek naar vroege slagvelden vele problemen met zich meebrengt, is het geen verrassing dat de focus van slagveldarcheologie zich richt op latere perioden waar de locaties van de acties beter gekend zijn. Het gros van het onderzoek beslaat de periode tussen de zestiende en de negentiende eeuw.

In Europa ligt de focus op vroegere perioden – vooral de zeventiende en de achttiende eeuw. De laatste veldslagen in Engeland en Schotland werden uitgevochten in 1685 en 1746. Foard verrichte uitgebreid onderzoek op de slagvelden van Naseby en vooral Edgehill, beide daterend uit de Engelse burgeroorlog van midden de zeventiende eeuw. Edgehill blijft het enige vroeg moderne slagveld dat in zijn totaliteit werd onderzocht. Er werd ook uitgebreid historisch en topografisch onderzoek verricht om het zeventiende eeuwse landschap te reconstrueren. Dit, tezamen met het metaaldetector onderzoek, wees uit dat de

¹² Rost, A. 2007. Characteristics of ancient battlefields: the battle of Varus (AD9). In Scott, D. 2007. Fields of Conflict: battlefield archaeology from the Roman empire to the Korean War (2VOL). Westport Conn.: Praeger 50-57.

¹³ Jones, C. 2011. Finding Fulford: the search for the first battle of 1066. London, WPS.

¹⁴ Fiorato, V. Boylston, A.. 2000. Blood Red Roses: the archaeology of a mass grave from the battle of Towton AD 1461. Oxford, Oxbow.

¹⁵ Sutherland, T. 2007. Arrow points to mass graves: finding the dead from the battle of Towton 1461 AD. In Scott, D., Babits, L. 2007. Fields of Conflict: battlefield archaeology from the Roman Empire to the Korean War (2VOL). Westport Conn: Praeger, 160-173

traditionele bronnen ernstige fouten maakten in de manier waarop de troepen werden gepositioneerd en hiermee elk begrip van het verloop van de actie beïnvloedden. Elders in Europa werd en wordt er onderzoek uitgevoerd in Lützen (Duitsland), in Poltava (Oekraïne), in Landskrona (Zweden) en in Almenar en Talamanca (Spanje).

Twintigste eeuw

De technieken van slagveldarcheologie lenen zichzelf niet noodzakelijk goed tot re-interpretaties van de sites van de hoog technologische oorlogsvoering van de 20e eeuw in Europa. Hier heeft de toepassing van meer traditionele archeologie meer te bieden. Van studies van het veranderende landschap van WOI in België waarin opgravingen en geofysisch onderzoek resterende sporen onthulden van loopgraven, tot de locatie van ontsnappingstunnels in krijgsgevangenenkampen¹⁶, en de wereldwijde zoektocht naar overblijfselen van diegenen die niet begraven werden¹⁷. Hoewel er gemeenschappelijke interesses en belangen zijn, heeft de conflictarcheologie van de 20e eeuw zich in een ander vak genesteld.¹⁸

1.6 Onderzoeksvragen en methodologie

¹⁶ Doyle, P., Babits, L., 2007. 'For you the war is over': finding the gerewat escape tunnel at Stalag Luft III. In Scott, D., Babits, L. En Haecker, C. 2007. Fields of Conflict: battlefield archaeology from the Roman Empire to the Korean War. Westport Conn.: Praeger, 398-416.

¹⁷ Bijvoorbeeld Silverstein, J., Byrd, J. 2007. Hill 209: the last stand of Operation Manchu, Korea.

¹⁸ Schofield, J., Johnson, W.G. 2002. Matériel Culture: the archaeology of 20th century conflict. London, Routledge.

1.6.1 Onderzoeksvragen

Ten behoeve van het beschermingsdossier zijn door het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Wat is de huidige stand van kennis en onderzoek van premoderne slagvelden en slagveldarcheologie?
2. Wat is er reeds bekend over de archeologie op het slagveld van Oudenaarde 1708?
3. Wat is de ruimtelijke begrenzing van het slagveld van Oudenaarde 1708?
4. Hoe zag het landschap eruit ten tijde van de veldslag? In welke mate onderging dit landschap wijzigingen?
5. Zijn er specifieke landschapskenmerken die een rol speelden in de acties tijdens de veldslag? Zijn deze landschapskenmerken nog steeds aanwezig?
6. Laten de resultaten van het metaaldetectoronderzoek toe om uitspraken te doen in verband met het verloop van de slag? Stemmen deze resultaten overeen met het historisch onderzoek?
7. In welke mate is de archeologische site uniek voor Vlaanderen/ voor een bepaalde periode en/of binnen een bepaalde geografische regio?
8. Heeft het archeologische monument een meerwaarde op grond van de archeologische en/of landschappelijke context waarin het zich bevindt?
9. In welke mate is de archeologische site nog niet verstoord, in welke mate is het archeologische vondstenmateriaal nog bewaard gebleven? Wat is hun bewaringstoestand en densiteit?
10. In welke mate heeft de bodemsoort een invloed op de conservering van de vondsten?
11. Is het monument visueel herkenbaar in het landschap en wat is de relatie met de omgeving?
12. Roept het monument voor een gemeenschap een herinnering op aan het verleden?
13. Is het slagveld van Oudenaarde 1708 op grond van zeldzaamheid, representativiteit, wetenschappelijk potentieel, archeologische/ landschappelijke context, bewaringstoestand, waarneembaarheid en herinnering aan te duiden als archeologisch monument?
14. Wat zijn de mogelijkheden naar beheer en behoud van de site?

1.6.2 Methodologie

De methodologie die werd toegepast bij het onderzoek te Oudenaarde is gebaseerd op diegene die werd ontwikkeld, vanaf het midden van de jaren negentig, voor het onderzoek van slagvelden in de pre-industriële periode in Engeland.¹⁹ Het is een interdisciplinaire aanpak die gebaseerd is op eerder onderzoek van slagvelden in de Verenigde Staten; een lange traditie van het historisch en archeologisch onderzoek van het Engelse landschap; en de verschillende vaardigheden van de militaire historicus. Deze methode bleek zeer effectief bij het onderzoek naar slagvelden vanaf de zeventiende eeuw in Engeland en aldus werd verwacht dat dit direct toepasbaar zou zijn bij slagvelden uit de vroege achttiende eeuw doorheen Europa, waar zowel het fysische als de geschreven bronnen zeer gelijkend zijn. Deze aanpak doorloopt een aantal verschillende stappen.

De eerste stap bestaat erin de belangrijkste secundaire bronnen door te nemen, om zo de huidige stand van kennis te begrijpen en het slagveld te localiseren of mogelijke alternatieve sites die moeten worden onderzocht. In het geval van Oudenaarde was de algemene locatie van het slagveld goed gekend, hoewel er heel wat onzekerheid heerste met betrekking tot de uitgestrektheid en het exacte centrum van de acties.

De tweede stap bestaat erin de primaire bronnen van de veldslag te doornemen, indien nodig getranscribeerd of vertaald uit de originele bronnen om zeker te zijn dat hun exacte betekenis wordt verstaan, en om hun vertekeningen en beperkingen vast te stellen. De verschillende bronnen worden vervolgens samengegoten in een concordantietabel, hetgeen een samengesteld chronologisch beeld mogelijk maakt van elk element en elke fase van de veldslag, in elke sector van het slagveld, die gebruik maakt van de werkelijke woorden uit de originele bronnen. De concordantietabel wordt nadien nagekeken om de topografische aanwijzingen in de bronnen te markeren, aangezien deze het mogelijk maken bepaalde onderdelen van de actie in het landschap te plaatsen.²⁰

De derde opdracht bestaat erin om de verschillende legers te karakteriseren, inclusief informatie over de aantallen, samenstelling en wapenuitrusting. De uitrusting is belangrijk bij de interpretatie van de slagveldarcheologie die op een site wordt terug gevonden alhoewel deze gezien de beperkte doelstellingen en middelen voor dit onderzoek niet in detail konden worden onderzocht. Gegevens met betrekking tot de aantallen en de vormen van de troepenontplooiing zijn normaliter ook vereist om de ontplooiing van de troepen te reconstrueren, of ten minste een indicatie op te leveren van de verwachte omvang van het front. Zoals hieronder wordt besproken, zijn de standaardregels die worden gebruikt bij de troepenontplooiing in open terrein hier niet relevant aangezien een groot deel van de veldslag werd uitgevochten in gesloten terrein. Voor Oudenaarde echter zijn er twee kaarten van de veldslag in de primaire bronnen die een uitzonderlijk accuraat beeld geven, hetgeen het mogelijk maakt om deze complexe analyse in de studie te vermijden. De volledige analyse van zulk bewijs zou echter van waarde zijn in een meer uitgebreide toekomstige studie van de veldslag, aangezien het mogelijk zou maken bepaalde aspecten van het plaatsen van de troepen in het historisch landschap te testen en te verfijnen.

De vierde opdracht is om het landschap ten tijde van de veldslag te reconstrueren in kaartvorm, gebaseerd op zowel fysiek als geschreven bewijs. De gegevens van de verschillende historische landschapsbronnen worden getranscribeerd op een moderne digitale kaart in een GIS omgeving. Voor de huidige studie werd MapInfo gebruikt.

¹⁹ Foard, G. & Morris. 2012. *The Archaeology of English Battlefields*. York, CBA

²⁰ Foard, G. (forthcoming) *Battlefield Archaeology of the English Civil War*. Oxford, Archaeopress, appendix 3.

De vijfde opdracht is om al het voorgaande bewijs te integreren, en de gedocumenteerde gebeurtenissen in het historische landschap te plaatsen gebruikmakend van de topografische aanwijzingen in de primaire bronnen. In het huidige onderzoek omvatte dit vooral het digitaliseren van de kaart van de veldslag van Tindal en het schilderij in perspectief van de veldslag van Bredael. In de latere fasen van de studie dient de digitale reconstructie van het terrein ook als basis voor de identificatie van het historisch landschap, meer bepaald die elementen van het landschap die een tactisch belang hadden. Dit is belangrijk bij de interpretatie van hoe en waarom welbepaalde elementen van de actie op die manier plaatsvonden

De laatste fase van de studie is om de interpretaties, waartoe men gekomen was in stadium 5, te testen en te verfijnen door ze aan de hand van de slagveldarcheologie op het terrein te onderzoeken. Dit laatste is een dataset die geheel onafhankelijk staat van het bewijs waarop de initiële interpretaties werden gebaseerd. De voornaamste aanpak om slagveldarcheologie te onderzoeken is een systematisch metaaldetectoronderzoek, om een representatief staal van de verspreiding van metalen artefacten terug te vinden, die tijdens of meteen na de veldslag werden achtergelaten en om zo hun verspreiding doorheen het landschap te registreren.

Deze gehele methodologie vereist een waaier aan expertise gaande van militaire geschiedenis, tot historische en archeologische studie van het landschap, tot het onderzoek van slagveldarcheologie met behulp van metaaldetectors en, voor vroegmoderne slagvelden, de analyse van kogels en andere metalen artefacten.

Het onderzoek naar massagraven is een ander gespecialiseerd onderdeel van het onderzoek binnen de slagveldarcheologie. Het is normaal gezien niet haalbaar of geschikt om zulk werk te ondernemen bij een onderzoek dat er toe dient om de uitgestrektheid van een slagveld te achterhalen en de manier waarin deze actie paste in het landschap van het slagveld. Dit aspect kan behandeld worden wanneer een bredere studie wordt opgezet. Er moet wel rekening mee gehouden worden dat het localiseren van massagraven, die vermoedelijk kleiner zijn dan 100 vierkante meter een lastige taak is. Door het uitgevoerde onderzoek is het misschien mogelijk om het gebied waar massagraven kunnen verwacht worden te verkleinen, maar het blijft een grote onderneming. Hoewel onderzoek in bronnen en lokale tradities het mogelijk maken om potentiële sites te identificeren, is de methode van geofysisch onderzoek voor de identificatie van massagraven nog steeds niet bijzonder effectief, zoals bleek bij onderzoek te Towton en East Stoke.²¹

Met ongeveer 165.000 soldaten die deelnamen aan de slag bij Oudenaarde, was Oudenaarde één van de grootste veldslagen die ooit in Europa werden uitgevochten voor de Napoleontische oorlogen en, als een resultaat van de aard van de actie, is het slagveld van een uitzonderlijke grootte. Met een totale oppervlakte van zo'n 20 vierkante km is Oudenaarde twee keer zo groot dan het slagveld van Edgehill, voorlopig het meest uitgestrekte slagveld dat werd onderzocht uit de pre-industriële periode in Europa. Edgehill, waar 30.000 troepen vochten in 1642, is Engeland's grootste slagveld, maar heeft 'slechts' een oppervlakte van 10 vierkante km. Bijna 5 vierkante km werd er systematisch onderzocht met metaaldetectors waarbij de afstand tussen de transecten 10 m bedroeg, voorts werd er 44 ha heronderzocht op 10 m transecten en 32 ha werd intensief onderzocht op 2.5 m transecten.²² Gezien er voor het onderzoek te Edgehill 575 mandagen veldwerk nodig waren (>3500 man uren), verspreid over 144 onderzoeksdagen over drie jaar, zal het onderzoek op het veel grotere slagveld te Oudenaarde, dat slechts plaatsvindt over één seizoen, een veel kleinere staalname opleveren. Gelijkaardige problemen deden zich voor met betrekking tot

²¹ Ibid. 33-4. Peter Masters, pers. com.

²² Foard, G. (forthcoming). *Battlefield Archaeology of the English Civil War*. Oxford, Archaeopress

de geschreven bronnen. Daar waar er slechts 23 primaire bronnen bestaan voor de slag bij Edgehill, allemaal in het Engels, ligt het aantal voor Oudenaarde boven de 40 en deze werden geschreven in verschillende Europese talen, hetgeen een grotere uitdaging betekent voor de analyse en integratie. De uitgestrektheid van het slagveld, met 20 vierkante km ten opzichte van 10, biedt ook een veel grotere uitdaging voor de reconstructie van het landschap.

Voor deze en andere redenen die hieronder worden besproken, kan geen enkel aspect van deze studie als definitief worden beschouwd. Het toont echter wel de principes en een methodologie voor het onderzoek naar slagvelden; voorziet een veilige informatiebasis waarop toekomstig onderzoek kan verderbouwen; en er werd voldoende data verzameld die ons in staat stelt om uitspraken te doen in verband met behoud en beheer.

1.7 Dankwoord

Voor het tot stand komen van deze studie kon het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting (EEC) rekenen op heel wat steun van verschillende instanties en personen. Iedereen die aan deze studie op een of andere manier heeft bijgedragen, wensen we daarom uitdrukkelijk te bedanken. Eerst en vooral de leden van de stuurgroep: Peter Van den Hove, Steven Mortier, Vera Ameels, Nele Vanmaele van het Agentschap Onroerend Erfgoed, Glenn Foard en Tracey Partida (University of Huddersfield), John en Patricia Carman (University of Birmingham), Clément Oury (Bibliothèque Nationale de France), Pieter-Jan Lachaert (Stadsarchief Oudenaarde) en Marnic De Meulemeester (Stad Oudenaarde). Het uitvoeren van het metaaldetectoronderzoek op het slagveld van Oudenaarde 1708 kwam tot stand dankzij de medewerking van velen: allereerst wensen wij onze dank te betuigen aan de vrijwilligers die instonden voor het metaaldetectoronderzoek: Amanda Wynne, Benjamin Raffield, Colin Parker, Sam Wilson en Nic Bauters. Ook wensen wij het OCMW Oudenaarde en Stefaan Decrock te danken voor de huisvesting van de studenten tijdens het veldwerk. Voorts de firma West Coast Detecting voor het ter beschikking stellen van metaaldetectors tijdens het onderzoek. Tot slot wensen wij alle grond eigenaren en pachters te bedanken die toestemming gaven om hun gronden te betreden tijdens het metaaldetectoronderzoek.

2. Landschappelijke context

2.1 Situering van het onderzoeksgebied met huidige kadastrale gegevens

De afgebakende zone wordt in het noorden begrensd door de Wannegemstraat en de Huisepontweg, in het oosten door Westering (N60) en in het westen en het zuiden door de Deinzestraat (N459), die Oudenaarde met Kruishoutem verbindt. Het slagveld strekt zich uit over de dorpen Huise (Zingem), Ooike (Wortegem-Petegem), Heurne en Mullem (Oudenaarde) en Wannegem-Lede (Kruishoutem).

Er werd toestemming verleend om een metaaldetectoronderzoek te verrichten op volgende percelen:

Eine (Oudenaarde)

Afdeling 2 Sectie A

19B, 19C, 21A, 27A, 28A, 29E, 30A, 77V, 138B, 140E, 181A, 182A, 190A, 192B, 227A, 228A, 229A, 240A, 242A, 243B, 245B, 246B, 250F, 251C, 251D, 252C, 252D, 253A, 254A, 256A, 258B, 259B, 260B, 261B, 262B, 263B, 267C, 268C, 269C, 271C, 496D, 497F, 497G

Afdeling 2 Sectie B

15A, 18A, 25A, 26A, 27A, 57R, 97A, 102A, 107A, 115B, 157A, 159A, 209L, 212, 212A, 218A, 238A, 239A, 240A, 246A, 247D, 247E, 258C, 270B, 400B, 402C, 407A, 421E, 427B, 434A, 438C, 441B, 442B, 442C, 446C, 447A, 447B, 454B, 455B, 470A, 471A, 472A, 473A, 477A, 479A, 481A, 482C, 483A, 484B, 486B, 488A, 491A, 493B, 493C, 493D, 499C, 499E, 501B, 503A, 505A, 516E, 545A, 567A, 568C, 569A, 570C, 570D, 571K

Bevere (Oudenaarde)

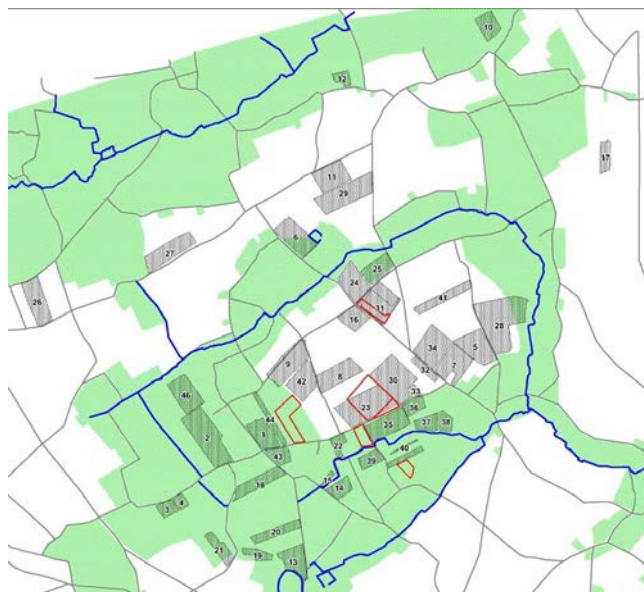
Afdeling 8 Sectie A

1A, 2A, 3A, 5B, 6A, 7A, 8A, 9F, 10G, 10M, 11A, 12B, 15B, 16B, 17B, 78A, 79A, 80A, 81A, 82K, 82H, 83C, 84A, 87B, 107F, 111A, 113E, 114C, 116E, 117A

Mullem (Oudenaarde)

Afdeling 9 Sectie A

337A, 338A, 339A

Afbeelding 1: De onderzochte percelen in 2007 (ROOD) en in 2011 (GRIJS)

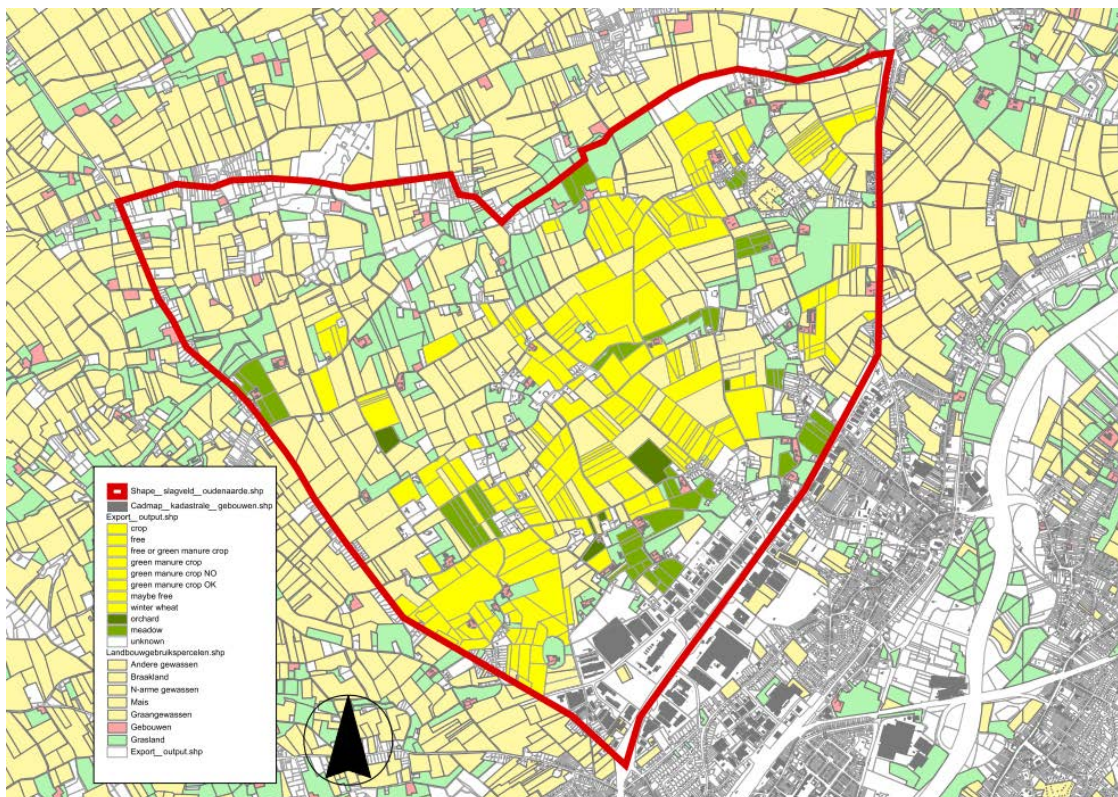

2.2 Landschappelijke situering en topografie

Landschappelijk behoort het slagveld Oudenaarde 1708 tot het heuvelland van de Vlaamse Ardennen. Het gebied ontleent de benaming 'Vlaamse Ardennen' aan de soms indrukwekkende hoogteverschillen en dicht beboste heuveltoppen. De getuigeheuvels blijven de sterkst in het oog springende landschappelijke fenomenen in de streek. Ten zuiden van het slagveld van Oudenaarde 1708 komen enkele meer bescheiden uitlopers van deze getuigeheuvels voor: de Eikenberg (82 m), de Wolvenberg (51 m), de Volkegemberg (84 m) en de Boigneberg (83 m).

Het slagveld is gelegen in een open, ondiepe vallei die ruwweg oost-west loopt en stijgt tot heuvelruggen in het noorden en het zuiden. De helling in het noorden is relatief hoog en steil, aan de voet ervan lopen de Leedsebeek en de Rooigembeek. Het slagveld wordt in het midden doorkruist door de Grote beek en de Marollebeek. De zuidelijke rug is laag en zacht: aan de voet ervan loopt de smalle en ondiepe Diepenbeek. Zo'n twee kilometer verder ligt de stad Oudenaarde, dat gelegen is langs de Schelde.

De afgebakende zone heeft een overwegend agrarisch karakter, die hoofdzakelijk wordt ingenomen door akkerland. Weiland komt vooral voor in de noordelijke helft. Ook zijn er enkele appelboomgaarden te vinden. De zuidoostelijke grens van het slagveld wordt ingenomen door industriepark De Bruwaan. Een secundaire weg loopt langs de bodem van de vallei met parallelle wegen onder de toppen van de noordelijke en zuidelijke heuvelruggen; hiertussen lopen nog andere wegen.

Afbeelding 2: Afbakening van het slagveld met weergave van het landgebruik

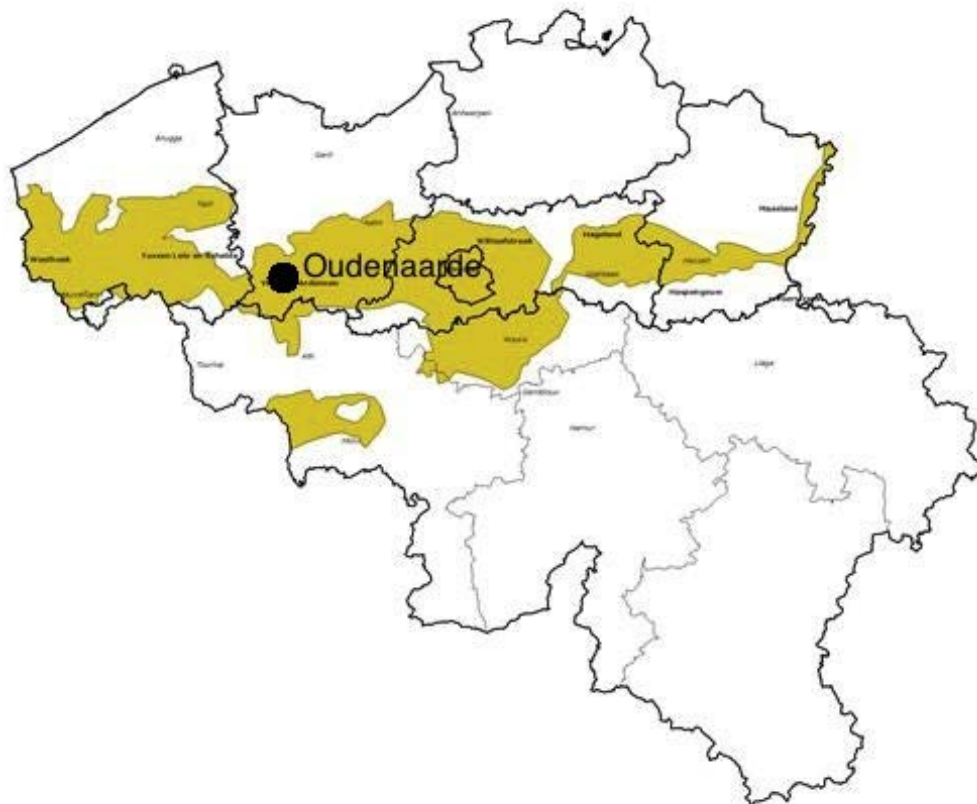

2.3 Geologie

De geologie van het slagveld van Oudenaarde 1708 wordt slechts summier behandeld. Het onderzoek op het slagveld spitste zich immers toe op het localiseren en opgraven van metalen objecten in de teelaardelaag. De mogelijke B horizont en C horizont werden niet aangesneden en aldus kunnen er ook geen uitspraken over worden gedaan.

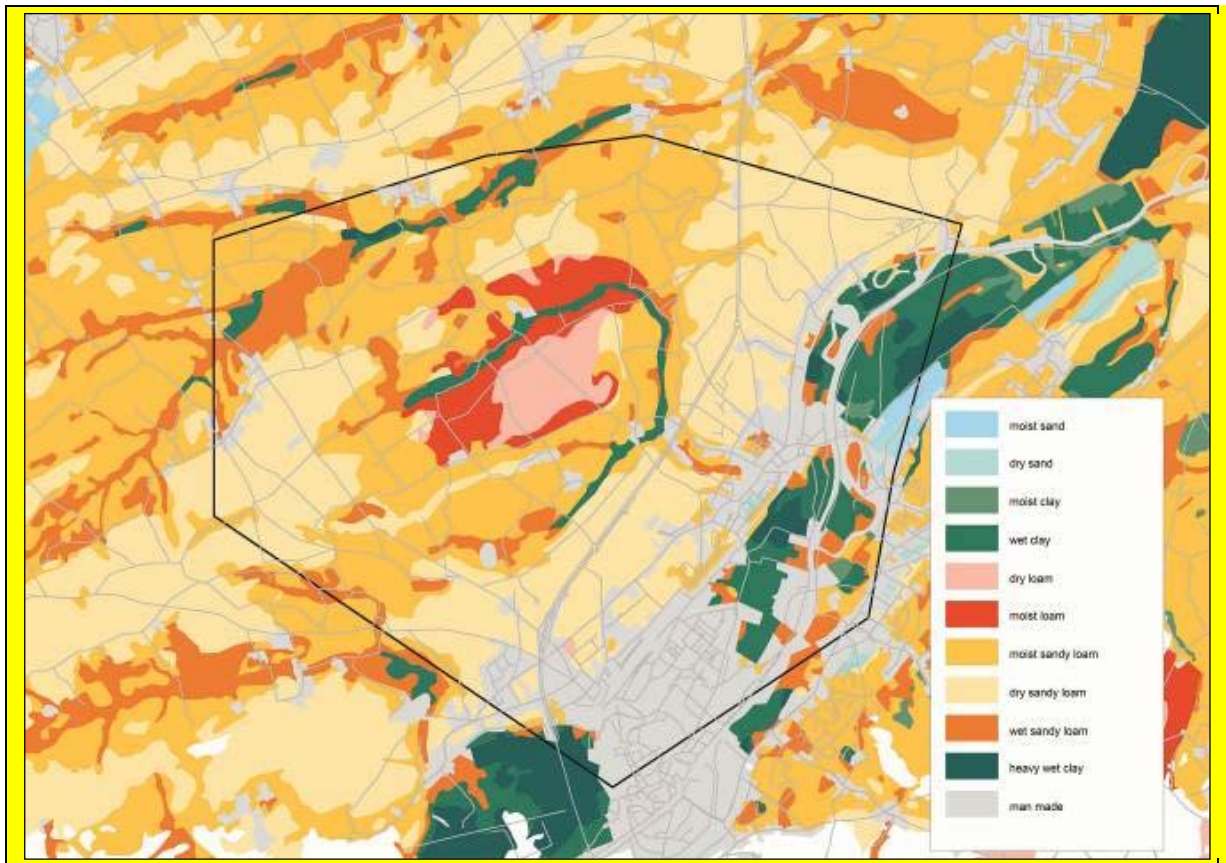
De formaties die hier van rechtstreeks belang zijn voor de bodemgesteldheid bestaan uit tertiaire en quartaire (pleistocene en holocene) afzettingen. Het geologisch substraat dat onmiddellijk onder het kwartair dek wordt aangetroffen bestaat uit kleiige en zandige sedimenten. Voornaamste afzetting is een kleilaag die onder andere het tertiair substraat kenmerkt van een brede strook langs beide zijden van de Scheldevallei. Het zandige faciës, het boven leperiaan (Ys) vormt de onderklei en het hoger gelegen landschap met Paniseliaansubstraat. De holocene formatie kenmerkt zich door (recente) alluviale en colluviale afzettingen in de beekvalleien en aan de voet van de hellingen.

Bodemkundig behoort het slagveld van Oudenaarde 1708 tot de zandleemstreek. Dit is een samenvoeging van verschillende kleinere streken die zich van het westen naar het oosten over geheel de breedte van het land uitstrekken. De zandleemstreek vormt de overgang tussen de noordelijke zandgordel en de leemgordel in het zuiden.

Afbeelding 3: De zandleemstreek in België

Afbeelding 4: Afbakening van het slagveld met aanduiding van de verschillende bodemtypes

Binnen de afgebakende zone van het slagveld zijn drie verschillende textuurklassen te onderscheiden: klei, leem en zandleem. In de beekvalleien vinden we alluviale kleibodems terug (Klasse E en U). Langsheen de Marollebeek en de Diepenbeek betreft het bodemtype I-Eep: Sterk gleyige kleibodem zonder profiel met leem op geringe diepte. Langsheen de Leedsebeek en de Rooigembeek betreft het bodemtype Ufp: Zeer sterk gleyige zware kleibodem zonder profiel. Centraal op het slagveld, ten noorden en ten zuiden van de Marollebeek bevindt zich een zone die op de bodemkaart als klasse A (leem) gekarteerd staat. Hier kunnen volgende bodemtypes worden onderscheiden:

Ada0: Matig natte leembodem met textuur B horizont

Aca: Matig droge leembodem met textuur B horizont

Aba: droge leembodem met textuur B horizont

Acp: Matig droge leembodem zonder profiel

Adp: Matig natte leembodem zonder profiel

De rest van het slagveld wordt ingenomen door zandleemgronden (Klasse L).

Lba0: Droge zandleembodem met textuur B horizont

Ldc: Matig natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont

Lep: Natte zandleembodem zonder profiel

Lhc: Nate zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont

Ldp: Matig natte zandleembodem zonder profiel

Lcp: Matig droge zandleembodem zonder profiel

Lca: Matig droge zandleembodem met textuur B horizont

Lfp: Zeer natte zandleembodem zonder profiel

3. Historische context

3.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 wordt de historische context van de slag bij Oudenaarde geschetst. Na de aanleiding, het verloop en het einde van de Spaanse Successieoorlog te hebben behandeld, verplaatsen we ons naar 11 juli 1708. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een inventaris van de historische kaarten en de iconografische bronnen.

3.2 De Spaanse Successieoorlog (1702-1714)²³

De Spaanse Successieoorlog is een internationaal conflict met wortels die ver in de zeventiende eeuw teruggaan. De essentie van de Successiekwestie komt erop neer dat de Spaanse koning Karel II (1661-1700) niet in staat was erfgenamen voort te brengen. Ondanks twee huwelijken bleef het vijfendertig jaar lang wachten op zijn overlijden om over te gaan tot het verdelen van een groot stuk van de kaart van Europa. De omvang van de Spaanse erfenis was van die aard, dat ze de machtsbalans in Europa volledig kon verstoren: zowel Spanje, aanzienlijke stukken van Noord-Italië, Napels, de Zuidelijke Nederlanden als de kolonies in de Antillen, Noord-, Midden- en Zuid-Amerika stonden op het spel. Wanneer Karel II de laatste adem uitblaast in 1701, lijken de kaarten voor een nieuwe pan-Europese oorlog geschud. In zijn finale testament duidt Karel als erfgenaam van het hele Spaanse imperium (dat zowel de continentale bezittingen in de Nederlanden, Noord-Italië, het koninkrijk der beide Siciliën, Napels, de Balearen als de bezittingen overzee in Noord (Florida)-, Midden (Mexico) en Zuid (Peru)-Amerika en de Filippijnen omvat) Filips van Anjou, de tweede kleinzoon van Lodewijk XIV aan.

Verdelingspogingen in 1698 en 1700 draaiden op niets uit en in februari 1701 gaat Lodewijk XIV over tot de bezetting van de 20 barrièrevestingen die de Republiek in de Zuidelijke Nederlanden hield sinds het verdrag van Rijswijk. Op 7 september 1701 richtten Leopold I, Queen Anne en de afgevaardigden van de Staten-Generaal bij verdrag de Grote alliantie op, gericht tegen Frankrijk.

Wanneer op 15 mei 1702 de leden van de Grote Alliantie tegen Lodewijk overgaan tot de oorlogsverklaring en even later de afkondiging van een handelsboycot tegen Frankrijk en de Spaanse bezittingen, brengen de pretendents overal in Europa hun legers in stelling. Zoals dat ook in de achttiende eeuw het geval wordt, bevinden de voornaamste contactzones tussen Fransen en geallieerden zich in Zuid-Duitsland, Noord-Italië en de Zuidelijke Nederlanden.

In 1704 wordt één van de belangrijkste veldslagen van de Spaanse Successieoorlog uitgevochten bij Blenheim. Deze slag eindigde met een beslissende overwinning voor de Grote Alliantie. Het was de eerste belangrijke nederlaag voor de Fransen in meer dan 60 jaar. Frankrijk zal nooit meer zo diep kunnen doordringen op Duits grondgebied en Maarschalk Tallard loopt de blamage van zijn leven op. Het onmiddellijke gevolg van Blenheim was de verlegging van het strijdtoneel naar de Zuidelijke Nederlanden. Van 1705 tot 1708 zijn deze gebieden "het slagveld van Europa". Na een jaar van patstellingen in 1705, zal de situatie in 1706 bepalend zijn voor het verdere verloop van de oorlog.

Op 23 mei 1706 treffen de troepen mekaar bij Ramillies. Alweer lijden de Fransen er een bloedige nederlaag. Niet enkel in de Nederlanden, maar ook op het Iberische front lijkt alles voorspoedig te verlopen voor de coalitie. Filips V wordt uit Madrid verdreven en Karel III

²³ Deze samenvatting is gebaseerd op het werk van DHONDT, F., "De Spaanse Successieoorlog en de slag bij Oudenaarde (11 juli 1708)", *Handelingen van de Geschied- en oudheidkundige kring van Oudenaarde*, van zijn kastelnij en van den lande tusschen Maercke en Ronne, 2007, XLIV, pp. 23-74.

moet zich terugtrekken op Catalonië. Intussen palmt Eugenius van Savoye het hertogdom Milaan in.

In 1707 keert het momentum. Onder leiding van Berwick verslaat een Frans-Spaans leger in de slag bij Almanza de Anglo-Portugezen van Lord Galway, waardoor Karel III kan verjaagd worden uit Madrid en Filips V terugkeert. De geallieerde belegering van Toulon door Eugenius en de hertog van Savoye wordt een flop. Nu de situatie lijkt te keren in zijn voordeel, probeert Lodewijk XIV de alliantie tot vrede en erkenning van Filips V te bewegen, maar dit mislukt.

Na de slag bij Oudenaarde van 11 juli 1708 trokken de Geallieerden richting Rijsel. Na een beleg van 62 dagen viel de door Vauban versterkte stad in handen van de geallieerden. Gent ging opnieuw over in geallieerde handen op 30 december.

De uitzonderlijk strenge winter van 1708-1709 droeg bij tot een verdere achteruitgang van de sociale en economische situatie in Frankrijk. Lodewijk XIV stuurde dan ook aan op officiële vredesonderhandelingen met de geallieerden. Lodewijk kon echter niet akkoord gaan met de exorbitante eisen van de geallieerden en richtte zich in een schrijven tot de bisschoppen, rijksintendanten en gouverneurs van Frankrijk om zich te verzekeren van hun steun voor de komende campagne. De respons op de vorstelijke oproep was immens en verzoende de Fransen voor even met de oorlog. Intussen was maarschalk Villars aangesteld als bevelhebber in het noorden. Marlborough wou zijn tegenstander tot een treffen in het open veld verleiden en kreeg hiertoe de kans toen hij het beleg sloeg voor Mons. Beide legers troffen elkaar in de buurt van Maubeuge, bij Malplaquet. De veldslag verliep als een bloedbad en eindigde met de ordelijke terugtocht van de Fransen. Marlborough dacht de dag gewonnen te hebben, maar kwam bij het tellen van de verliezen tot een andere conclusie.

Vanaf 1710 evolueert de situatie op het terrein in ijltempo in gunstige zin voor de Fransen. Vendôme versloeg op het Iberische strijdtoneel het leger van Karel III bij Villaviciosa en dreef de pretendent op de vlucht naar Catalonië. Bovendien begon onder impuls van de Tory's de Britse pers en publieke opinie steeds meer te morren over de aanslepende oorlog en de gang van zaken op het continent.

Toen na het heengaan van keizer Jozef I in Wenen op 17 april 1711 zowel de Spaanse als de Oostenrijkse erfenis aan aartshertog Karel zou toevallen, waren de geesten rijp voor een kleine 'renversement des alliances'. De vijandelijkheden tussen Engeland en Frankrijk werden gestaakt in afwachting van een grotere vredesconferentie, die zou plaatsvinden te Utrecht in 1712.

De Oostenrijkers zetten de strijd desondanks verder. Eugenius van Savoye rukte met een leger van 130 000 man op naar Frankrijk, maar werd in de slag bij Denain verslaan door Villars. Wanneer Villars het volgende jaar Landau en Freiburg op de Opper-Rijn innam, meldden de gezanten van de Keizer zich in Utrecht bij de anderen.

Een serie akkoorden tussen 1712 en 1714 beëindigde de Spaanse successieoorlog. De politieke gevolgen van deze akkoorden kwamen erop neer dat Filips V wettig koning van Spanje werd, de hertog van Savoye Sicilië kreeg toegewezen, de keurvorst van Brandenburg erkend werd als koning van Pruisen, de hertog van Hannover als keurvorst en Max Emmanuel zijn erflanden en keurvorsttitel recupereerde. Voorts werden Minorca en Gibraltar Brits en Napels, Sardinië, Noord-Italië en de Zuidelijke Nederlanden Oostenrijks. Frankrijk kwam veel sterker uit de strijd dan men vijf jaar eerder, te Geertruidenberg, had mogelijk geacht. Deze verdragen brachten het machtsevenwicht terug in de Europese politiek. Het zou duren tot 1740 en de problemen rond de Pragmatieke Sanctie van Karel VI, voor nog een oorlog door de Nederlanden trekt.

3.3 Analyse van het verloop van de slag bij Oudenaarde op 11 juli 1708

3.3.1 Beknopt historiografisch overzicht

De Britse geschiedschrijving is dominant als het gaat om het leven en de militaire successen van de hertog van Marlborough en de oorlogen van de Spaanse Successieoorlog. Hoewel de recente biografie van Holmes een nieuw licht werpt op het leven van de hertog,²⁴ is het meest uitgebreide werk aan de militaire loopbaan van Marlborough afkomstig van Winston Churchill. Dit omvat een gedetailleerd verslag van de slag van Oudenaarde, met behulp van vooral het Britse primaire bronnenmateriaal.²⁵ De waarde van Churchill's vier delige werk ligt in zijn onbeperkte toegang tot bijna alle Britse prive-collecties en tot bronnen die in andere werken niet worden geraadpleegd, met inbegrip van de bijzondere collecties in Blenheim Castle, het British Museum en Oxford University. Maar zijn gebrek aan kennis van het historisch cartografisch materiaal van de regio en de afwezigheid van primaire bronnen van de lokale ooggetuigen betekent dat zijn analyse niet volledig effectief is in het plaatsen van de gedetailleerde gebeurtenissen van de strijd in het landschap.

De andere belangrijke historicus voor het onderwerp is David Chandler. Hij schreef twee uitgebreide werken die gaan over de militaire aspecten van het leven van Marlborough. Zijn eerste werk 'Marlborough as military commander'²⁶ geeft een uitgebreid overzicht van de militaire loopbaan van de hertog en van zijn prestaties.²⁷ Zijn tweede werk 'The Art of Warfare in the age of Marlborough'²⁸ geeft een volledig overzicht van de militaire praktijken in deze periode en de inzet van verschillende wapens en troepen en de organisatie van de verschillende legers. Het enige werk specifiek over de slag van Oudenaarde is de kleine monografie van Eversley Belfield,²⁹ maar helaas heeft dit belangrijke beperkingen omdat het was geschreven in het kader van een oorlog bordspel. De gecombineerde informatie van Churchill en Chandler geeft echter meer inzicht in de gebeurtenissen van 11 juli 1708. Aan de Franse kant, is de slag bij Oudenaarde niet meer dan een voetnoot in de weinige werken over de Oorlog van de Spaanse Successie. Het recente werk van Oury, die een uitgebreid overzicht geeft van de belangrijkste veldslagen in het conflict van de Spaanse Successieoorlog vanuit een Franse invalshoek kan verandering brengen in dit gebrek aan belangstelling van de Franse historici.³⁰

²⁴ Holmes, R. 2008. *Marlborough. England's Fragile Genius*, London: Harper Press.

²⁵ Churchill, W. 1936. *Marlborough, his Life and Times*, London: Charles Knight.

²⁶ Chandler, D. 2003. *Marlborough as Military Commander*, Staplehurst: Spellmount Ltd.

²⁷ Chandler, D. 1998. *Military memoirs of Marlboroughs Campaigns 1702- 1712 (Captain Robert Parker & the Count of Mérode-Westerloo, Field Marshal of the Holy Roman Empire)*, London: Greenhill Books/Lionel Leventhal Ltd.

²⁸ Chandler, D. 1990. *The Art of Warfare in the Age of Marlborough*, London: Spellmount Ltd.

²⁹ Belfield, E. 1972. *Oudenarde 1708*, London: Charles Knight.

³⁰ Oury, C. 2005. *Blenheim, Ramillies, Audenarde. Les défaites françaises lors de la guerre de Succession d'Espagne (1704-1708)*, Paris: Ecole des Chartes.

Afgezien van kleine bijdragen van de lokale historici zoals De Lombaerde,³¹ De Buck,³² Vilyn³³ en Gils,³⁴ zijn de meest interessante werken in de Belgische historiografie de diverse bijdragen door Frederik Dhondt, die zich vooral richt op de diplomatieke aspecten en de politieke achtergrond van het conflict, maar hij geeft ook een goed overzicht van de primaire bronnen en de strijd.³⁵ Ten tweede is er het zeer nuttig proefschrift van Coucke aan de Koninklijke Militaire Academie van Brussel, die de verschillende rekeningen van de deelnemers aan de slag bij Oudenaarde vergelijkt.³⁶

De recente publicatie uit 2008 naar aanleiding van de herdenking van de slag geeft de het meest recente stand van het onderzoek³⁷. Dhondt biedt een nieuw overzicht van de strijd, nu met de integratie van het ooggetuigenverslag uit Eine, dat in dezelfde publicatie voor het eerst wordt getranscribeerd en vertaald in modern Nederlands.,³⁸ en met verwerking van het verslag van Derantere.³⁹ De beschrijving van de gebeurtenissen is echter niet zo gedetailleerd als die van Churchill en er is geen poging gedaan om de precieze plaats van de verschillende gebeurtenissen in het moderne landschap te reconstrueren. Het meest interessante deel van de publicatie voor archeologisch onderzoek is de bijdrage van Lachaert, die de de boerderijen en plaatsen die in het manuscript van Eine worden vermeld in verband brengt met de locaties van vandaag.⁴⁰ Ook de bijdrage samen met van Durme waarin de plaatsnamen op en rond het slagveld worden uitgelegd, is erg nuttig voor verder onderzoek.⁴¹ Echter, de volgende stap van het verbinden van deze plaatsen met de gebeurtenissen van de strijd in het primaire bronmateriaal van de bevelhebbers ontbreekt. Het is belangrijk dat er een combinatie wordt gemaakt van de kennis van de exacte plaatsen

³¹ De Lombaerde, E. 1977. *De Slag van Oudenaarde 1708*, Oudenaarde: V.V.V.M..

³² De Buck, R. 1997. 'De Bezetting van Gent in 1708 door Louis XIV', in *Gedtsche tydingen: tweemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring Gent*, 26, 134-39.

³³ Vilyn, C. 2000-2001. 'De Slag bij Oudenaarde', *Westerring (Eine, Heurne, Mullem)*, 27 (pp. 2-5), 28 (pp. 2-6), 29 (pp. 12-13) and 30 (pp. 12-13).

³⁴ Gils, R. 2003. 'De Slag bij Oudenaarde 11 juli 1708', in *Handelingen van de geschied- en oudheidkundige kring van Oudenaarde*, 40, 411-32.

³⁵ Dhondt, F. 2002. *Een andere 11 juli. De slag bij Oudenaarde, 11 juli 1708*, High School dissertation, Oudenaarde: Sint-Bernarduscollege; F. Dhondt, 'De Spaanse Successieoorlog en de Slag bij Oudenaarde (11 juli 1708)', *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, van zijn kastelnij en vande lande tusschen Maercke en Ronne*, 44 (2007), 23-74; F. Dhondt, *Nec pluribus impar? De campagnes en onderhandelingen van Lodewijk XIV in de Zuidelijke Nederlanden, 1707-1708*, Unpublished Masters thesis (Gent: Universiteit Gent, 2008) and F. Dhondt, 'Clans, Cabales en Coterieën. De Slag bij Oudenaarde en de permanente machtsstrijd in de Grand Siècle', *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, van zijn kastelnij en vande lande tusschen Maercke en Ronne*, 46 (2009), 3-36.

³⁶ Coucke, N. 1998. *Etude comparative des mémoires des participants à la bataille d'Oudenaarde (1708)*, Brussel: KMS.

³⁷ Lachaert, P.J. 2008. (red.) *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*. Leuven: Davidsfonds.

³⁸ Lachaert, P.J. 2008. 'Leven langs de Schelde. Een manuscript uit Eine over de slag bij Oudenaarde en de krijgsverrichtingen in de Spaanse Successieoorlog (1708-1711)', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert, Leuven: Davidsfonds, pp. 79-108.

³⁹ Dhondt, F. 2008. 'De Slag bij Oudenaarde en de Spaanse Successieoorlog', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert, Leuven: Davidsfonds, pp. 51-78.

⁴⁰ Lachaert, P.J. 'Leven langs de Schelde. Een manuscript uit Eine over de slag bij Oudenaarde en de krijgsverrichtingen in de Spaanse Successieoorlog (1708-1711)', pp. 79-108.

⁴¹ Van Durme, L. and Lachaert, P.J. 2008. 'De plaatsnamen in de buurt van het slagveld van 1708', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert, Leuven: Davidsfonds, pp. 109-14.

van de lokale ooggetuigen met de militaire primaire bronnen die in detail de militaire actie beschrijven, maar die de kennis van de lokale topografie missen.

3.3.2 Beschrijving van de veldslag gebaseerd op de concordantie

Dit overzicht van de gebeurtenissen van de strijd is volledig gebaseerd op de primaire bronnen verwerkt in de concordantie. De nummering komt overeen met de genummerde gebeurtenissen in de concordantietabel waar alle referenties kunnen teruggevonden worden. Er werd gefocust op de exacte locatie van de gebeurtenissen en waar nodig werden de acties geïnterpreteerd en voorzien van commentaar en van eventuele referenties naar secundaire bronnen. Wanneer er zich problemen voordeden met de reconstruering van de gebeurtenissen is er een voetnoot met bijkomende uitleg toegevoegd. Kaarten werden genomen van secundaire werken, maar overeenkomstig aangepast en becommentarieerd, waardoor de nieuwe interpretatie kan worden vergeleken met de huidige stand van de historiografie omtrent de Slag bij Oudenaarde.

De meeste bronnen geven de tijd van bepaalde gebeurtenissen, maar omdat er weinig of geen samenhang werd gevonden, werd besloten om deze grotendeels te negeren bij het bepalen van de chronologische volgorde. Alleen wanneer meerdere bronnen hetzelfde uur vermelden of wanneer via de opgegeven uren dit de enige manier was om een gebeurtenis te identificeren, werden de tijdsaanduidingen in de bronnen in rekening genomen. Wanneer verschillende tijden worden gegeven door verschillende bronnen, worden de alternatieven gegeven met een schuine streep tussenin.

De concordantie

De bijgevoegde concordantietabel bevat de 40 meest betrouwbare primaire bronnen inzake de veldslag. Enkele primaire bronnen werden niet in de tabel opgenomen vanwege hun geringe betrouwbaarheid of zeer beperkte hoeveelheid informatie over de veldslag. De bronnen zijn onderverdeeld in bronnen van geallieerden of van een geallieerd perspectief (blauw), Franse bronnen of van een Frans perspectief (rood) en neutrale/lokale bronnen (groen). De twee lokale bronnen zijn uitermate belangrijk voor de precieze locatie van de acties in het landschap. Naarmate de geallieerde en Franse bronnen betrouwbaarder zijn, werden ze dichter bij de lokale bronnen in de tabel geplaatst. De nummering van alle bronnen volgt deze werkwijze. Elke kolom bevat eerst informatie over de bron en een bibliografische referentie waar de bron kan teruggevonden worden. In de tabel zelf werd er bij elke gebeurtenis aangeduid waar dit is terug te vinden in de bron (indien er pagina's waren) en in welke volgorde de informatie oorspronkelijk werd geschreven.

Elke rij in de concordantie staat voor een aparte gebeurtenis tijdens de veldslag en de nummering van deze gebeurtenissen is chronologisch (wanneer gebeurtenissen zich gelijktijdig afspelen werd dit aangegeven). De concordantie maakt het mogelijk om na te gaan welke bronnen een bepaalde gebeurtenis vermelden en om de informatie onderling te vergelijken. Doordat de nummering van de gebeurtenissen in de veldslag hieronder weergegeven de nummering volgt van de concordantie wordt het mogelijk voor de lezer om dit document in combinatie met de concordantie te gebruiken en alle referenties zelf op te zoeken in één enkel document.

De Veldslag

10 Juli

1. Een Frans detachement van 2000 man sterk onder het bevel van Chemerault wordt naar Oudenaarde gestuurd om de stad te bezetten op 10 juli. Mon komt te laat en wordt weggejaagd door het geallieerde garnizoen (2000 man) onder het bevel van Brigadier Chanclos en Walef (dragonders) die er werden gezonden de dag ervoor.
2. Het Franse leger komt aan te Gavere op 10 juli. Ze bouwen 3 of 4 bruggen die avond / nacht, net als 3 bruggen in Gent. Het Franse opperbevel slaat zijn kamp op "aan de linkerzijde" van Gavere, ten oosten van de Schelde.

11 Juli

Het Franse leger start met het oversteken van de Schelde in de ochtend van 11 juli. De rechtervleugel van het leger lijkt te hebben overgestoken in de buurt Gavere, terwijl de linkervleugel overstak in Gent. De artillerie en bagage steken de Schelde over in Gent en de eerste linie van de linkervleugel fungeert als hun achterhoede. Dit zorgt ervoor dat de rechtervleugel van het leger eerder in de buurt van het slagveld aankomt dan de linkervleugel. De rechtervleugel krijgt orders om kamp op te slaan "gericht op Oudenaarde" en de linker vleugel naast Gavere (het is onduidelijk of dit betekent dat de volledige linkervleugel ook al de Schelde had overgestoken of niet). De Franse artillerie had geen orders ontvangen, maar Saint-Hilaire besluit om 10 stukken geschut en karren met munitie vooruit te sturen met de boten die gebruikt werden om de bruggen te bouwen. Het Franse opperbevel houdt toezicht op het oversteken vanop "een hoogte aan de rechterkant".

3. (01:00) Een geallieerd detachement onder Cadogan (infanterie), ondersteund door Rantzau (cavalerie) vertrekt naar Oudenaarde met 16 bataljons (10 000 soldaten), 8 (of 30 volgens Goslinga en enkele Franse bronnen) eskaders (2000 ruiters), detachementen met pioniers, 24 of 32 kanonnen, en de ponton trein. Cadogan krijgt orders om het bouwen van de bruggen te bewaken en om de Franse opmars te vertragen.
4. (06:00 / 07:00 / 08:00) Marlborough vertrekt vanuit Lessingen (Lessines) met de rest van het leger.
5. Het Franse leger telt 120/121 bataljons (fantassins en grenadiers⁴²) en 198/206 eskaders (cavalerie en dragonders).

Het Geallieerde leger telt 80 bataljons (blijkbaar enkel fantassins, geen melding van grenadiers) en 170 eskaders (cavalerie en dragonders) "minder, maar meer complete bataljons".

6. (09:00) Cadogan bereikt de hoogten met uitzicht op de Schelde ten zuiden van Oudenaarde. Zijn verkenners zien dat het Franse leger zich nog ten oosten van de Schelde bevindt.

⁴² Hoewel Grenadiers werden uitgerust met granaten, is er geen bewijs in de bronnen dat zij deze gebruikten in de strijd. Naast het dragen van granaten, hadden ze dezelfde rol en wapens als normale infanterie en werden zij gezien als een elite eenheid in de infanterie.

(10.30?) Cadogan steekt de Schelde over via de bruggen in Oudenaarde en start met het bouwen van de extra bruggen stroomafwaarts van de stad en stuurt een bericht naar Marlborough met het verzoek om snel op te rukken.

(09:00 / 10:00) Rantzau, die ook de Schelde had overgestoken via de bruggen in de stad, neemt positie op de Bevere Couter, het open terrein ten Noorden van Bevere.

7. "In de ochtend" (vóór de middag), Biron neemt de Franse voorhoede/(of linkerflank van de rechtervleugel) van 12 of 20 eskaders en 7 (Zwitserse) bataljons mee om de Schelde over te steken. De troepen van Biron bezetten het dorp Heurne en 4 bataljons bezetten (per ongeluk) ook het dorp Eine. De cavalerie blijft langs de Gentse steenweg (buiten Heurne) en verspreidt zich om te foerageren.
8. & 9. (Gedetailleerde Franse bewegingen van de lokale bronnen) Biron's bataljons mars tot aan de molen Couter (Noord-West van de Eine molen) en bataljons en eskaders stellen zich op aan de boerderij van Jan Landrieu (ten westen van de molen). De Franse infanterie marcheert zuidwaarts langs de Gentse weg tot aan de herberg 'Den Grave van Oochstraet' (gelegen in het zuiden van Eine, langs de hoofdweg of 'Calseijde'⁴³). Ze verspreiden zich in de tuinen en omhaagde velden rondom het centrum van Eine net ten zuiden van de Marollebeek⁴⁴ en blokkeren de hoofdweg met 3 karren.
10. (Rond 10:00), Cadogan's boodschap bereikt Marlborough en hij rukt op sneller dan het hoofdleger tot aan de Schelde met Eugenius en Natzmer en 20 eskaders Pruisische cavalerie van de rechtervleugel. Blijkbaar steekt ook Marlborough de Schelde over via de bruggen in de stad.
11. Marlborough stuurt de cavalerie van de linkervleugel (Lumley) vooruit om de flank van het overstekende leger te beschermen ten noorden van de bruggen (op de oostelijke oever van de Schelde) voor het geval dat het Franse leger de Schelde niet oversteekt en zuidwaarts oprukt.
12. (10:30) Cadogan begint de bouw van de pontonbruggen: 2 extra bruggen naast de stenen bruggen in Oudenaarde, nog 5 meer over de Schelde ten zuidoosten van de stad. Het Franse leger grijpt niet in.
13. De bruggen waren voltooid kort voor de middag. Terwijl het geallieerde leger begint met het oversteken van de Schelde, laat Cadogan 4 bataljons achter om de bruggen te bewaken en hij rukt op richting Eine met 12 bataljons en 8 eskaders van Hannoveraanse cavalerie onder Rantzau op zijn linkerflank. (de troepen van Cadogan lijken al te hebben overgestoken vóór de bruggen werden gebouwd en vormden een bruggenhoofd. Zodra de bruggen waren voltooid -klaar voor het aankomende hoofdleger- rukte Cadogan op met zijn troepen.) Het lijkt erop dat tegen de tijd dat Cadogan begint op te rukken naar Eine, reeds de eerste bataljons van Argyll (aangekomen met het hoofdleger) de Schelde beginnen over te steken.

⁴³ Lachaert, Pieter-Jan, 'Leven langs de Schelde. Een manuscript uit Eine over de slag bij Oudenaarde en de krijgsverrichtingen in de Spaanse Successieoorlog (1708-1711)', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert (Leuven: Davidsfonds, 2008), p. 84.

⁴⁴ Er is hier verwarring inzake de benaming van deze stroom. Verschillende namen worden hier gebruikt voor verschillende secties van wat dezelfde beek lijkt te zijn: 'Grote beek' voor de westelijke sectie van de beek en 'Marollebeek' voor de noordelijke en oostelijke sectie die dan zuidwaarts stroomt en via Eine in de Schelde uitmondt.

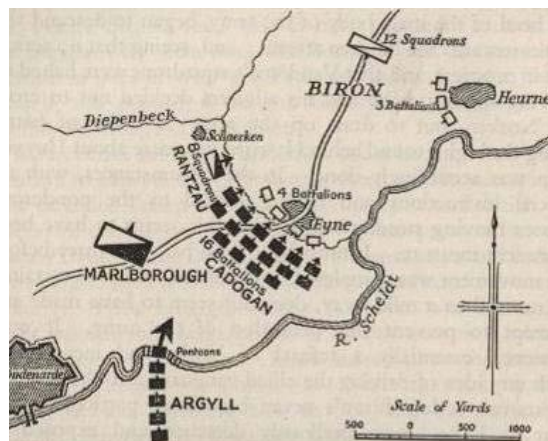

-
14. Rantzau wordt geconfronteerd met de foeragerende cavalerie van Biron en schermutselingen breken uit. De Franse eskaders worden gedwongen te vluchten en een aantal wordt gevangen genomen.
15. Biron is gealarmeerd en rukt onmiddellijk op met 12 eskaders en Rantzau moet zich terugtrekken. Cadogan ontdekt de Franse bataljons, die hun positie hebben ingenomen gebruik makend van de dekking van de heggen, en krijgt het bevel hen aan te vallen. Rantzau trekt zich terug achter de linkerflank van de infanterie van Cadogan die marcheren in linie in de richting van de Marollebeek ten zuidwesten van Eine. Vanaf een hoogte (waarschijnlijk in de buurt van Schaerken) achter de beek die leidt naar de Schelde (Diepe beek en/of Marollebeek), zag Rantzau een groot aantal Franse eskaders positie innemen in de vlakte aan de andere kant van de beek en een deel van het Franse leger dat oprukt naar het rechterkant van deze eskaders (Dit vindt plaats nadat Biron het Franse opperbevel alarmeerde (zie hieronder) de oprukkende Franse troepen die Rantzau ziet is hoogstwaarschijnlijk Vendôme's voorhoede die zich had gedraaid naar rechts (in de richting van Rooigem) na het besluit om niet aan te vallen (zie hieronder).
16. Kort na 13:00 zag de oprukkende Biron de opgestelde geallieerde infanterie en wanneer Biron de molen van Eine bereikte zag hij de cavalerie van Marlborough en Natzmer de bruggen oversteken en zich opstellen, eveneens ziet hij de stofwolken van het naderende geallieerde leger. Het lijkt erop dat Biron aanviel en 'op een hoogte rond Eine' dwingt hij 4 geallieerde bataljons te vluchten (dit is mogelijk de aanval op Rantzau vanuit een Frans perspectief). Biron moet de achtervolging staken wanneer hij "40 bijkomende bataljons" aan de andere kant van Eine en Bevere ontdekt (waarschijnlijk Argyll).
17. Het geallieerde opperbevel coördineert het oversteken van het leger en hun opstelling op het slagveld. Eugenius en Marlborough blijven op de westelijke oever van de Schelde om de troepen te sturen naar waar ze nodig waren. Het lijkt erop dat alle geallieerde bevelhebbers bijeen kwamen in Oudenaarde vóór de slag. Het is onduidelijk of de ingestorte brug in de stad die zo vroeg wordt vermeld in enkele bronnen, dezelfde ingestorte brug is die de Nederlandse opmars vertraagde.
18. Biron stuurt boodschappers naar Vendôme en het Franse opperbevel, die zich realiseren, waarschijnlijk rond 13:30, dat het volledige geallieerde leger inderdaad de Schelde aan het oversteken is. Vendôme beveelt Biron om onmiddellijk aan te vallen, terwijl versterkingen worden op weg gezonden. Vendôme rukt op naar de positie van Biron met een voorhoede. De Franse linkervleugel (Du Rozel) komt aan ten noorden van het slagveld nog voordat de Franse rechternleugel aankomt en stelt zich op op de hoogten ten noord-oosten van Mullem.
19. (zie hierboven) Marlborough en Eugenius hadden de Schelde overgestoken met de Pruisische cavalerie (20 eskaders onder Natzmer) en Marlborough stelt een batterij van 6 kanonnen op op de linkerflank van Cadogan achter de herberg van Schaerken. De lokale bron (N2) vermeldt dat er ook een geallieerde batterij wordt ingezet op de Couter⁴⁵ voor het 'Hooghof' (de boerderij net ten noorden-oosten van het Bruwaan kasteel) en een batterij aan de boerderij van Laureijns de Bovere (waarschijnlijk ergens rond de herberg van Schaerken). Deze laatste batterij werd later in de middag verplaatst ("rond 5 uur") naar een veld in bezit van Gillis Camphijn langs de weg die leidt naar Herlegem (In het midden tussen de Craeneveld boerderij (of Groenewald,

⁴⁵ Open veld, in tegenstelling tot de gebieden met kleine velden omsloten door heggen of beken.

20. ongeveer 400 meter ten noorden van waar de Diepenbeek in de Marollebeek stroomt) en Herlegem).⁴⁶
21. Vendôme beveelt de Franse kolonnes voorop met de cavalerie van de rechtervleugel om te draaien en op te rukken richting de positie van Biron.
22. De geallieerde infanterie blijft de bruggen oversteken en stelt zich op zodra ze aankomen op het slagveld. De geallieerden bezetten de omheiningen en heggen ten noordwesten van Eine en rond de herberg van Schaerken terwijl de cavalerie eskaders zich opstelden op de hellingen van Moregem en ten noorden van Bevere.
23. Puységur waarschuwt Biron dat de grond tegenover hem (dus ten noorden van Eine) ongeschikt was voor een cavalerie-aanval waarna maarschalk Matignon Biron verbiedt van aan te vallen. Vendome komt aan ten oosten van Mullem via de weg naar Gent om Biron te versterken met 20 eskaders cavalerie en infanterie. Wanneer hij op de hoogte wordt gebracht van het "moeras" tussen hen en de geallieerden, trekt Vendome met zijn versterkingen naar het westen van de weg naar Gent (op weg naar de molen van Rooigem). Vendome laat de 7 bataljons van Biron in Heurne en Eine. Dit idee van een moeras ten noorden van Eine is persistent onder de Franse bevelhebbers. Ook Grimaldi (zie hieronder) en de hertog van Bourgondië (wanneer hij weigert de linkerflank vooruit te sturen) zijn onder de indruk dat cavalerie niet kan worden ingezet in dat gebied. De Franse bronnen maken duidelijk dat het een vergissing was om te denken dat er een moeras was wanneer ze vermelden dat kort na Vendome zijn cavalerie terugtrok, de geallieerde cavalerie (Rantzau, Natzmer, en later Lumley) in staat zijn om zich op stellen in datzelfde gebied.
24. Cadogan bereidt zich voor om de Franse bataljons in Eine (opgesteld net ten zuiden van de Marollebeek) aan te vallen en hij brengt zijn 4 bataljons die de bruggen bewaakten samen met de 12 andere. De eskaders van Rantzau nemen positie op de linkerflank van de infanterie van Cadogan, eveneens ten zuiden van de beek.

Afbeelding 5: Een belangrijke fout in de tekening van Churchill van de eerste actie van Cadogan is dat de Marollebeek in feite door Eine stroomt en dat de 4 Franse bataljons waren opgesteld tussen de huizen, tuinen en velden van Eine ten zuiden van de Marollebeek. Inderdaad Rantzau's cavalerie was opgesteld aan de zuidwestelijke kant van de Marollebeek.⁴⁷

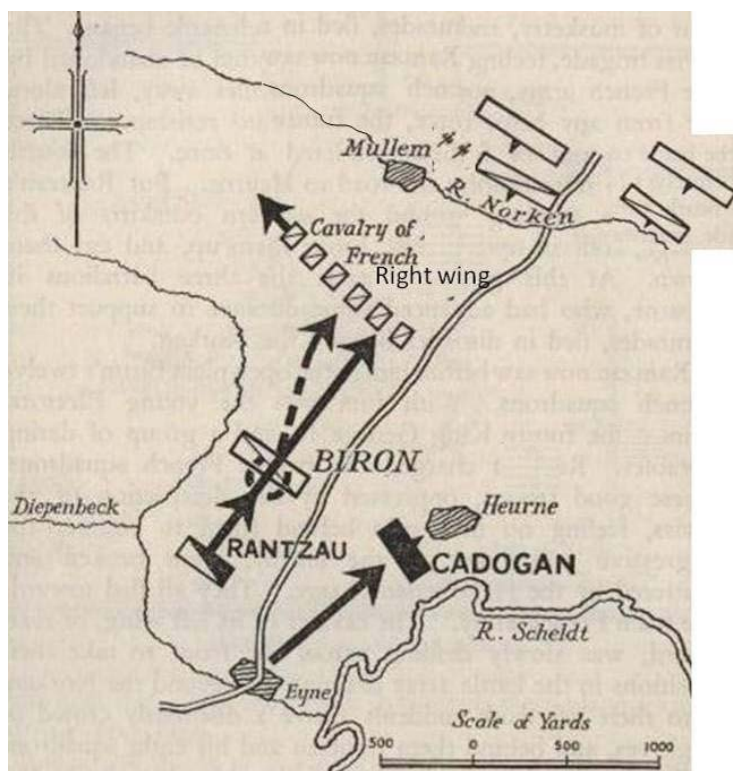
⁴⁶ Deze posities komen overeen met de posities van de kanonnen afgebeeld op de kaart van het slagveld gemaakt door Mosburger.

⁴⁷ Churchill, *Marlborough, his Life and Times*, p. 363.

-
25. (14:00 / 15:00?) De 12 of 16 bataljons van Cadogan (het is niet duidelijk in de bronnen of Cadogan rond deze tijd al dan niet reeds al zijn bataljons had samengevoegd) geflankeerd op de linkerkant door de cavalerie van Rantzau, bestormen de Franse troepen in Eine. 3 van de Zwitserse bataljons geven zich onmiddellijk over en 1 bataljon slaat op de vlucht. Blijkbaar veroverden de geallieerden ook twee Franse kanonnen.
26. Het vierde Zwitserse bataljon, zich terugtrekkend via de weg naar Heurne, werd neergeslagen door de eskaders van Rantzau. Velen werden gevangen genomen.
27. De 3 Franse bataljons die waren opgesteld in Heurne en die de bataljons in Eine te hulp kwamen, worden aangevallen door de oprukkende troepen van Cadogan en Rantzau. Velen worden gedood of gevangen genomen en de rest vlucht oostwaarts over de Schelde of noordwaarts voorbij de Leedsebeek/Rooigembeek ('Noorken').
28. (tegen 15.30) De hertog van Bourgondië, aan het hoofd van het Franse hoofdleger, had besloten zich op te stellen ten noorden van de Leedsebeek/Rooigembeek ('Noorken') op de hoogten, met zijn centrum in de buurt van Huise. (Terwijl Cadogan Eine aanvalt). Een groot deel van het Franse leger lijkt achter te komen of bleef langer te Gavere. Vanuit de Franse bronnen lijkt het erop dat de linkervleugel het eerst aankwam en werd opgesteld ten noordoosten van Mullem, maar niet aanviel. Vendome's versterkingen voor Biron zijn de eerste belangrijke Franse troepen die in de richting van Oudenaarde oprukken. Wanneer Vendome niet aanvalt (zie 22), marcheert hij westwaarts om zich op te stellen rond Rooigem (ten zuiden van de Leedsebeek/Rooigembeek en ten noorden van Grote beek/Marollebeek). Het grootste deel van de troepen van de Franse rechtervleugel werden eerst opgesteld op de hoogten rond Huise en kwamen daarna zuidwaarts naar beneden om ingezet te worden in de strijd.
29. Rantzau (en de toekomstige koning George II en andere edelen) vallen de 12 eskaders (sommige bronnen vermelden 4 eskaders) aan in de open vlakte ten noorden van Eine. De Franse eskaders vluchten in wanorde in de richting van de Franse cavalerie van de rechtervleugel (de voorhoede van Vendome) die op weg was om zich op te stellen rond Rooigem.
30. De vluchtende eskaders van Biron rijden in op de linker flank van deze cavalerie van de Franse rechtervleugel en veroorzaken verwarring. De 8 eskaders van Rantzau blijven aanvallen en slaan erin om vele Franse eskaders in wanorde te brengen voordat zij zich moeten terugtrekken onder druk van de oprukkende Franse eskaders van Grimaldi, de infanterie van Vendome, en de Franse kanonnen opgesteld tussen Mullem en de Gentse weg (bij 'de Ast'). De troepen van Rantzau nemen Franse officieren gevangen en veroveren vlaggen, trommels en paarden. Kolonel Loseke kwam om toen hij zijn paard aan Prins George gaf. Ook de geallieerde kanonnen bij Schaerken schijnen reeds actief te zijn geweest.

Afbeelding 6: Aangepaste versie van de kaart van Churchill die de aanval van Rantzau voorstelt. Het is de cavalerie van de Franse rechtermvleugel -en niet van de linker vleugel zoals Churchill ten onrechte aanduidt- (die eerder naar voren werd gestuurd door Vendome om Biron te ondersteunen) die onderweg is om positie in te nemen rond Rooigem en wordt aangevallen door Rantzau nadat hij de eskaders van Biron dwong te vluchten. Het is duidelijk uit alle Franse en geallieerde bronnen dat de hele Franse linkervleugel zich nooit verplaatste van hun posities achter de beek op de hoogte ten noordoosten van Mullem (deze positie werd ook aangepast op de kaart). Churchill lokaliseert de Franse kanonnen batterij zuiden van Mullem, maar de bronnen vermelden 'De Ast' (het hoogste punt met uitzicht op het slagveld) als de locatie van de Franse artillerie. Het is ook zeer onwaarschijnlijk dat terwijl de eerste Franse cavalerie nog onderweg was om zich op te stellen, dat de Fransen reeds artillerie hadden ingezet in het dal, zo dicht bij geallieerde eskaders.⁴⁸

31. Argyll en het leidende regiment met alle Britse infanterie steekt de bruggen over. Ook Natzmer's 20 eskaders waren de Schelde overgestoken en zien de Franse gevangenen die terugkomen van de aanval van Cadogan. Terwijl Cadogan zijn infanterie naar het westen laat wenden om Groenewald (of de Craeneveld boerderij), Herlegem en het gesloten terrein langs de Marollebeek te bezetten,⁴⁹ marcheert de infanterie van Argyll naar de linkerkant (ten zuiden) van de positie van Cadogan om zich op te stellen langs de Marollebeek en zo de geallieerde linie te verlengen.
32. (ca. 16:00) Terwijl Argyll verder oprukt, rukken ook de Fransen op zuidwaarts van achter de 'Noorken' beek (Leedsebeek/Rooigembeek) tot in de vallei. Het Franse leger (rechtermvleugel en centrum) stellen zich op in de vlakte rond de molen van Rooigem, tussen de Leedsebeek/Rooigembeek en de Marollebeek. De infanterie stelt zich op in het gesloten terrein rond de Grote beek en het noordelijke deel van de Marollebeek, terwijl de cavalerie zich opstelt in de vlakte rond de molen als

⁴⁸ Churchill, *Marlborough, his Life and Times*, p. 364.

⁴⁹ Er is enige verwarring over de exacte locatie van Groenewald (of de Craeneveld boerderij) –zie hoofdstuk 6-, maar het is de meest noordelijke locatie, de plaats aangeduid op de Ferraris kaart, die correct is. Dit komt overeen met het bronnenmateriaal en vooral met de Mosburger kaart van de veldslag.

-
33. ondersteuning voor het voetvolk. Het 'Maison du Roi' (gendarmes) is gepositioneerd ten westen van de molen, ter bescherming van de rechterflank van het Franse opperbevel en hofhouding die positie ingenomen hebben nabij de molen. Franse infanterie had reeds opgerukt tot op de 'Elsakker' (het oostelijke deel van de vlakte tussen de Diepe beek en de Marollebeek. De oprukkende Franse eerste linie telde 20 bataljons (zie Matignon).
34. Op het moment dat Cadogan nog steeds was opgesteld op een west-oost lijn na het veroveren van Eine en Heurne, kreeg Grimaldi het bevel om met 16 Franse eskaders van de 'Maison du Roi' op te rukken richting de linkerflank van Cadogan om de cavalerie van Rantzau aan te vallen. Grimaldi werd echter gestopt door het gebroken terrein met hagen en kleine beken rond de Marollebeek of geloofde niet dat de grond ten noorden van Eine droog genoeg was voor een cavalerie aanval. Grimaldi, rapporterend dat de grond ongeschikt was voor de cavalerie, trok zich terug in de richting van de molen van Rooigem van waaruit de Fransen een goed zicht hadden op het terrein en waar de Franse adel zich verzamelde met hun entourage. Ook een tweede batterij van de Franse artillerie werd ingezet rond de Rooigem molen. In de tussentijd had Cadogan zijn troepen naar links gedraaid en was hij opgesteld op een noord-zuid lijn langs de Marollebeek (zie hierboven).
35. Marlborough rukt op met de Pruisische cavalerie van Natzmer. De eskaders zijn opgesteld samen met de eskaders van Rantzau ten noorden van Eine/noordwesten van Heurne, op het terrein dat de Fransen ongeschikt vonden voor cavalerie, om de rechterflank van Cadogan te beschermen in geval dat de Franse linkervleugel tot de aanval zou overgaan.
36. De volledige infanterie van de Franse rechtervleugel had nu de Leedsebeek/Rooigembeek en de weg van Rooigem naar Ooike overgestoken, waarbij ze zich opstelden in het gesloten terrein langs de Grote beek en de Marollebeek. De Fransen blijven hun linies op de Elsakker versterken met meer infanterie in de hagen langs de Marollebeek en de Diepenbeek en cavalerie op het open veld van de Elsakker. (Het merendeel van de bronnen vermeldt dat het terrein wordt doorsneden door 'kleine beekjes / sloten en hagen'. De getuigenis van Parker vermeldt zeer interessant: "De meeste infanterie werd geplaatst op een moerassig stuk grond vol met bomen en struiken. De infanterie hakken bomen om om blokkades te maken.").
37. 2 van de 4 Pruisische bataljons van Cadogan (komende van Heurne) stellen zich op in de hagen te 'Groenewald' terwijl de Britse brigade van Sabine (4 bataljons van Cadogan komende van Eine), oprukt om de linie van Cadogan aan te linkerkant te versterken. Op dit moment zijn de Fransen inderdaad sterker aan hun zijde van de beken, maar zijn niet in staat verder op te rukken door de gesloten aard van het terrein en de voordelige posities van de geallieerde infanterie.⁵⁰

⁵⁰ Deze actie kan misschien eerder worden geplaatst, maar wordt hier weergegeven omdat het erop lijkt dat het merendeel van de infanterie van Cadogan al werd ingezet rond Groenewald, maar dat hij toch een aantal bataljons had die nog vanuit oostelijke richting kwamen (die de vluchtende Fransen van Biron achtervolgden tot aan de Schelde). Het is niet duidelijk wanneer Argyll de Marollebeek bereikt (het lijkt dat hij begon over te steken zodra de troepen van Cadogan aan de overkant waren) of hoe lang hij eigenlijk nodig heeft om zijn troepen volledig op te stellen. Deze complicaties zijn voor een deel te wijten aan het feit dat het hier om een 'ontmoetings-veldslag' gaat in een zeer snel tempo waarbij troepen onmiddellijk worden ingezet zodra ze het slagveld bereiken.

-
38. De hertog van Bourgondië beveelt 6 bataljons om de Pruisen te 'Groenewald' aan te vallen. De geallieerde bataljons kunnen standhouden dankzij het terrein en na een hevig en dicht vuurgevecht in de hagen moeten de Franse bataljons zich terug trekken.
39. Rond deze tijd in de veldslag, terwijl de troepen van Argyll aankomen en zich opstellen, zijn alle 16 bataljons van Cadogan nu volledig gepositioneerd in de heggen rond 'Groenewald' en langs de Marollebeek. Cadogan is er ook in geslaagd om de wegen naar Herlegem te bezetten en, omdat hij het dorp zelf ook bezet, heeft hij een voordelige positie ten opzichte van het hogere aantal Franse troepen.
40. Vendome, die nu persoonlijk meevecht met de Franse infanterie, hergroepeert de 6 bataljons die eerder werden teruggeslagen door de troepen van Cadogan en brengt nog 6 bataljons meer, komende van het Franse centrum langs de weg naar Mullem, naar voor en beveelt een nieuwe aanval. De aanval van Vendome op 'Groenewald' wordt gehinderd door de positie van de troepen van Cadogan in Herlegem die op de Franse linkerflank kunnen vuren. De bataljons van Vendome moeten zich nogmaals terugtrekken na een hevig gevecht.⁵¹
41. Vendome, vastbesloten om 'Groenewald' te veroveren, brengt nog meer brigades van het Franse centrum rond Rooigem naar voor en veroorzaakt een ophoping van Franse infanterie tegenover de linie van Cadogan. Hoewel de rechterflank van Cadogan nu onbeschut is tegen de Franse linkervleugel, blijft dit deel van het Franse leger nog altijd inactief.⁵² De bronnen tonen dat de troepen van beide legers worden ingezet in de strijd zodra ze op het slagveld aankomen, het daardoor zeer moeilijk makend om zich van marsposities op te stellen in slagformaties. Dit veroorzaakt

ophopingen van troepen langs de heggen en beken en een algemene wanorde en verwarring.⁵³

⁵¹ Dit toont dat de troepen van Cadogan werden aangevallen van twee kanten: een aanval vanuit het noorden (Mullem) en een aanval vanuit het westen.

⁵² Cadogan lijkt te zijn gericht op het noordwesten, maar misschien meer naar het Westen doordat de Franse troepen, ook al kwamen zij vanuit het noorden, konden alleen aanvallen vanuit het westen of noordwesten aangezien het terrein ten noorden van Herlegem grotendeels gesloten was met hagen en beken en indien ze te ver naar het oosten van dit terrein zouden gaan, lopen ze het risico dat ze in open terrein terechtkomen en binnen het bereik van de geallieerde cavalerie in de open vlakte ten noordwesten van Heurne komen. Vendome zag dit en dat is de reden waarom hij de Franse linkervleugel bevel gaf om aan te vallen, maar dit bevel werd geannuleerd door de hertog van Bourgondië. Hierdoor bleef de Franse linkervleugel roerloos en bleef Vendome ervan overtuigd dat deze aanval zou gebeuren.

⁵³ De Franse linkervleugel, zoals vermeld in bijna alle bronnen van de beide kanten, was opgesteld ten noordoosten van Mullem. Geallieerde bronnen vermelden dat ze de Franse linkervleugel iets verderop kon zien en dit is de reden waarom Marlborough een grote hoeveelheid cavalerie op zijn rechterflank hield, de hele tijd een aanval verwachtende. Het is onduidelijk waarom deze linkervleugel niet aanvalt gezien het voor de Fransen misschien de overwinning had kunnen betekenen. Aangezien het een strijd was tussen de geallieerde rechtervleugel en de Franse rechtervleugel, wie als eerste in staat was om zijn linkervleugel rond te vijand te brengen en hen te omsingelen zou de strijd te winnen, en dit is uiteindelijk wat Marlborough bereikt en waar de Fransen in gefaald hebben. Er zijn echter ernstige vragen op verschillende plaatsen in de bronnen met betrekking tot de Franse bezorgdheid over de moeilijke aard van het terrein, waardoor zij geen cavalerie inzetten op hun linkerflank. Dit kan een cruciaal punt zijn in het begrijpen van wat er gebeurd is in de strijd, maar het vraagt om een verdere fase van analyse van zowel het terrein als de primaire bronnen inzake de veldslag, wat buiten het bestek van deze studie ligt. Het is mogelijk dat een dergelijke analyse een belangrijk aspect van de strijd zal laten zien - dat Marlborough eigenlijk een Franse vergissing inzake het

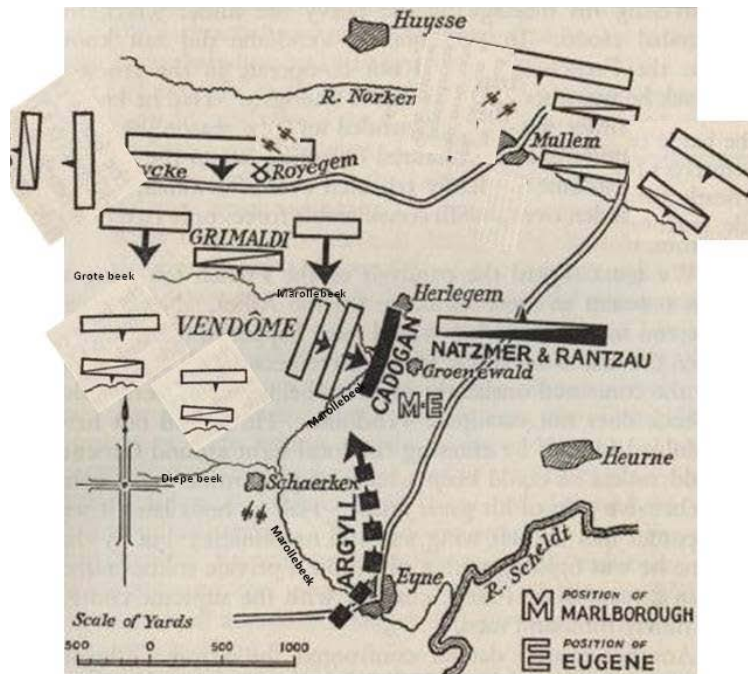

-
42. De infanterie van Cadogan slaagt er nog altijd in hun positie te behouden dankzij de bescherming van de heggen, omheiningen en gebouwen.
43. Om 17:00, Vendome stuurt orders naar de hertog van Bourgondië om de hele Franse linkervleugel te laten oprukken naar de oostelijke kant van 'Groenewald' waar alleen de 20 Pruisische eskaders van Natzmer en de acht eskaders van Rantzau waren opgesteld. De hertog van Bourgondië was echter nog steeds overtuigd door zijn staf van het moeilijke terrein rechtover de Franse linkervleugel, en volgt dit bevel niet op en stuurt een boodschapper (Kapitein Jenet) naar Vendome. Jenet wordt echter gedood, waardoor Vendome ervan overtuigd blijft dat de Franse linkervleugel oprukt.
44. Argyll was opgerukt met 20 bataljons van de Britse infanterie en had zich opgesteld links van Cadogan, hierbij een front van infanterie creërend in de hagen van Herlegem naar Schaerken. De infanterie voert intense vuurgevechten en lijfgevechten. De 20 Britse bataljons, 16 Duitse bataljons onder Cadogan en de batterij kanonnen bij Schaerken waren geconfronteerd met waarschijnlijk bijna 50 Franse bataljons, elke kant meerdere keren oprukkend en terugtrekkend. Op een bepaald moment in deze fase van de strijd, slagen de Fransen erin om een deel van de infanterie van Cadogan (de 'Pruisen') op de vlucht te jagen, maar deze zijn in staat hun positie te heroveren.⁵⁴

terrein uitbuit en hiervan in zijn voordeel gebruik maakt. Dat is dat de Fransen hun linkervleugel hadden opgesteld tegenover een grotendeels gesloten, nat en op plaatsen drassige grond die ongeschikt was voor een cavalerie aanval. In tegenstelling hiervan kon de geallieerde linkervleugel verder naar het westen manoeuvreren over grotendeels open terrein om de Franse rechterflank te omsingelen.

⁵⁴ Het blijkt dat de Pruisische infanterie van Cadogan verschillende keren werd teruggedreven tijdens de veldslag. De vele bewegingen vooruit en achteruit van beide linies die worden vermeld in de bronnen maken het moeilijk om de precieze chronologie van deze bewegingen vast te stellen.

Afbeelding 7: Aangepaste versie van de kaart van Churchill. Op dit punt in de strijd wordt de geallieerde cavalerie (Natzmer met 20 eskaders en Rantzau met 8 eskaders) gepositioneerd in de vlakte ten noordwesten van Heurne, de geallieerde rechterflank beschermend van een verwachte aanval van de nog steeds inactieve Franse linkervleugel. De infanterie van Argyll stelt zich op links van Cadogan, en bezet de heggen van de Marollebeek zodra ze aankomen. De geallieerde kanonnen worden opgesteld op de hoogte van Schaerken. De lokale bronnen vermelden een tweede geallieerde batterij dicht bij het Bruwaan kasteel. Maar het is niet geheel duidelijk wanneer precies deze kanonnen worden ingezet. Terwijl Vendome een opeenhoping veroorzaakt van de Franse troepen in zijn aanval op Groenewald, heeft de Franse infanterie van het centrum en de rechtervleugel zich verplaatst naar de overkant van de Leedsebeek/Rooigembeek ('Noorken') en stellen zich op in het gesloten terrein langs de Grote Beek en de Marollebeek. Het lijkt erop dat een aantal Franse eskaders en bataljons ook al de Elsakker bezetten (de centrale vlakte). De Franse infanterie wordt ondersteund door de 'Maison du Roi' (Grimaldi) dat de rechterflank van het Franse centrum beschermt. Het Franse opperbevel en hofhouding bevindt zich rond de molen van Rooigem. Een Franse artillerie batterij bevindt zich naar verluidt ook te Rooigem, naast de batterij op 'De Ast'. Er moet opgemerkt worden dat terwijl de kaart van Churchill van de eerste acties van Cadogan foutief toonde dat de Marollebeek ten zuiden van Eine stroomde, deze kaart toont correct dat de beek door Eine stroomt. De locatie van Groenewald op deze kaart is iets te veel naar het oosten toe. De boerderij was op of dicht bij de Marollebeek, waardoor het een strategisch belangrijke locatie was tijdens de veldslag.⁵⁵

45. Rond 17:30, De Fransen veroveren de herberg van Schaerken en slagen erin om de Diepenbeek over te steken. Ook de Pruisen van Cadogan worden nogmaals achteruit gedreven rond deze tijd in de veldslag.⁵⁶
46. De Fransen zijn numeriek in het voordeel tegenover de geallieerde infanterie en, met Schaerken (korttijdig) in hun bezit, bedreigen zij de linkerflank van Argyll. Lottum komt aan op het slagveld met 20 bataljons om zich op te stellen aan de linkerkant van Argyll.

Om 18:00, Lottum valt de Fransen op zijn beurt aan en drijft hen terug over de Diepenbeek. Terzelfdertijd laat Marlborough Eugenius het bevel voeren over de geallieerde rechtervleugel terwijl hij zelf het bevel voert over Lottum's troepen en de geallieerde linkervleugel onder Ouwerkerk.

⁵⁵ Churchill, *Marlborough, his Life and Times*, p. 367.

⁵⁶ Zie noot 30.

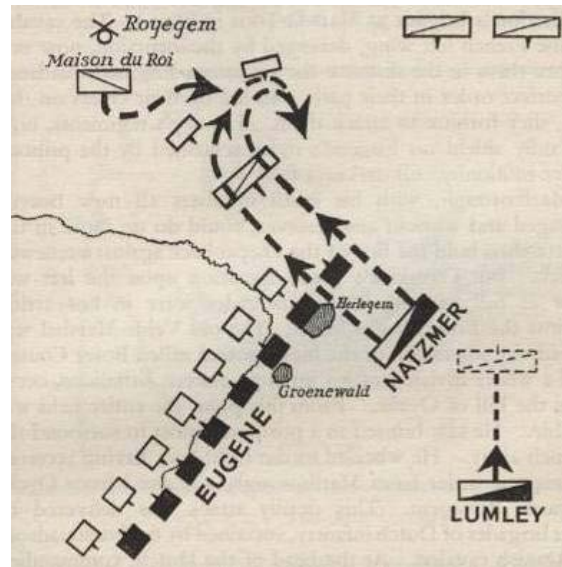

-
47. Tijdens deze gebeurtenissen steekt Overkirk de Schelde over door Oudenaarde met de Hollandse cavalerie en infanterie (25 000 man) van de geallieerde linkervleugel. De twee extra bruggen in de stad storten in en veroorzaakt een vertraging van het oversteken van de Hollandse infanterie terwijl Overkirk en het grootste deel van zijn cavalerie reeds opgesteld stonden op de helling van Moregem ten noorden van Oudenaarde (tegen 18:15).
48. (Om 18.15) Vendome verdrijft Cadogan van Herlegem en 'Groenewald'. Dit is opnieuw een Franse aanval tegen de Pruisen.
49. 18 Hannoveraanse en Hessische bataljons waren overgestoken via de pontons en namen plaats achter Lottum. [Dit is op hetzelfde moment dat Vendome Cadogan verdrijft van zowel Herlegem als 'Groenewald'.] Daarop brengt Marlborough de 18 Hannoveraanse en Hessische bataljons naar de voorste linies van de positie van Lottum en beveelt Lottum om zich terug te trekken uit deze positie en op te rukken naar de rechterkant om de geallieerde rechtervleugel te versterken. Marlborough, in afwachting van de aankomst van Overkirk's troepen, neemt nu persoonlijk bevel over de 18 bataljons in het geallieerde centrum. Lottum versterkt de geallieerde rechtervleugel met zijn 20 bataljons en de Fransen worden verdreven uit 'Groenewald' en Herlegem.
50. (Om 18.45) Marlborough beveelt Overkirk om aan te vallen met de troepen die beschikbaar zijn (zie hieronder 49). Het gehele geallieerde front rukt op op hetzelfde moment, waardoor het hevigste vuurgevecht van de veldslag uitbreekt. Marlborough en zijn 18 bataljons drijven de Fransen terug over de Diepenbeek tot aan de nederzetting met de naam Diepenbeek (Deze nederzetting is waarschijnlijk het dorp dat vandaag 'Doorn' heet).
51. Ook de Hollandse infanterie had Oudenaarde verlaten en marcheerde al voorbij Moregem. Overkirk stuurt zijn twee leidende infanterie brigades onder het bevel van Week door een opening in het beboste gebied ten westen of noordwesten van het Bruwaan kasteel om de linkerzijde van Marlborough te versterken. De infanterie van Week valt de Franse infanterie aan die zich had opgesteld in het gesloten terrein ten noordwesten van het Bruwaan kasteel. Deze eerste beweging van de geallieerde linkervleugel (onder bevel van Overkirk) is het begin van de geallieerde omsingelende beweging.
52. (iets voor 19:00), Eugenius, onder druk, beveelt al zijn beschikbare cavalerie (20 eskaders onder Natzmer) om aan te vallen aan de rechterkant van de infanterie linie en door de ruimte die door twee bataljons gemaakt wordt. Natzmer en de Pruisische cavalerie bestormen en breken de Franse eskaders aan de linkerkant van de Franse infanterie tegenover de positie van Eugenius. De cavalerie van Natzmer blijft aanvallen en chargeert de Franse bataljons in het Franse centrum, maar komt zwaar onder vuur te liggen en breekt.⁵⁷ Zich verplaatsend naar rechts, komt Natzmer nog

⁵⁷ Er is behoefte aan verder onderzoek hier om te verduidelijken waar precies deze actie van de cavalerie plaatsvindt - is het in het noorden van Herlegem of verder naar het oosten of het zuiden? Het lijkt betrekking te hebben tot actie in het open veld en niet tussen de omheiningen en heggen, zodat de gebeurtenissen in 47 de Fransen uit de heggen moeten hebben verdreven, om plaats te maken voor de geallieerde cavalerie - waarom echter is het pas nu dat de geallieerde cavalerie tot actie overgaat? Veldwerk kan van cruciaal belang zijn bij het beantwoorden van deze vraag, zeker wanneer dit veldwerk wordt gecombineerd met de verdere analyse van documenten en een reconstructie van het terrein.

meer Franse infanterie tegen die zich in de heggen hadden opgesteld (waarschijnlijk langs de Rooigembeek). De Duitse cavalerie brak twee bataljons, maar moest zich terugtrekken onder de aanval van de 'Maison du Roi'. Natzmer en slechts 1 kwart van zijn mannen overleefde de aanval en trokken zich terug achter de bataljons van Cadogan en Lottum. Tijdens deze actie (rond 19:00), stuurt Marlborough de 17 eskaders van de cavalerie onder bevel van Lumley die de oversteek van het leger beschermde aan de Schelde van Bevere naar Eugenius om de cavalerie te versterken achter de Gentse weg, nog steeds een aanval verwachtende van de Franse linkervleugel. Lumley's cavalerie blijft gepositioneerd op de rechterflank van Eugenius. De Franse linkervleugel onthoudt zich nog steeds van aan te vallen.

Afbeelding 8: De kaart van Churchill met de aanval van Natzmer.⁵⁸ De locatie van Herlegem en Groenewald is op deze kaart accurater.

53. Marlborough houdt stand langs de Diepenbeek terwijl ten westen van het Bruwaan kasteel, de infanterie brigades van Week in een hevig gevecht zijn verweekeld met de Franse rechterflank.⁵⁹ Rond deze tijd vat ook een boerderij vuur tussen Schaerken en Bruwaan.
54. Terwijl Week de Franse posities ten noordwesten van het Bruwaan kasteel terugdrong, slaagde Overkirk erin om de hoogte van Ooike (Boser Couter) te bereiken via een aantal holle wegen (zichtbaar op de kaart van Ferraris). Overkirk wordt bevolen door Marlborough om op te rukken vanuit Ooike in de richting van het Franse centrum rond Rooigem met 4 brigades van de Hollandse infanterie (20 bataljons onder Nassau en Oxenstiern) onder bevel van de Prins van Oranje en met 12 squadrons van de Deense cavalerie. De aanval van Overkirk verrast de Franse infanterie en cavalerie van de 'Maison du Roi' (gendarmes) en na hevige weerstand, breekt Overkirk de linies van de Franse infanterie op de rechterflank van het Franse centrum en drijft de cavalerie van de 'Maison du Roi' terug. Hierdoor wordt de

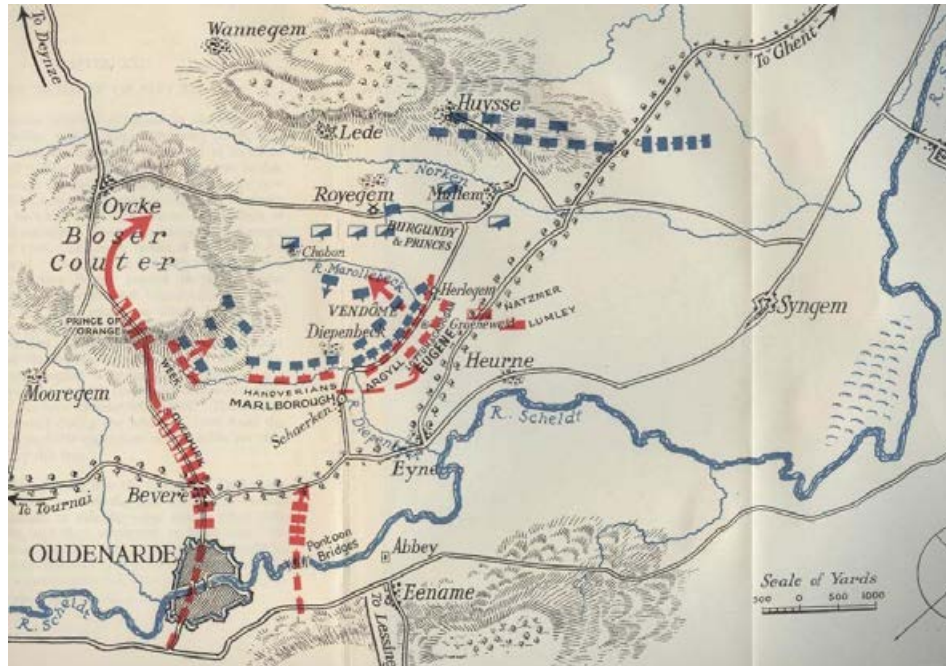
⁵⁸ Churchill, *Marlborough, his Life and Times*, p. 374.

⁵⁹ Het gebrek aan archeologisch bewijsmateriaal ten noorden van het Bruwaan kasteel is een probleem hier. Er moet een herziening worden ondernomen van alle vondsten en nieuws veldwerk moet nagaan waar deze actie zich feitelijk afspeelt.

Franse infanterie in het centrum van het slagveld afgesneden. Het lijkt erop dat

Oxenstiern en Nassau eerst aanvielen met de infanterie, terwijl Tilly en Orange met de Deense cavalerie de 'Maison du Roi' in de rug aanvielen.

Afbeelding 9: De kaart van Churchill van deze laatste fase in de veldslag geeft een goede impressie van de omsingelende beweging van Overkirk. De Franse linkervleugel was echter iets meer naar het oosten opgesteld, net achter de huidige Molenbeek ten noordwesten van 'Syngem'. De beek die door Eine stroomt is niet de Diepe beek (de Diepe beek stroomt van west naar oost tussen het Bruwaan kasteel en Schaerken, en komt dan uit in de Marollebeek) maar de Marollebeek.⁶⁰

55. Ook de Franse troepen die worden aangevallen door Cadogan en de troepen in het Franse centrum rond Rooigem beginnen zich terug te trekken.
56. Vendome probeert een tegenaanval op te zetten, maar als gevolg van het vallen van de avond wordt het onmogelijk om vriend van vijand te onderscheiden en ontstaat er grote verwarring. Door het duister vuren de troepen van de Prins van Oranje en van Cadogan op elkaar vanuit de tegenovergestelde uiteinden van de geallieerde linies rond de molen van Rooigem. Ook de Franse tegenaanval wordt onmogelijk. (Rond 21:00), Marlborough beveelt om het vuren te staken en om de posities te behouden tot het ochtendgloren. De verwarring onder de Franse troepen is groot en terwijl sommige nog steeds vechten, zijn sommigen zich reeds aan het terugtrekken in de richting van Gent (langs de Gentse weg). Het is niet duidelijk uit de bronnen waar precies de ingesloten Franse troepen nog steeds vechten. Indien uit de archeologische resultaten blijkt dat er plaatsen zijn met een hogere dichtheid aan vondsten op de Elsakker en verder weg van de beken, dan zou dit kunnen wijzen op de positie van de overige Franse troepen aan het einde van de strijd.

⁶⁰ Churchill, *Marlborough, his Life and Times*, p. 380.

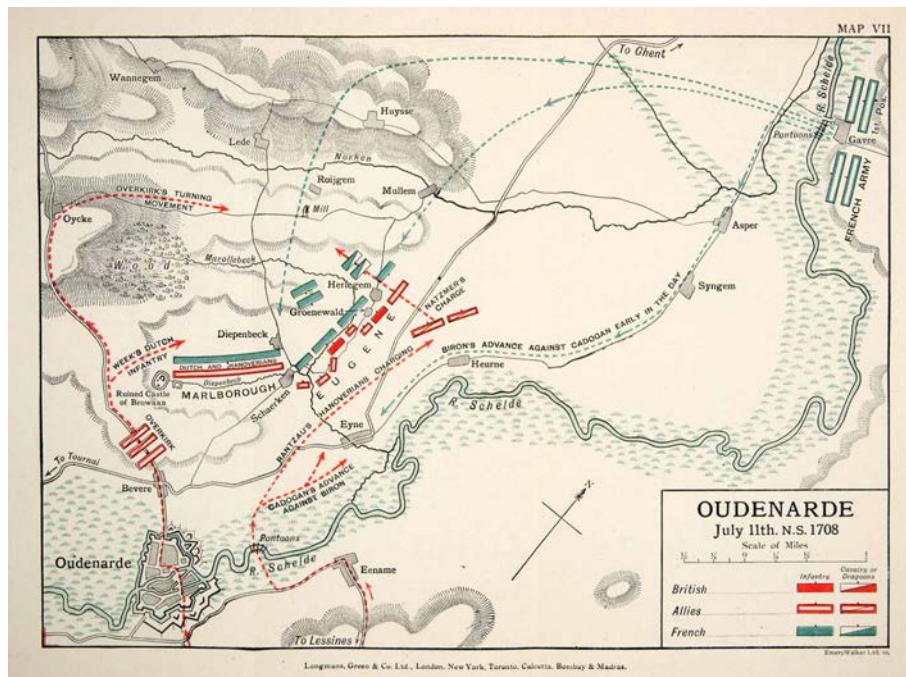

-
57. Het lijkt erop dat noch de geallieerde noch de Franse artillerietrein het slagveld bereikte tijdens de veldslag. De Fransen konden gebruik maken van 10 artilleriestukken die vooruit gestuurd werden, terwijl de geallieerden waarschijnlijk konden gebruiken van het geschut dat werd gebruikt om de passage over de Schelde te beschermen. In beide gevallen zou het gaan om lichte kanonnen.

Aangezien elk bataljon hun eigen licht veldgeschut bij zich had (3 ponds-kanonnen, zie Chandler), waren het waarschijnlijk deze kanonnen die werden gegroepeerd in batterijen en gebruikt in plaats van de normale artillerie, aangezien ze van weinig nut zouden geweest zijn in de hagen en langs de beken.

58. De Franse cavalerie van de 'Maison du Roi' vocht zich door de Hollandse omsingeling met behulp van de dragonder eskaders die zich opofferden om de vlucht van de gendarmes te dekken.
59. (rond 10 uur) Het Franse opperbevel komt samen op de hoogten van Huise in het dorp. (Churchill schat dat tweederde van het Franse leger was omsingeld en tenminste een derde nog niet in de slag was ingezet, maar niet kon worden bereikt of gecoördineerd in het donker) -Na een verhitte discussie- besluit Vendome zich terug te trekken naar Gent. Het Franse leger trekt zich terug in wanorde en de omsingelde infanterie (op en rond de Elsakker) wordt aan zijn lot overgelaten. De cavalerie van de linkervleugel trekt zich terug met de rest van het leger. Omdat de Franse infanterie op het slagveld bleef vechten, had de Franse artillerie (die inmiddels was aangekomen) en de infanterie van de linkervleugel genoeg tijd om zich terug te trekken.
60. De aftocht van het Franse leger werd gedekt door een achterhoede van 500 grenadiers en een regiment dragonders opgesteld langs de Gentse weg. Du Rozel voerde ook het bevel over zijn eigen cavalerie (carabiniers en de 'Colonel General').
61. Marlborough beslist om de Franse achterhoede te achtervolgen langs de Gentse weg met 40 eskaders en 12 bataljons. De Franse grenadiers en dragonders stellen zich op in de bossen en hagen langs de Gentse weg ten noorden van Mullem en slagen erin om de geallieerde achtervolgers te stoppen tot Marlborough meer troepen laat komen en de Franse achterhoede omsingelt.
62. De Franse grenadiers moeten zich terugtrekken en de Franse cavalerie (Carabiniers en 'Colonel General') en dragonders dekken de aftocht van de achterhoede. De Franse cavalerie wordt verslagen en de overlevenden worden gevangen genomen.
63. Marlborough stopt de verdere achtervolging en de rest van het Franse leger bereikt veilig Gent. Vele Franse troepen zijn verspreid over de streek omwille van de verwarring tijdens de aftocht en het onbekende terrein met vele wegen.

Afbeelding 10: Vrij accurate overzichtskaart van de veldslag. De posities van de artillerie ontbreken echter.⁶¹

⁶¹ Kaart door Emery Walker, uitgever: Longmans, Green & Co. Ltd. (London-New York).

3.4 Een inventaris van de historische kaarten en iconografische bronnen met betrekking tot de site, inclusief hun bron/plaatsing

3.4.1 Primaire kaarten van de veldslag

1. De kaart van de slag door ingenieur Mosburger (Moersbergue): 'Plan de la Bataille d'Oudenaerde du 11 Juillet 1708'

Kaart uit de verzameling van het Rijksmuseum te Amsterdam, Collectie: Frederik Muller historieplaten (Catalogus-referentienr: FMH 3035-b/33).⁶²

Het meest gedetailleerde plan van de veldslag werd gemaakt door George Lodewijk Mosburger (overleden in 1746), een ingenieur en kartograaf die aanwezig was op het slagveld (Zie Goslinga's memoires p. 60). De cartouche bij de versie van de kaart bewaard in het Rijksmuseum te Amsterdam vermeldt dat de kaart werd gemaakt ter plaatse. Hoogstwaarschijnlijk maakte Mosburger deel uit van Goslinga's entourage en nam hij deel aan de cavalerieaanval met de geallieerde linkervleugel tegen het Franse 'Maison du Roi' op

⁶² Muller F., 1863-1882. De Nederlandsche geschiedenis in platen : beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten, 4 delen, F. Muller, Amsterdam, dl. II (jaren 1702 tot 1795), p. 16-17, nr. 3035b/33.

het einde van de veldslag. Doordat Mosburger bijgevolg het grootste deel van de veldslag vanop afstand goed kon volgen, op de hoogte was van de beslissingen, en uiteindelijk vanop de hoogte van Ooike een goed uitzicht had op het gebeuren, kunnen we deze kaart als vrij betrouwbaar beschouwen.

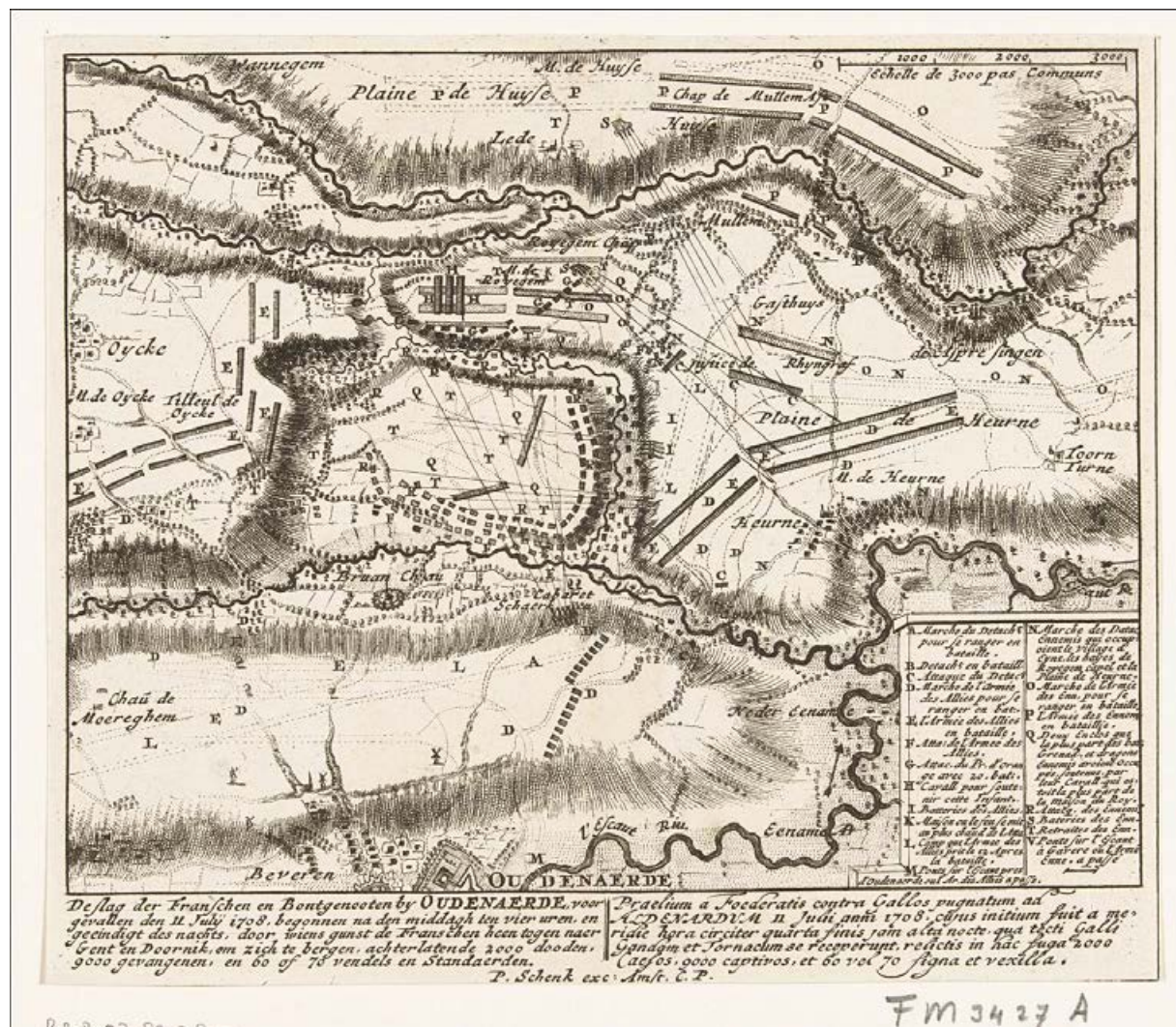
De eerste gedrukte versie van de kaart (koper gravure, circa 50 x 60 cm) werd gemaakt te Brussel door Jacobus Harrewijn (ca. 1660 – ca. 1727) kort na 1708 en zeker vóór 1712. De kaart werd een eerste keer gepubliceerd door Eugene Henry Fricx in zijn *'Table des cartes des Pays Bas et des Frontières de France, Avec un recueil des plans des villes, sièges et batailles données entre les Hauts Alliés et la France'* (Bruxelles, H. Fricx, 1712). De kaart werd daarna meerdere keren herdrukt en vertaalt, maar weinig of niets werd aangepast aan de details van de veldslag. De verschillende versies van deze kaart en de verwarring omtrent de datering ervan werd veroorzaakt door de voortdurende veranderingen en uitbreidingen die Fricx uitvoerde aan zijn publicaties terwijl hij de eerste publicatie datum van 1712 niet veranderde.⁶³

⁶³ Bracke, W. 'De Fricx Kaarten'.

Andere versies:

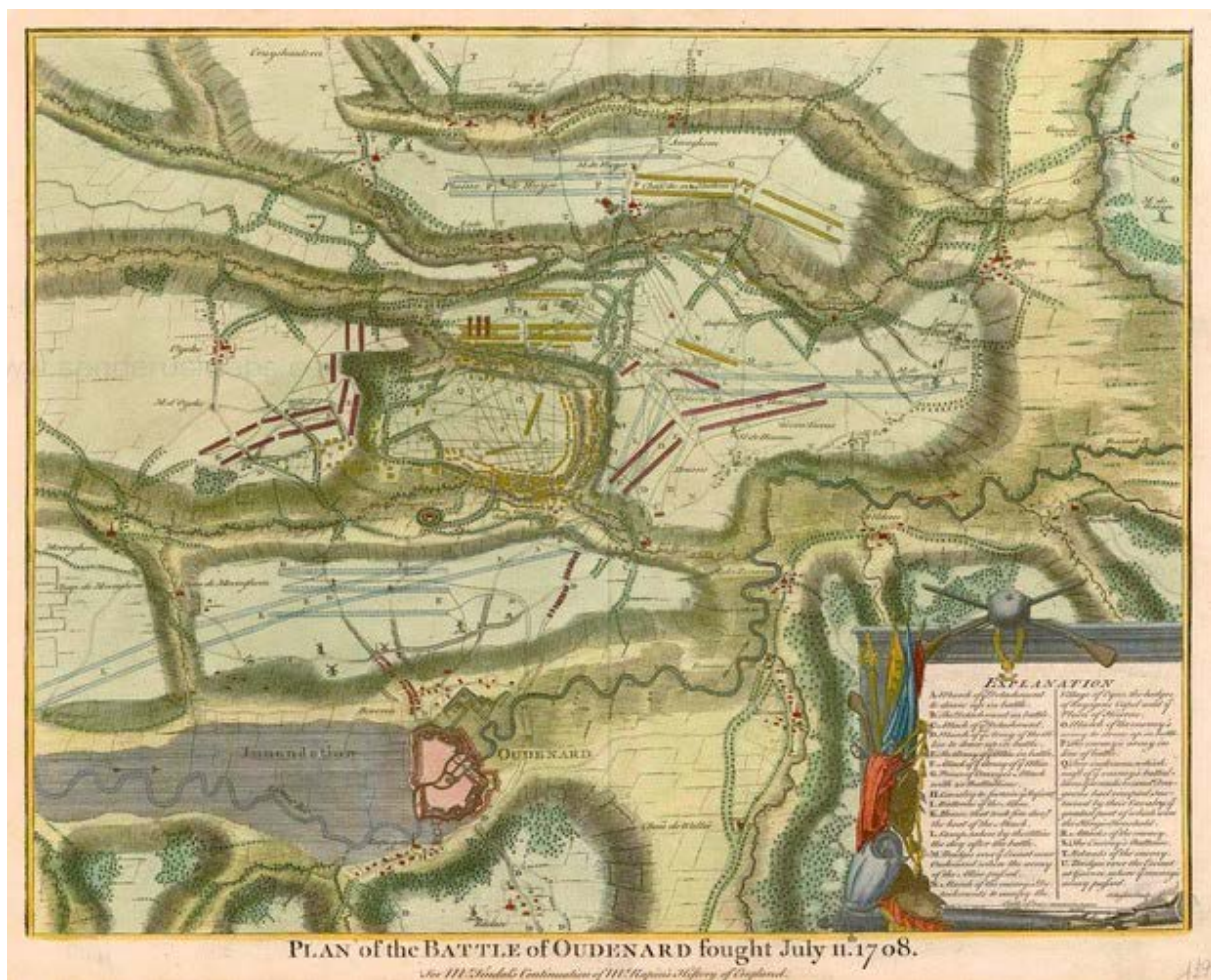
Pieter Schenck

Nederlandse versie uit het Rijksmuseum Amsterdam, Collectie: Frederik Muller Historieplaten (Objectnummer: RP-P-OB-83.285): "De slag der Franschen en Bontgenooten by Oudenaerde, voor gevallen den 11 Julij 1708 ...". Prent herwerkt en uitgegeven door Pieter Schenck (ca. 1660 – ca. 1711?) te Amsterdam. Ets op papier (16 x 18,7 cm). Daterend van kort na de eerste versie, gezien enkel een selectie van de oorspronkelijke kaart wordt getoont.⁶⁴

⁶⁴ Muller, F. 1863-1882. De Nederlandsche geschiedenis in platen : beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten, 4 delen, F. Muller, Amsterdam, dl. II (jaren 1702 tot 1795), p. 4, nr. 3031/IX/2.

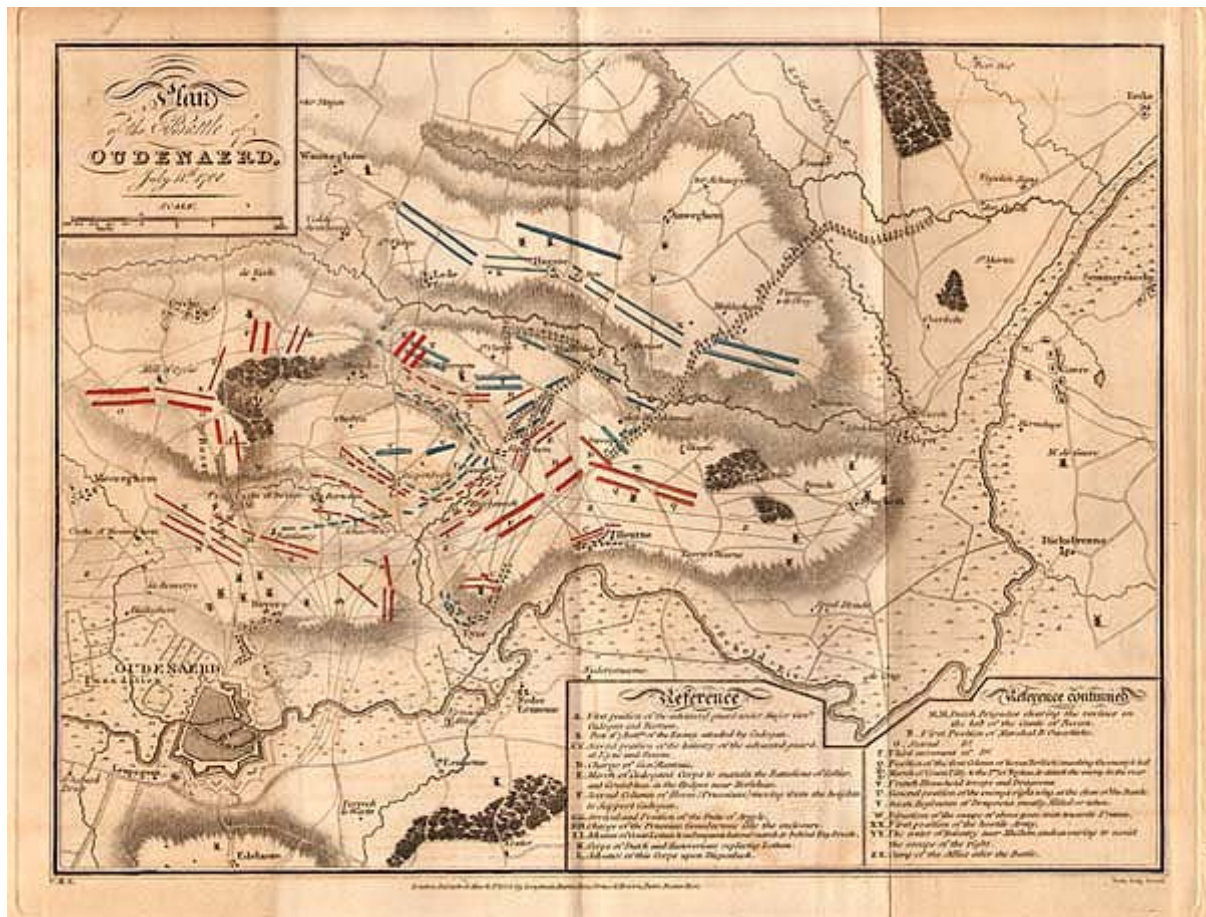
Ingekleurde Engelse versie: "Plan of the Battle of Oudenard fought July 11th 1708". Koper gravure (39 x 48 cm) gemaakt door Rapin de Thoyras in 1758. Uitgegeven in: *The History of England, continued by H. Tindal* (London, 1758).

Le Rouge

Een latere Franse versie van de Mosburger kaart, bewerkt door George Louis le Rouge (1707-1790): "Environs D'Oudenarde avec le Plan de la bataille, donnee le 11. Juillet 1708" (48,4 x 57,3 cm). Parijs, 1746.

19e-eeuwse Engelse herwerkte versie: "Plan of the Battle of Oudenaerd, July 11th, 1708". Afkomstig uit: Atlas to the memoirs of John Duke of Marlborough, engraved by Neele & Son after C. Ham Smith. Major (1820).

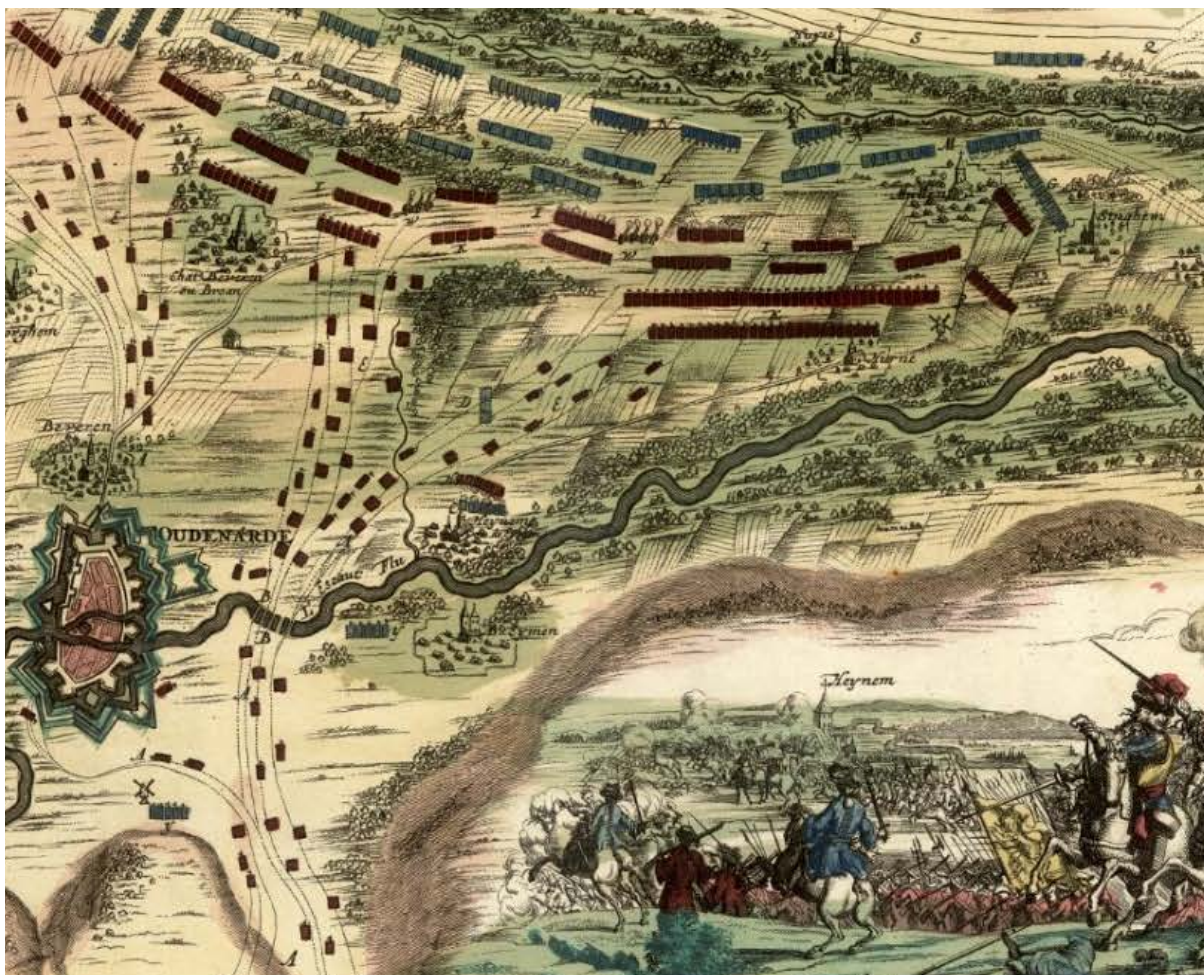
2. Kaart in opdracht van Eugenius van Savoye en goedgekeurd door de veldmaarschalk Overkirk

Een tweede belangrijke primaire kaart van de veldslag werd hoogstwaarschijnlijk ook ter plaatse gemaakt net na de veldslag door ene Gilbert Schouten (het is echter niet duidelijk of hij zich ook in de veldslag zelf bevond). Volgens een opschrift bij een Engelse versie werd de kaart gemaakt in opdracht van Eugenius van Savoye en goedgekeurd door veldmaarschalk Overkirk. Thomas Lediard, in zijn werk over Marlborough, schrijft dezelfde kaart echter toe aan John, de hertog van Argyll en Greenwich (Zie vol. II, p. 25).

De eerste gedrukte versies van de kaart zijn waarschijnlijk de Frans/Nederlandse versies gepubliceerd door Pieter Husson (1678-1733) te 's Gravenhage in 1708: "Plan du Champ de Bataille, près d'Oudenaerde l'11. Juillet 1708 / Plaen van de Battaille, by Oudenaerde, den 11 July 1708"

Detail van een ingekleurde kopie van de kaart van Husson uit de Moravian Library, Brno, Tsjechië (Referentie nummer: Moll-0002.078).

De eerste Engelse versie van de kaart, duidelijk gebaseerd op Husson, werd reeds zeer kort erna verspreid. De volgende advertenties zijn terug te vinden in enkele Engelse kranten:

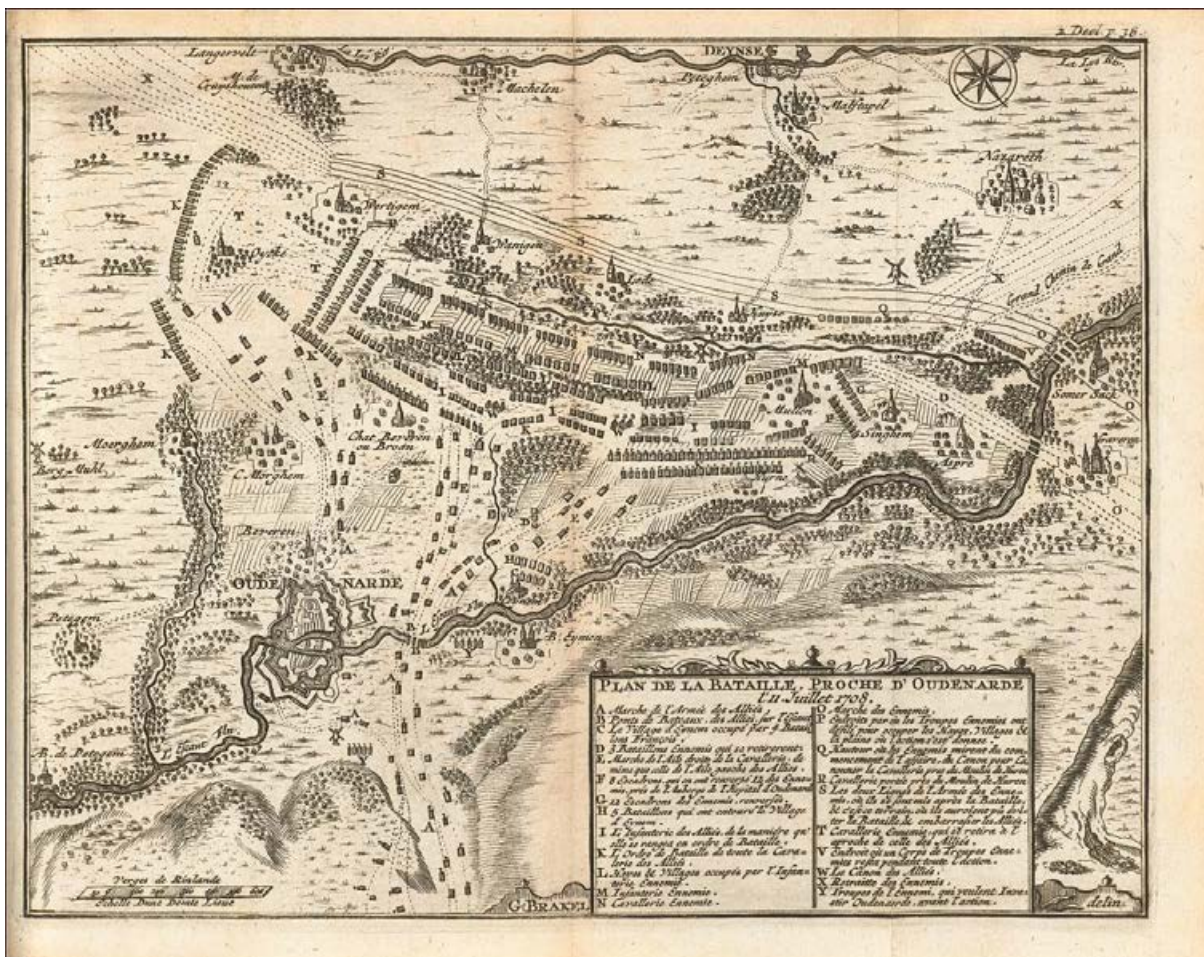
Daily Courant, 25 August 1708: Just Publish'd, An Exact Plan of the Battle of **Audenarde**; shewing the March of both Armies, and Flight of the French; with a Representation of the Standards and Colours taken from the Enemy, and the Names of the Regiments to which they belong'd. Also an Historical Account of the Action; with the Loss on both Sides, and the Number and Quality of the Officers taken Prisoners. The whole Adorn'd with the Arms of the Empire, Great Britain, Prussia and Holland. Printed upon a large Sheet of Atlas Paper, 27 Inches Square. Sold by Mr. Crouch at the Bell against Grocer's-Alley in the Poultry near Cheapside, and Mr. Oliver in Westminster-Hall. Price 1 s.

London Gazette, 26 August 1708: An exact Plan of the Battel of **Audenarde**, taken upon the Spot, by Order and Directions of His Highness Prince Eugene of Savoy, and approv'd by Monsieur d'Auverquerque and the States Field Deputies. Together with curious Reflexions upon the Battel, done from the French publish'd at the Hague. Printed for Abel Roper, and sold by J. Morphew near Stationers-Hall. Pr. 1s. 6d.

Post Man, 8 August 1708: Just published, an exact Plan of the Battle of **Audenarde**, taken upon the Spot, by Order and Direction of His Highness Prince Eugene of Savoy, and approv'd by Mons. D'Auverquerque and the States Field Deputies. Together with curious Reflections upon the Battle, done from the French, published at the Hague. Printed for A. Roper, and sold by J. Morphew, near Stationer's-hall. Pr. 1s. 6d.

Post Man, 4 September 1708: Just Publish'd, An Exact Plan of the Battle of **Audenarde**; shewing the March of both Armies, and Flight of the French; with a Representation of the Standards and Colours taken from the Enemy, and the Names of the Regiments to which they belong. Also an Historical Account of the Action; with the loss on both sides, and the number and Quality of the Officers taken Prisoners. The whole Adorned with the Arms of the Empire, Great Britain, Prussia and Holland. Printed upon a large Sheet of Atlas Paper, 27 Inches Square. Sold by Mr Crouch at the Bell against Grocer's Alley in the Poultry near Cheapside, and Mr Oliver in Westminster-hall. Pr. 1 s. colour'd.

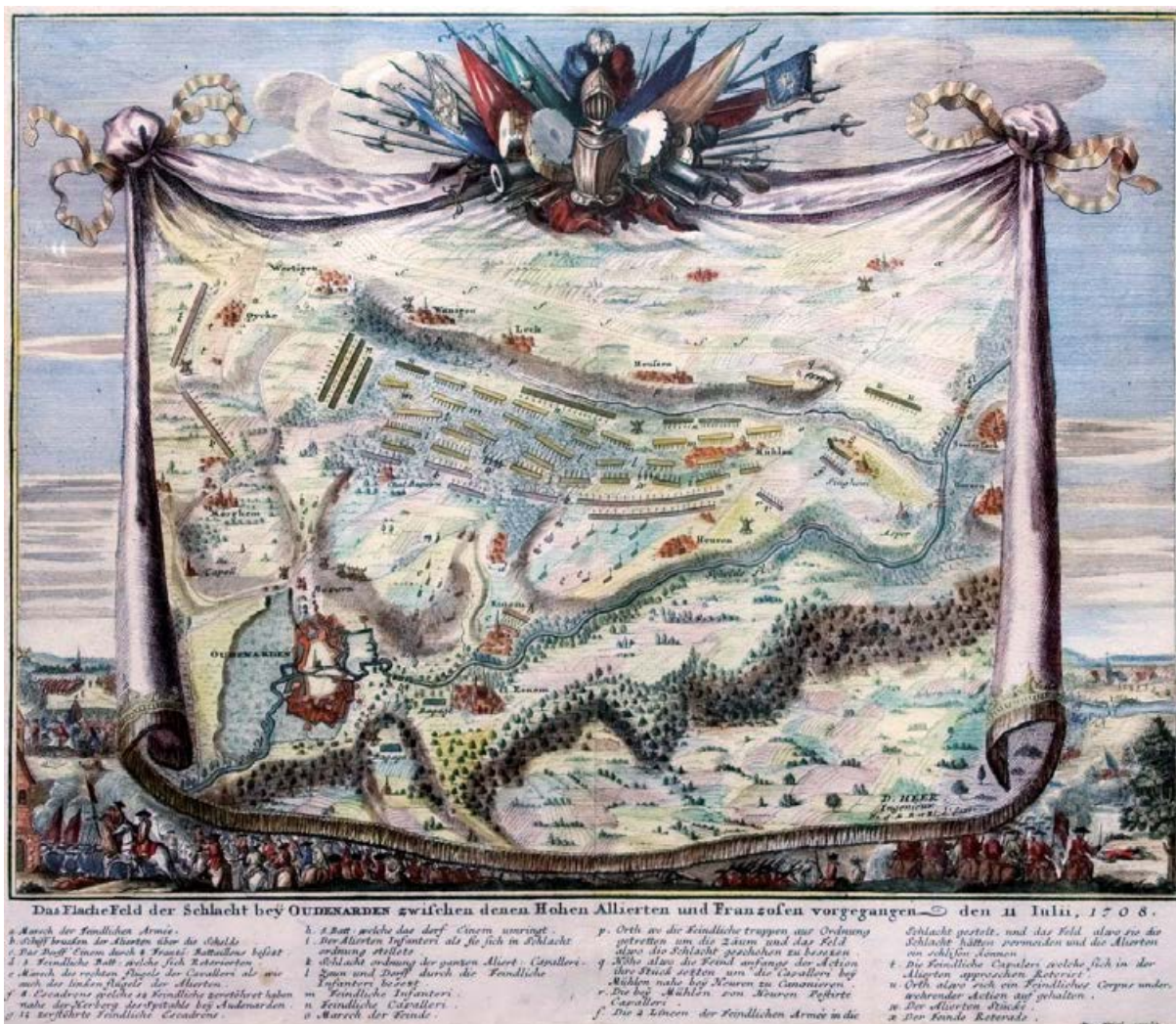

Kaart uit de collectie van het Rijksmuseum te Amsterdam. Franse versie van de kaart in: Lamigue J., *Histoire du Prince d'Orange et de Nassau* (Leeuwarden, 1715): "Plan de la Bataille, proche d'Oudenarde l'11. Juillet 1708". Hier werd de gravure gemaakt/bijgewerkt door Gilles Brakel in 1714. De prentmaker was Matthijs Pool en de uitgever Johannes van Oosterwyck (gravure 15 x 19 cm, Catalogus-referentienr: FMH 3031-A/II, p. 38).⁶⁵

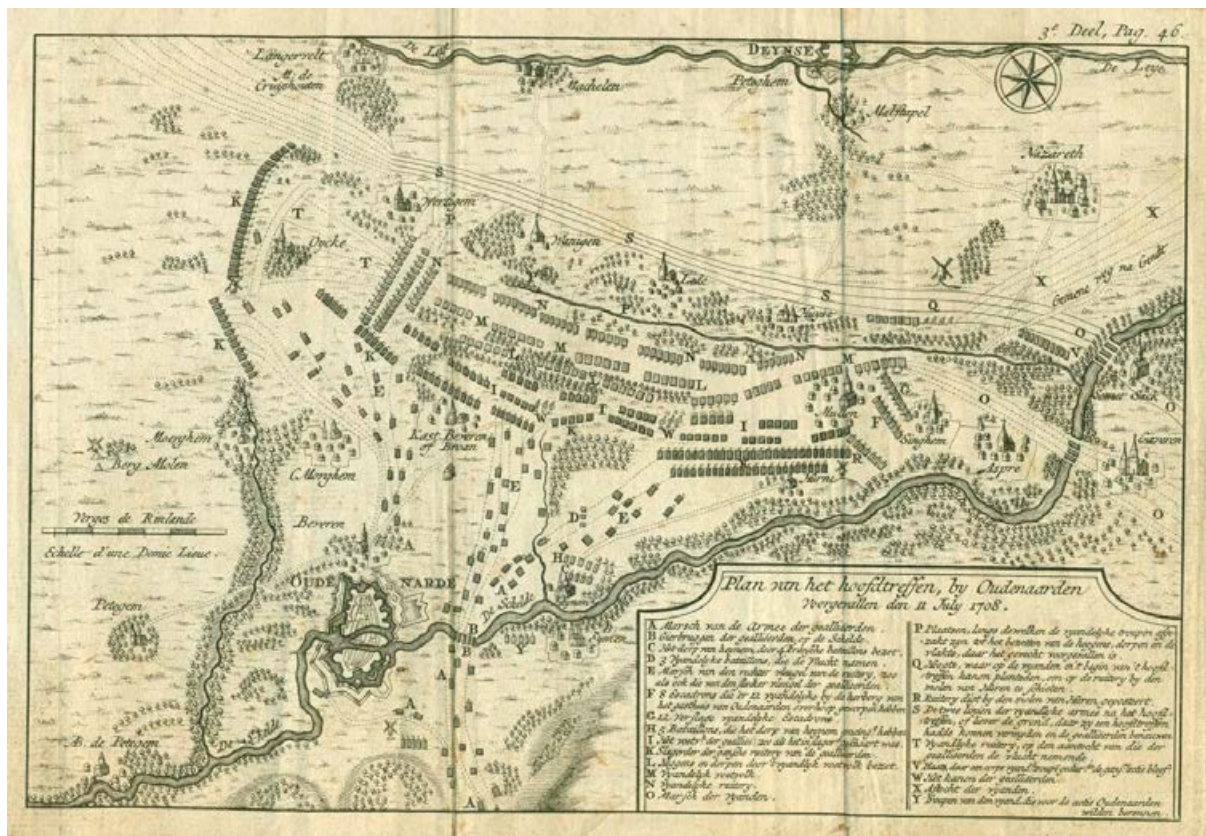
⁶⁵ Muller, F. 1863-1882. *De Nederlandsche geschiedenis in platen : beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten*, 4 delen, F. Muller, Amsterdam 1863-1882, dl. IV (supplement, aanhangsel en algemeen register), p. 274, nr. 3031A/II, p. 38. Onderdeel van: *Het leven van Zyne Hoogheit Johan Willem Friso... nevens de historie van den jongstleden oorlog : met de grondttekeningen der voornaamste steden en vestingen 1716*.

Een Duitse versie van de kaart: "Das Flache Feld der Schlacht bey Oudenarden zwischen denen Hohen Alliirten und Franzosen vorgegangen den 11 Julii, 1708". Gemaakt door een ingenieur genaamd D. Heer (Riksarkivet, Zweden).

Een volledige Nederlandse versie van de kaart werd gepubliceerd door een zekere W.v.P. te Amsterdam in 1716. Illustratie in de Nederlandse vertaling uit 1716 van J. Lamigue, Het leven van Zyne Hoogheit Johan Willem Friso, dl. II, p. 38/39.

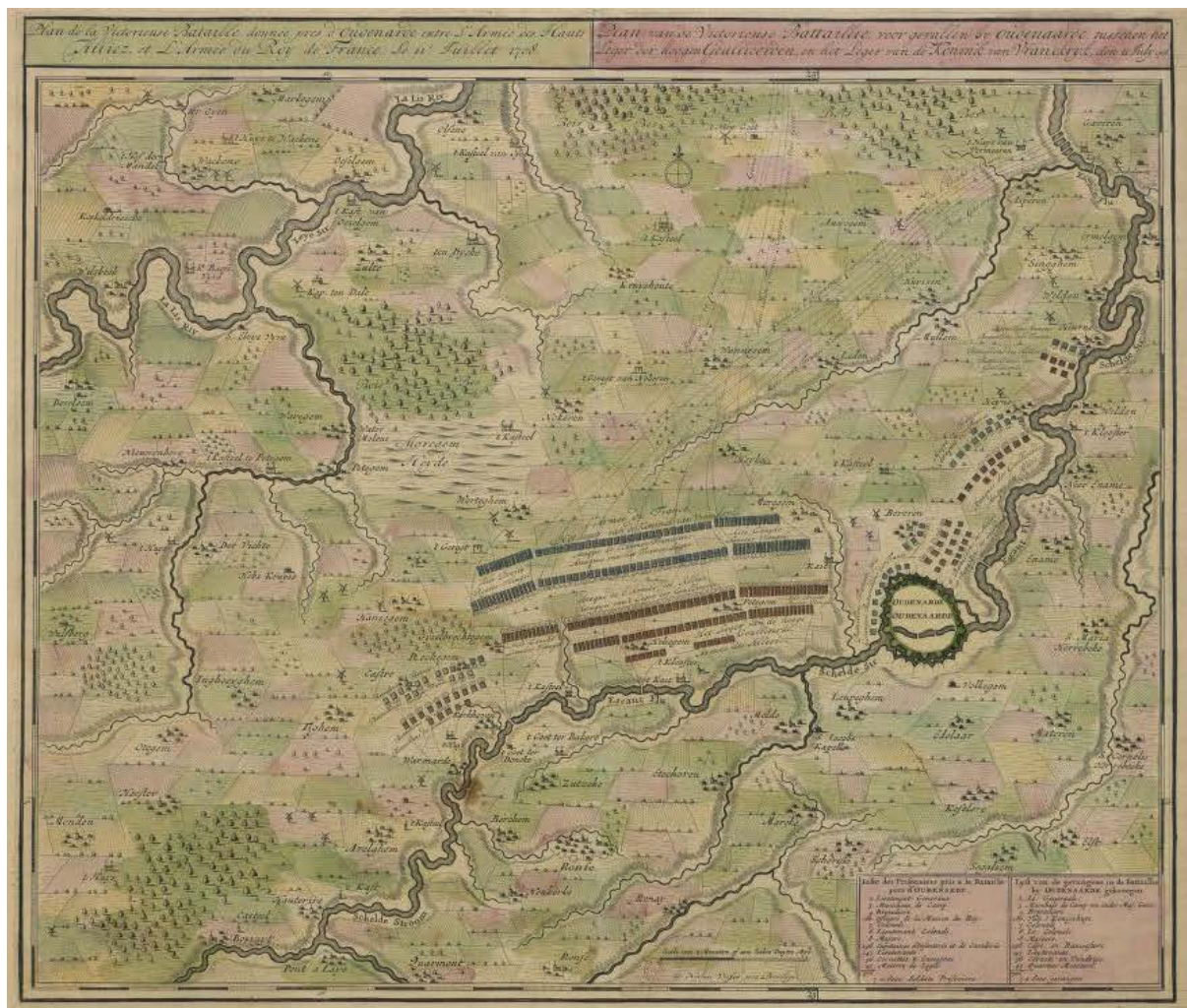
3. Foutieve kaarten

Een derde traditie van kaarten van de veldslag is duidelijk foutief en plaatst de veldslag ten westen van de stad Oudenaarde. De veldslag wordt afgebeeld als een klassiek gevecht tussen twee volledig opgestelde legers. Uiteraard was dit niet het geval voor de slag van 1708. Ook geen enkele topografische referenties in de primaire bronnen zouden overeenkomen met een dergelijke afbeelding. Het is mogelijk dat deze kaart ook reeds vroeg werd verspreid in de toenmalige kranten, maar dat de afbeelding werd opgesteld met onvoldoende details over de veldslag.

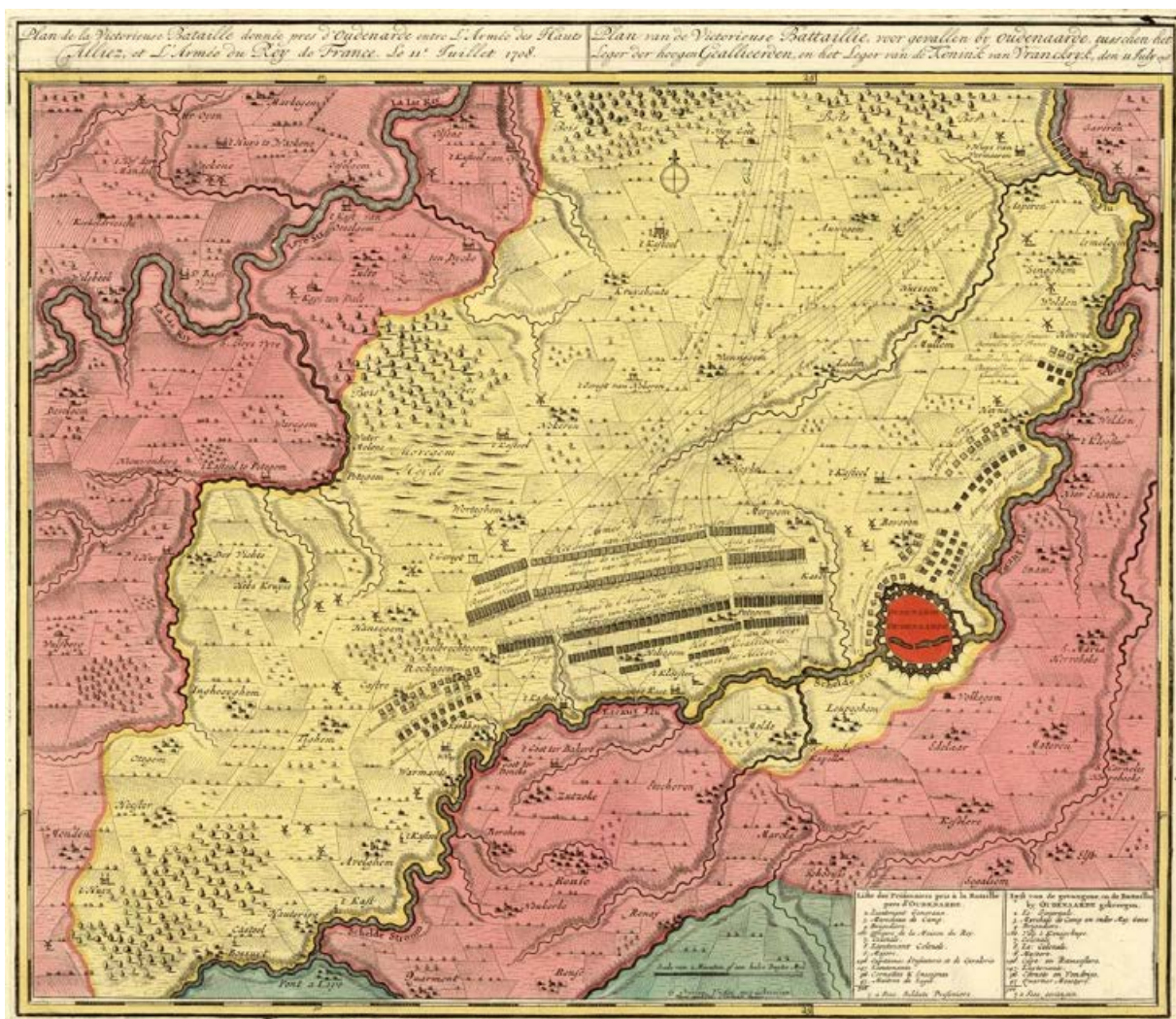
Eén van de eerste kopieën van deze kaart vinden we terug in de Biblioteca Nacional de Portugal: "Plan de la victorieuse bataille donnée pres d'Oudenarde entre l'armée des hauts Alliez, et l'armée du Roy de France, le 11e Juillet 1708 / Plan van de victorieuse battaillie, voor gevallen by oudenaarde, tusschen het leger der hoogen geallieerden, en leger van de Konink van Vrackryk, den 11 July 1708". Gemaakt te Amsterdam door Nicolaas Visser (50 x 59 cm). De datering is onduidelijk, maar is hoogstwaarschijnlijk ook kort na het gebeuren verspreid. Mogelijk werd deze foutieve afbeelding zelfs vroeger verspreid dan de andere, correcte, afbeeldingen.

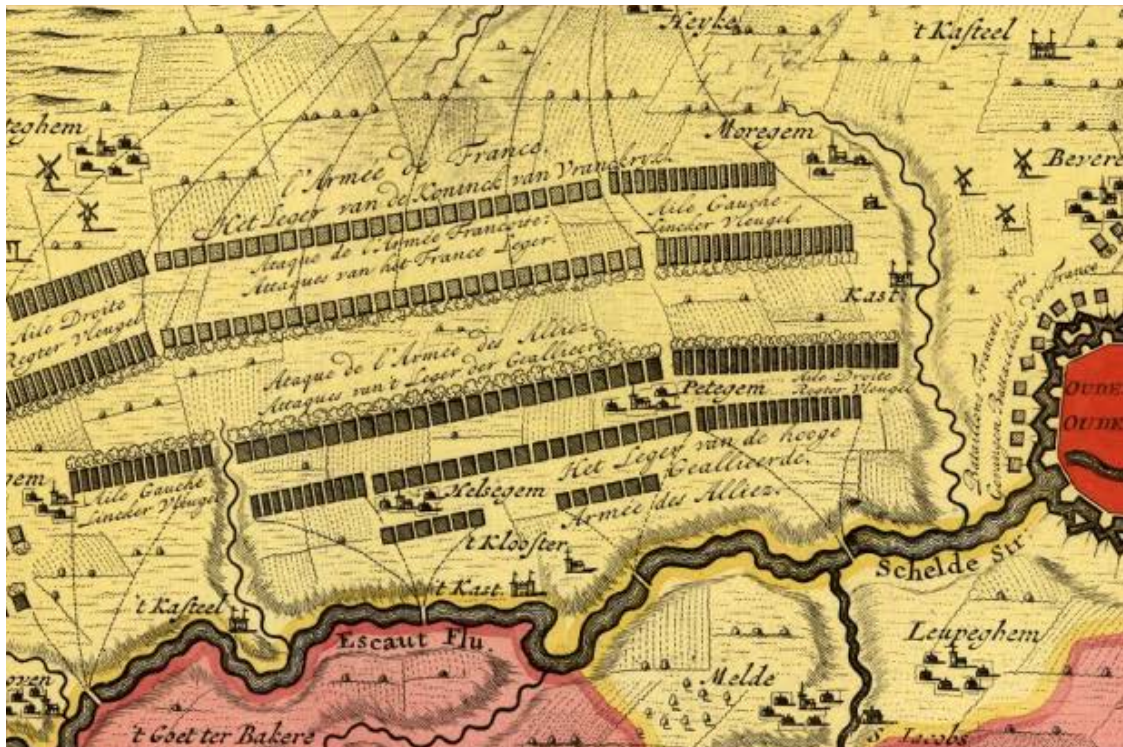
Een ingekleurde kopie van de kaart van Visser bevindt zich in de collectie van de Bibliothèque Nationale de France (Département estampes et photographie, Reserve QB-201 (170)-FT 4. 49,6 x 58,4 cm). Deze prent werd gepubliceerd te Amsterdam tussen 1720 en 1750 bij Pieter Schenk Junior (1698-1775).

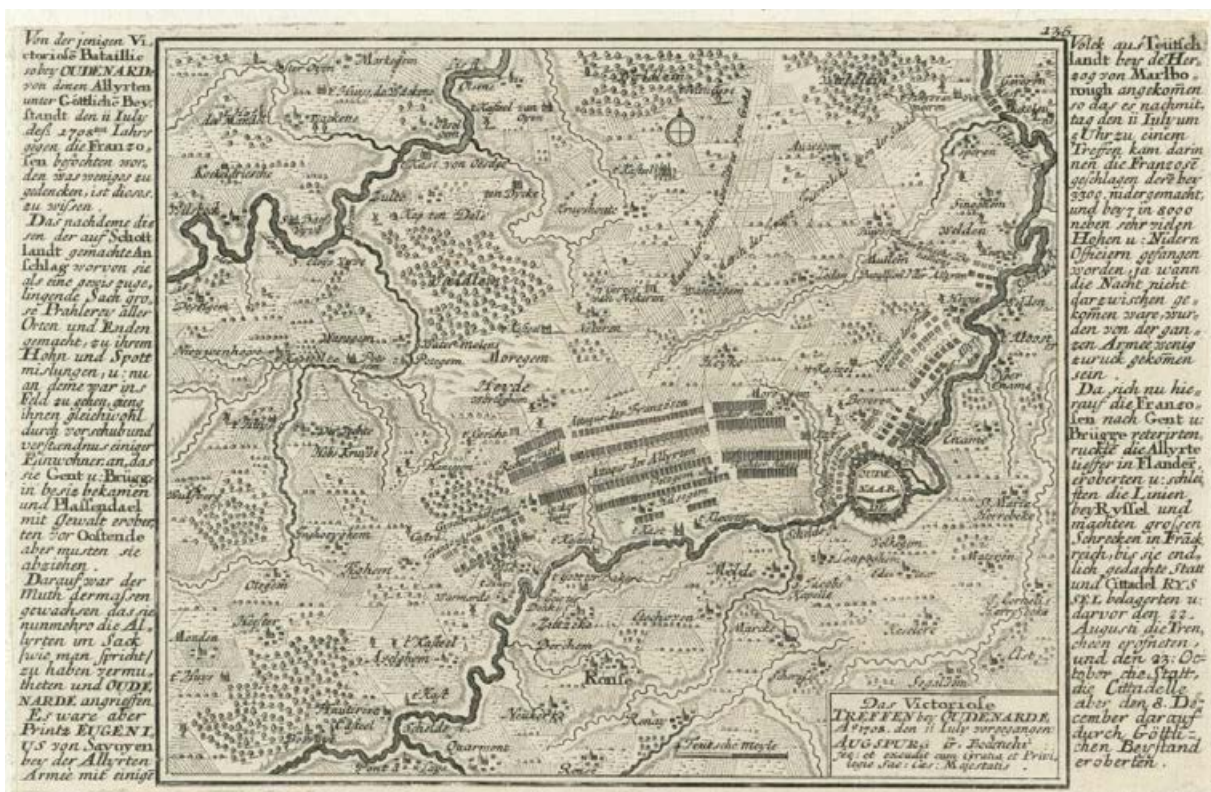

Een anders ingekleurde kopie van de kaart uit de Bibliothèque Nationale de France is te vinden in de Moravian Library, Brno, Tsjechië (referentienummer: Moll-0002.076).

Detail van de versie in de Moravian Library.

Een Duitse en duidelijk aangepaste versie van de kaart wordt bewaard in de Moravian Library, Brno, Tsjechië (referentienummer: Moll-0002.077): "Das Victoriöse Treffen bey Oudenarde Ao 1708 den 11 July vorgegangen". Deze versie werd gepubliceerd te Augsburg (ca. 1720) door Gabriel Bodenehr (1673-1765)

Een laatste versie van deze kaart is versierd met beelden van engelen en draagt het opschrift: "Plan der battaillie by Oudenaarde op den 11en July 1708". De oorsprong is voorlopig onbekend.

Eén bepaalde uiterst interessante Duitse voorstelling beeldt de veldslag uit als een 17de-eeuwse confrontatie waarbij de Schelde de twee legers scheidt. Bibliothèque Nationale de France, Département estampes et photographie, Reserve Fol-QB-201(81): "Treffen So Zwischen den Franzoze und Allierten ... ". Van onbekende herkomst of datum.

3.4.2 Pictografische materiaal van de veldslag

Eén van de oudste en meest gedetailleerde afbeeldingen van de veldslag is het schilderij van de hand van Joseph van Breda uit 1716 dat werd gemaakt in opdracht van het kasselrijbestuur. Het schilderij hangt vandaag in het stadsmuseum in het Oudenaardse stadhuis.

De tekening door Jan van Huchtenburg (Haarlem 1647 – Amsterdam 1733) gemaakt tussen 1727 en 1729 is de meest gekopieerde afbeelding van de veldslag. Eugenius (op het witte paard op de afbeelding) huurde Jan van Huchtenburg in om zijn veldslagen te tekenen. Rijksmuseum Amsterdam (Frederik Muller Historieplaten) nummer: RP-P-OB-83.286. "Vue et Representation de la Bataille d'Oudenarde, donnée le 11 Juillet 1708". (ets op papier, 45 cm x 57 cm).⁶⁶

⁶⁶ Muller, F. 1863-1882. De Nederlandsche geschiedenis in platen : beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten, 4 delen, F. Muller, Amsterdam, dl. II (jaren 1702 tot 1795), p. 86, nr. 3426a; Frederik Muller, De Nederlandsche geschiedenis in platen : beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten, 4 delen, F. Muller, Amsterdam 1863-1882, dl. II (jaren 1702 tot 1795), p. 10, nr. 3032/I/26.

Een ingekleurde kopie van de tekening van Jan van Huchtenburg. Herkomst onbekend.

Een geschilderde versie van de tekening van Jan van Huchtenburg. Herkomst onbekend.

Tekening door Adolf van der Laan (Utrecht 1684 – na 1755): "Veldslag van Oudenaarden, door de Prinsen van Savoye en van Mindelheim, den elfden August: 1708, gewonnen" (ca. 1708-1755). Ets op papier (15,6 x 21,5 cm). Rijksmuseum Amsterdam, Collectie Prenten / Frederik Muller Historieplaten (objectnummer RP-P-OB-83.284).

"The Passage of the Scheld. 1708" ('Published according to act of Parliament 1735'). Private collectie van David Chandler.

Tekening "Bataille d'Oudenarde" van onbekende oorsprong. Bibliothèque Nationale de France, département estampes et photographie, Collection Michel Hennin. Estampes relatives à l'Histoire de France. Vol. 172, nrs. 331 - 14303, (1643-1824): Reserve FT6-QB-201(172) (gravure, 67,5 x 90,5 cm).

Tekening "Bataille d'Oudenarde". Gepubliceerd te Nurenberg door Johann Jonathan Feltzeckers (onbekende datering). Bibliothèque Nationale de France, département estampes et photographie, Collection Michel Hennin.

Tekening van de Slag bij Oudenaarde in een rijk versierde omlijsting met bovenaan een cartouche met een plattegrond van de slag gebaseerd op de kaart in opdracht van Eugenius. Onderaan een cartouche met de beschrijving van de gebeurtenissen in het Duits. Blad in een gebonden verzameling platen uitgebracht onder de titel: "Repraesentatio belli ... Der Spanische Successions-Krieg". De prent werd gemaakt ca. 1712-1715 door Johann August Corvinus gebaseerd op een tekening van Abraham Drentwett en Georg Philipp Rugendas. De prent werd uitgegeven door Jeremias Wolf ca. 1720. Ets en gravure (44,3 x 38 cm). Rijksmuseum Amsterdam (Catalogus-referentienr: FMH 3033-38).

⁶⁷ Muller, F. 1863-1882. De Nederlandsche geschiedenis in platen : beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten, 4 delen, F. Muller, Amsterdam, dl. II (jaren 1702 tot 1795), p. 14, nr. 3033/38. Onderdeel van: Repraesentatio belli, ob successionem in regno Hispanico ... gesti ... Der Spanische Successions-Krieg ... davon die ... Belagerungen, Bataillien ... in 56 ... Kupfer Blatten ... vorgestellt [nach 1714]

De Hertog van Marlborough schouwt zijn troepen op weg naar het slagveld bij Oudenaarde. Wandtapijt in Blenheim Palace (Oxfordshire, Verenigd Koninkrijk) geweven door Judocus de Vos. Afbeelding: The Bridgeman Art Library.

Detail van het wandtapijt.

Duitse gravure van de slag bij Oudenaarde van onbekende oorsprong. Bibliothèque Nationale de France, département estampes et photographie, Collection Michel Hennin. Estampes relatives à l'Histoire de France. Tome 81, nrs. 7114-7193, (1707-1708): Reserve FOL-QB-201(81).

Marlborough schouwt zijn troepen bij Oudenaarde. Schilderij (90 x 113 cm) van J. Wootton (18de eeuw). Bron: Sotheby's.

Foutieve afbeeldingen:

Hoewel deze kopergravure (20 x 26 cm) van Du Bose uit 1737 het opschrift "The Battle of Oudenarde in the year MDCCIV" heeft, komt de afbeelding en de datum beter overeen met de slag van Blenheim (1704).

Deze gravure (34,6 x 25,4 cm) van James Hulett (overleden 1771) stelt zonder twijfel de slag bij Malplaquet voor. Zie de gelijkenissen met het schilderij van Louis Laguerre dat Barnett beschrijft in zijn studie.⁶⁸

⁶⁸ Barnett, p. 238.

4. Archeologische context

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de archeologische context van het slagveld van Oudenaarde 1708 behandeld. Een raadpleging van de Centraal Archeologische Inventaris toont aan dat er op het slagveld, naast slagveldarcheologie, een breed spectrum aan archeologische relicten en vondsten aanwezig is, gaande vanaf de Steentijd tot de Nieuwe Tijden. Er werd voor geopteerd om naast de vondstlocaties binnen de voorgestelde afbakening ook de vondstlocaties op te nemen die zich binnen een straal één km van de voorgestelde grenzen van het slagveld bevinden. Deze worden apart besproken. Belangrijke vondstlocaties kunnen immers een doorslaggevend element vormen om de voorgestelde begrenzing van het slagveld te wijzigen en uit te breiden. Ook een bezoek aan de heer Jean-Pierre Parent bleek waardevol. Deze amateur-archeoloog bracht twee interessante sites aan het licht, enkele kilometers ten zuiden van de voorgestelde afbakening van het slagveld. Vervolgens wordt een inventaris aangeleverd van de historische en archeologische studies van het gebied. Tot slot wordt de vergelijking gemaakt met gelijkaardige archeologische sites en monumenten en hun plaatsing in het landschap.

4.2 een raadpleging van de Centraal Archeologische Inventaris (CAI)

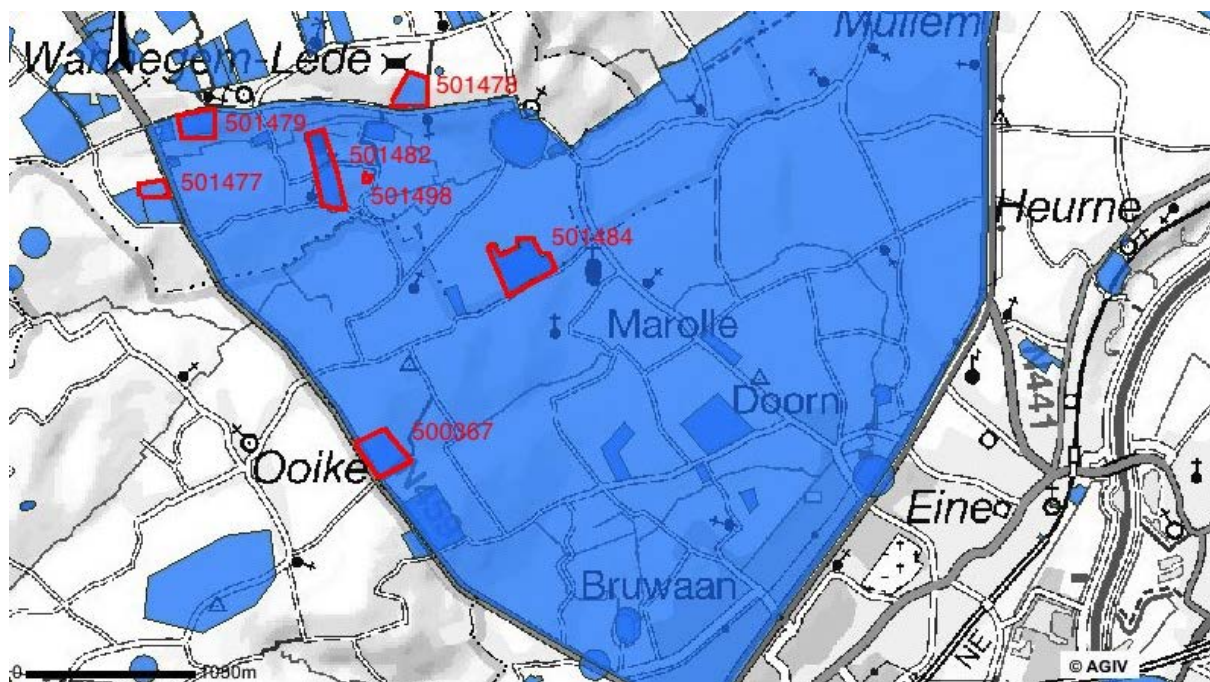
Op -en in de onmiddellijke omgeving van- het slagveld zijn een vijftigtal vondstlocaties gekend in de Centraal Archeologische Inventaris (CAI). Het betreft hoofdzakelijk vondstlocaties die aan het licht kwamen door prospectie. Vanaf het eind van de jaren zestig werd er op - en in de omgeving van het slagveld- uitvoerig prospectie verricht. Marc Rogge was de eerste die op het slagveld actief was. Hij verrichte onder meer prospectie tijdens de aanleg van de N60. Kurt Braeckman verrichte begin de jaren tachtig prospectie op het grondgebied van Kruishoutem en dit naar aanleiding van een prospectiethesis. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat het gros van de vondstlocaties zich op het grondgebied van Wannegem-Lede bevindt. Ook Jean-Pierre Parent verrichte uitvoerig prospectie op het slagveld.

Wat meteen opvalt is dat er, alhoewel het terrein uitvoerig werd geprospecteerd, geen vondstlocaties bekend zijn die in verband staan met de Slag bij Oudenaarde 1708. Tot slot werpen we onze blik enkele kilometers ten zuiden van het slagveld, waar detectorist Jean-Pierre Parent twee interessante vondstlocaties⁶⁹ vastlegde, die betrekking hebben tot slagveldarcheologie.

⁶⁹ Deze vondstlocaties werden vooralsnog nog niet opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris.

Binnen de voorgestelde afbakening:

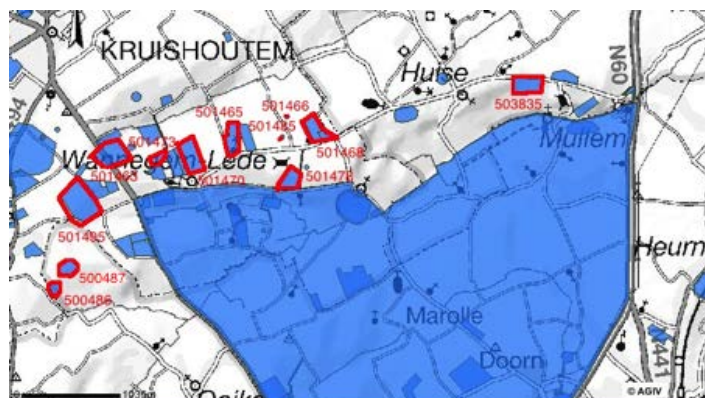

Afbeelding 11: Uittreksel uit de Centraal Archeologische Inventaris

Op het grondgebied van Eine werd er midden de jaren tachtig tijdens prospectie door Jean-Pierre Parent een concentratie lithisch materiaal aangetroffen. (Locatie 500367)

In het kader van een prospectiethesis vond Kurt Braeckman op het grondgebied van Wannegem-Lede een vijftal vondstlocaties. Vooral vondstlocatie 501478 springt in het oog. Hier werden een geretoucheerde kling, schrabbers, fragmenten van een gepolijste bijl en enkele uitgeputte kernen aangetroffen. (Locaties 501484, 501494, 501478, 501479) Ook Marc Rogge bracht op het grondgebied van Wannegem-Lede enkele vondstconcentraties aan het licht, met onder meer een fragment van een gepolijste bijl. (Locaties 501479, 501477)

In de nabijheid van de voorgestelde afbakening:

Afbeelding 12: Uittreksel uit de Centraal Archeologische Inventaris

Op het grondgebied van Wannegem-Lede, ten noorden van de voorgestelde afbakening van het slagveld, zijn een tiental steentijdvindplaatsen gekend. Het betreft prospectievondsten van Kurt Braeckman in het kader van zijn thesis: pijlpunten, (fragmenten van) gepolijste bijlen, en grote aantallen afslagen, spitsen, klingen en schrabbers. (Locaties 501463, 501495, 501470, 501472, 501465, 501468, 501478, 501466, 501485 en 5014673)

Voorts werd er prospectie verricht door Jean Pierre Parent en Marc Rogge. Parent maakt melding van een vondstenconcentratie van een 3000 tal silexvondsten op het grondgebied van Moregem (Wortegem-Petegem) (Locatie 500368) en van een concentratie lithisch materiaal vlakbij de Rooigemsebeek in Huise (Zingem). Het vondstenensemble bestaat uit 22 schrabbers, 5 bekken/boren, 2 dwarspijlen, 2 gevleugelde pijlpunten, 6 geretoucheerde afslagen, 6 geretoucheerde klingen, 1 wrijfsteen, 1 afslagbijl, 1 gepolijste bijl, 1 klopper, 127 afslagproducten, 13 kernen en 18 onbepaalde artefacten. (Locatie 503835) Marc Rogge ontdekte op het grondgebied van Ooike (Wortegem-Petegem) twee kleine concentraties silexmateriaal. (Locaties 500486, 500487)

Tot slot werd er tijdens opgravingen op de Kapellekouter een vlakgraf, behorend aan de Klokbekercultuur, opgegraven. (Locatie 501308)

4.2.2 Metaaltijden

Binnen de voorgestelde afbakening:

Binnen de afgebakende zone zijn geen vondstlocaties uit de Metaaltijden bekend.

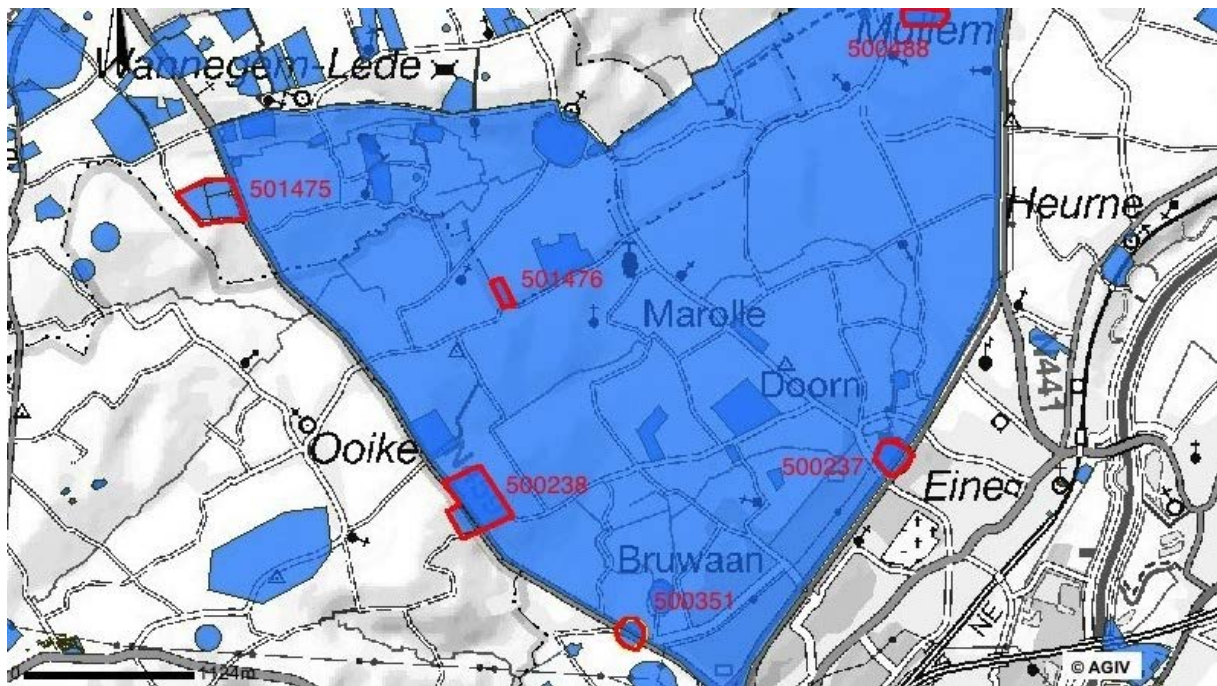
In de nabijheid van de voorgestelde afbakening:

Op het grondgebied van Kruishoutem bevindt zich een grafheuvel uit de Bronstijd. Die werd gedetecteerd aan de hand van luchtfotografie. (Locatie 500347) Nog op het grondgebied van Kruishoutem werden er tijdens de opgravingen op de Kapellekouter in een kuil een 40-tal scherven handgemaakt aardewerk aangetroffen die mogelijk afkomstig zijn uit de Late IJzertijd. (Locatie 501308)

4.2.3 Romeinse Tijd:

Binnen de voorgestelde afbakening:

Afbeelding 13: Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris

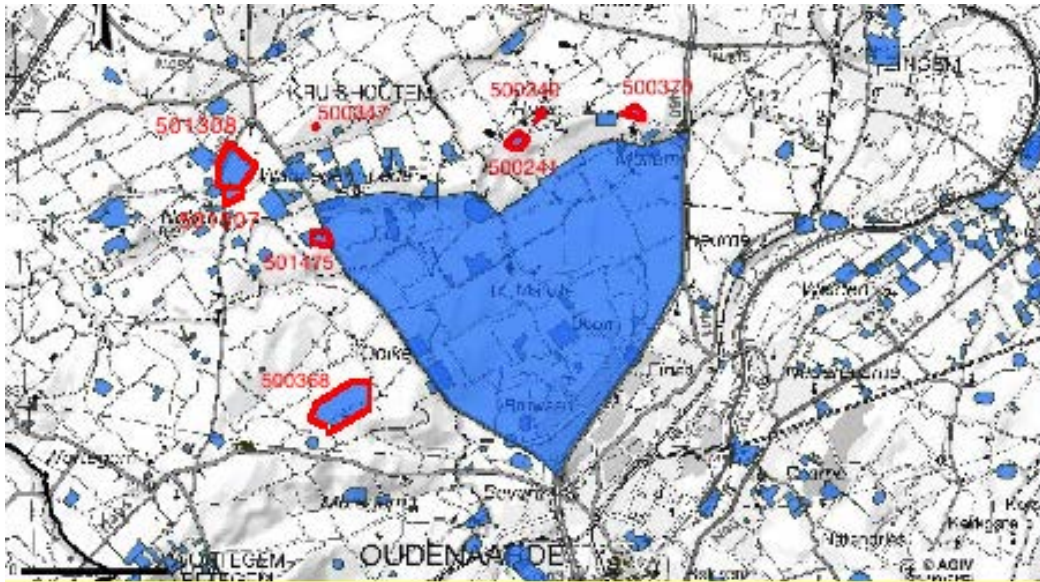
Tijdens prospectie bij de aanleg van de N60 (1969-1970) door Marc Rogge, werd een duidelijke concentratie Romeins bouwpuin aangetroffen, bestaande uit dakpanfragmenten en glauconiethoudende kiezelzandsteen. Op deze plaats werden ook verschillende afvalkuilen aangetroffen, waarvan er één werd onderzocht. Het vondstenensemble bestond onder meer uit fragmenten terra sigillata en Pompejaans rood. (Locatie 500238)

Ook op het grondgebied van Eine, Mullem en Wannegem-Lede werd er tijdens veldprospectie door Marc Rogge (in de jaren 1970-1980) een sterke concentratie aan bouw materiaal en aardewerk gevonden. (Locaties 500237, 500488, 501475 en 501476)

Bij de verbreding van de weg Oudenaarde-Kruishoutem, werd in de wand van de wegberm door Marc Rogge een graf blootgelegd. Het betrof hier een brandrestengraf met verbrande aardewerkscherven en resten van gecremeerd been. (Locatie 500351)

In de nabijheid van de voorgestelde afbakening:

Afbeelding 14: Uitreksel uit de Centraal Archeologische Inventaris

De belangrijkste site in de periferie van het slagveld is ongetwijfeld locatie 501308. De site werd ontdekt door herhaalde prospecties van Marc Rogge en enkele amateur archeologen. Vanaf 1989 werd gestart met systematisch archeologisch onderzoek door de archeologen van het PAM Velzeke. Er werden sporen teruggevonden uit de Steentijd, de Metaaltijden, de Romeinse Tijd en de Middeleeuwen. Voor de Romeinse tijd werden sporen van een vicus aangetroffen, meer bepaald de ambachtelijke woonwijk en de vermoedelijke funderingen van een altaar. Er werden onder meer 27 bronzen godenbeeldjes aangetroffen. Ten zuiden van de site bevindt zich locatie 501507. Hier werden sporen van Romeinse landindeling (grachtensysteem) en een Romeinse aarden weg teruggevonden.

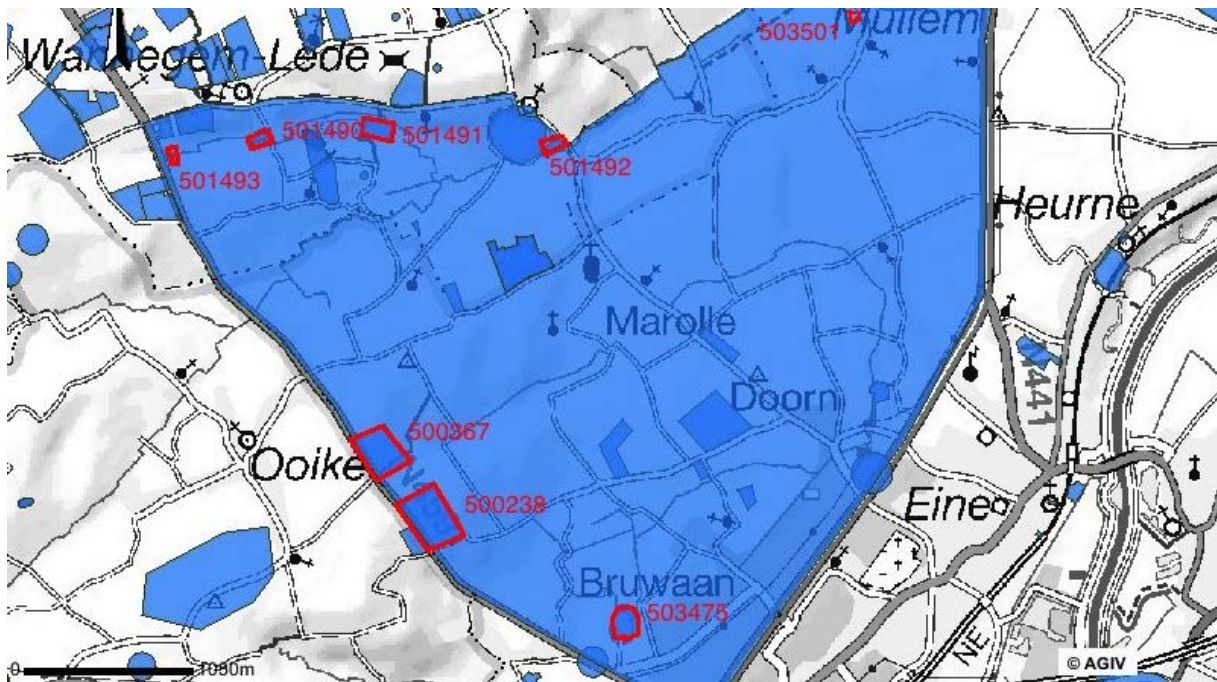
Voorts werden door middel van prospectie nog drie vondstlocaties gedetecteerd. Marc Rogge ontdekte tijdens prospecties van Zuid-Oost Vlaanderen in de jaren 1970-1980 twee mogelijke Romeinse sites in Huise (Zingem) en één in Wannegem-Lede (Kruishoutem). Het gaat hier steeds om een combinatie van aardewerk en bouw materiaal (dakpanfragmenten), wat mogelijk wijst op bewoning. (Locaties 501475, 500241, 500240)

Ook Jean Pierre Parent maakt melding van een vondstconcentratie aardewerk op het grondgebied van Huise. (Locatie 500370)

4.2.4 Middeleeuwen:

Binnen de voorgestelde afbakening:

Afbeelding 15: Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris

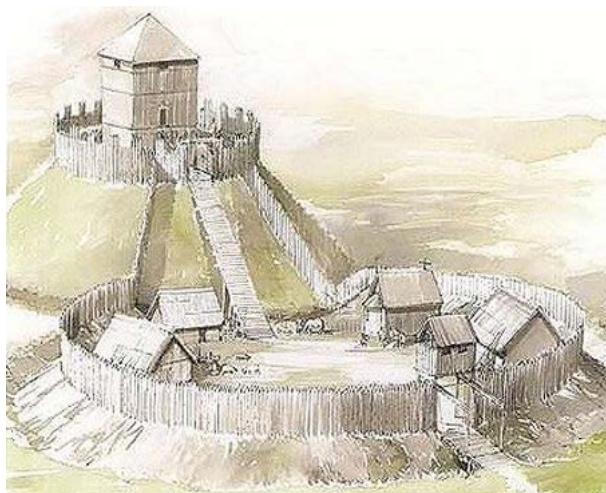
De belangrijkste site uit de middeleeuwen is ongetwijfeld site Bruwaan (Locatie 503475). De Bruwaan bevindt zich in de weinig uitgesproken vallei van de Diepe Beek. Achter de huidige hoeve, die zich op het oorspronkelijke neerhof bevindt, zijn de restanten zichtbaar van de vroegere motteheuvel, zo'n twee tot drie meter hoog en ca. zestig meter in doorsnee, met deels gedempte grachten. Op luchtfoto's en oude kaarten is het grachtenpatroon nog duidelijk te zien. Vooral nog werd er geen archeologisch onderzoek verricht op de site en ook de historische bronnen geven maar weinig informatie. De oudste vermelding dateert van 1232. Over de verdere evolutie kan weinig met zekerheid worden gezegd. Het is echter zeker dat er heel wat bouwfases zijn geweest, tot de afbraak in de negentiende eeuw. Tijdens een tweede fase werd hier een renaissancekasteel opgericht, de datum is echter onbekend. De enige afbeelding is terug te vinden in Sanderus 'De Flandria Illustrata', 1644.

Vanaf de 18e eeuw stond hier een kleiner kasteel met vierkant grondplan. In 1859 wordt het hele domein openbaar verkocht en waarschijnlijk wordt het kasteel kort daarna met de grond gelijkgemaakt. Op het opperhof zijn vandaag nog sporen zichtbaar van bakstenen gewelven, die uit de 18de of 19de eeuw lijken te dateren.

Vandaag de dag zien we ten zuiden op het gekasseide erf, het voormalig neerhof en ten westen het voormalig koetshuis en portierswoning. Ook de motteheuvel is bewaard in het landschap. De site is opgenomen in de inventaris onroerend erfgoed.⁷⁰

⁷⁰ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/27369>

Afbeelding 16: Impressie van een mottekasteel

Ook in de noordoostelijke hoek van de zone bevond er zich een motte, meerbepaald op het grondgebied van Mullem, op de plaats waar zich momenteel het Kasteeltje bevindt, een oud herenhuis uit de 17^e eeuw. Ten zuiden van het Kasteeltje ligt een grote boerderij, die teruggaat op het vroegere neerhof en doorheen de tijd actief is gebleven. Aan de andere zijde van het opperhof, vijftig meter ten noorden ervan, bevindt zich de parochiekerk van Mullem, die wellicht dateert uit de eerste helft van de twaalfde eeuw.

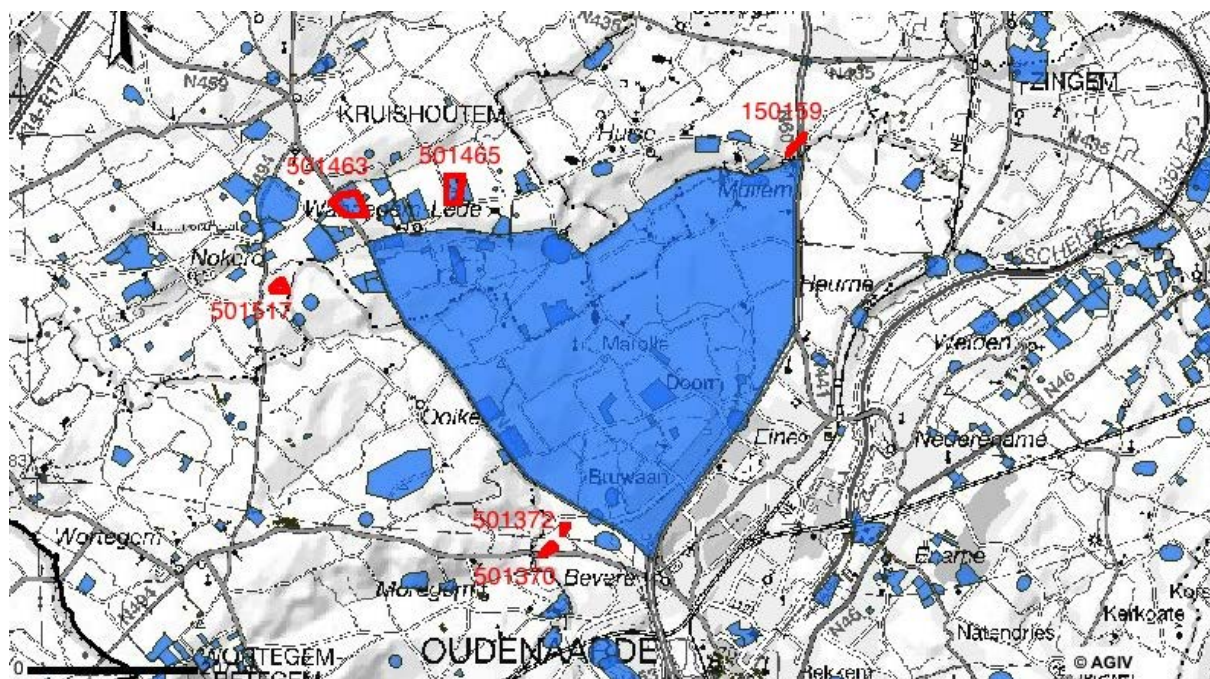
De eerst gekende vermelding van de heren van Mullem daert pas uit de 14^e eeuw. De inplanting van de parochiekerk van Mullem

wijst echter in de richting van een veel vroegere datering. Wellicht klimt de bouw van de parochiekerk van Mullem samen met de castrale motte op tot de eerste helft van de twaalfde eeuw. (Locatie 503501)

Voorts lokaliseerde Kurt Braeckman, in het kader van zijn prospectiethesis, op het grondgebied van Wannegem-Lede, enkele sites met walgracht. Hij baseerde zich hiervoor op de Ferraris- en de Popp kaart. (Locaties 501490, 501491, 501492, 501493).

Tot slot werden er tijdens veldprospectie door Marc Rogge (Locatie 500238) en Jean Pierre Parent (Locatie 500367) onder meer een tiental scherven handgemaakt aardewerk met chamotteverschraling gevonden.

In de nabijheid van de voorgestelde afbakening:

Afbeelding 17: Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris

Tijdens opgravingen op de Kapellekouter (locatie 501308) werd er, naast sporen van een Romeinse vicus, een middeleeuwse begraafplaats aangesneden. Er werden ca. 250 graven aangetroffen. In de middeleeuwen is de Sint-Pieterskapel gekend op deze plaats als centrum van een kerkhof. Mogelijk is deze houtbouw hier de voorloper van.

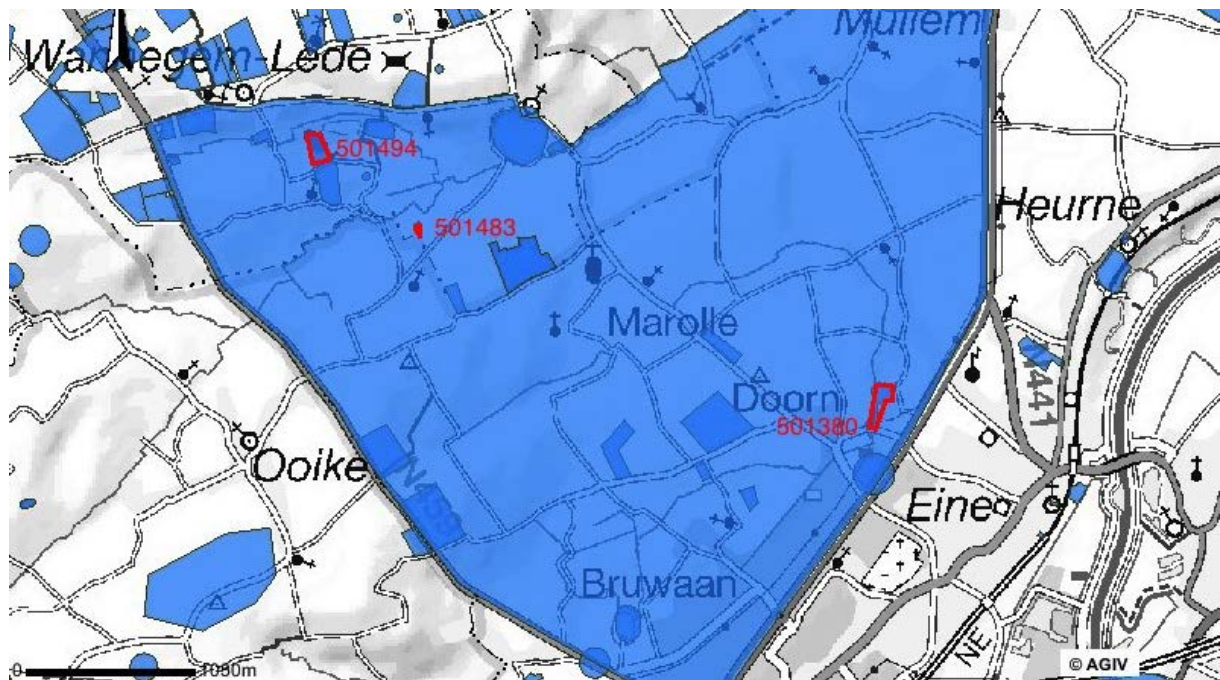
Op de plaats waar ook heel wat lithisch materiaal werd aangetroffen, voerde de U Gent in 1991 een opgraving uit. Een dubbel spoor vanop luchtfoto bleek bij opgraving een middeleeuwse grachtenstructuur te zijn. (Locatie 501463)

L. Tack lokaliseerde in het kader van zijn prospectiethesis van de gemeente Nokere (Kruishoutem) een laat middeleeuwse site met walgracht. Oorspronkelijk werd de site aan twee zijden door de walgracht begrensd, maar die is inmiddels verdwenen. Tijdens de prospectie werd er geen materiaal aangetroffen. (Locatie 501517)

Op het grondgebied van Zingem werd in 2009 een opgraving verricht. Hierbij kwamen twee huisplattegronden aan het licht en kuilen en grachten. Deze maakten deel uit van een volmiddeleeuws erf. (Locatie 150159)

4.2.5 Nieuwe Tijden:

Binnen de voorgestelde afbakening:

Afbeelding 18: Uittreksel uit de Centraal Archeologische Inventaris

In Eine, ten oosten van de Marollebeek vinden we de semi-gesloten vierkante hoeve zogenaamd "Hof Craenevelde", naar de vroegere heerlijkheid "Craeneveld", in het bezit van de Heren Van de Meere van Ayshove te Kruishoutem. De inplanting klimt ten minste op tot het eerste kwart van de 18e eeuw. De huidige baksteenbouw met hoge pannen zadeldaken dateert hoofdzakelijk uit de 18e en 19e eeuw. Aan de noordzijde staan de stallen met, in het westelijk gedeelte van dit gebouw, een brede inrijpoort. Boven de inrijpoort hangt een verroest bord met het opschrift 'Hof Craenevelde – 1708'. Vermoedelijk liepen de hoeve en de stallen tijdens de slag bij Oudenaarde op 11 juli van dat jaar enige beschadiging op en

dienden ze te worden hersteld. Deze site werd opgenomen in de inventaris Onroerend Erfgoed.⁷¹(Locatie 501380)

Voorts lokaliseerde Kurt Braeckman twee verdwenen 18^e eeuwse woonsites op basis van de Ferraris- en de Poppkaart, dit in het kader van zijn prospectiethesis op het grondgebied van Wannegem-Lede. Naast een grote hoeveelheid bouw materiaal vond hij ook een concentratie post middeleeuws aardewerk (reducerend en oxiderend gebakken, steengoed, faience en rood beschilderd aardewerk). (Locaties 501494 en 501483)

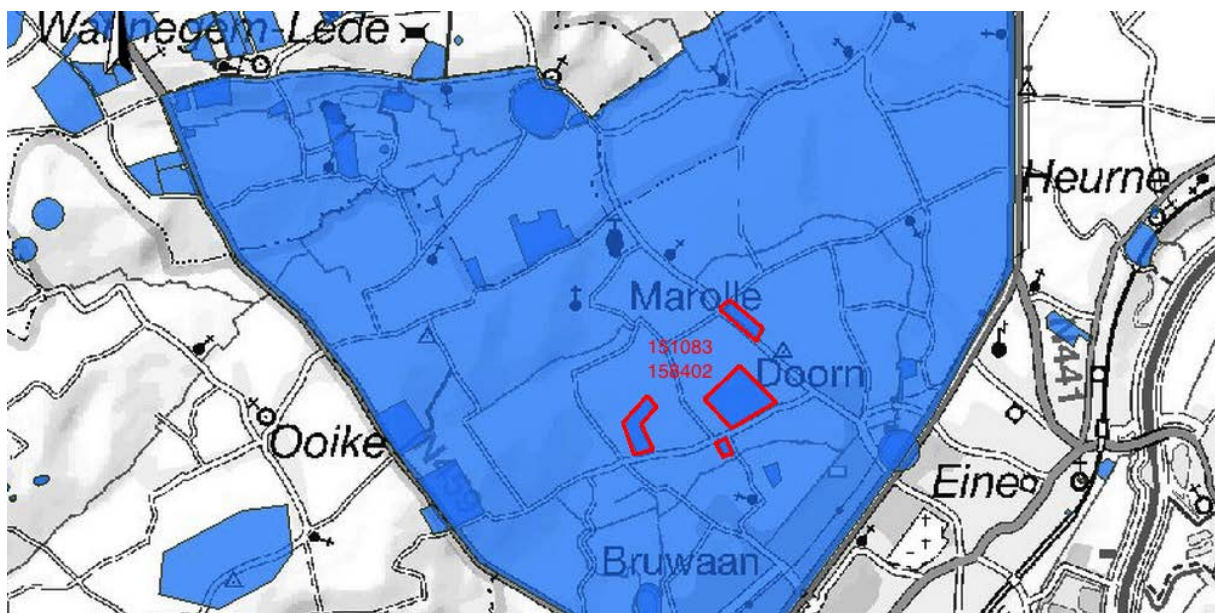
In de nabijheid van de voorgestelde afbakening:

Op het grondgebied van Bevere bevindt zich Hoeve ter Linden. Deze hoeve moet voor 1704 zijn opgericht, aangezien ze toen reeds werd verkocht. (Locatie 501372) Nog op het grondgebied van Bevere vinden we de Vierschaar terug, een voormalige leenrechtbank in open lucht. De leenrechtbank zou dateren uit de 16^e eeuw. De site werd in 1958 geklasseerd als monument. (Locatie 501370)

Tot slot vinden we op het grondgebied van Wannegem-Lede (Kruishoutem) een oude molenwal terug. Vroeger stond hier de Steyaertmolen. Deze dateerde van 1763 en stortte neer tijdens in storm in 1956. Heden ten dage staat hier de Houtavermolen, die werd overgebracht uit West-Vlaanderen. (Locatie 501465)

4.2.6 Sporen van slagveldarcheologie`

Binnen de voorgestelde afbakening:

Afbeelding 19: Uittreksel uit de Centraal Archeologische Inventaris

Van 7 tot 11 november 2007 voerde een team van de Britse Battlefields Trust, onder leiding van Dr. Glenn Foard, een eerste archeologisch onderzoek uit op het slagveld van

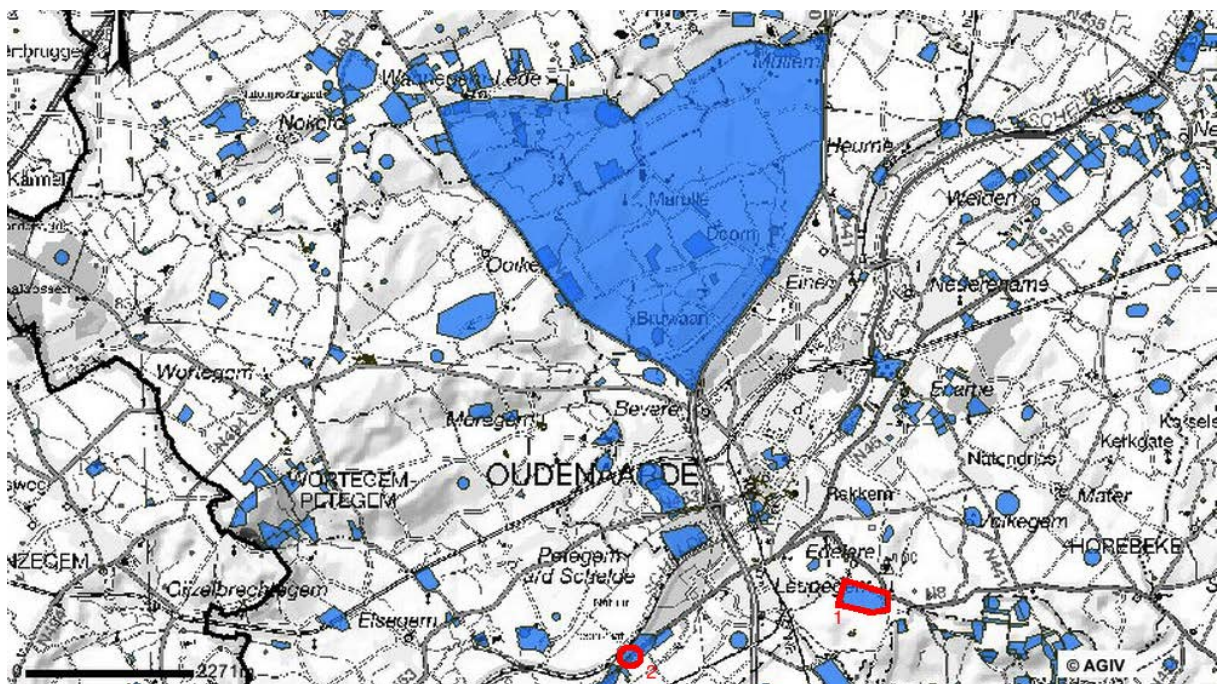
⁷¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/27453>

Oudenaarde 1708. De methodologie die in Oudenaarde werd toegepast is gebaseerd op het succesvolle onderzoek op het slagveld van Edgehill in het Verenigd Koninkrijk. Met een metaaldetector werd een steekproef gedaan om het archeologisch potentieel van de Slag bij Oudenaarde na te gaan. Er werd in de eerste plaats gezocht naar musketkogels in de ploeglaag.

De vondst van een zestigtal kogels bevestigde de aanwezigheid van slagveld archeologie in de bemonsterde gebieden. De kleinschalige bemonstering toonde aan dat er verschillende kalibers van kogels te onderscheiden zijn en dat dit belangrijke patronen kan opleveren. De aanwezigheid van kogels die mogelijk afkomstig zijn van een kartets, zou vooral van waarde kunnen zijn bij de interpretatie van troepenbewegingen en acties. Het is mogelijk dat er beperkingen zullen optreden bij de analyse van de kogels aangezien de kogels niet in de beste omstandigheden geconserveerd werden. Dit sluit echter geen betekenisvolle studie uit. Uit overleg met verschillende lokale bewoners werd duidelijk dat recreatieve metaaldetectie plaats had en nog steeds plaats vindt op het slagveld, maar de schaal van deze activiteit en de hoeveelheid schade die dit aan de verspreiding van de kogels heeft veroorzaakt, kon niet worden vastgesteld.

Buiten de voorgestelde afbakening:

Afbeelding 20: Uittreksel uit de Centraal Archeologische Inventaris

Slagveldarcheologie in Oudenaarde blijft echter niet beperkt tot het slagveld van Oudenaarde alleen. In 2006 vond amateur metaaldetectorist Jean-Pierre Parent op het grondgebied van Edelare (Oudenaarde) een vijftigtal musketkogels, munten en gespen (Locatie 1). Meest opmerkelijke vondst is ongetwijfeld een dobbelsteen die vervaardigd werd uit een musketkogel.⁷²

Ook vond Jean-Pierre Parent op het grondgebied van Melden, tijdens de opvolging van

⁷² In 1955 verrichte Jean Pierre Parent reeds prospectie op deze akker. Toen detecteerde hij er een 200-tal silexvondsten. Deze locatie staat bekend in de CAI als locatie 500377

rioleringswerken, een helm⁷³, vermoedelijk afkomstig uit het Pruisische leger, en een twintigtal hoefijzers (Locatie 2).

Afbeelding 21 en 22: Een vermoedelijke Pruisische helm (PAM Velzeke)

⁷³ De helm bevindt zich momenteel in het Provinciaal Archeologisch Museum te Velzeke.

4.3 Inventaris van de historische en archeologische studies van het gebied

4.3.1 Historische studies

Alison, A., *The life of John Duke of Marlborough: with some account of his contemporaries and of the war of his succession* (London: Blackwood, 1852)

Allen, P., *Atlas der Atlassen. De kaartenmakers en hun wereldbeeld* (Rijswijk: Atrium, 1999)

Atkinson, C.T., *Marlborough and the Rise of the British Army* (London: G.P. Putnam's Sons Subjects, 1921)

———, 'Oudenarde: the missing order of battle', *Fighting Forces*, 1 (1924), 489-97

Barr Chidsey, D., *Marlborough: The Portrait of a Conqueror* (London: Murray, 1930)

Baxter, D.C., 'Asiento', in *The treaties of the war of the Spanish Succession*, ed. by M. Frey and L. Frey (London: Greenwood, 1995), pp. 17-19

Belfield, E., *Oudenarde 1708* (London: Charles Knight, 1972)

Bellerive, J.-A.-B., *Histoire des dernières campagnes de Monseigneur le duc de Vendosme* (Paris: P. Huet, 1714)

Bely, L., 'Les larmes de monsieur de Torcy: Un essai sur les perspectives de l'Histoire diplomatique à propos des conférences de Gertruydenberg (mars-juillet 1710)', *Histoire, Economie et société*, 3 (1983), 429-56

—, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV* (Paris: Fayard, 1990)

—, *La France Moderne 1498-1789* (Paris: PUF, 2003)

—, Le Flem, J.-P., D'Albert, Y.R. and others, *La présence des Bourbons en Europe, XVIe-XXIe siècle* (Paris: PUF, 2003)

Berings, G., *Landschap, geschiedenis en archeologie in het Oudenaardse* (Oudenaarde: Stadsbestuur Oudenaarde, 1989)

Bevan, B., *Marlborough the man: a biography of John Churchill, first Duke of Marlborough* (London: Hale, 1975)

Blanchard, A., *Vauban* (Paris: Fayard, 1996)

Böhm, B., 'Bibliographie zur Geschichte des Prinzen Eugen von Savoyen und seiner Zeit', In *Kommission für neuere Geschichte Oesterreichs. Veröffentlichungen*. 34 (Wenen: Kraus Reprint, 1970)

Braubach, M., *Die Bedeutung der Subsidien für die Politik im Spanischen Erbfolgekriege* (Bonn: 1923)

—, *Prinz Eugen von Savoyen: eine Biographie. II: Der Feldherr* (München: Oldenbourg, 1965)

-
- Brown, A., *The English Heritage Battlefield Register: Origins, Development and Application. Notes for the Rewley House Practical and Professional Archaeology Course, 5-6 May 1998* (1998)
- Burton, I.F., *The Captain-General: The Career of John Churchill, Duke of Marlborough 1702-1711* (Londen: 1968)
- Butler, Iris, *The Rule of Three : Sarah, Duchess of Marlborough and Her Companions in Power* (London, 1967)
- Cavendish, Richard, 'The Battle of Oudenarde, 11 July 1708', *History Today*, 2008
- Cénat, J.-P., *Stratégie et direction de la guerre à l'époque de Louis XIV: Jean-Louis Bolé de Chamlay, conseiller militaire du Roi*, Doctoral Thesis (Paris: Université Paris I-Panthéon-Sorbonne, 2006)
- Chandler D.G. 'Notes on Battlefields. VI: The Battle of Ramilles, May 23rd 1706' in *History Today*, 9 (1979), 614-18
- , *The Art of Warfare in the Age of Marlborough* (London: Spellmount Ltd, 1990)
- , *A traveller's guide to the battlefields of Europe. 1: Western Europe* (London: Evelyn, 1965)
- , *Dictionary of Battles: The World's Key Battles from 405 B.C. to today* (New York: 1987)
- , *Marlborough as Military Commander* (Staplehurst: Spellmount Ltd, 2003)
- Childs, J., *Warfare in the Seventeenth Century* (London: Cassell, 2001)
- Churchill, W., *Marlborough, his Life and Times* (London: Charles Knight, 1936), 4 vols.
- Corvisier, A., *Armées et sociétés en Europe de 1494 à 1789* (Paris, PUF, 1976)
- Coucke, N., *Etude comparative des mémoires des participants à la bataille d'Oudenaarde (1708)* (Brussel: KMS, 1998)
- Coxe, W., *Memoirs of John, Duke of Marlborough* (London, 1847), 3 vols.
- Deane, John Marshall, *A Journal of the Campaign in Flanders, A. D. MDCCVIII, including the Battle of Oudenarde and the Siege of Lille* (s.l., 1846)
- De Buck, R., 'De Bezetting van Gent in 1708 door Louis XIV', in *Gendtsche tydingen: tweemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring Gent*, 26 (1997) 134-39
- De Dainville, F., *Le langage des géographes* (Paris: Sorbonne, 1964)
- De Lombaerde, E., *De Slag van Oudenaarde 1708* (Oudenaarde: V.V.V.M., 1977)
- De Maeyer, P., B.M. De Vliegheer and M. Brondeel, *De spiegel van de wereld. Fundamenten van de cartografie* (Ghent: University Press, 2004)

- De Schryver, R., 'De Oostenrijkse aanspraken op de Spaans-Habsburgse erfenis', in *Oostenrijks België*, ed. by H. Hasquin (Brussel: Gemeentekrediet, 1987), pp. 11-36
- , 'De Zuidelijke Nederlanden als Frans en geallieerd protectoraat', in Blok, (P.), Prevenier (W.), Roorda (D.J.) e.a.. *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, ed. by P. Blok, W. Prevenier and other, vol IX (Brussel: Unieboek, 1980), pp. 31-43
- , 'Who had sovereignty in the Southern Netherlands during the War of the Spanish Succession (1700-1715)?', in *Liber amicorum Jan Buntinx. Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de middeleeuwen en de Nieuwe Tijd* (Leuven: Leuven University Press, 1981), pp. 483-97
- , *Jan van Brouhoven graaf van Bergeyck. Een halve eeuw staatkunde in de Spaanse Nederlanden en Europa* (Brussel: Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1965)
- , *Max II. Emanuel von Bayern und das Spanische Erbe: Die Europäischen Ambitionen des Hauses Wittelsbach 1665-1715* (Mainz: Verlag Philipp von Zabern, 1996)
- De Vault, F.E. and Pelet, J.-J.G., *Mémoires militaires relatifs à la succession d'Espagne sous Louis XIV*, Vol. VIII (Collection de documents inédits sur l'histoire de France; première série: histoire politique) (Paris: Imprimerie Nationale, 1835)
- De Vogue, M., *Le duc de Bourgogne et le duc de Beauvillier: lettres inédites : 1700-1708* (Paris: Plon, 1900)
- Déon, M., *Louis XIV par lui-même* (Paris: Jean-Cyril Godefroy, 1983)
- Depuydt, F., 'Systematische topografische kartering van de Zuidelijke Nederlanden en België (einde 18e en begin 19e eeuw)', *Limburg*, 69 (1990), pp. 131-49
- Deweert, J.P., *De militaire geschiedenis van Oudenaarde tot 1900* (Erpe: De Krijger, 2008)
- Dhondt, F., 'Clans, Cabales en Coterieën. De Slag bij Oudenaarde en de permanente machtsstrijd in de Grand Siècle', *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, van zijn kastelnij en vande lande tusschen Maercke en Ronne*, 46 (2009), 3-36
- , 'De Slag bij Oudenaarde en de Spaanse Successieoorlog', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert (Leuven: Davidsfonds, 2008), pp. 51-78
- , 'De Spaanse Successieoorlog en de Slag bij Oudenaarde (11 juli 1708)', *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, van zijn kastelnij en vande lande tusschen Maercke en Ronne*, 44 (2007), 23-74
- , *Een andere 11 juli. De slag bij Oudenaarde, 11 juli 1708*, High School dissertation (Oudenaarde: Sint-Bernarduscollege, 2002)
- , *Nec pluribus impar ? De campagnes en onderhandelingen van Lodewijk XIV in de Zuidelijke Nederlanden, 1707-1708*, Unpublished Masters thesis (Gent: Universiteit Gent, 2008)

Dhondt, L., 'Van het hoogtij van het Ancien Regime tot de omwentelingstijd', in:

Geschiedenis van Vlaanderen. Van de oorsprong tot heden, ed. by E. Witte (Brussel: La Renaissance du Livre, 1983), pp. 159-75

—, *Verlichte monarchie, Ancien Regime en Revolutie: een institutionele en historische procesanalyse van politiek, instellingen en ideologie in de Habsburgse, de Nederlandse en de Vlaamse politieke ruimte (1700/1755-1790)* (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2002)

Dumont, F., *Beaumont en Hainaut: un chapitre inédit de son histoire: la succession d'Espagne et le règne de Max-Emmanuel électeur de Bavière (1701-1714)* (Brussel: Gemeentekrediet, 1975)

Dutems, J. F. H., and Madgett, *Histoire de Jean, Duc de Marlborough*, revised by Duclos (1806)

Ekberg, C.J., *The Failure of Louis XIV's Dutch War* (Chapel Hill: 1979)

Falkner, James, *Great and Glorious Days: The Duke of Marlborough's Battles 1704-09* (London: Spellmount, 2003)

Foard, G., 'English Battlefields 991-1685: A Review of Problems and Potentials', in *Fields of Conflict: Battlefield Archaeology from the Roman Empire to the Korean War*, ed. by D. Scott, L. Babits and C. Haecker (Washington: Potomac Books, 2009), pp. 133-59

—, *Naseby: The Decisive Campaign* (Whitstable: Pryor, 1995)

Frey, L. and Frey, M., 'Le roi Soleil et le Singe, Louis XIV and Frederick I: Franco-Prussian Relations 1707-1713', *Proceedings of the Annual Meeting of the Western Society for French History*, 5 (1997), 14-21

Gachard, L.P., *Histoire de la Belgique au commencement du XVIIIe siècle*, (Brussel: Mucquardt, 1880)

Gemeentekrediet van België. Internationaal colloquium Spa, 8-11 sept. 1976, *De cartografie in de 18de eeuw en het werk van graaf de Ferraris (1726-1814)*, Pro Civitate: Historische uitgaven, reeks in-8°, nr. 54, Brussel, 1978

Gils, R., 'De Slag bij Oudenaarde 11 juli 1708', in *Handelingen van de geschied- en oudheidkundige kring van Oudenaarde*, 40 (2003), 411-32

Hattendorf, J.B., *England in the War of the Spanish Succession: a Study of the English View and Conduct of Grand Strategy 1702-1712* (New York: 1987)

Kirchhammer, A., *Militärische Correspondenz des Prinzen Eugen von Savoyen (1708)*, Vol. X (suppl: Geschichte der Kämpfe Österreichs) (Vienna: Verlag des K. K. Generalstabes, 1885)

—, *Feldzüge des prinzen Eugen von Savoyen nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen*, Vol. X (Geschichte der Kämpfe Österreichs) (Vienna: Verlag des K.K. Generalstabes, 1885)

Klopp, O., *Der Fall des Hauses*

-
- Knops, G. (ed.), *De open ruimte in Vlaanderen. Algemeen referentiekader. Een geografisch-landschappelijke en biologische verkenning* (Brussels: Koning Boudewijnstichting, 1985)
- , *De open ruimte in Vlaanderen. Exploratiepakket 2: Binnen-Vlaanderen West. Een geografisch-landschappelijke en biologische verkenning* (Brussels: Koning Boudewijnstichting, 1985)
- Koninckx, C. ed., *België in de 18de eeuw. Kritische Bibliografie* (Brussel: VUBpress, 1983)
- Lachaert, Pieter-Jan, 'Leven langs de Schelde. Een manuscript uit Eine over de slag bij Oudenaarde en de krijgsverrichtingen in de Spaanse Successieoorlog (1708-1711)', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert (Leuven: Davidsfonds, 2008), pp. 79-108
- Lebrun, F., 'La Puissance et la Guerre 1661-1715', in: *Nouvelle Histoire de la France Moderne* (Paris: Editions du Seuil, 1997)
- Lediard, Thomas, *Life of John, Duke of Marlborough* (1736)
- Lesaffer, R., *Europa: een zoektocht naar vrede?: 1453-1763 en 1945- 1997* (Leuven: University of Leuven faculty of Rechtsgeleerdheid, 1998)
- , *Moet vrede rechtvaardig zijn? Het vredesconcept in de historische ontwikkeling van het internationaal recht* (Tilburg: Tilburg University Press, 1999)
- Lever, Sir Tresham, *Godolphin: His Life and Times* (London, 1952)
- Liversey, A., *Battles of the Great Commanders* (London: Tiger Books International, 1990)
- Liversey, A., *Great commanders and their battles* (Philadelphia: Courage Books, 1993)
- Lynch, T. and Cooksey, J., *Battlefield Archaeology* (Stroud: Tempus, 2007)
- Lynn, J.A., *The Wars of Louis XIV, 1667-1714* (London: Longman, 1999)
- Maquart, M.-F., 'Et Louis XIV fit main basse sur le trône d'Espagne', *L'Histoire*, 257 (2001), 62-66
- , *L'Espagne de Charles II et la France, 1665-1700* (Toulouse: Presses Universitaires du Mirail, 2000)
- , *Le réseau français à la cour de Charles II d'Espagne: jeux diplomatiques de fin de règne 1696/1700* (Villeneuve-d'Asq: Presses Universitaires du Septentrion, 2002)
- Maze-Sencier, G. ed., *Dictionnaire des maréchaux de France* (Paris: Perrin, 2000)
- Monette, A.-H., 'Avant Ramillies, le 18 juillet 1705, près d'Hélécine', *Jadis. Bulletin du musée archéologique régional d'Orp-le-Grand*, 24 (1997), 3-11
- Moret, E., *Quinze ans du règne de Louis XIV (1700-1715)*, Vol. III (Paris: Didier Hatier, 1859)

-
- Murray, G., *The Letters and Dispatches of John Churchill, first Duke of Marlborough, from 1702 to 1712*, Vol. III (London: John Murray, 1845)
- Ostwald, J., 'The "Decisive" Battle of Ramillies, 1706: Prerequisites for Decisiveness in Early Modern Warfare', *The Journal of Military History*, 64 (2000), pp. 649-677
- Oury, C., *Blenheim, Ramillies, Audenarde. Les défaites françaises de la guerre de Succession d'Espagne (1704-1708)* (Paris: Ecole des Chartes, 2005)
- Pampagnin, C., *Le duc de Vendôme et la campagne d'Espagne de 1710 à 1712 (Maîtrise)* (Paris: Université Paris IV-Sorbonne, 1999)
- Paoletti, C., 'Prince Eugene of Savoy, the Toulon Expedition of 1707, and the English Historians- A Dissenting View', *Journal of Military history*, 70 (2006), 939-62
- Pinard, *Chronologie historique-militaire, contenant l'histoire de la création de toutes les charges, dignités et grades militaires supérieurs, de toutes les personnes qui les ont possédés*, 8 vols (Paris : C. Hérisart, 1760-1778)
- Pirenne, H., *Histoire de la Belgique des origines à nos jours (Tome III: de la fin du régime espagnol à la révolution belge)* (Brussel: La Renaissance du Livre, 1950)
- Roorda, D.J. ed., *Overzicht van de Nieuwe Geschiedenis. De algemene geschiedenis van het einde der middeleeuwen tot 1870* (Groningen: Wolters-Noordhoff, 1983)
- Roosen, W., 'The Origins of the War of the Spanish Succession', in *The Origins of War in Early Modern Europe*, ed. by J. Black (Edinburgh: 1987), pp. 151-75
- Rowlands, G., 'Louis XIV et la Stratégie de Cabinet', *Revue Historique des Armées* (2001), 25-34
- Sautai, M., *Le siège de la ville et de la citadelle de Lille en 1708* (Lille: Lefebvre-Ducrocq, 1899)
- , *Une opération militaire d'Eugène et de Marlborough. Le forçement du passage de l'Escaut en 1708* (Paris, 1905)
- Scott, Christopher, *Oudenarde 1708* (Partizan Press, 2008)
- Scott, D.D., Fox, R.A., Connor, M.A. and Harmon, D., *Archaeological Perspectives on the Battle of the Little Bighorn* (Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1989)
- Selleslach, K., "Amitié Sincère?" *Het Prins Het prinsbisdom Munster en de Haagse Alliantie Tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701-1714)*, Unpublished masters thesis (Leuven: University of Leuven, 2001)
- Sicken, B., 'Heeresaufbringung und Koalitionskriegführung im Pfälzischen und Spanischen Erbfolgekrieg', *Zeitschrift für historische Forschung*, 11 (1991), 89-134
- Sonnino, P., 'The Origins of Louis XIV's Wars', in *The Origins of War in Early Modern Europe*, ed. by J. Black (Edinburgh: 1987), pp. 112-31

Sutherland, T., 'The Archaeological Investigation of the Towton Battlefield', in *Blood Red Roses. The Archaeology of a Mass Grave from the Battle of Towton AD 1461*, ed. by V. Fiorato, A. Boylston and C. Knüsel (Oxford: Oxbow, 2007)

Taylor, F. *The Wars of Marlborough* (1921)

Ten Raai, F.J.G. and J.W. Wijn, *Het Staatse leger: het tijdperk van de Spaanse Successieoorlog 1702-1715 (Vol VIII, Band 2)* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1959)

Terlinden, Ch., *Histoire militaire des Belges* (Brussel: La Renaissance du Livre, 1967-1968)

Valvekens, P.E., R. Van Roosbroeck and H. Van Werveke, *Geschiedenis van Vlaanderen (deel V: in de zeventiende en de achttiende eeuw)* (Brussel: Standaard Boekhandel, 1940)

Van Durme, L. and Pieter-Jan Lachaert, 'De plaatsnamen in de buurt van het slagveld van 1708', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert (Leuven: Davidsfonds, 2008), pp. 109-14

Van Eegroo, R., 'La guerre de la Succession d'Espagne et ses enseignements toujours vivants', in *Bulletin mensuel Belge des sciences militaires* (Brussel: EMG Armée, 1935)

Van Gelder, K. and R. Vermeir, 'De Habsburgse Nederlanden in de overgang van Spanje naar Oostenrijk (1692-1713)', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert (Leuven: Davidsfonds, 2008), pp. 33-50

Vanneste, D., *Geografie van stad en platteland* (Leuven: Leuven University Press, 2000)

—, *Virtual Field Trips: Binnen-Vlaanderen*, 2001
(<http://www.kuleuven.ac.be/VFT/Excursies/Binnen-Vlaanderen/binnen-vlaanderen.htm>)

Vanwelden, M., 'Facetten van een stadsgeschiedenis', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert (Leuven: Davidsfonds, 2008), pp. 9-32

Veenendaal, A.J. jr., 'De Republiek voor het laatst als grote mogendheid, 1702-1727', in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, ed. by Blok, P., W. Prevenier, D.J. Roorda and others, vol IX (Brussel: Unieboek, 1980), pp. 31-43

Veenendaal, A.J. sr., 'The opening phase of Marlborough's campaign of 1708 in the Netherlands', *Quarterly Journal of the History Association*, s.n. (1950)

—, *Het Engels-Nederlands condominium in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Spaanse successieoorlog 1706-1716* (Utrecht: Kemink, 1945)

Vilyn, C., 'De Slag bij Oudenaarde', *Westerring (Eine, Heurne, Mullem)*, 27 (pp. 2-5), 28 (pp. 2-6), 29 (pp. 12-13) and 30 (pp. 12-13) (2000-2001)

Voguë, marquis de, *La bataille d'Oudenarde* (Paris: Gautier, s.d.)

Voltaire, *Le Siècle de Louis XIV (II)* (Paris: Garnier Flammarion, 1966)

Wanty, E., *L'Art de la Guerre 1: de l'antiquité chinoise aux guerres napoléoniennes* (Paris: Editions Marabout, 1967)

Wellens-De Donder, L., and A. De Smet, *Philippe Vandermaelen 1795-1869: tentoonstellingscatalogus*, Catalogi van tentoonstellingen georganiseerd in de Koninklijke bibliotheek Albert I, B2 (Brussels: Royal Library, 1969)

Wijn, J.W., *Het Staatsche Leger. Deel VIII (Band 2: De veldtochten van 1706-1710)* (Den Haag: Martinus Nijhoff, 1959)

Wolseley, G.J., *The life of John Churchill, Duke of Marlborough to the accession of Queen Anne* (London: Bentley, 1894)

Ziegler, F., *Villars, le centurion de Louis XIV* (Paris: Perrin, 1996)

4.3.2 Archeologische studies

Prospectiethesissen:

- Braeckman K., 1989, Archeologisch onderzoek in de gemeente Wannegem-Lede: prospectie-analyse-synthese, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent.
- Tack L., 1982, Archeologisch onderzoek van de gemeente Nokere (Kruishoutem): prospectie-analyse-synthese, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent.

Algemeen:

- Rogge M. & Vermeulen F., 1991. 1500 jaar bewoning en begraving te Kruishoutem-Kapellekouter: een archeologisch project van het AMZOV en de RUG. In: Archeologische Kroniek van Zuid-Oost-Vlaanderen. Bijdragen, II, overdruk uit: Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde. Handelingen, V, pp. 269-272.
- Vermeulen F., Rogge M. & Van Durme L. (red.), 1993. Terug naar de bron. Kruishoutem archeologisch doorgelicht, Gent, Arch.I.V vzw (= Archeologische Inventaris Vlaanderen, Buitengewone reeks, nr. 2).
- Rogge M. & Braeckman K. 1996, Kruishoutem-Kapellekouter: cultusplaats en woonsite vanaf de Romeinse tijd tot in de Middeleeuwen ca. midden 1ste eeuw - Late Middeleeuwen, in: Van Roeyen (ed.) Uit Vlaamse bodem. 10 archeologische verhalen, pp. 89-102

Steentijd:

- Braeckman K., 1991: Klokbepermateriaal te Kruishoutem-Kapellekouter (Oost-Vlaanderen), een voorlopig verslag. In: Notae Praehistoricae, 1991, 10, p. 69-70
- Braeckman K., 1991. Laat-Neolithisch bepermateriaal te Kruishoutem-Kapellekouter. In: Archeologische Kroniek van Zuid-Oost-Vlaanderen. Bijdragen, II, overdruk uit: Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde. Handelingen, V, pp. 250-254.

Metaaltijden:

- Bourgeois J., Meganck M., Semey J. & Verlaekt K., 1999. Cirkels in het land. Een inventaris van cirkelvormige structuren in de provincies Oost- en West-Vlaanderen. III, Gent, Arch.I.V.

vzw (= Archeologische inventaris Vlaanderen. Buitengewone reeks, nr. 7).

Romeinse Tijd:

- Bourgeois J. e.a. 2001, Some excavated protohistoric and Roman field systems in Sandy Flanders, in: Vermeulen & Antrop (eds.), Ancient lines in the landscape. A Geo-Archaeological Study of protohistoric and Roman roads and Field Systems in Northwestern Gaul, Babesh-supplement 7, pp. 139-150

- Vermeulen F. & Rogge M., 1990-1991. Kruishoutem - Kapellekouter: van Romeins heiligdom tot Roomse bidplaats? In: Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, XXIX, pp. 41-56.

- Rogge M. & Vermeulen F. 1993, Kruishoutem onder Romeins bewind, in: Terug naar de bron. Kruishoutem archeologisch doorgelicht. Archeologische Inventaris Vlaanderen, Buitengewone reeks 2, pp. 57-74

Middeleeuwen:

- De Decker S., Vanuit de hoogte, een vergelijkende studie van de implanting van castrale mottes in Oost-Vlaanderen, onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUGent

- De Meulemeester J. 1984, Circulaire vormen in Oost-Vlaanderen, Archaeologia Belgica 259, Brussel.

Nieuwe Tijden:

- Castelain R., 1999, Het Torregoed te Heurne en het goed te Craenevelde te Eine, HGOD, deel 36, pp. 98-118

- X, 2000, De vierschaar, Heemkundig tijdschrift Bevere, 1e Jrg, 2, p. 5.

- X, 2002, De Vierschaar, 3e Jrg., nr. 2 (mei).

Onderzoek naar het slagveld:

- S.n. 2007, Oudenaarde 1708, battlefield survey November 2007: initial analysis of early modern bullets, Battlefield Trust survey team.

4.4 Een vergelijking met gelijkaardige archeologische sites/ monumenten én hun plaatsing in het landschap

4.4.1 Inventariserend onderzoek naar premoderne slagvelden in Vlaanderen

In 2011 voerde het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting een inventariserend onderzoek naar slagvelden in Vlaanderen van voor WOI. Tijdens het onderzoek werden 137 veldslagen en schermutselingen geregistreerd. David Chandler omschrijft België in zijn boek, 'A traveller's guide to the battlefields of Europe' (1965), als de cockpit van Europa als het op veldslagen aankomt. Dit beeld dient, zeker wat betreft veldslagen, ietwat genuanceerd te worden. Het wekt immers het idee dat hier jaarlijks meerdere veldslagen werden uitgevochten. Voor sommige oorlogsjaren is dit ook zo, maar in de realiteit werd er meer gemarcheerd, ingegraven, geschaduwd en gebluft dan dat het tot ware veldslagen kwam.

Van die 137 kunnen er een 40 tal worden ingevoerd in de Centraal Archeologische Inventaris (CAI). Voor de overige slagvelden geldt dat er momenteel geen of onvoldoende aanwijzingen zijn om het slagveld nauwkeurig te lokaliseren. Een tiental slagvelden komt in aanmerking om opgenomen te worden als Afgebakende Archeologische Zone (AAZ).

De belangrijkste veldslagen in Vlaanderen zijn:

- de Guldensporenslag (1302)
- de slag op het Beverhoutsveld (1382)
- de slag bij Westrozebeke (1382)
- de slag bij Gavere (1453)
- de slag bij Brustem (1467)
- de slag bij Rijmenam (1578)
- de slag op de Tielenheide (1597)
- de slag bij Nieuwpoort (1600)
- de slagen bij Neerwinden (1693 en 1793)
- de slag bij Oudenaarde (1708)
- de slag bij Lafelt (1747)
- de slag bij Hooglede (1794)
- de slag bij Hoogstraten (1814)

Voor het merendeel van deze slagvelden geldt dat het landschap van toen grotendeels bewaard bleef. De open vlaktes of beboste landschappen van toen ondergingen geen grootschalige transformaties. Enkel van de Guldensporenslag in 1302 (nu gelegen in het centrum van Kortrijk) en de slag bij Nieuwpoort in 1600 (op het strand) kan met aangrenzende zekerheid gesteld worden dat de archeologische sporen verdwenen zijn. Bij de overige slagvelden kan enkel toekomstig onderzoek dit uitwijzen. Slagvelden kunnen immers beschouwd worden als zeer fragiel erfgoed aangezien ze weinig of geen dieperliggende sporen in de bodem nalaten en de exacte positie van de metalen vondsten in de teelaardelaag van doorslaggevend belang is voor een zinvolle interpretatie ervan.

4.4.2 De belangrijkste premoderne veldslagen in Vlaanderen op een rijtje⁷⁴

Het slagveld van Beverhoutsveld 1382

Datum: 3 mei 1382

Periode: Late Middeleeuwen (1250-1500 n. C.)

Oorlog: De Gentse Opstand (1379-1385)

Historische regio: graafschap Vlaanderen

Strijdende Partij 1:

Strijdende Partij 2:

het Gentse leger (olv Filips van Artevelde)

het grafelijk leger (olv Lodewijk van Male)

Aantal 1: 6 000

Aantal 2: 12 000

Algemene omstandigheden:

Met de aanhouding van een Gents poorter op 5 september 1379, regelrecht indruisend tegen de stedelijke privilegiën, en de hierop volgende moord op ridder Rogier van Outrive, baljuw van graaf Lodewijk van Male, kwamen de gebeurtenissen in Vlaanderen, en meer bepaald de verhouding tussen graaf Lodewijk en Gent in een spiraal van geweld terecht. Na een voor beide partijen uitputtende strijd, eindigt dit met de vrede van Doornik op 18 december 1385.

Verloop van de strijd:

Op zaterdag 3 mei 1382 bevond het Gentse leger zich op een boogscheut van Brugge alwaar het grafelijk leger verbleef. Uiteindelijk marcheerden er ongeveer 12 000 soldaten van het voornamelijk uit Bruggelingen bestaande grafelijke leger de Gentenaars tegemoet. Lodewijk voelde er niet veel voor om dezelfde dag nog slag te leveren. Het leek hem beter te wachten tot de ongetwijfeld door honger gekwelde Gentenaars helemaal uitgeput zouden zijn. De Bruggelingen drongen er bij de graaf op aan onmiddellijk slag te leveren, en zij kregen hun zin. Op het laatste ogenblik manoeuvreerden de Gentenaars nog zo handig dat de Bruggelingen de ondergaande zon in de ogen kregen. De Gentenaars wisten dat ze geringer in aantal waren en dat ze het van de verrassing moesten hebben. Ze losten eerst een salvo uit hun rudimentaire kanonnen, en stortten zich daarna, Gent! Gent! schreeuwend, in een doldrieste stormloop op het centrum van het grafelijke leger. De Bruggelingen werden als het ware weggeveegd en zochten hun heil in een ordeloze vlucht.

Afloop:

De Bruggelingen werden weggeveegd. In het spoor van de vluchtelingen marcheerden de Gentenaars Brugge binnen dat tegen de ochtend volledig in hun macht was.

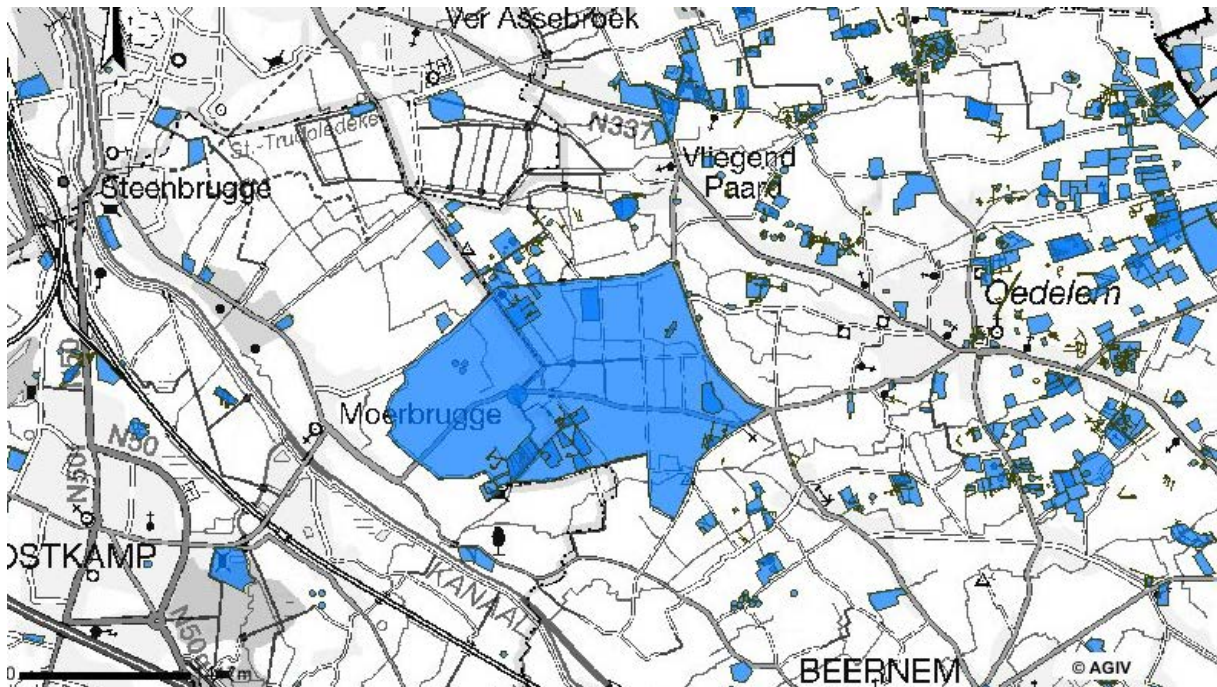
⁷⁴ De Vriendt, Ben Derde, Willem Carman, John 2011 De inventarisatie van slagvelden van vóór WOI in Vlaanderen. Begeleidend rapport VIOE.

De Guldensporenslag van 1302 en de slag bij Nieuwpoort 1600 worden niet opgenomen in deze bespreking aangezien hun archeologisch potentieel nagenoeg nihil is.

Ligging van het slagveld:

Het Beverhoutsveld is ook vandaag de dag nog een vrijwel ongerept stuk natuurgebied, doorkruist door dreven en wandelpaden. De afgebakende zone bevindt zich ten westen de dorpskern van Oedelem. De afbakening van de slag op het Beverhoutsveld is gebaseerd op twee vondstlocaties in de CAI. Er zijn geen kaarten voorhanden die de slag situeren. Vondstlocaties 71916 en 71917 maken melding van allerlei oorlogstuig waaronder zwaarden, speren en kanonskogels. Er kunnen geen uitspraken gedaan worden met betrekking tot de conservering van het archeologisch erfgoed. Wel kan gesteld worden dat het toenmalige landschap in grote mate werd geconserveerd.

Afbeelding 23: Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris

Het slagveld van Gavere 1453

Datum:	23 juli 1453		
Periode:	Late Middeleeuwen (1250-1500 n. C.)		
Oorlog:	De Gentse Opstand (1449-1453)		
Type oorlog:	Internationaal		
Historische regio:	graafschap Vlaanderen		
Strijdende Partij 1: het Gentse leger Goede)	Strijdende Partij 2: het Bourgondische leger (olv Filips de		
Aantal 1:	4 000	Aantal 2:	25 000

Algemene omstandigheden:

De Bourgondische hertogen waren door huwelijken in onze gewesten doorgedrongen. Zo ontstond er een persoonlijke unie die alsmaar complexer werd. Filips de Goede poogde dit geheel meer uniform te besturen. Het fiere Gent weigerde de bevoegdheid van nieuwe organen te erkennen. Beide partijen waren niet tot toegevingen bereid, hetgeen hen naar een twee jaar durende militaire strijd voerde.

Verloop van de strijd:

De slag bij Gavere speelde zich af in de buurt van het kasteel van Gavere, dat sinds april 1452 bezet werd door een vijftigtal Gentenaars. Als in Gent het bericht komt dat het kasteel werd veroverd door het Bourgondische leger, spoedden de Gentenaars zich naar Gavere. Enigszins vermoeid door de snelle mars van drie uren onder de hete julizon, verschenen de Gentenaars om één uur te Semmerzake, op minder dan een halve mijl van de hertog. De Gentenaars werden tot in het open veld geleid, waar zij zich opstelden. Volgens de overlevering liet de Gentse artilleriemeester Mathys Kerkhof onverhoeds vuur vallen in een zak met donderbuspoeder, die open achter hem stond. De zak schoot in brand en Kerkhof riep: "Vlucht, vlucht!" Toen diegenen die gans achteraan stonden dit hoorden, sloegen zij, zonder te weten wat er eigenlijk gebeurd was, op de vlucht naar Gent. Toen hief de ganse Bourgondische voorhoede een grote roep aan en kwam in een gezamenlijke stormloop de Gentenaars tegemoet. De Gentse rangen werden verbroken en uiteen geslagen. Een groot aantal Gentenaars sprong de Schelde in. Zij verdronken of werden neergeschoten nog voor ze de oever wisten te bereiken. Van zodra de prins verwittigd werd dat de Gentenaars gevlucht waren voor zijn minder talrijke voorwacht, rukte hij met het middelkorps vooruit en scheurde door hun laatste compagnieën. Een groep van zo'n 1000 man sterk had zich aaneengesloten en zich teruggetrokken in een tamelijk wijde meers van het broek. Uiteindelijk werden ook zij afgeslacht.

Afloop:

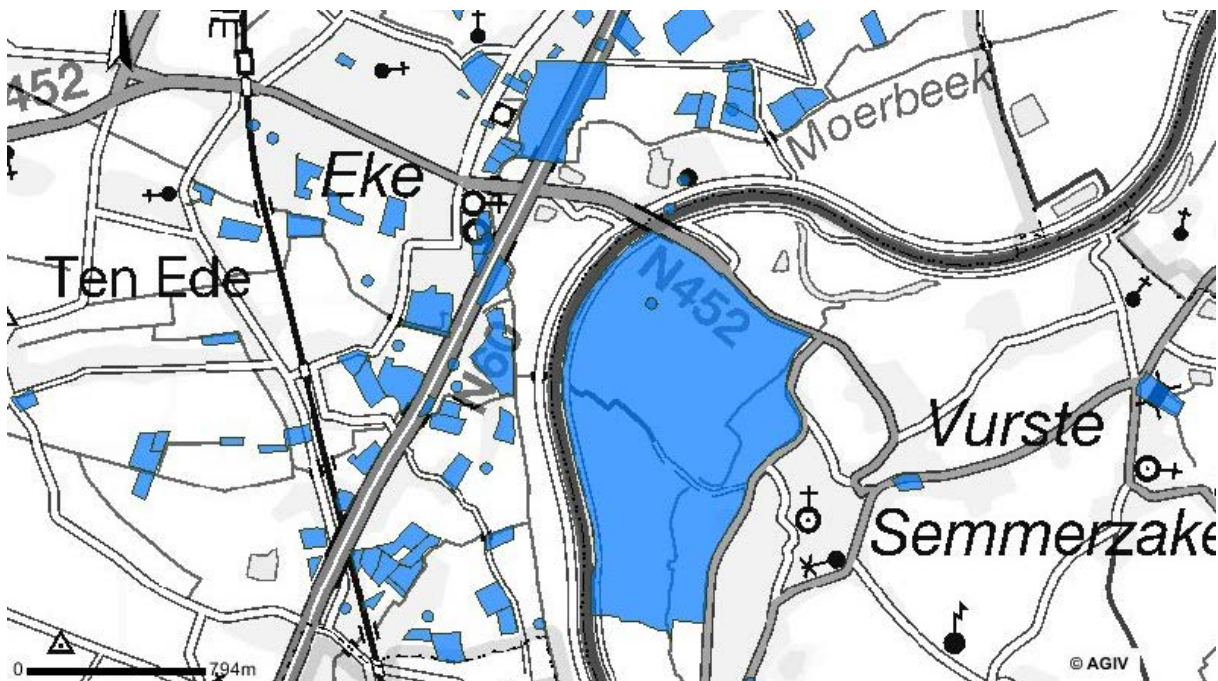
Het opstandige Gent was na de nederlaag in Gavere heel wat volgamer. Het was niet langer een 'staat in de staat'. De centralistische politiek van de Bourgondiërs kon voortgezet

worden. Er sneuvelden ongeveer 2 400 Gentenaars te Gavere. De verliezen in het Bourgondische kamp waren miniem. Hierna werd tussen beide partijen het verdrag van Gavere afgesloten. In het verdrag werd onder meer bepaald dat de stad gedeeltelijk haar privileges binnen het graafschap Vlaanderen en tegenover de hertog verloor.

Ligging van het slagveld:

Het slagveld bevindt zich ten westen van de dorpskern van Semmerzake. Het slagveld wordt grosso modo begrensd door de Schelde in het westen, de Grenadierslaan in het noorden en de Grotenbroekstraat in het oosten. De terreinen zijn hoofdzakelijk in gebruik als weiland. De CAI maakt geen melding van vondsten die kunnen gelinkt worden aan de slag bij Gavere.

Afbeelding 24: Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris

Afbeelding 25: Een blik op het slagveld van Gavere (2011)

Het slagveld van Tielenheide 1597

Datum:	24 januari 1597		
Periode:	Nieuwe Tijden (vanaf 1500 n. C.)		
Oorlog:	De Tachtigjarige Oorlog (1568-1648)		
Historische regio:	Zuidelijke Nederlanden		
Strijdende Partij 1:	Strijdende Partij 2:		
de geconfedereerden (olv Maurits van Nassau)	het Spaanse leger (olv de graaf van Varax)		
Aantal 1:	6 000	Aantal 2:	6 000

Algemene omstandigheden:

In 1597 is de opstand van de Zeventien Provinciën, de zogenaamde Spaanse Nederlanden, tegen hun Spaanse regeerders al bijna 50 jaar aan de gang. De jaren 1588 tot 1598 zijn uiteindelijk beslissend geweest in de oorlog die zou duren tot 1648. Van de 17 provincies waaruit de Nederlanden bestonden, waren op dat ogenblik alleen nog maar de provincies Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland in handen van de opstandelingen of 'Staatsen'. Niet alleen de Zuidelijke Nederlanden, maar ook het hele oostelijke deel van het latere Nederland waren in Spaanse handen. De stad Turnhout was op dat moment in handen van de Spanjaarden. Maurits van Nassau had het plan opgevat om de slecht bewaakte stad in te nemen. Het zou een atypische veldslag worden in het putje van de winter.

Verloop van de strijd:

's Morgens bij het kriecken van de dag hebben beide tegenstanders hun legers reeds verzameld. Maurits om zijn tegenstander onverwijd aan te vallen en Varax om zich terug te trekken achter de Kleine Nete. Maurits van Nassau werd op de hoogte gesteld van de bewegingen van zijn tegenstander en begeeft zich op weg met zijn cavalerie en tweehonderd licht bewapende infanteristen. Hij beveelt de rest van de infanterie om hem te volgen en laat zijn achterhoede Turnhout bezetten. De geconfedereerde komen al spoedig aan de rand van de open heide, de Tielenheide, waar ze Varax' leger zien wegtrekken. De achtervolgers zien onmiddellijk dat hier –op de Tielenheide- een uiterst geschikt terrein is om het Spaanse leger aan te vallen. Na een langdurige strijd slaan de overlevende katholieken op de vlucht.

Afloop:

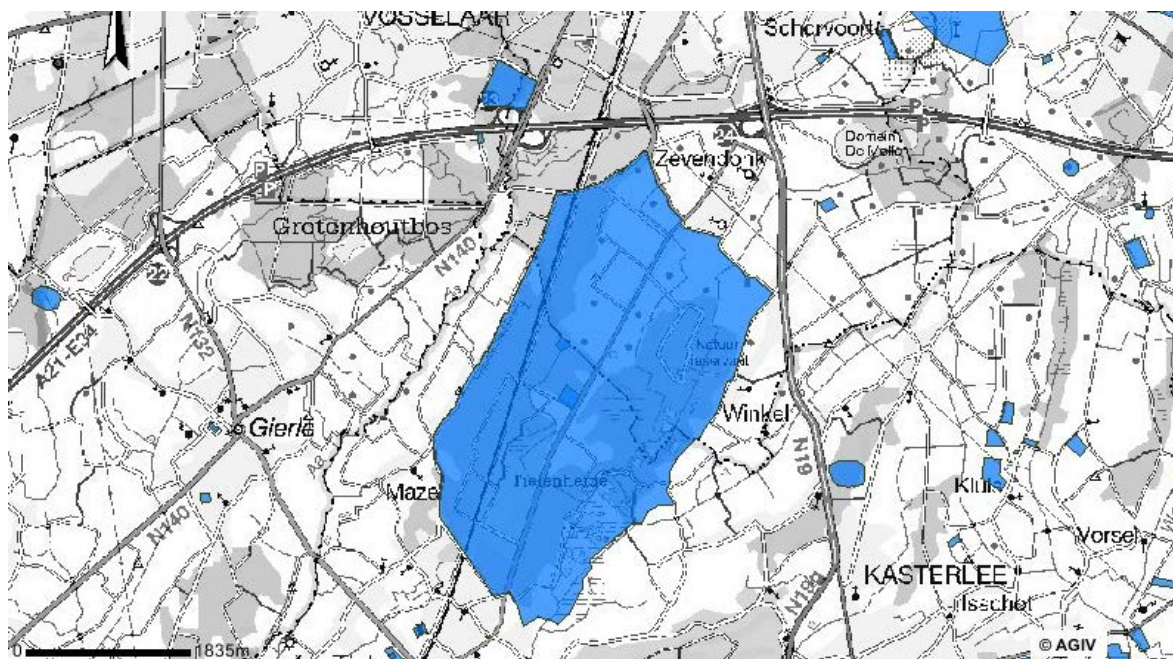
De balans voor de katholieken zag er beroerd uit: tweeduizend doden en ongeveer vijfhonderd gevangenen. De geconfedereerden hadden slechts een honderdtal doden en gewonden.

De zware nederlaag op de Tielenheide had voor Aartshertog Albrecht ernstige gevolgen. Het nieuws ervan, gevoegd bij de grote achterstallen in het uitbetalen van de soldij, deed vele huurlingen ertoe besluiten het Spaanse leger te verlaten. Op andere plaatsen sloeg men aan het muiten.

Ligging van het slagveld:

De afgebakende zone bevindt zich ten noordoosten van de dorpskern van Tielen, op de Tielenheide. De Tielenheide is militair domein. De zone wordt grosso modo afgebakend door Kraanschoot in het westen, Veedijk in het noorden, Lieseinde ende Zevendonkseweg in het oosten en Tielenheide in het zuiden.

Afbeelding 26: Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris

Afbeelding 27: De slag bij Turnhout in den jaere MDXCVII (Jan Luycken, 1681)

Het slagveld van Neerwinden 1693 en 1793

1.

Datum:	29 juli 1693
Periode:	Nieuwe Tijden (vanaf 1500 n. C.)
Oorlog:	De Negenjarige Oorlog (1688-1697)
Historische regio:	Zuidelijke Nederlanden
Strijdende Partij 1:	Strijdende Partij 2:
het Franse leger (olv de Hertog van Luxemburg)	het geallieerde leger (olv Willem III)
Aantal 1: 70 000	Aantal 2: 60 000

Algemene omstandigheden:

De Liga van Augsburg was een verbond dat door de Duitse keizer Leopold I in 1686 tegen Frankrijk werd opgezet teneinde de Palts te kunnen beschermen. In 1689 werd de Liga van Augsburg uitgebreid tot de Grote Alliantie, bij de toetreding van Engeland en de Nederlanden in de persoon van koning-stadhouder Willem III van Oranje. In 1689 liet Lodewijk zijn troepen de Palts binnentrekken om er ongevraagd de belangen van zijn schoonzuster te gaan verdedigen. De daaropvolgende oorlog van de Liga van Augsburg, die duurde tot in 1697, werd deels uitgevochten op het grondgebied van de Spaanse Nederlanden. De veldslagen volgden elkaar op zonder dat één van de oorlogvoerenden een beslissend voordeel kon halen. De Vrede van Rijswijk van 1697 was dan ook niet meer dan een voorlopige regeling. Lodewijk mocht in afwachting het grootste deel van zijn veroveringen in de Zuidelijke Nederlanden behouden.

Verloop van de strijd:

De Geallieerden hadden een sterke stelling opgebouwd in de dorpen Laar, Neerwinden, Rumsdorp en Neerlanden. De vier dorpen vormden een halve cirkel met een diameter van vier kilometer. Alle vier de dorpen waren in die tijd omgeven door grachten en hagen, die hen relatief makkelijk verdedigbaar maakten. Op 29 juli begon om 4 uur 's morgens de artilleriebeschieting der Coalitie met grote verliezen voor de Fransen. Luxembourg begreep al snel dat de sleutelpositie Neerwinden was. Het dorp werd tot driemaal toe op de Hollandse, Duitse en Engelse troepen veroverd en weer prijsgegeven. Toen waagde de Franse veldheer een uiterste poging die ook slaagde. Een groot gevecht, waaraan ongeveer 40 000 paarden deelnamen, ontstond tussen de Franse cavalerie en de Engelse en Hannoverse ruitery. Ondertussen was de Hollandse infanterie uit Neerlanden en Rumsdorp over de Gete te Dormaal gevlucht, en was ook in Neerwinden het pleit gewonnen. Willem zag weldra het noodlottige van de toestand in en blies de aftocht.

Afloop:

De hertog van Luxemburg had de veldslag gewonnen, maar de tegenstander was nog lang niet uitgeschakeld. Zijn troepen waren te vermoeid en te zeer uitgedund om de achtervolging te kunnen inzetten. Bij de Fransen werden er 10 000 doden en gewonden geteld, de verliezen aan geallieerde kant lagen dicht bij het dubbele. Na een dergelijke slachting is het niet te verwonderen dat er tot aan de Vrede van Rijswijk van 1697 geen veldslagen van formaat

meer werden gevochten in de Zuidelijke Nederlanden.

Afbeelding 28: Plan de la bataille de Neerwinde... le 29 juillet 1693 (Liébaux)

2.

Datum: 18 maart 1793

Periode: Nieuwe Tijden (vanaf 1500 n. C.)

Historische regio: Oostenrijkse Nederlanden

Strijdende Partij 1 (+ aanvoerders):
het Franse leger (olv generaal Dumouriez)

Strijdende Partij 2 (+ aanvoerders):
het coalitieleger (olv van Saksen-Coburg)

Aantal 1: 50 000

Aantal 2: 40 000

Algemene omstandigheden:

De Europese vorsten hadden sinds de vroege zomer van 1789 de gebeurtenissen te Frankrijk met argusogen gevolgd. De overtuiging groeide dat de revolutionairen een lesje moest worden geleerd. De Fransen probeerden om hun tegenstanders voor te zijn en vielen in de lente van 1792 de Zuidelijke Nederlanden binnen. De terechtstelling van de Franse koning Lodewijk XVI was voor de geallieerden een bijkomende reden om de revolutie neer te slaan.

Verloop van de strijd:

De slag werd uitgevochten over een front van ruim acht km lang, min of meer evenwijdig met de Kleine Gete. Die grote verspreiding van de troepen maakte het met elkaar communiceren van de onderdelen in beide legers erg moeilijk. Het strijdplan van Dumouriez was relatief eenvoudig. De eenheden van de rechtervleugel moesten de Kleine Gete langs de brug in Neerheylissem overschrijden. Samen met de troepen van het centrum onder Dumouriez zelf moesten ze de Oostenrijkers in noordelijke richting teruggedrijven. Als alles naar wens verliep konden de twee zuidelijke contingenten zich samenvoegen met de linkerflank van het leger. Noch in het centrum Neerwinden, noch op de rechterflank konden de Fransen enig succes boeken en de twee strijdmachten bleven ter plaatse trappelen. Erger was het voor de Fransen gesteld op de linkerflank. Op de steenweg te Orsmaal leed de Franse generaal Miranda een grote nederlaag. Toen het gevaar voor omsingeling te groot werd, blies hij de aftocht. In grote paniek en wanorde trokken zijn troepen terug.

Afloop:

Neerwinden betekende het einde van de eerste Franse tijd in de Nederlanden. In Neerwinden vielen er aan Oostenrijkse kant 2 000 doden en gewonden. De Fransen telden 2 500 doden en gewonden, 1 500 soldaten waren gevangengenomen.

Ligging van het slagveld:

De zone wordt in het zuiden begrensd door de grens tussen Vlaanderen en Wallonië. Binnen deze zone liggen de dorpskernen van Wange, Neerhespen, Neerwinden, Laar, Neerlanden, Rumsdorp, Overwinden en Gussenhoven. De afbakening is gebaseerd op historische kaarten en enkele vondstmeldingen van musketkogels door David Stulens. De afgebakende zone omvat zowel de veldslag in 1693 als de veldslag in 1793.

Afbeelding 29: Veldslag met de Oostenrijkers, bij Neerwinden... : Swebach Desfontaines, inv. et del. ; R. Vinkeles, en D. Vrydag sculp

Het slagveld van Lafelt 1747

Datum: 2 juli 1747

Periode: Nieuwe Tijden (vanaf 1500 n. C.)

Oorlog: De Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748)

Historische regio: Oostenrijkse Nederlanden

Strijdende Partij 1:
het Franse leger (olv Maurits van Saksen)

Strijdende Partij 2:
het Geallieerde leger (olv Cumberland)

Aantal 1: 79 000

Aantal 2: 68 000

Algemene omstandigheden:

Door het verdrag van Utrecht (1713) werden onze gewesten afgestaan aan Oostenrijk. Er volgde een lange periode van vrede waaraan een eind kwam door de dood van keizer Karel VI (1740). Zijn dochter Maria-Theresia moest het grondgebied verdedigen, zij kreeg hierbij de steun van Engeland en Holland. Aan de andere zijde stonden Frankrijk, Spanje, Pruisen, Saksen en Beieren. De oorlog werd voor een deel uitgevochten in de Zuidelijke Nederlanden.

Verloop van de strijd:

In de ochtend van 2 juli hadden beide legers hun posities ingenomen op de beide heuvelruggen aan weerszijden van het dal waarin centraal het dorp Vlijtingen lag. Beide legers stonden binnen mekaars zichtveld opgesteld. De afstand bedroeg zo'n vijf km. Het gevecht begon zondagmorgen omstreeks negen uur. Het doel van de Fransen was de inname van het onooglijke dorpje Lafelt. Omstreeks de middag kennen de stormaanvallen van de Fransen nog niet het verhoopte succes. Lafelt blijkt een Engels bastion dat niet van plan is zich prijs te geven. In de namiddag wordt Lafelt vier tot vijf keer ingenomen en terug veroverd. Uiteindelijk slaagde rond 15:00 uur een Ierse brigade, strijdend aan de kant van de Fransen, erin, bij Lafelt een fatale bres in de gelederen van de geallieerden te slaan, die de aftocht moeten blazen.

Afloop:

De Engelsen lieten zo'n 4 000 doden en gewonden achter op het slagveld. De bevelhebber van de Fransen, Van Saksen, zette geen achtervolging in, hetgeen hem nadien zou verweten worden. Het geallieerde bracht zichzelf in veiligheid in Maastricht. In de morgen van 3 juli overwoog maarschalk van Saksen om de Maas over te steken, maar uiteindelijk zag hij af van dat plan.

Ligging van het slagveld:

De afgebakende zone bevindt zich ten oosten van Maastricht. Er werd gekozen voor een maximale afbakening van de zone, deze bevindt zich tussen de Tongersesteenweg en de Maastrichtersteenweg in het zuiden, de E313 in het westen, de Maastrichterstraat en de Bilzerstraat in het noorden en het Albertkanaal in het oosten. Bebouwing beperkt zich in

hoofdzaak tot de dorpskernen. De landbouwgronden zijn in gebruik als akker- en weiland.

De huidige afbakening van de zone kwam er op basis van vondstmeldingen van amateur metaaldetectoristen en een recent aangemaakte kaart door archeoloog Tim Vanderbeken (Zolad+). Afgaand op de talrijke vondstmeldingen kan gesteld worden dat het archeologische erfgoed er goed tot vrij goed bewaard is.

Afbeelding 30: Een blik op het slagveld van Lafelt (2011)

Het slagveld van Hoogstraten 1814

Datum: 11 januari 1814

Periode: Nieuwe Tijden (vanaf 1500 n. C.)

Oorlog: Opstand der Nederlanden (1813-1815)

Strijdende Partij 1:
het Franse leger (olv generaal Roguet)

Strijdende Partij 2:
het Pruisische leger (olv generaal Borstel)

Aantal 1: 30 000 **Aantal 2:** 20 000

Algemene omstandigheden:

In het begin van januari 1814 leek de buitenlandse dominantie van België aan het einde van zijn doodstrijd te komen. Er verspreidden zich geruchten van de mogelijke komst van een geallieerd leger naar onze contreien. Reeds bij het begin van januari bevonden de Pruisen zich op Belgisch grondgebied. Ze naderden Hoogstraten, dat dienst deed als algemeen kwartier van de Fransen. Er waren een 30 000 tal Fransen gelegerd. Het belangrijkste tactische nadeel van de keuze voor Hoogstraten was ongetwijfeld dat het omringende terrein met zijn talloze sloten en heggen zich niet echt leende voor een militaire confrontatie en dat er te weinig communicatiemogelijkheden waren met het hoofdkwartier in Antwerpen.

Verloop van de strijd:

In een vreselijke sneeuwstorm trokken in de vroege ochtenduren van 11 januari de geallieerden in drie grote aanvalscolonnes op naar de Noorderkempen. De barre weersomstandigheden zouden de ontplooiing van de troepen verhinderen, bovendien zouden de aanvalscolonnes in de loop van de dag door de evolutie tijdens de veldslag hopeloos door elkaar geraken. In feite was dit alles behalve een veldslag op het grondgebied van wat toen de gemeente Hoogstraten was, maar omdat Hoogstraten de enige grotere lokaliteit was in de regio, werd het gevecht gemakshalve ernaar vernoemd. De belangrijkste gevechten vonden plaats op het grondgebied van de meer noordelijk gelegen gemeenten Minderhout en Meer. De slag zelf was geen massaal treffen tussen twee compacte legers, maar eerder een lange reeks van schermutselingen, vaak op behoorlijke afstand van elkaar. Het hoogtepunt van de strijd zou zich in de namiddag afspelen rond de Meerseweg, op de grens van Minderhout en Meer. Op deze plaats kwam het tot een heuse veldslag, die bij het vallen van de avond onbeslist werd afgebroken door de Fransen.

Afloop:

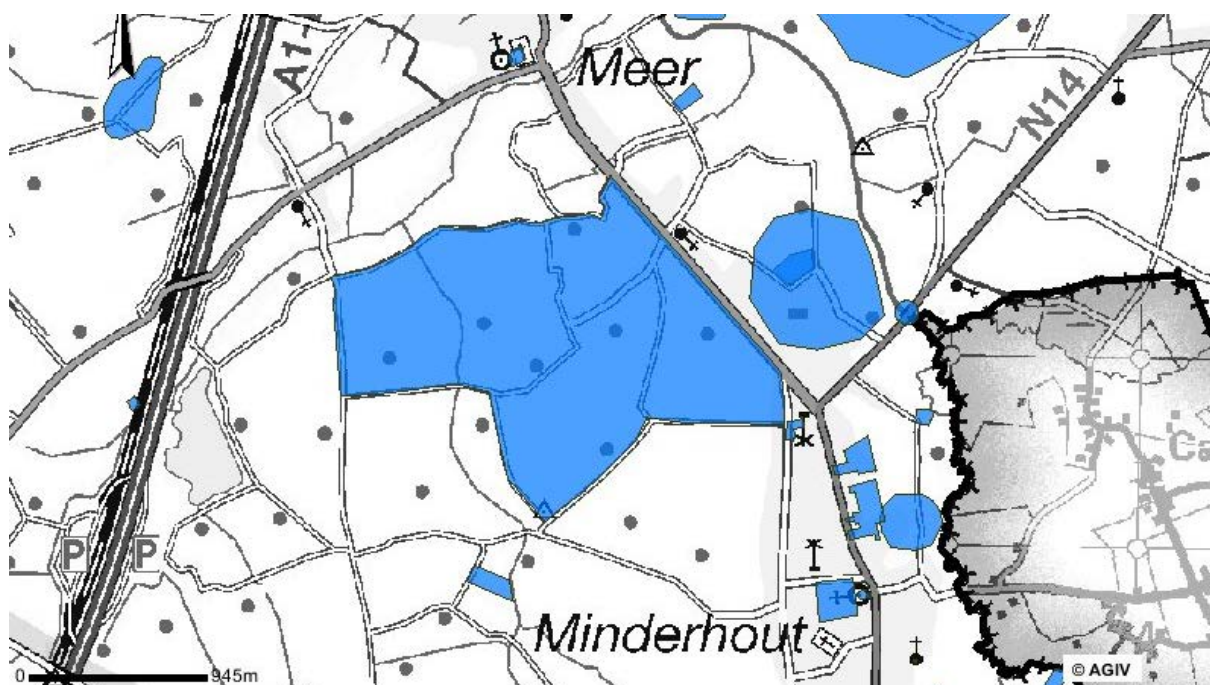
Er zouden zo'n 1200 tot 1600 doden en gewonden vallen. De gesneuvelden werden in een viertal massagraven begraven. De glorie van de overwinning komt toe aan de Pruisische generaal Borstel. De slag bij Hoogstraten was niet alleen de eerste confrontatie in de Zuidelijke Nederlanden, maar ze maakte voor de geallieerden ook de weg vrij voor de offensieve acties tegen Antwerpen en voor de campagnes in Noord-Frankrijk.

Ligging van het slagveld:

De zone wordt in het westen begrensd door de Gestelsestraat, in het noorden door de Venneweg, in het oosten door de Meerseweg en in het zuiden door de Beekakker. De gronden zijn hoofdzakelijk in gebruik als weilanden. Er is weinig bebouwing binnen deze zone.

De afbakening van de zone is gebaseerd op historisch onderzoek door de gebroeders Huijbrechts van de vzw Erfgoed Hoogstraten. In 2014, naar aanleiding van de herdenking van de slag, zal hierover een uitgebreide publicatie verschijnen. Hoewel de slag bij Hoogstraten werd uitgevochten op verschillende locaties in Hoogstraten, Meer en Wortel, geldt de afgebakende zone als de plaats waar het hevigst zou gestreden zijn. Vooral nog kunnen er geen uitspraken gedaan worden over de conservering van het archeologisch erfgoed.

Afbeelding 31: Uittreksel uit de Centraal Archeologische Inventaris

5. Historische landschapsreconstructie

5.1 Methodologie

Het gebruik van GIS is van fundamenteel belang voor de reconstructie van historische landschappen. Het maakt niet alleen de integratie en systematische analyse van meerdere datasets mogelijk maar biedt ook de mogelijkheid om deze datasets over elkaar te leggen en zo hun onderlinge interactie te analyseren.⁷⁵ Dit is bijzonder bruikbaar bij de terreinreconstructie van historische slagvelden. Landschappen kunnen drastische veranderingen ondergaan in de jaren volgend op een veldslag, vooral wanneer meerdere eeuwen verstreken zijn, en op plaatsen waar een intensief agrarisch regime en/of intensieve ontwikkeling - zoals verstedelijking - heeft plaatsgevonden. Het is daarom niet mogelijk om een veldslag goed te begrijpen in de context van het moderne landschap.

Om de gebeurtenissen bij een gevecht volledig te begrijpen - zoals troepenmanoeuvres en waarom ze op bepaalde plaatsen ingezet werden - is het essentieel om het karakter van het landschap in de periode van de slag, of op een tijdstip zo dicht mogelijk bij de datum van de slag, in detail te begrijpen. De primaire bron voor de reconstructie van het landschap is de historische kaart. Alle kaarten van het gebied worden geïdentificeerd en beoordeeld met bijzondere aandacht voor deze die het dichtst de datum van de slag benaderen. Hieronder wordt een beoordeling gegeven van iedere potentieel belangrijke kaart gebruikt in deze studie. Relevante landschapselementen van elk van deze kaarten worden vervolgens opgenomen in GIS. Deze gegevens kunnen dan worden aangevuld met archeologische kenmerken, gebruik makend van Google Earth en veldonderzoek, al kwam in de huidige studie geen betekenisvol fysiek bewijsmateriaal naar boven. Op deze manier is het mogelijk om het landschap te beoordelen zoals het zou geweest zijn ten tijde van de slag. In sommige gevallen is het ook mogelijk om terreinkenmerken die archeologisch onderzoek nodig hebben te identificeren, en overblijvende terreinkenmerken in het moderne landschap uit te lichten die moeten worden aangepakt bij conservatie en beheerstrategieën. Zoals hieronder besproken, stelden zich in deze studie moeilijkheden bij het invullen van deze laatste doelstelling.

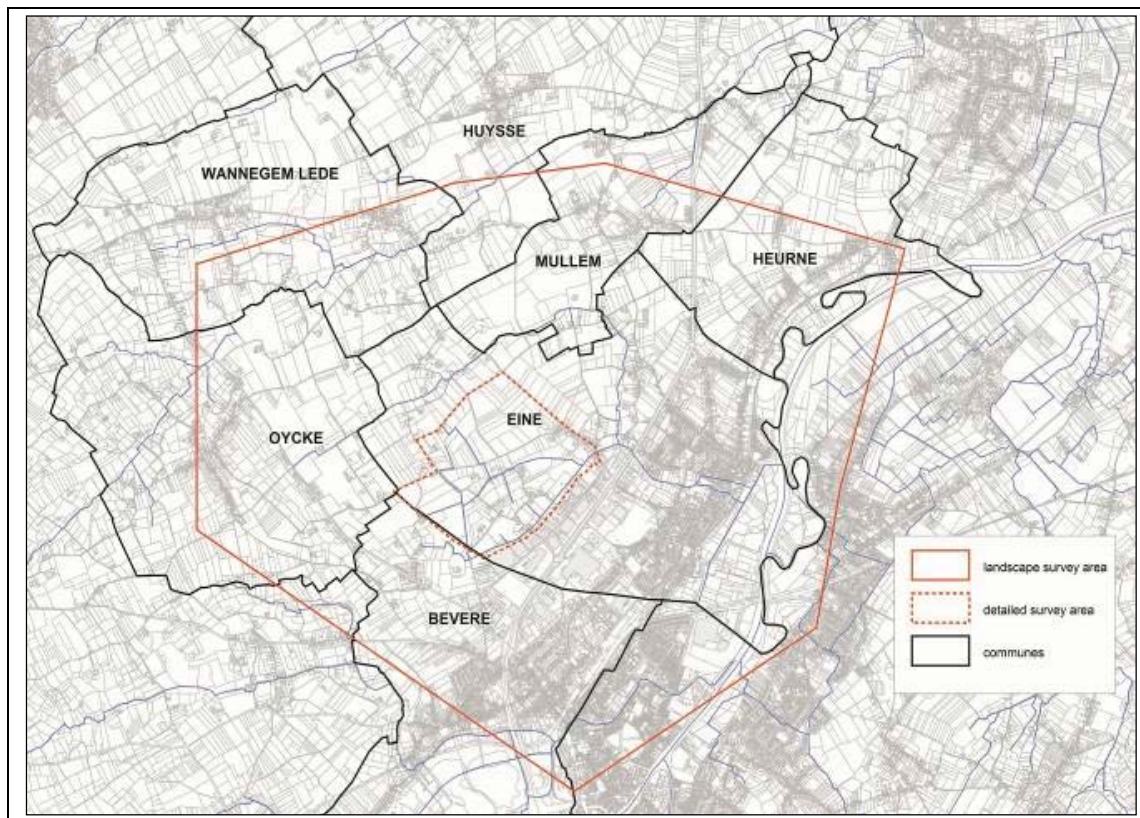
Het aanmaken van digitale kaarten voor het hele onderzoeksgebied, werd gedaan volgens dezelfde standaard.⁷⁶ Het gebied omvat de gemeente Eine en delen van de gemeenten Bevere, Ooike, Wannegem-Lede, Huise, Mullem, Heurne, en de stad Oudenaarde. Meer gedetailleerde gegevens werden verzameld voor een testgebied binnen Eine (A). Gegevens uit pre-negentiende-eeuwse bronnen werden gedigitaliseerd op basis van de Popp kaarten, 1842 - 1879. Deze dataset is bewust gekozen als basis voor het karteren om verschillende redenen: ze biedt de vroegste nauwkeurige en bruikbare grootschalige kartering voor het hele gebied zodat systematische registratie van gegevens mogelijk wordt; veel van de kenmerken zichtbaar op de historische kaarten die gebruikt werden voor de basisgegevens waren nog aanwezig op het moment van het onderzoek door Popp, waardoor precieze lokalisering van kenmerken mogelijk werd, terwijl sommige overblijvende kenmerken ook identificeerbaar waren, wat de nauwkeurigheid en interpretatie verder ten goede kwam. Rasterkopieën van de originele kaarten werden geregistreerd in MapInfo met behulp van de moderne Belgische kadastrale gegevens voor een nauwkeurige georeferentie.

⁷⁵ Voor een volledige discussie van de methodologie, zie http://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/midlandgis_ahrc_2010/downloads.cfm?CFID=87&CFTOKEN=56AF725D-A9E1-4379-A11CD397443D5B51&, and Tracey Partida, (in voorbereiding) 'Drawing the Lines: Enclosure in Northamptonshire, a GIS Study', PhD, University of Huddersfield.

⁷⁶ Er moet opgemerkt dat in de analysefase van het project de nood voor een meer uitgebreide terreinreconstructie ten noorden van het onderzoeksgebied werd vastgesteld, maar dergelijk werk valt buiten het bestek van dit rapport.

De twee primaire bronkaarten uit de onderstaande lijst zijn Ferraris en Popp. De gegevens werden als volgt gedigitaliseerd in GIS tot afzonderlijke tabellen (datasets) van elke kaart:

Afbeelding 32: Onderzoeksgebieden voor de terreinkartering

Ferraris

Datasets voor het volledige onderzoeksgebied (Afbeelding 33):

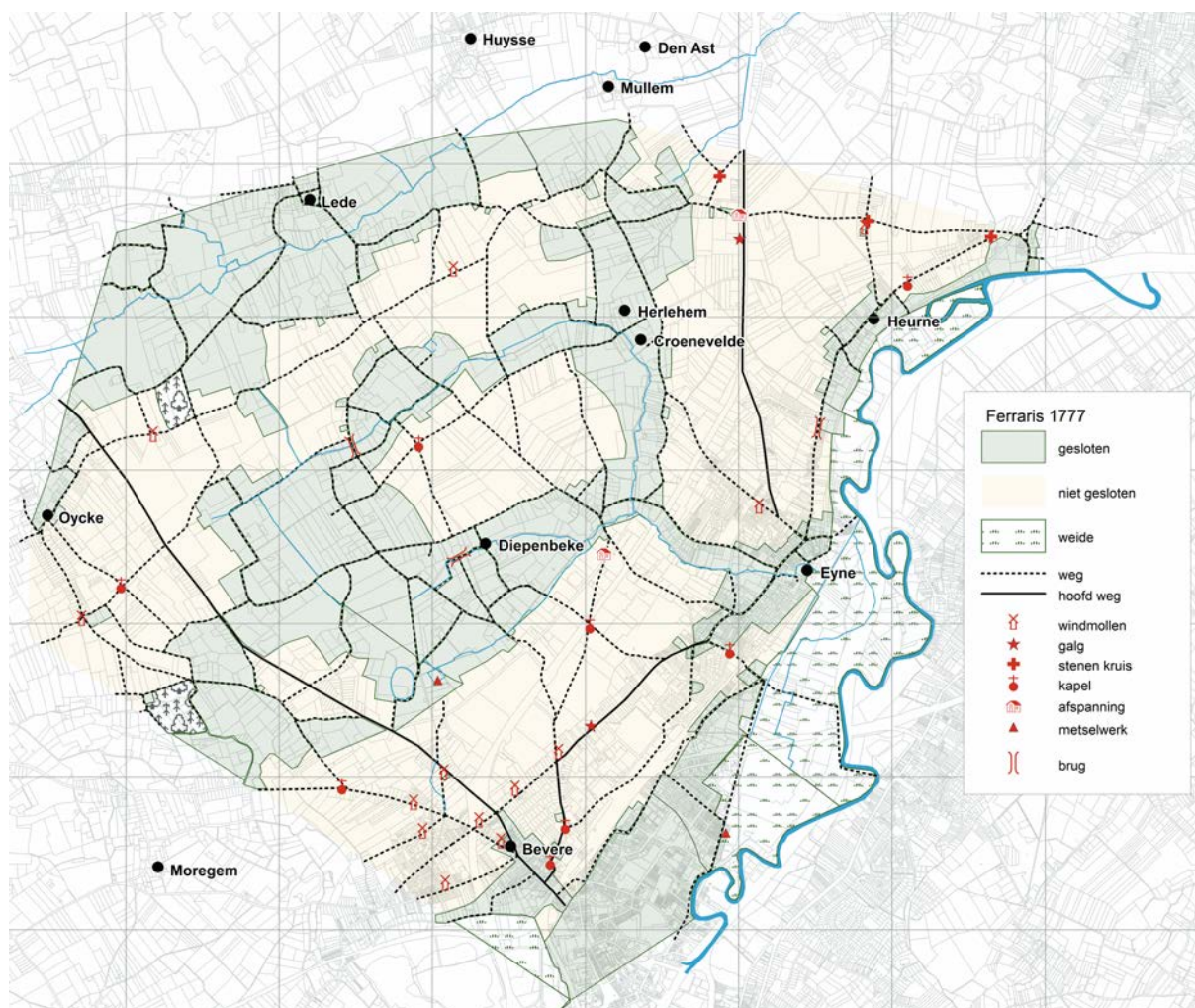
- omheind (omvang van het omheind gebied zonder vermelding van interne begrenzungen);
- kenmerken (puntlocaties die betekenisvolle kenmerken identificeren, zoals molens, herbergen, kapellen, e.d., die kunnen bijdragen tot het lokaliseren van troepen of die geïdentificeerd kunnen worden in documentaire bronnen);
- weg (alle wegen zijn in kaart gebracht waarbij deze vermeld als zijnde verzonken of onverhard geïdentificeerd zijn in de database; ook worden de grote wegen onderscheiden van de kleinere);
- nederzettingspatroon (puntlocaties van primaire nederzettingen);
- open (de omvang van niet-omheind land),
- weide (grote lappen weide alleen horend bij de Schelde). Bos werd ook gedeeltelijk in kaart gebracht, maar er bestaat aanzienlijke inconsistentie en deze kwestie vergt dus nader onderzoek.

Aanvullende gegevens voor het gedetailleerde testgebied:

- gebouwen (individuele gebouwen worden in kaart gebracht maar niet hun functie);
- omheinde gebieden (individuele omheinde stukken);
- landgebruik (zes soorten landgebruik worden geïdentificeerd als akkerland, boerderij, boerderij met boomgaard, boomgaard, weiland, bos).

De omvang van niet-omheid en omheid terrein op de Ferraris kaart kan als nauwkeurig worden aangenomen maar het is belangrijk op te merken dat Ferraris de *enige* kaart is waarop dit aangegeven wordt, en dus is alle discussie over niet-omheid en omheid land gebaseerd op deze bron. Aldus is verder onderzoek nodig om de accuraatheid van de Ferraris kaart met betrekking tot omheid en niet-omheid land te bepalen.

Afbeelding 33: Ferraris met aanvullende landschapsgegevens

Popp

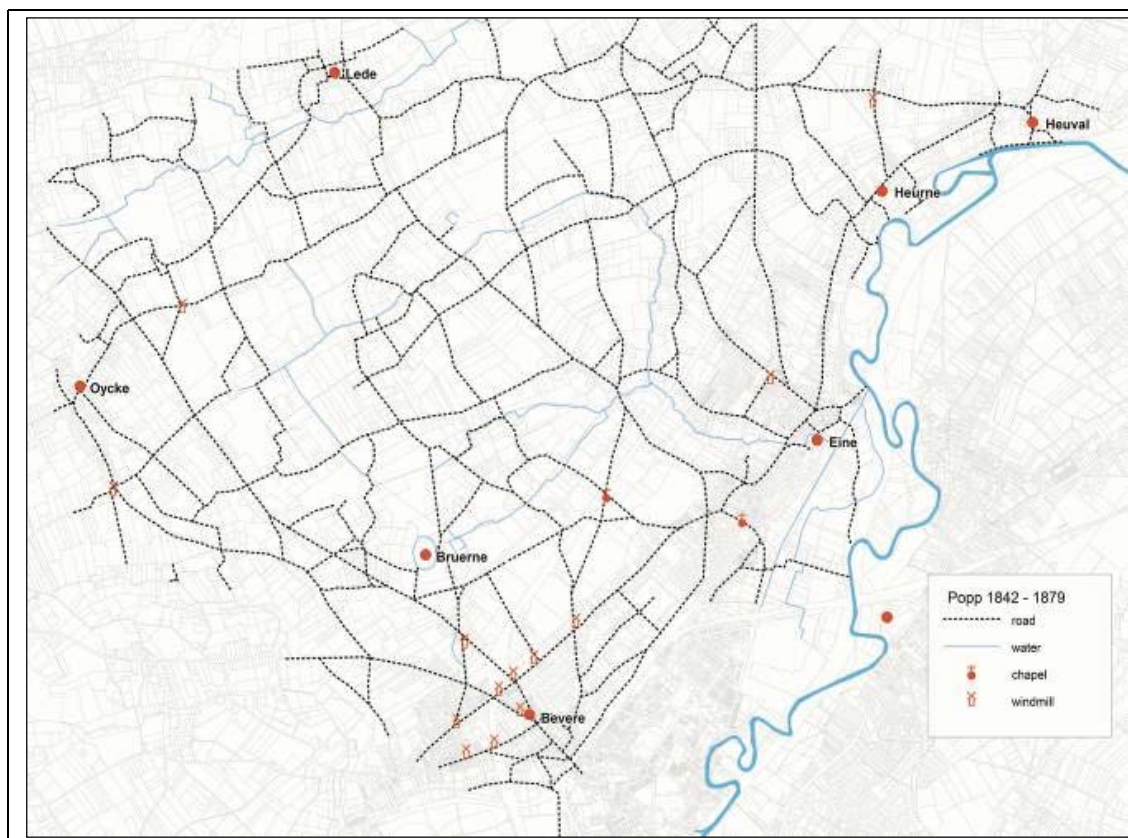
Gegevens voor het volledige onderzoeksgebied (Afbeelding 34):

- weg (alle wegen werden in kaart gebracht en de naam opgenomen in de database);
- water (alle waterlopen werden in kaart gebracht en de naam opgenomen in de database);
- kapel (elke kapel werd in kaart gebracht en de naam opgenomen in de database);
- windmolen (elke windmolen werd in kaart gebracht en de naam opgenomen in de database).

Aanvullende gegevens verstrekt voor het gedetailleerde testgebied:

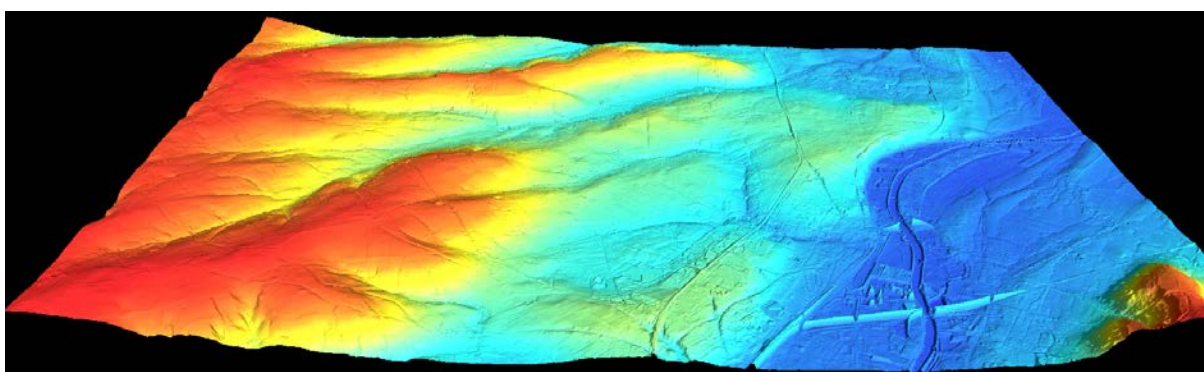
- landgebruik (vijf soorten landgebruik worden geïdentificeerd als akkerland, huis en tuin, boomgaard, weiland, bos).

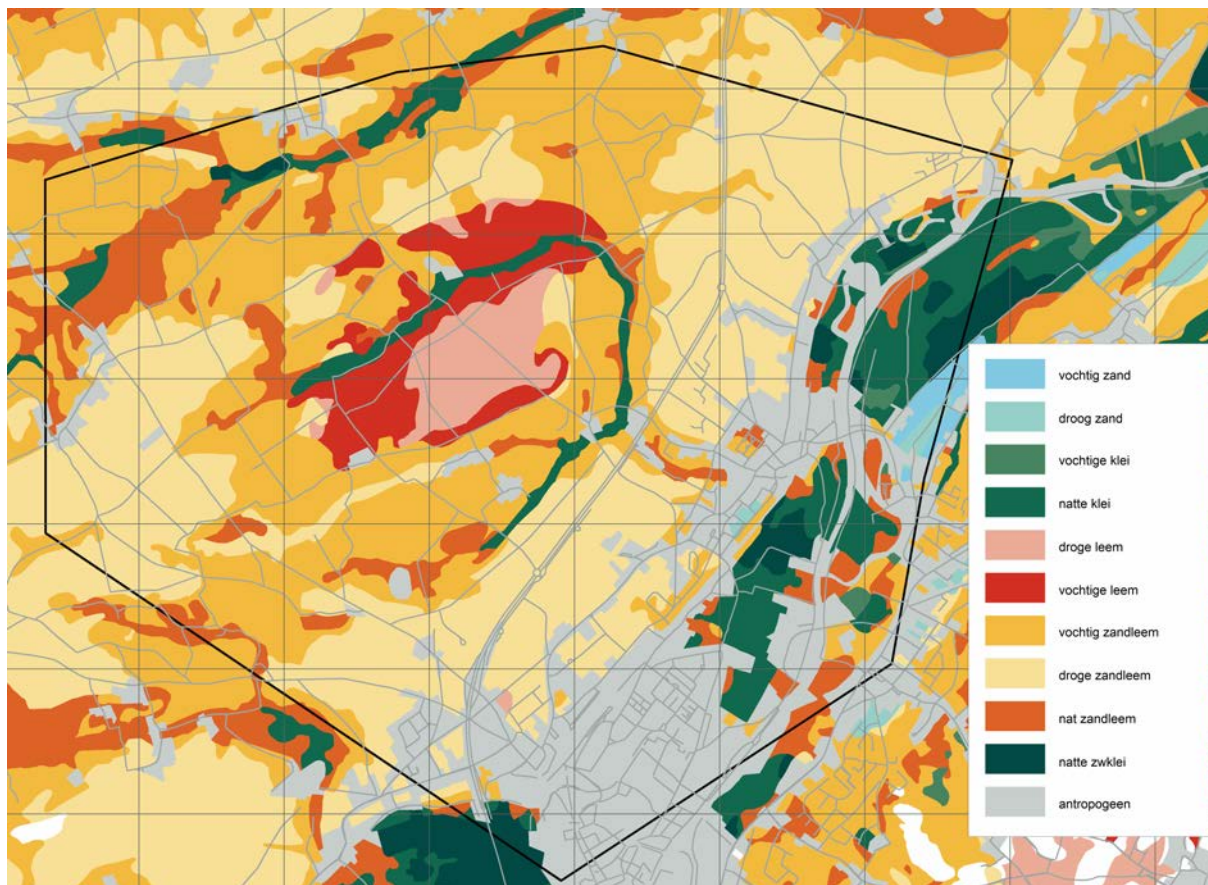
Afbeelding 34: Popp landschapsgegevens

Fysische geografie

Afbeelding 35: Drie-dimensionaal beeld van het slagveld gebaseerd op het DHM. Bron en eigendom DHM-gegevens: Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV)

Afbeelding 36: Bodems

De bodemkaart toont aan dat het merendeel van het slagveld leemgrond is, met slechts een zeer klein gebied in klei. Laatstgenoemde heeft belang met betrekking tot de locatie van drassige bodem, maar veranderingen door de installatie van drainage tijdens de afgelopen drie eeuwen kunnen de bodemtypes gewijzigd hebben. Een gedetailleerd onderzoek van drassige grond is nodig, met bijzondere aandacht voor de twee potentiële gebieden waar specifieke melding wordt gemaakt van drassige bodem in de verslagen van de veldslag, wat een belangrijke invloed had op het verloop en het eindresultaat van de strijd. Dergelijk onderzoekswerk ligt echter buiten het bereik van deze studie.

Ten tweede zal het bodemtype in zekere mate een invloed gehad hebben op het vergaan van metalen artefacten, waarvan loden kogels de belangrijkste zijn in deze studie, maar er zullen ook gevolgen zijn voor de overlevingskansen van identificeerbare ijzeren artefacten. Deze kwesties worden hieronder besproken.

5.2 Historisch Landschap

De slag bij Oudenaarde vond plaats in 1708, maar de meest betrouwbare bron voor de toestand van het landschap is de kaart gemaakt door Ferraris in 1777. Er waren ongetwijfeld veranderingen in het landschap tussen 1708 en 1777, maar bronnenanalyse suggereert dat deze verschillen subtiel zijn en dat in grote lijnen het landschap getoond door Ferraris zeer nauw aanleunt bij het landschap op het moment van de strijd.

Het was een landschap met overwegend akkerland, zowel binnen de zones met open veld als binnen het omheinde land. Er waren geen hagen of andere fysieke begrenzingen binnen

het niet-omheinde terrein. De exacte locatie van hagen en sloten binnen de omheinde ruimtes is moeilijk te bepalen (zie hieronder). De afwezigheid van hagen in het moderne landschap is opmerkelijk, al zijn er wel sloten in sommige gebieden en enkele moderne draadafrasteringen.

Bewoning bleef beperkt tot de omheinde gebieden. De enige structuren buiten de omheinde gebieden - op het open veld - waren molens en herbergen, die beide waarschijnlijk bijhorende kleine omheinde zones bezaten hoewel dat over het algemeen niet getoond wordt; en kapellen, kruisen en galgen. Bewoning was het dichtst geconcentreerd in enkele dorpen en in Oudenaarde en haar voorsteden. Elders was er een uitgebreid verspreid nederzettingsspatroon over het hele omheinde landschap, zij het met een aantal dichtere bewoningsconcentraties, die als benoemde gehuchten verschijnen, al is hun kern vaak vaag en met tegenstrijdige informatie verschaft door verschillende kaarten. Dit patroon blijft grotendeels hetzelfde in het moderne landschap, met de opmerkelijke uitzondering van het uitgebreide stedelijke gebied van Oudenaarde. Verspreide bewoning is toegenomen, maar is nog steeds beperkt tot de oude omheinde gebieden. Uitgestrekte zones van niet-omheind en onbewoond land blijven open en grotendeels onontwikkeld vandaag de dag, maar de ontwikkeling die er is, bestaat hoofdzakelijk uit uitbreiding langs wegen.

Er waren slechts enkele bomen buiten het omheinde gebied, hoewel enkele van de belangrijkste wegen met bomen waren omzoomd. Sommige individuele bomen zijn ook gemarkeerd en benoemd, mogelijks omdat ze functioneerden als markeringstekens in een verder onveranderlijk landschap.

Er was een uitgebreid netwerk van wegen, zowel binnen de omheinde gebieden als binnen de niet-omheinde. Een groot deel van dit wegennet is nog steeds intact, hoewel sommige van de vroegere wegen werden geheroriënteerd of verwijderd en verschillende nieuwe wegen werden toegevoegd, vooral in de niet-omheinde gebieden ten noordoosten van Eine en ten westen van Heurne. Binnen het omheinde gebied lijken de meeste wegen smal en omheind aan beide zijden te zijn geweest. Dus binnen de omheinde gebieden zal troepenbeweging, zelfs langs de wegen, moeilijk geweest zijn, vooral daar waar de begrenzingen bestonden uit hagen in plaats van sloten. In open gebieden zal troepenbeweging veel gemakkelijker geweest zijn. Echter, gezien de slag werd uitgevochten in juli, moet eraan herinnerd worden dat de graangewassen in de vroege achttiende eeuw aanzienlijk groter waren dan deze van vandaag en als zodanig zullen gefunctioneerd hebben als een aanzienlijke belemmering voor beweging of op zijn minst voor zichtbaarheid – wat ook een impact zou kunnen gehad hebben op de gebeurtenissen.

5.2.1 Historische kaarten

Een archiefonderzoek werd uitgevoerd om relevante kaarten te identificeren om een reconstructie van het historische landschap van de slag bij Oudenaarde mogelijk te maken. Een lijst met de primaire kaarten die geraadpleegd en uiteindelijk gebruikt worden, staat hieronder (op datum), gevolgd door een evaluatie van elk van deze kaarten. Naast de kaarten in de lijst werden ook kopieën van andere kaarten geïdentificeerd in het Gents Rijksarchief, die betrekking hebben op kleine delen van de gemeenten Eine, Bevere en Mullem. Echter, geen van deze hadden betrekking op het gebied van het slagveld of besloegen een gebied groot genoeg om bruikbaar te zijn voor de reconstructie.

Primaire kaarten

Ename Abdij kaarten c.1660. Originelen in particuliere handen maar kopieën beschikbaar online

http://www.oudenaarde.be/nl/inwoners/Vrijetijd/Archief/Archieven_in_het_stadsarchief/Kaartenarchief_abdij_van_Ename.html

Reconstructiekaart Eine. Reconstructie van Landboek (veldonderzoek) 1683 – 1687 gemaakt in de jaren 1970.

Ferraris 1771 – 1778. Gepubliceerd.

Primitief Kadaster jaren 1830. Belgisch Kadaster, Kadaster Oost-Vlaanderen (Kadastraal uittreksel). Regionaal Directoraat Sint-Lievenslaan 27 9000 Gent.

<http://www.kadaster.be/>

Kadastrale kaarten onderzocht door Philippe-Christian Popp 1842 – 1875. Kopieën in de Koninklijke Bibliotheek van België http://www.kbr.be/accueil_nl.html en in de Universiteit Gent <http://www.ugent.be/en>

Vandermaelen 1846. Kopieën aangereikt door het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting. Universiteit Gent

Ename Abdij Kaart c.1660

De benedictijnenabdij van Ename werd opgericht in 1063. Doorheen haar geschiedenis verwierf de abdij gronden, zowel lokaal als verder gelegen, en deze werden in kaart gebracht tussen 1650 en 1670.⁷⁷ De belangrijkste voor het slagveld is een kaart geïndexeerd als Bevere, maar die in feite betrekking had op land dat nu binnen de gemeente Eine valt – in de omgeving van de Diepenbeek en gecentreerd op rasterreferentie 95,234 173,216 (Afbeelding 37).⁷⁸

De Abdijkaarten zijn landgoedkaarten, d.w.z. kaarten gemaakt voor een bepaalde eigenaar van hun eigen eigendom, en als zodanig zijn ze niet noodzakelijk begaan met details die vreemd zijn aan de eigen bezittingen. Landgoedkaarten laten typisch alle details weg die niet relevant zijn en kunnen daarom niet als betrouwbaar beschouwd worden voor het tonen van

⁷⁷

http://www.oudenaarde.be/nl/inwoners/Vrijetijd/Archief/Archieven_in_het_stadsarchief/Kaartenarchief_abdij_van_Ename.html

⁷⁸

http://www.oudenaarde.be/export/sites/oudenaarde/documenten/Inwoners_document/VrijeTijddocument/Archief/oudePlannen-2/060-001.pdf

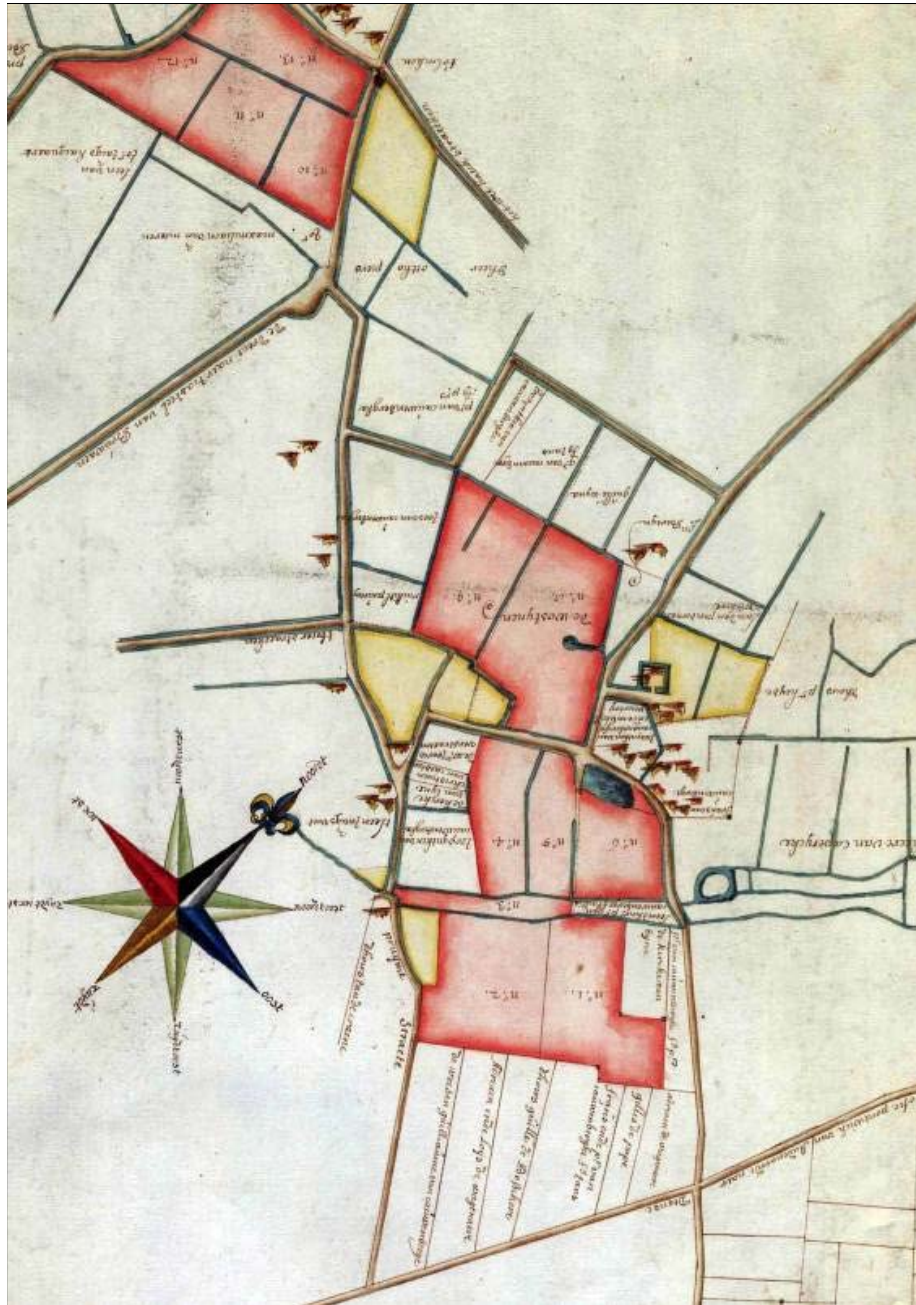

het volledige landschap. Deze kaart toont bovendien een zeer klein gebied en heeft bijgevolg op zichzelf beperkt nut, maar gebruikt in combinatie met andere kaarten van hetzelfde gebied is deze kaart bijzonder nuttig om de geldigheid van bepaalde kenmerken vast te stellen die zijn aangegeven op die andere kaarten.

Het afgebeelde gebied ligt in het hart van het slagveld en is ook afgebeeld op het Landboek (uit dezelfde tijd als de kaart), Ferraris en Popp. Er is geen legende bij de kaart dus het is niet duidelijk wat de verschillende kleuren betekenen, al kunnen ze verschillende verhuurde eigendommen aanduiden. Het is ook onzeker of de kenmerken die afvoersystemen lijken te zijn en elk stuk grond verdelen, representatief zijn voor eigendomsgrenzen of voor fysieke begrenzingsen. In het laatste geval is het niet duidelijk of ze ook omgeven waren door een haag, wat een nog grotere betekenis zou hebben voor troepenbewegingen en voor het gebruik ervan als dekking bij een vuurgevecht van infanterie. Het is ook mogelijk dat er

bijkomende interne begrenzingsen waren binnen de stukken grond die niet getoond worden op de kaart, aangezien landgoedkaarten meer begaan zijn met het tonen van het grondbezit dan met alle kenmerken in het landschap. De gebouwen zijn duidelijk gestileerd en eerder bedoeld om de aanwezigheid van een structuur aan te geven dan om de werkelijke vorm, het aantal of zelfs hun positie binnen het stuk grond te tonen. De meest accurate van alle kenmerken zijn de wegen, gezien in vergelijking met de andere kaartenbronnen (zie hieronder). Uit de gedetailleerde studie van het testgebied is het mogelijk om te stellen dat deze kaart de structuur van het landschap toont zoals die was in c.1660; de inplanting van de wegen, de stukken grond, en het bestaan van sommige gebouwen is juist, maar de fijne details van open of omheinde stukken grond en gebouwen die geen abdij-eigendom waren, zijn onzeker.

Abbeelding 37: Fragment uit de Ename Abdijskaart c. 1660

Reconstructiekaart Eine 1683 - 1687

Reconstructie van Landboek (veldonderzoek) 1683 – 1687 van de gemeente Eine uitgevoerd als onderdeel van een doctoraatsthesis in de geografie aan de Universiteit Gent (Abbeelding 38).

De methodologie van de persoon die verantwoordelijk was voor de reconstructie maakte gebruik van de meeteenheden van elk perceel zoals beschreven in het Landboek bij het correleren van de stukken grond met de Popp kaart, die ze gebruikte als kaartbasis.⁷⁹ Met het oog op landschapsreconstructie is een fundamentele waarschuwing bij deze methode op

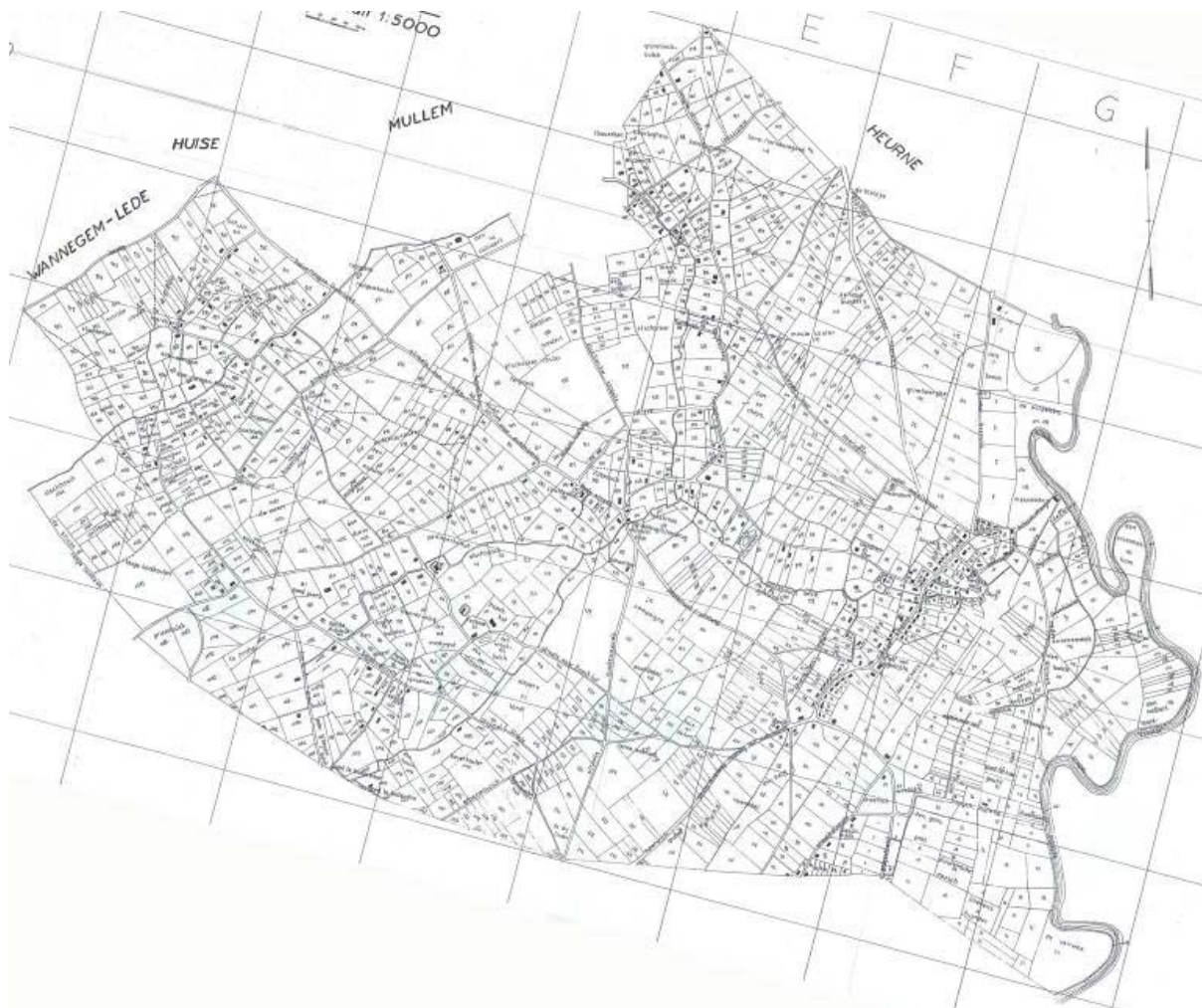
⁷⁹ Informatie van Pieter-Jan Lachaert van het Oudenaarde Stadsarchief.

zijn plaats, aangezien Popp eigendomsgrenzen toont en geen fysieke begrenzingen. Bovendien dateert het Landboek slechts twintig jaar later dan de Abdijkaart (boven) en kan ze worden verondersteld deze begrenzingen nauwer te volgen dan Popp. Maar uit het gedetailleerde onderzoeksgebied dat we in kaart hebben gebracht (zie hieronder), blijkt dat voor één klein stuk land de reconstructie overeenkomt met de abdijkaart, maar voor de rest is dat niet het geval en in plaats daarvan volgen ze Popp. Dit is vooral belangrijk in de uitbeelding van de weg genaamd de 'groenwich' die op geen enkele andere kaart voorkomt vóór het Primitief Kadaster van de jaren 1830, wanneer het de 'groenweg' wordt genoemd. De beschrijving van stukken grond in de percelen die de 'groenwich' (nummers 730 tot 764 en 1108 tot 1179) bevatten, beschrijft verscheidene wegen die de percelen begrenzen, maar de 'groenwich' zelf wordt niet vermeld, noch wordt het vermeld in enig ander deel van het Landboek. Dit kan betekenen dat de reconstructie hierin fout is, zoals het ook lijkt te zijn in andere aspecten ten opzichte van de Abdijkaart.

Landgebruik voor elk stuk grond is opgenomen in de tekst van het Landboek en op die manier werd een reconstructie hiervan in kaart gebracht voor het gedetailleerde testgebied (zie hieronder). Van hieruit is het mogelijk om de omvang van de elementaire soorten landgebruik te reconstrueren: akkerland, weide of boerderij. Aangezien de teksten echter eerder eigendom dan fysieke begrenzingen vastleggen, is het onmogelijk de fysieke begrenzingen van het landschap te reconstrueren - de hagen en sloten. Het is aannemelijk dat er fysieke begrenzingen waren - hekken, hagen en/of sloten, rond de boerderijen, en dat deze stukken grond overwegend grasland waren, aangezien hier waarschijnlijk het vee werd gehouden. Maar de complexiteit van iedere hoeve, het aantal gebouwen, of ze gebouwd werden rond een binnenplaats, enz., is niet bekend, aangezien de reconstructie een eenvoudige gebouwschets geeft binnen elk stuk grond dat staat opgetekend als een 'boerderij'. Op dezelfde manier kan de exacte inplanting van de omheinde gebieden, zowel rond de boerderijen als in het bredere landschap, niet worden gereconstrueerd op basis van deze bron.

Afbeelding 38: Landboek reconstructie

Ferraris

Tussen 1771 - 1778 werd Joseph Ferraris belast met de opdracht van de Habsburgse regering om een *carte-de-cabinet* van de Oostenrijkse Nederlanden te creëren (Afbeelding 39). De kaarten werden gemaakt op een schaal van 1:11.520 en werden ontworpen voor militaire doeleinden. Ze hebben dan ook bijzondere waarde in de reconstructie van het historische terrein van het slagveld van Oudenaarde, aangezien de weergegeven kenmerken noodzakelijkerwijs relevant zijn voor legers en hun bevelhebbers: wegen, bruggen, waterlopen, vestingwerken, bossen enz. Detail met betrekking tot betekenisvolle kenmerken is opgenomen in begeleidende schriftelijke teksten, maar de kaarten bevatten geen legende. Dit was typisch voor militaire kaarten van deze periode, waarin werd verwacht dat gebruikers de kaartconventies zouden begrijpen. Echter, voor de moderne historicus is het noodzakelijk zich ervan te vergewissen dat de gemaakte interpretaties de juiste zijn.

Een recente studie heeft een analyse van de kaart gemaakt en heeft een nieuwe legende gecreëerd⁸⁰, en het is deze die gebruikt werd voor dit onderzoek. Het moet echter duidelijk gesteld dat hoewel de nieuwe legende enorm helpt bij de interpretatie van symbolen en kleuren, ze niet de nauwkeurigheid van de kenmerken zelf of de zekerheid van de schaal weerspiegelt. Enige variatie in zowel stijl als nauwkeurigheid kan verklaard worden door het gebruik van talloze verschillende landmeters en cartografen, elk met verschillende ideeën over stijl en met verschillende niveaus van vaardigheid, waarbij de oudere kaarten ook meer gedetailleerd zijn in vergelijking met de latere. Andere militaire kaarten van de achttiende eeuw hebben vergelijkbare kenmerken, vooral deze gemaakt voor het Britse leger: van Schotland in 1747 - 1755 door Roy, en van Engeland door de Board of Ordnance (bekend als de Ordnance Surveyors Drawings) van 1781.⁸¹ De Board of Ordnance onderzoeken werden ongetwijfeld beïnvloed door de kaarten van Ferraris en zijn opvallend gelijkaardig.

Voor sommige kenmerken is de variatie in stijl grotendeels irrelevant, aangezien een windmolen nog steeds als windmolen herkend kan worden, zelfs als ze lichtjes anders werd getekend dan een andere. Maar voor andere kenmerken is het essentieel om te weten of wat wordt weergegeven dat is wat zich op het terrein bevond. Wegen, bruggen en hagen zijn allemaal essentiële kenmerken voor de beweging en bevoorrading van troepen en dus voor het begrijpen van een slagveld. Analyse van de Roy, Ordnance en Ferraris kaarten in vergelijking met latere kaarten en archeologische kenmerken heeft aangetoond dat de wegen en bruggen inderdaad zeer nauwkeurig getekend zijn. Begrenzungen (dit kunnen hagen, muren of sloten zijn, maar zijn niet altijd duidelijk gespecificeerd) langs wegen en waterlopen of aan de rand van een blok van omheinde zones, zijn eveneens nauwkeurig. Maar begrenzingen *binnen* blokken van omheinde zones zijn niet nauwkeurig. Vele ervan zijn duidelijk gestileerd en bedoeld om hun aanwezigheid aan te geven, maar niet om nauwkeurig opgemeten individuele kenmerken voor te stellen. Er waren misschien goede redenen hiervoor aangezien het opmeten van iedere individuele haag veel tijd in beslag zou genomen hebben en dus ook de kosten de hoogte in zou gejaagd hebben. Bovendien, net zoals het nodig was om een bos op te tekenen (dat dekking zou kunnen verlenen bij militaire acties) maar het niet nodig was om elke boom op te tekenen, zo was de weergave van een gebied van begrenzingen noodzakelijk (aangezien ze dekking zouden kunnen bieden voor troepen en tegelijk een belemmering zouden kunnen vormen voor hun beweging) maar was een nauwkeurige optekening van elke begrenzing niet essentieel. Een gelijkaardige beperking wordt gezien in de kartering van begrenzingen op de Ordnance Surveyors' Drawings in Engeland.

In onze kartering vertrekkende vanuit Ferraris werden alle relevante landschapskenmerken (wegen, omheinde gebieden, niet-omheind land, gebouwen, bossen, weiden, en nederzettingen) opgenomen voor het hele onderzoeksgebied. Namen van de kenmerken, wanneer ze worden gegeven, werden ook opgenomen. Daarnaast werden bepaalde individuele structuren die enige betekenis kunnen gehad hebben als markeringstekens in het landschap, zoals kapellen, windmolens en galgen, eveneens opgenomen. Landgebruik werd opgenomen voor een testgebied (zie hieronder).

Aanvullende informatie met betrekking tot wegen, of ze nu 'verzonken' of 'onverhard' waren, wordt stilistisch afgebeeld op de kaarten en deze informatie werd toegevoegd aan de database. Onverharde wegen worden aangegeven op de kaarten door een schaduwlijn aan één kant. Indien deze nauwkeurig werden weergegeven is dit van enig belang voor het slagveld, aangezien ze invloed kunnen gehad hebben op de routes die geselecteerd werden

⁸⁰ De Coene, K., Ongena, T., Stragier, F., Verust, S., W. & De Maeyer, P. (2012). Ferraris, the legend. *The Cartographic Journal*, vol. 49 (1), pp. 30-42. <https://biblio.ugent.be/publication/2116980>

⁸¹ <http://maps.nls.uk/roy/index.html>; en <http://www.bl.uk/onlinegallery/onlineex/ordsurvdraw/index.html>.

door de militaire bevelhebbers om hun troepen en artillerie te verplaatsen. Deze bijzonder stilistische voorstelling wordt besproken in het artikel van De Coene *et al.*, aangezien het een conventie was die afgekeurd werd door de handleidingen uit dezelfde periode, maar het artikel suggereert niet dat het gebruik ervan hetzij onnauwkeurig hetzij esthetisch is.⁸² Een gelijkaardige conventie wordt gezien langs de lijn van hagen, die sloten kunnen voorstellen, maar gezien de onzekerheden met betrekking tot hagen is het mogelijk dat het in dit geval een puur esthetische conventie is.

Het wegennet binnen nederzettingen is meestal zeer nauwkeurig, hoewel individuele stukken grond en gebouwen binnen nederzettingen dat niet zijn. In Bevere worden enkel de hoofdwegen getoond en geen stukken grond, met slechts enkele verspreide gebouwen, en dus werd slechts een geschatte omvang van omheind gebied opgenomen. Belangrijke gebouwen zoals windmolens, waterburchten en kerken zijn met meer nauwkeurigheid voorgesteld.

Water bleek grotendeels in overeenstemming te zijn met de Popp kaarten en met moderne waterlopen. Er waren echter afwijkingen, in het bijzonder in het gebied van de Diepenbeek en Bruwaan, wat de weergave twijfelachtig maakt. Daarom werd besloten deze niet op te nemen in het onderzoek.

Open en omheind land is redelijk nauwkeurig weergegeven in termen van omvang, aangezien de begrenzingen tussen de twee vaak geïdentificeerd kunnen worden op de Popp kaart en regelmatig samenvallen met wegen, die de meest nauwkeurige kenmerken zijn. Waar de begrenzing niet aan een weg grenst, is de nauwkeurigheid minder betrouwbaar.

Afbeelding 39: Fragment uit Ferraris 1777

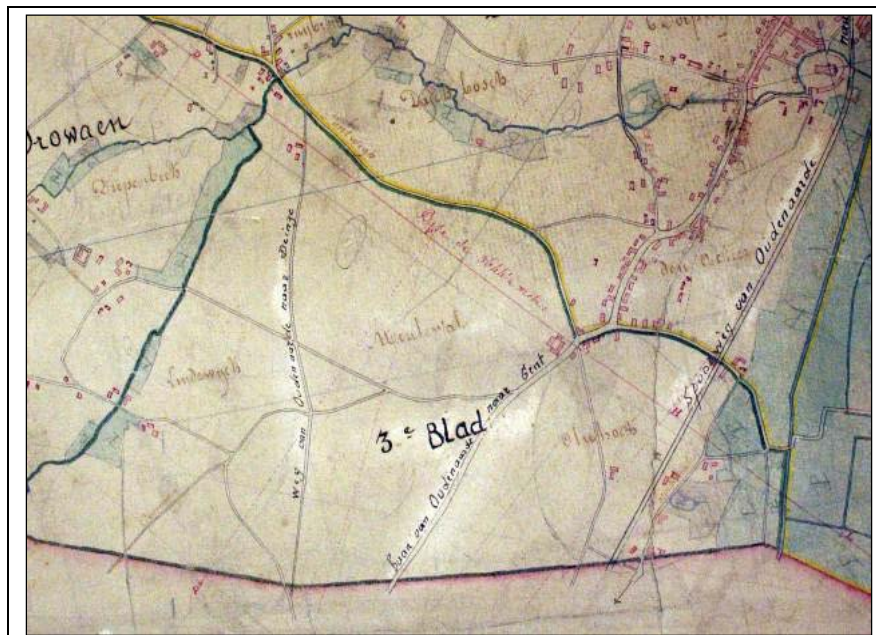
⁸² De Coene et al Ibid. p.6

Primitief Kadaster

Het opstellen van de Primitief Kadaster kaarten begon in de vroege jaren van de negentiende eeuw en werd voltooid bij de onafhankelijkheid van België in 1831.⁸³ De kaarten werden ingevoerd door Napoleon en zijn gebaseerd op het Franse systeem. Bijgevolg waren er strikte controles over hoe de onderzoeken werden uitgevoerd en wat moest geregistreerd worden. De kaarten werden gemaakt door de gemeenten en een deel van hun opdracht was om de gemeentegrenzen vast te leggen. Net als bij eerdere onderzoeken werden bijzondere kenmerken, zoals wegen, nauwkeurig in kaart gebracht. Maar, in tegenstelling tot eerdere onderzoeken, waren deze kaarten ook bedoeld als een middel om grondbelasting te berekenen en daarom waren eigendomsgrenzen ook van cruciaal belang. Elk perceel grond en de gebouwen erbinnen zijn zorgvuldig afgebakend en genummerd. Het is belangrijk op te merken dat eigendomsgrenzen niet noodzakelijk fysieke begrenzingsen zijn en veel van deze aangegeven op de kaarten geven geen fysieke begrenzingsen in het landschap weer.

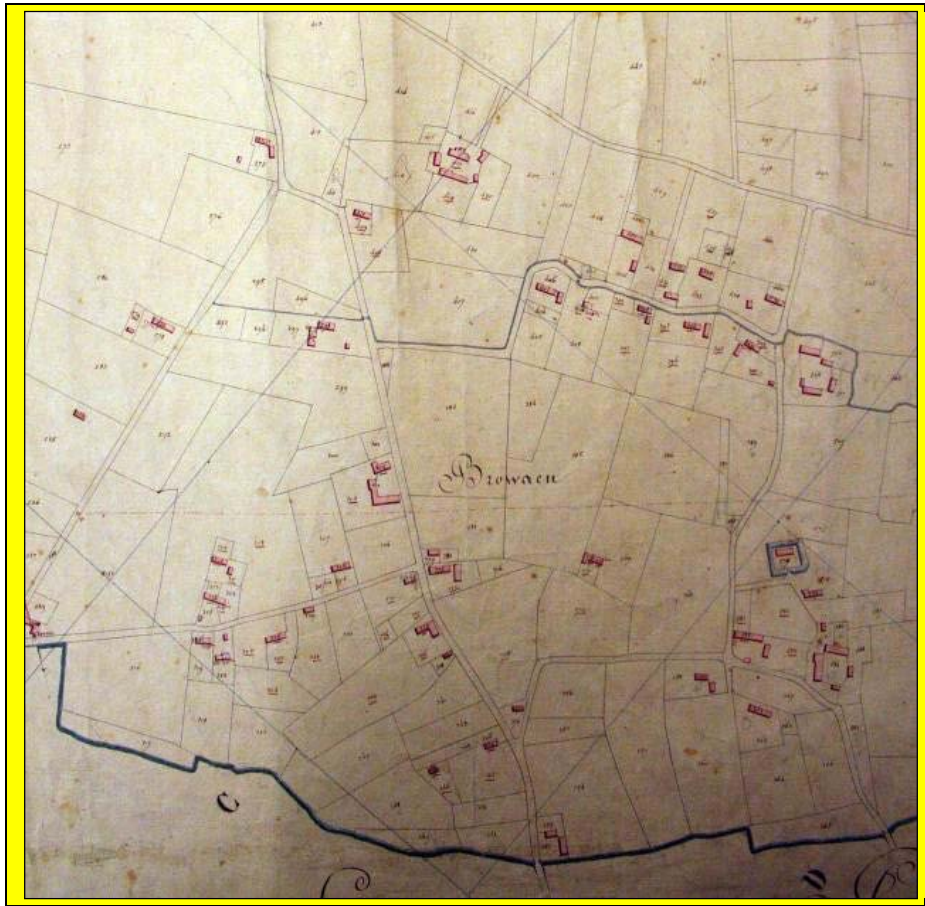
Deze kaarten zijn zeer nauwkeurig en kunnen in GIS geregistreerd worden met behulp van het moderne kadaster. Ze verschillen van de Popp kaarten doordat ze ingekleurde stukken land, water en gebouwen bevatten, maar in tegenstelling tot Popp benoemen ze de meeste wegen en waterlopen niet. Elke gemeente heeft een reeks kaarten beginnend met een enkel vel van het hele gebied dat vereenvoudigde kenmerken toont: gebouwen, wegen, water, en in het bijzonder weide, maar geen eigendomsgrenzen (Afbeelding 40). Dit vel wordt ook gemarkeerd met secties. Elke sectie heeft een apart vel dat de fijne details met inbegrip van eigendomsgrenzen toont (Afbeelding 41). Elk van deze kaarten werd getoetst aan de Popp kaarten en, met uitzondering van het weiland, bevatten ze geen informatie die ontbreekt op de Popp kaarten. Inderdaad, sommige geven aanwijzingen voor kenmerken toegevoegd op een later tijdstip. Bovendien waren ze allemaal in een slechtere staat (vervaagd en gekreukeld) dan de Popp kaarten waardoor registratie problematisch werd. Er werd daarom beslist om geen kenmerken van deze kaarten op te nemen, hoewel andere details, zoals bepaalde belangrijke namen, aan de kaarten ontleend werden wanneer ze niet op andere kaarten voorkwamen.

Afbeelding 40: Fragment uit het Primitief Kadaster- vereenvoudigd blad voor Eine.

⁸³ <http://www.cadastraltemplate.org/countrydata/be.htm>

Afbeelding 41: Fragment van één van De Primitief Kadastersectie bladen voor Eine

Popp

Philippe Christian Popp publiceerde zijn kadastrale onderzoeken van 1776 Belgische gemeenten tussen 1842 en 1879.⁸⁴ Elke kaart is vergezeld van een ingebonden index die details over de genummerde stukken grond geeft: eigenaar, bewoning, oppervlakte, landgebruik en belastbare waarde, etc. Er is een kaart voor elke gemeente in het onderzoeksgebied en elk van hen is afgebeeld op een enkel vel papier (Afbeelding 42). Ze zijn heel vergelijkbaar met het Primitief Kadaster (boven) en, aangezien ze bedoeld waren voor belastingsgerelateerde schattingen, zijn ze zeer nauwkeurig.

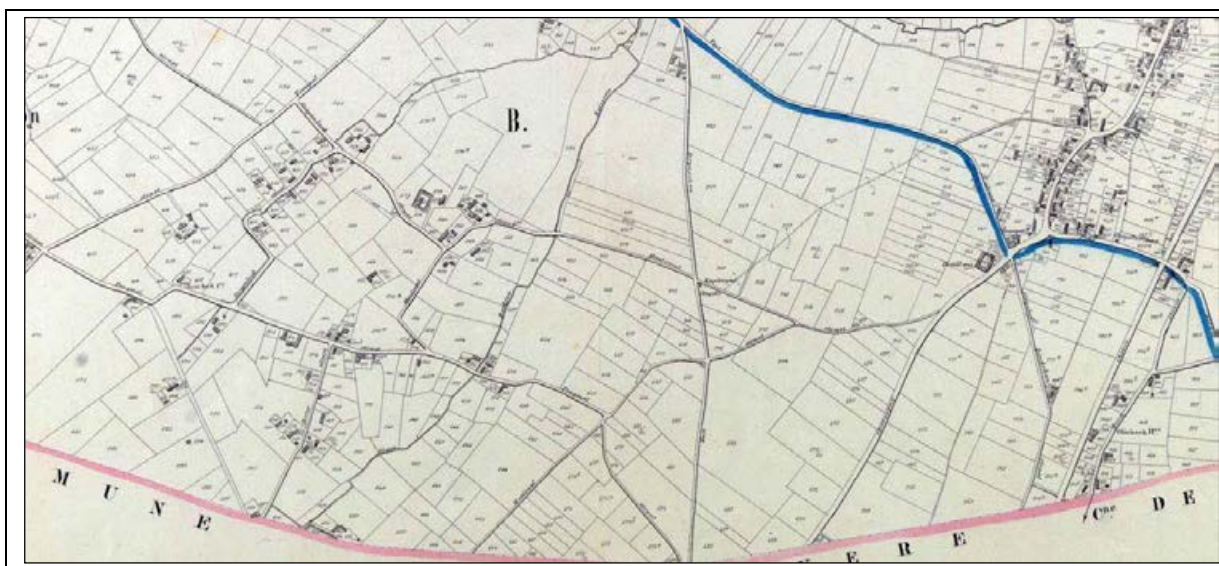
Elk van de kaarten werd vergeleken met het Primitief Kadaster om vast te stellen of er zich belangrijke veranderingen hadden voorgedaan in het landschap in de jaren tussen publicatie van de twee onderzoeken. Veel van de details uit de twee onderzoeken zijn identiek, de stukken grond hebben zelfs dezelfde nummers. Maar het Primitief Kadaster is problematisch omdat het later toegevoegde details toont, in slechtere staat is en gemaakt werd op meerdere bladen voor iedere gemeente. De Popp kaarten werden daarom verkozen boven het Primitief Kadaster voor het optekenen van landschapsgegevens.

Gegevens uit de Popp kaarten omvatten gemeenten, de Schelde, water, wegen, windmolens

⁸⁴ http://www.kbr.be/collections/cart_plan/collections/collections_nl.html#cadastre

en kapellen. Hagen, muren of andere vormen van landbegrenzingsen werden niet in kaart gebracht aangezien, net als het Primitief Kadaster, deze kaarten eigendomsgrenzen tonen die mogelijks geen materiële begrenzingsen waren. Het was dan ook niet mogelijk om open en omheind land in kaart te brengen op basis van de Popp kaarten. Landgebruik werd opgetekend voor het testgebied (onder). De meeste wegen worden bij naam genoemd en deze werden opgenomen in de database. Enkele wegen zijn voorgesteld met één of beide zijden als stippellijn. Dit zouden voetpaden in plaats van wegen kunnen zijn, maar ze zijn niet allemaal zo benoemd. Enkel deze die een naam hebben, werden toegevoegd aan de database, waarin ze worden weergegeven door stippellijnen. Er zijn nog andere anomalieën in de manier waarop gegevens staan afgebeeld op de verschillende bladen. Zo is er inconsistentie in de naamgeving van een aantal wegen, bijvoorbeeld dezelfde weg wordt op de Eine kaart als 'Pont Straet' vermeld en op de kaart voor Mullem als 'Linde Straet'. Er komen ook alternatieve spellingen voor hetzelfde kenmerk binnen dezelfde kaart voor, zoals 'Grootebeek' en 'Grootebeke' op de Eine kaart. Windmolens worden eveneens anders afgebeeld, soms in de hoogte en soms als een eenvoudige cirkel die al dan niet benoemd wordt als 'molen'. Alle drie de types zijn te zien op de Bevere kaart. Dit zijn echter allemaal kleine afwijkingen en doen geen afbreuk aan de waarde van deze kaarten, indien er rekening mee wordt gehouden bij het onderzoek van de kaarten.

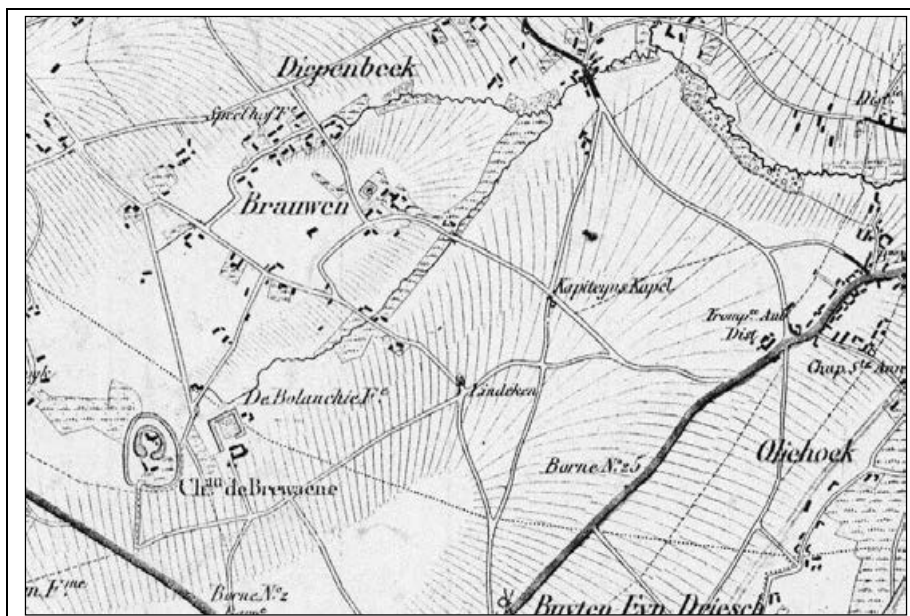

Afbeelding 42: Fragment van de Popp kaart van Eine

Vandermaelen kaart 1846 schaal 1:20,000

De kaarten uitgegeven door Phillipe Vandermaelen in het midden van de negentiende eeuw zijn zeer nauwkeurig en leveren waardevolle informatie aan voor sommige kenmerken over een breed landschap (Afbeelding 43). Ze laten echter sommige gegevens getoond op de Popp kaarten weg, bijvoorbeeld hagen rond gebouwen en elke indicatie van landgebruik anders dan weide en bos. De enige aanvullende informatie die verstrekt wordt, is een gestileerde indicatie van reliëf. Gezien deze problemen werden gegevens van deze bron niet in kaart gebracht maar wel gebruikt om de locatie van een aantal specifieke plaatsen, hieronder besproken, vast te stellen.

Afbeelding 43: Fragment uit de Vandermaelenkaart

Gedetailleerd onderzoeksgebied

Gegevens uit het kleine gebied rond de Diepenbeek getoond op de Ename Abdijkaart werden in kaart gebracht om ze te kunnen vergelijken met andere historische kaarten - gegevens van Ferraris geplaatst tegen de achtergrond van de Popp kaart (Afbeelding 34) en de Landboek reconstructie. De Landboek reconstructie (Afbeelding 38) is het dichtst in datum en net als de Abdijkaart toont ze eenzelfde netwerk van wegen en blokken omheind gebied, zoals ook Ferraris doet. Zo kunnen we deze kenmerken als redelijk accuraat beschouwen. Andere kenmerken echter, zoals grensverdelingen binnen omheind terrein, en gebouwen, zijn niet compatibel. Voor het gedetailleerde gebied werden individuele ingesloten ruimtes in kaart gebracht gebruik makend van Ferraris. Zoals te zien op Afbeelding 44, met uitzondering van de begrenzendende wegen, houden ze weinig verband met de begrenzingen die te zien zijn op Popp. De Abdijkaart beeldt geen hagen af, maar wel sloten. Men zou kunnen verwachten dat de sloten omheinde terreinen begrenzen, aangezien dergelijke kenmerken typisch geassocieerd worden met hagen, en sommige van deze begrenzingen komen overeen met deze getoond in het Landboek maar niet op de latere Popp kaart. Het kan echter niet met zekerheid gezegd worden dat alle sloten ook hagen waren of andere vormen van fysieke begrenzing, aangezien de Abdijkaart, net als het Landboek en Popp, zich in de eerste plaats bezig houdt met eigendomsgrenzen. Bovendien is het niet zeker dat ze alle hagen en sloten in het landschap vertegenwoordigen.

Individuele gebouwen werden eveneens in kaart gebracht op basis van Ferraris. Sommige hiervan kunnen gelijkgesteld worden met deze getoond op Popp, want ze worden getoond binnen een bepaald omheind gebied, in het bijzonder de waterburchten, maar niet nauwkeurig gelokaliseerd zijn binnen het stuk grond. De gebouwen op de Abdijkaart worden weergegeven in de hoogte, maar zijn duidelijk geschetst. De gebouwen afgebeeld op de Landboek reconstructie volgen duidelijk Popp waar hij ook gebouwen toont of, zoals de Abdijkaart en Ferraris, geven ze gewoon de aanwezigheid van een gebouw binnen een bepaald stuk grond aan zonder het nauwkeurig te lokaliseren. Het is bovendien onzeker of

het Landboek elk gebouw toont, aangezien het plan een 'boerderij' aangeeft maar niet of het om een enkel gebouw of een complex van structuren gaat.

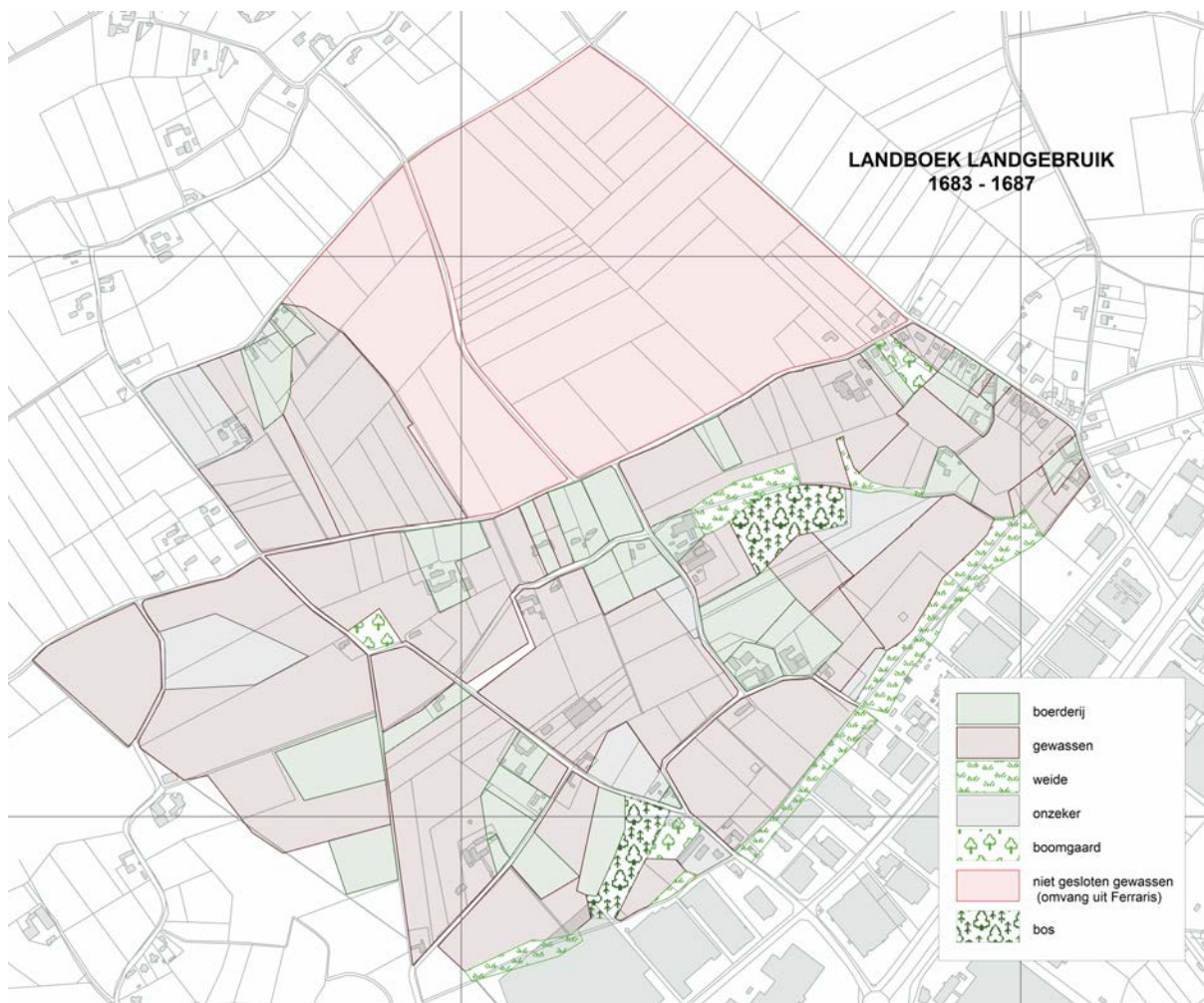
Gezien alle waarschuwingen in verband met de pre-negentiende-eeuwse kaarten, is het onzeker welke kaart, indien ze al bestaat, een volledig juiste weergave geeft van het slagveld op het moment van de slag. Het wegennet kan als accuraat worden aangenomen, maar voor individuele gebouwen en omheinde terreinen geven al deze kaarten eerder een indicatie van het landschap dan een nauwkeurige weergave.

Afbeelding 44

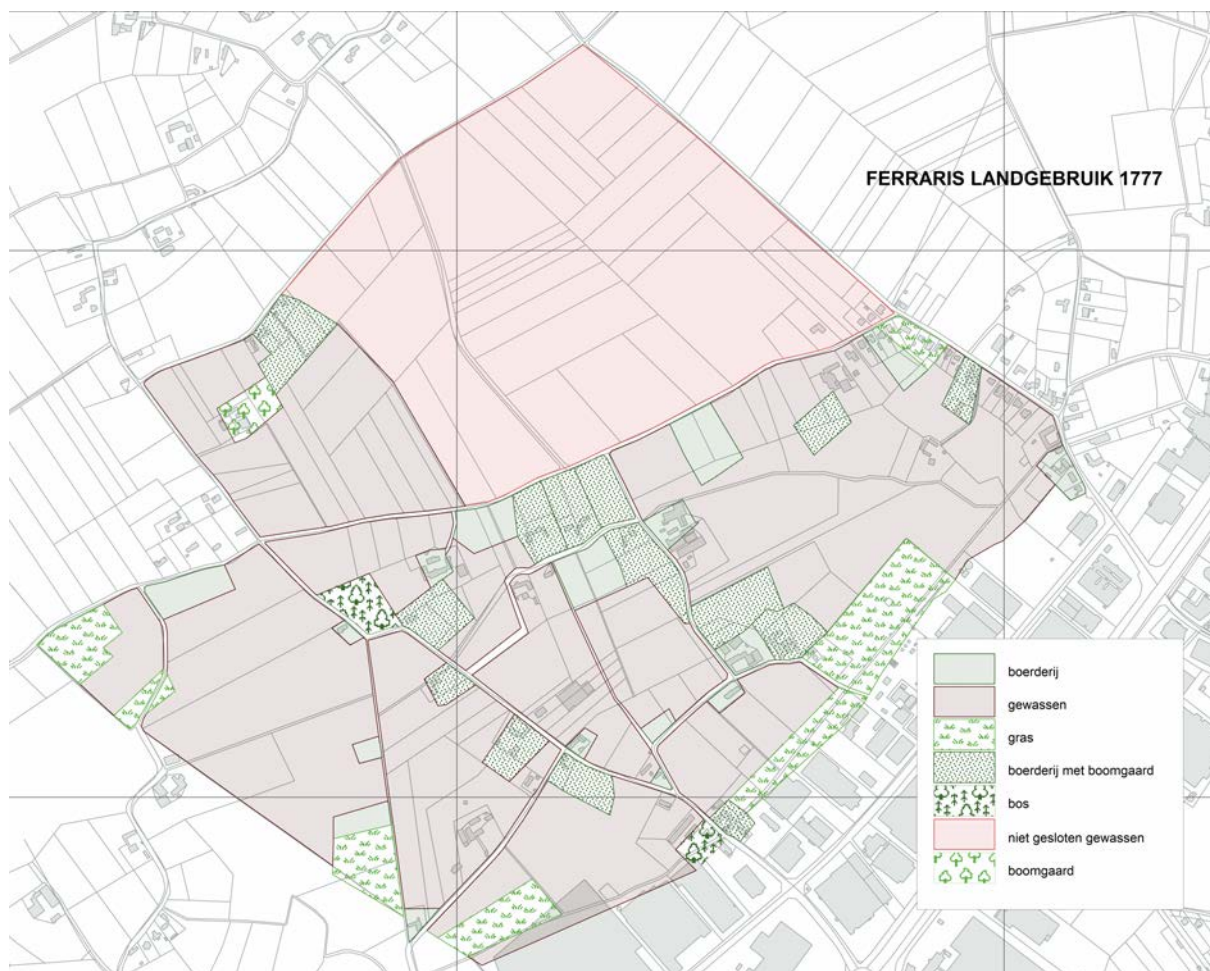
Naast landschapskenmerken is ook het landgebruik weergegeven op de verschillende kaartbronnen. Ook dit werd gedigitaliseerd voor het gedetailleerde testgebied (Afbeeldingen 45 en 46). Landgebruik is niet afgebeeld op de Abdijkaart maar werd wel in kaart gebracht voor een testgebied gebaseerd op het Landboek, Ferraris, Popp en het moderne Kadaster. Gebieden met niet-omheind akkerland, zoals getoond op de Ferraris kaart, zijn aangeduid op de gedigitaliseerde plannen van Ferraris en het Landboek - waarbij wordt aangenomen dat land dat niet-omheind was in 1777 ook niet-omheind was in c.1685.

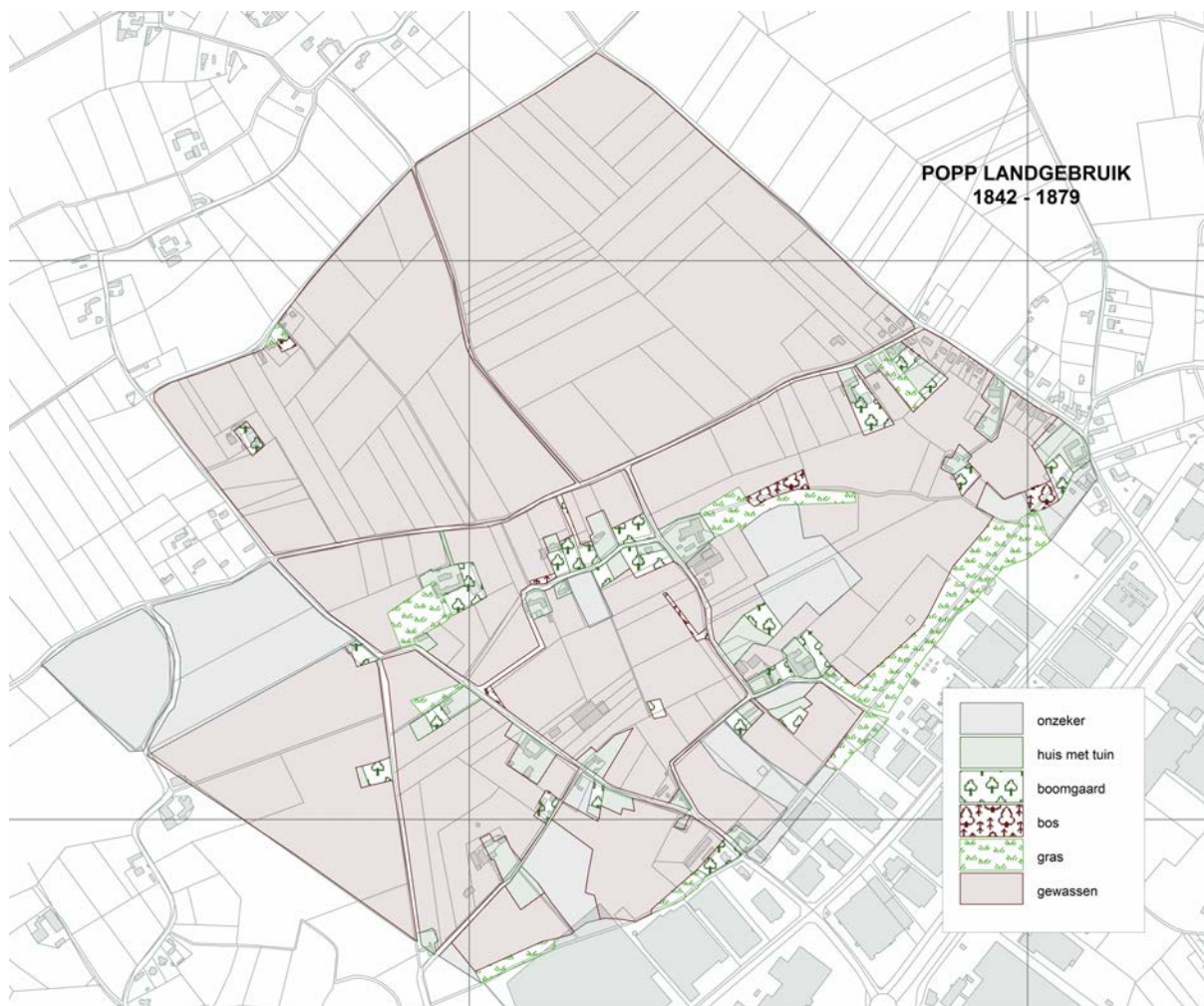
Afbeelding 45

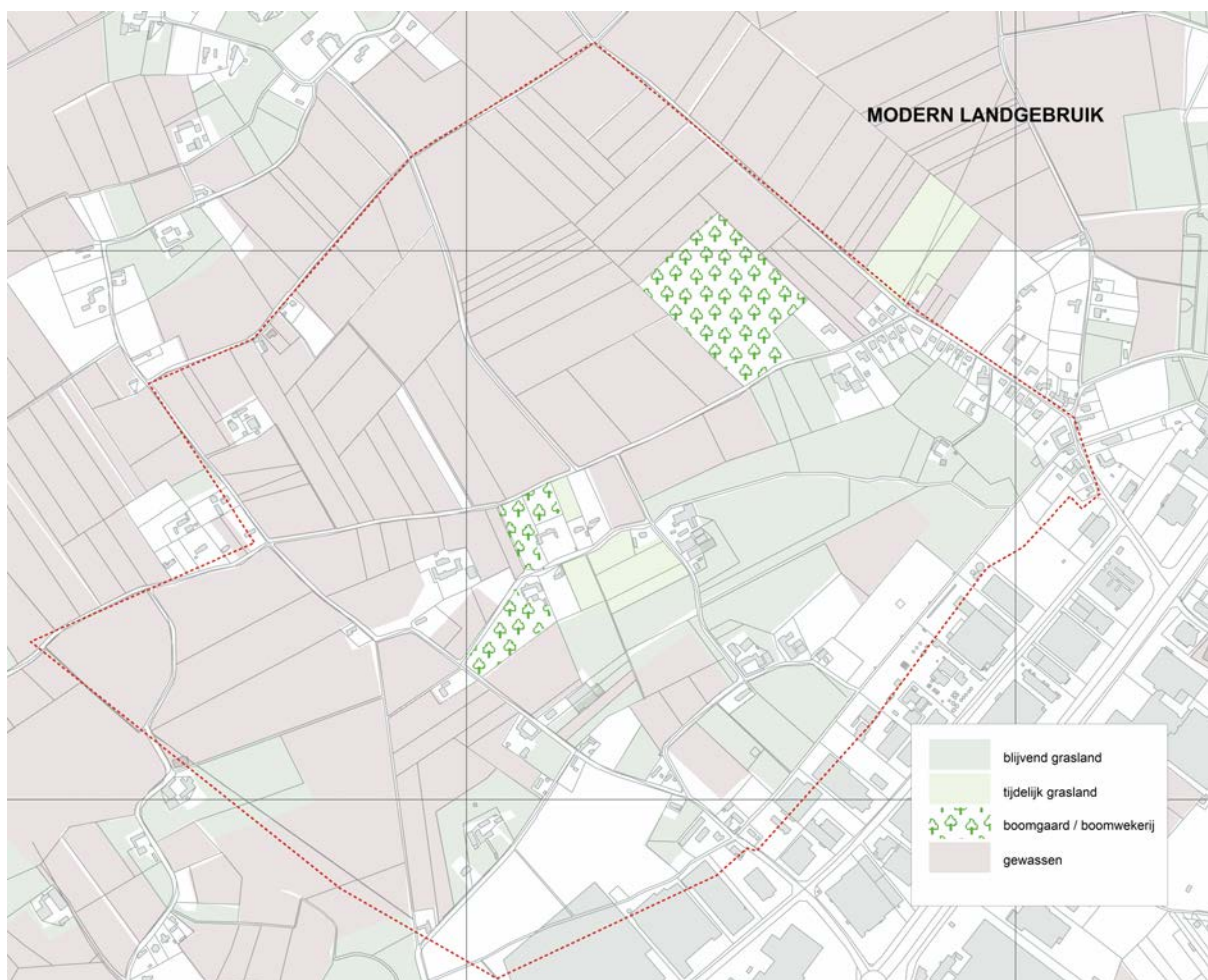
Afbeelding 46

Afbeelding 47

Afbeelding 48

Statistieken werden berekend voor dit gebied, waardoor vergelijking van specifieke data over vier eeuwen mogelijk is (Tabel 49). Modern landgebruik werd ontleend aan de 'cultivatie' categorie van de database om tot een eenvoudige classificatie te komen van akkerland, blijvend grasland, tijdelijk grasland en boomgaard/kwekerij. De gegevens van de historische kaarten werden op gelijkaardige wijze ingedeeld, met toevoeging van weiden vermeld in het Landboek, ook al worden details in verband met blijvend of tijdelijk grasland niet vermeld in de pre-moderne bronnen. Het is ook belangrijk op te merken dat het hoogste percentage van akkerland, getoond op de Ferraris kaart, waarschijnlijk te wijten is aan het feit dat de andere drie kaarten voorzien zijn van gebieden met onzekere functie of zonder gegevens. Aangezien deze gebieden echter heel klein zijn hebben ze geen invloed op de totale dominantie van akkerland.

De continuïteit van het landgebruik gedurende deze periode is opmerkelijk. Landgebruik in de zeventiende eeuw bestond overwegend uit akkerland met een mengeling van weiland en kleine boomgaarden rond de boerderijen. Dit bleef zo gedurende de hele periode en is nog grotendeels zo in het moderne landschap. De meest opvallende kenmerken - afwezig in het moderne landschap - zijn de kleine stroken weide/weiland verbonden met stromen, zichtbaar op alle oudere bronnen. Er is meer weiland in het moderne landschap dan vroeger en er zijn grotere boomgaarden/kwekerijen. Maar het land blijft overwegend akkerland.

Bron	Datum	Percentage
Landboek	1683 - 1687	67%
Ferraris	1777	77%
Popp	1842 - 1879	74%
modern	2011	55%

Tabel 49

Dit kan vergeleken worden met gegevens over modern landgebruik voor het hele onderzoeksgebied. Wanneer het bebouwde gebied buiten beschouwing gelaten wordt, kan men zien dat het percentage land geklasseerd als akkerland in de overgebleven gebieden van het slagveld in feite lager ligt dan in het testgebied.

Landgebruik 2011	Vierkante km	% van onderzoeksgebied
Akkerland & tijdelijk grasland	10.86	43
Blijvend grasland	3.2	12
Boomgaard/kwekerij	0.1	0.4
Bebouwd gebied	12.12	45
Totaal	26.9	100

Tabel 50

Strijdplannen

Deze korte analyse behandelt de moeilijkheden bij de transcriptie van het terrein (en dus van het bewijsmateriaal van de slag) vanuit de twee meest nauwkeurige oorspronkelijke grafische voorstellingen van de slag.

Tindal

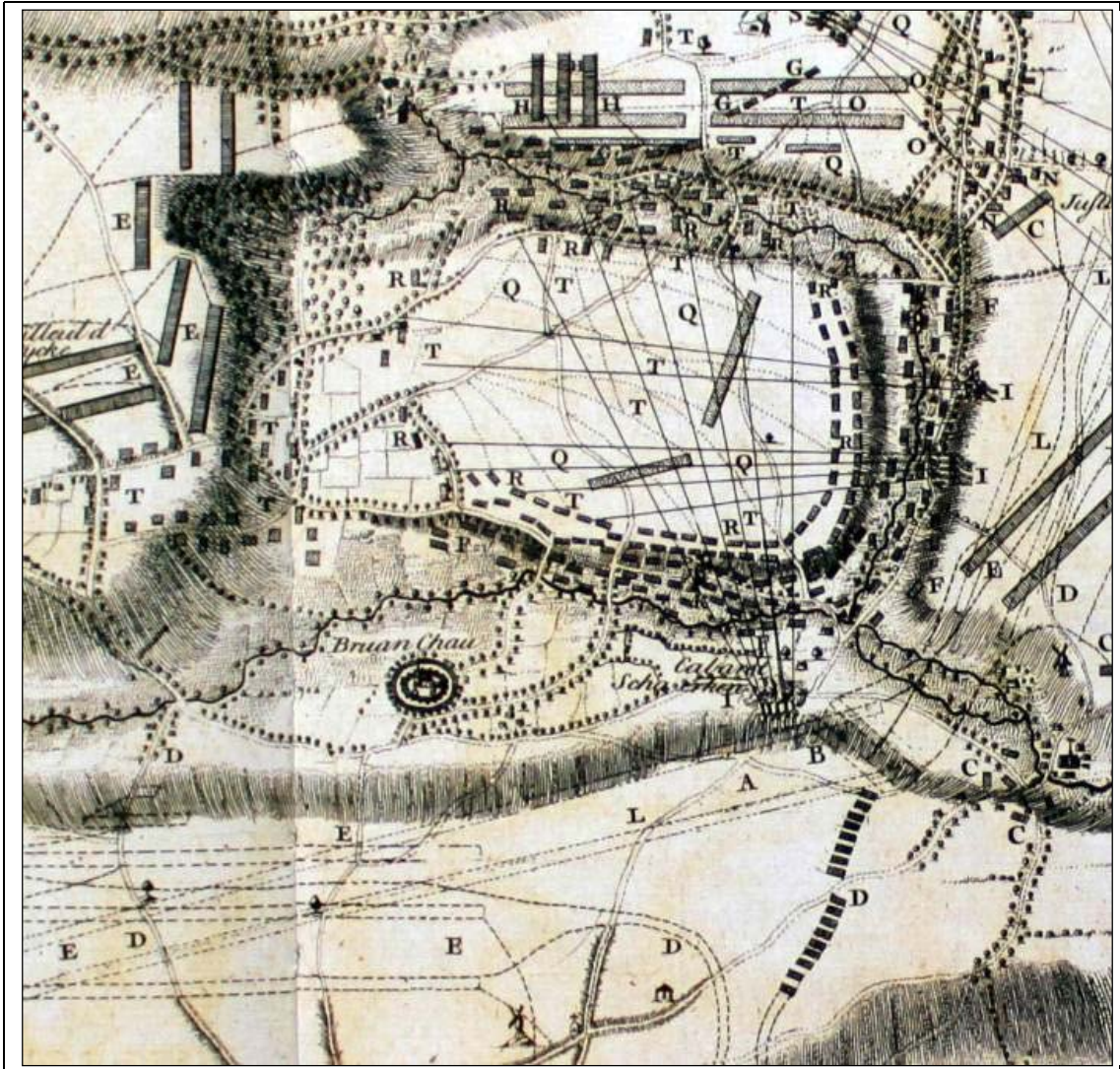
Van alle strijdplannen is dit de meest bruikbare. Troepenimplementaties en -bewegingen zijn hierop in kaart gebracht. Deze kaart is geen artistieke voorstelling (Afbeelding 51). Hierdoor is het mogelijk om bepaalde kenmerken van het landschap te identificeren en die te linken aan historische kaarten. Zo draagt dit bij aan het bepalen van troepenbewegingen en -implementaties in het landschap.

Er moet echter worden opgemerkt dat deze Tindal geen volledig juiste weergave van het landschap biedt en dat sommige kenmerken aantoonbaar onjuist zijn, in het bijzonder bepaalde wegen. In het gebied van Eine en ten noorden van de Marollebeek kunnen de wegen alleen maar *geïnterpreteerd* worden als die getoond op latere kaarten, met name Ferraris en Popp. In het gebied ten westen, rond Bruwaan en in de centrale vlakte, vertonen de wegen weinig of geen gelijkenis met de latere. Zo is op Tindal een weg aangeduid die de zuidelijke rand van de omheinde zones volgt, die noch op Ferraris, noch op Vandermaelen noch op Popp te bespeuren valt. Dit is bijzonder problematisch aangezien alle wegen getoond op de latere kaarten als zeer betrouwbaar kunnen worden beschouwd. Aangezien de wegen structuur geven aan het open en omheinde landschap betekent dit dat ook deze kenmerken onnauwkeurig zijn op Tindal. Inderdaad blijken veel van de omheinde terreinen, waarvan het bestaan gekend is, te ontbreken.

Op een gelijkaardige manier kan een aantal van de afgebeelde waterlopen geïnterpreteerd worden met redelijke zekerheid, in het bijzonder de Marollebeek en Diepenbeek. Andere zijn of schematisch of aantoonbaar onjuist. Nederzettingen zijn eenvoudig weergegeven door de afbeelding van een kerk en de indicatie van een paar verspreide gebouwen. Andere kenmerken, zoals windmolens en galgen, kunnen geïdentificeerd worden als die getoond op historische kaarten.

Ondanks deze waarschuwingen zijn er genoeg details op het Tindal plan om een interpretatie van de troepenbewegingen en -implementaties mogelijk te maken.

Afbeelding 51: Fragment uit Tindal

Jan Pieter Bredael

Dit is misschien wel het beste van alle schilderijen van de slag om het lokaliseren van troepenbewegingen en -implementaties binnen het landschap mogelijk te maken (Afbeelding 52). Terwijl een aantal kenmerken niet exact zijn, en zo iets ook niet verwacht wordt in een artistiek medium, zijn de meeste zo goed voorgesteld dat ze nauwkeurig geïdentificeerd kunnen worden of geïnterpreteerd als kenmerken van de primaire historische kaarten (Ferraris en Popp).

In het bijzonder de lussen van de Schelde zijn zeer nauwkeurig, waardoor langs de stroom de oversteekplaatsen gemaakt door de troepen met zekerheid gelokaliseerd kunnen worden. Op gelijkaardige wijze zijn ook de galgen, enkele windmolens, en de hagen die het open en omheind land begrenzen gemakkelijk te identificeren. Andere kenmerken, vooral de nederzettingen en veel van de wegen, zijn eerder artistieke voorstellingen dan nauwkeurig in kaart gebrachte kenmerken, zoals te verwachten van dit medium. Ondanks deze waarschuwingen is er toch voldoende informatie in dit schilderij om het een waardevolle bron voor het slagveldonderzoek te maken, niet in het minst omdat het een waardering van het

landschap biedt – hoe het er waarschijnlijk uitzag voor de mensen aanwezig op die dag - die niet te verkrijgen valt uit kaarten alleen.

Afbeelding 52: Bredael

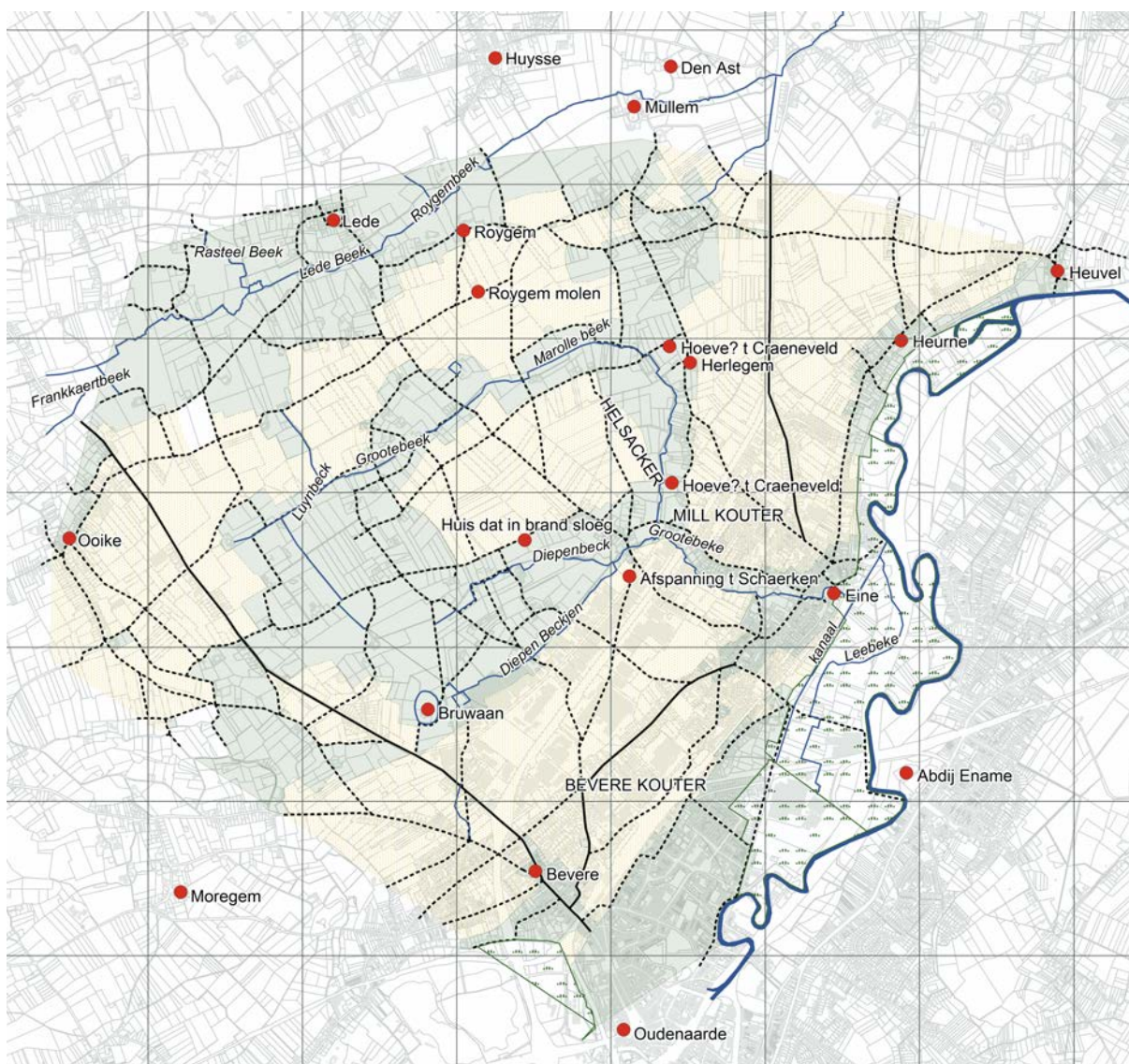

6. Gedocumenteerde gebeurtenissen binnen het historische terrein

Om de gebeurtenissen nauwkeuriger te kunnen plaatsen binnen het historische terrein werden bepaalde plaatsen geïdentificeerd die genoemd worden in de Concordantie. Deze worden weergegeven in afbeelding 53. Een groot aantal bijkomende namen werden niet geïdentificeerd, maar deze konden gelokaliseerd worden aan de hand van verder documentair onderzoek van geschreven bronnen voor het historische landschap.

Er werd geen poging gedaan om het gebied buiten het slagveldterrein te karteren. Het belangrijkste hierbij is de initiële opmars van het Franse leger naar het slagveld, met inbegrip van de oversteek van de Schelde in de buurt van Gavere. Ook is er geen terreinreconstructie voor het meest noordelijke deel van het slagveld, waar het Franse leger in eerste instantie werd ingezet, ook al ligt dit binnen het slagveld zelf. Dit is omdat het buiten de omvang van het onderzoeksgebied ligt zoals gedefinieerd in het projectvoorstel en daarom maakt dit geen deel uit van de studie. Een ruwe kartering van deze Franse implementaties, zoals getoond door Tindal, wordt hier echter wel voorzien (Afbeelding 58). Zonder het voordeel van in kaart gebracht historisch terrein, hebben de problemen als gevolg van de onnauwkeurigheden van Tindal's landschap echter een nog grotere impact op de nauwkeurigheid. Onze voorstelling werd ten eerste gebaseerd op het reliëf getoond door Vandermaelen en het landschap door Ferraris, maar daarnaast werden de vermoedelijke posities op een moderne kaart geschat met het blote oog. Een uitbreiding van de terreinreconstructie tot dit gebied zou van groot nut zijn bij het begrijpen van de exacte locatie van zowel de troepen ontplooiingen als de beperkingen waarmee deze troepen geconfronteerd werden. Een gelijkaardig probleem bestaat voor de interpretatie van precies welke wegen de Fransen gebruikten wanneer ze zich terugtrokken of vluchtten van het slagveld, opnieuw zoals getoond door Tindal.

Afbeelding 53: Kaart met de plaatsen die in de primaire bronnen van de slag voorkomen en gelokaliseerd werden in de huidige studie en waarnaar verwezen wordt in de tekst. De namen van open velden zijn afkomstig uit het Primitief Kadaster, de rest grotendeels uit Ferraris. Het zuidelijke alternatief voor Groenwald is van Vandermaelen, terwijl het 'huis dat in brand vloog' van Tindal is maar gecorreleerd met het Landboek en Popp. Ze worden getoond op een samengestelde terreinkaart die in de eerste plaats gebaseerd op Ferraris.

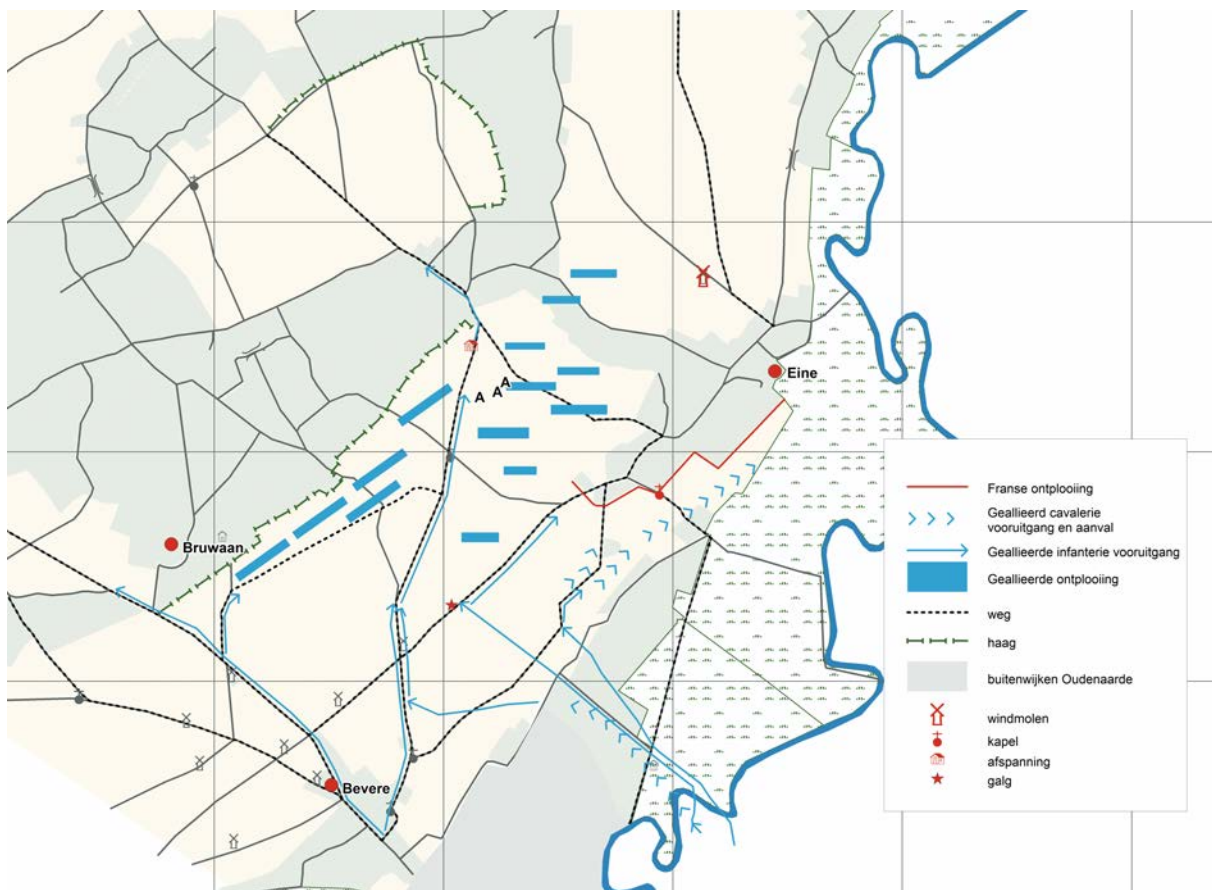
Zoals we gezien hebben, zijn er twee grafische bronnen - Tindal en Bredael - die voorzien in wat relatief nauwkeurige en gedetailleerde afbeeldingen lijken te zijn van hoe verschillende fasen van de strijd zich afgespeeld hebben binnen het landschap. Hoewel er bijkomende troepenontploffingen, manoeuvres en acties zijn beschreven in de Concordantie en in de samenvatting die daarop is gebaseerd, werd hier geen poging ondernomen om deze in kaart te brengen aangezien substantiële onzekerheden blijven bestaan en ze op een kaart plaatsen in dit stadium een vals gevoel van nauwkeurigheid zou geven.

Zowel in Tindal als Bredael worden de verschillende fasen van de veldslag samen getoond in één enkel beeld. De manoeuvres, ontploffingen en acties van elke bron worden hier afzonderlijk getoond, eerst op een moderne kaart, vervolgens op een samengestelde kaart van het historische terrein. Op deze laatste hebben we die terreinkenmerken uitgelicht die op

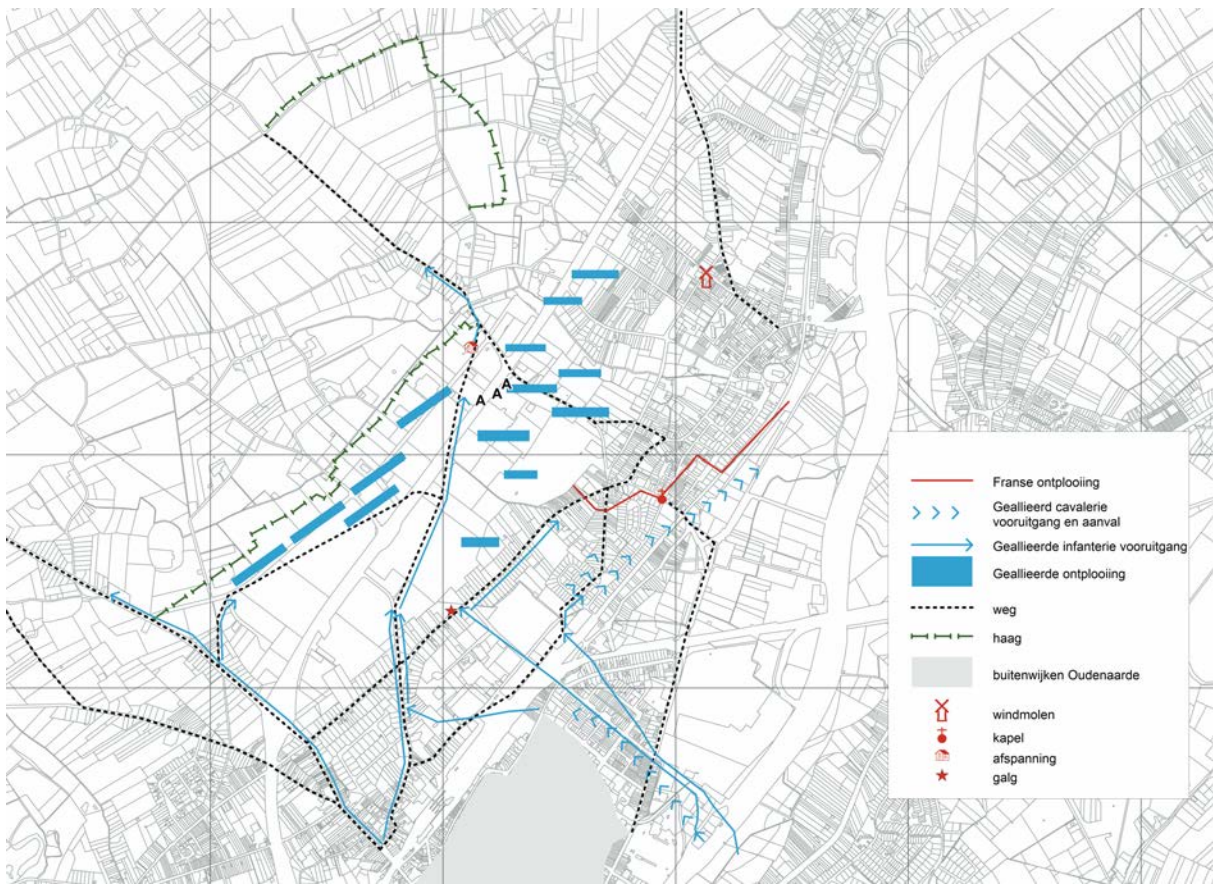
de oorspronkelijke kaart/schilderij voorkwamen en gecorreleerd kunnen worden aan kenmerken op onze terreinreconstructie.

Bredael biedt de meest gedetailleerde grafische informatie over de vroege stadia van de manoeuvres en actie, nadat het Geallieerde detachement onder Cadogan de Schelde had overgestoken en hij de manoeuvres en het ontplooiën van het Franse detachement rond Eine beantwoordde. Het toont aspecten van het optreden van Cadogan op het moment dat hij 12 bataljons in de strijd bracht, ondersteund op links door de cavalerie van Rantzau. Er was een cavalerieschermmutseling ergens in het gebied ten westen van Eine en daarna geraakte Cadogan's infanterie in gevecht met de Franse infanteriebataljons ingezet te Eine. Vooral Bredael toont de actie, met de Franse bataljons vurend op de Geallieerden vanaf de omheinde gebieden en gebouwen op de uiterst westelijke rand van Eine, aan de westkant van de Grootebeke. Bredael laat ook duidelijk zien hoe het hoofdbestanddeel van het Geallieerde leger de Schelde overstak en manoeuvreerde om ingezet te worden in het open terrein ten noorden van Bevere en ten westen van Eine - voordat ze in gevecht geraakten. Dit zijn aspecten die niet getoond worden door Tindal of getoond worden met minder detail en schijnbare nauwkeurigheid. Een ander deel - de Geallieerde linkervleugel - wordt getoond marcherend in noordelijke richting langs de hoofdweg ten westen van Bruwaan. Het moet worden toegegeven dat er problemen zijn met de nauwkeurige plaatsing van een aantal van deze elementen omdat niet alle terreinkenmerken precies correleren aan de historische kaarten, maar over het algemeen komt het dicht in de buurt. De details in de verte, die latere fasen van de slag voorstellen, zijn niet bijzonder bruikbaar, met uitzondering van het vuurgevecht tussen de infanterie in de omheinde gebieden naast de Diepenbeek en in het open terrein erachter.

Afbeelding 54: Bredael bekeken tegen de achtergrond van het samengestelde historische terrein.

Afbeelding 55: Bredael op de moderne Kadastrale kaart.

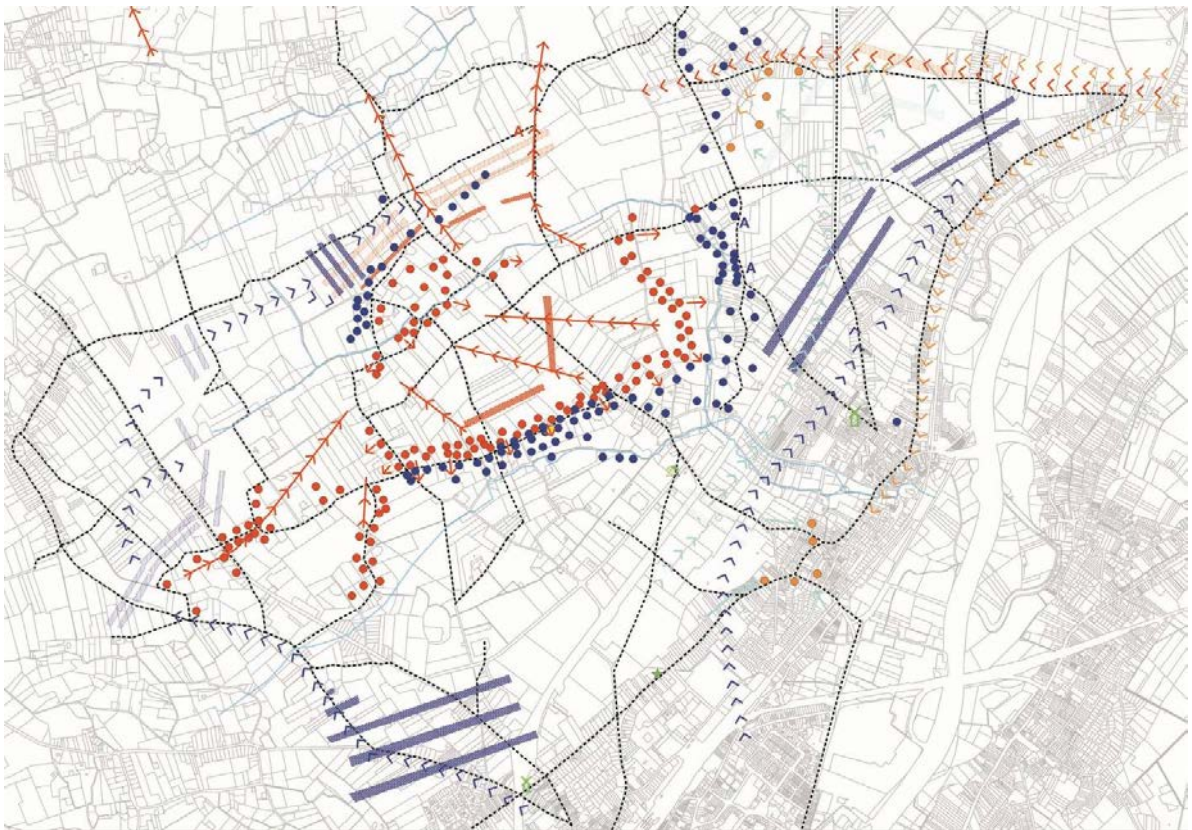
De volgende fasen van de strijd worden alleen duidelijk getoond - als ze al getoond worden - op Tindal's kaart. Toen Eine eenmaal was ingenomen, verplaatste Cadogan's detachement zich over de vlakte van Heurne en zijn infanterie geraakte in gevecht met het Franse infanteriedetachement in Herlegem. Dit detachement versloegen zij, waarna hij zijn bataljons inzette in de omheinde gebieden van Herlegem om bescherming te bieden aan de rechterflank van het hoofdbestanddeel van de Geallieerde infanterie wanneer ze ingezet werden. Op de rechterkant van Cadogan's infanterie geraakten ook zijn eskaders te paard in gevecht en zij versloegen het Franse cavaleriedetachement, dat daar stond ter ondersteuning van hun infanterie in Herlegem.

Ergens in deze sector stond een boerderij die in de verslagen 'Groenveld' genoemd werd en die eerder geïdentificeerd werd met het moderne Craeneveld. Deze wordt eerst vernoemd op het Primitief Kadaster in het gebied op enige afstand ten zuiden van Herlegem. Craeneveld boerderij wordt echter geïdentificeerd door Ferraris in een volledig andere locatie, aan het noordelijke uiteinde van Herlegem. De laatste identificatie komt veel beter overeen met zowel het detail in de schriftelijke verslagen als met het detail van de bataljons getoond door Tindal. Dit is slechts één voorbeeld, maar het meest betekenisvolle, van de manieren waarop de nauwkeurige plaatsing van benoemde plaatsen in de verslagen nog moet worden opgelost om de huidige analyse te verbeteren. Dit stelt een groot probleem voor de interpretatie van de geschreven verslagen, omdat deze specificeren dat het vanaf deze boerderij in zuidelijke richting was dat het hoofdbestanddeel van de Geallieerde infanterie werd ingezet, per bataljon. Elk nieuw bataljon werd ingezet naar links, dat wil zeggen naar het zuiden ten opzichte van het vorige bataljon, in de omheinde gebieden naast

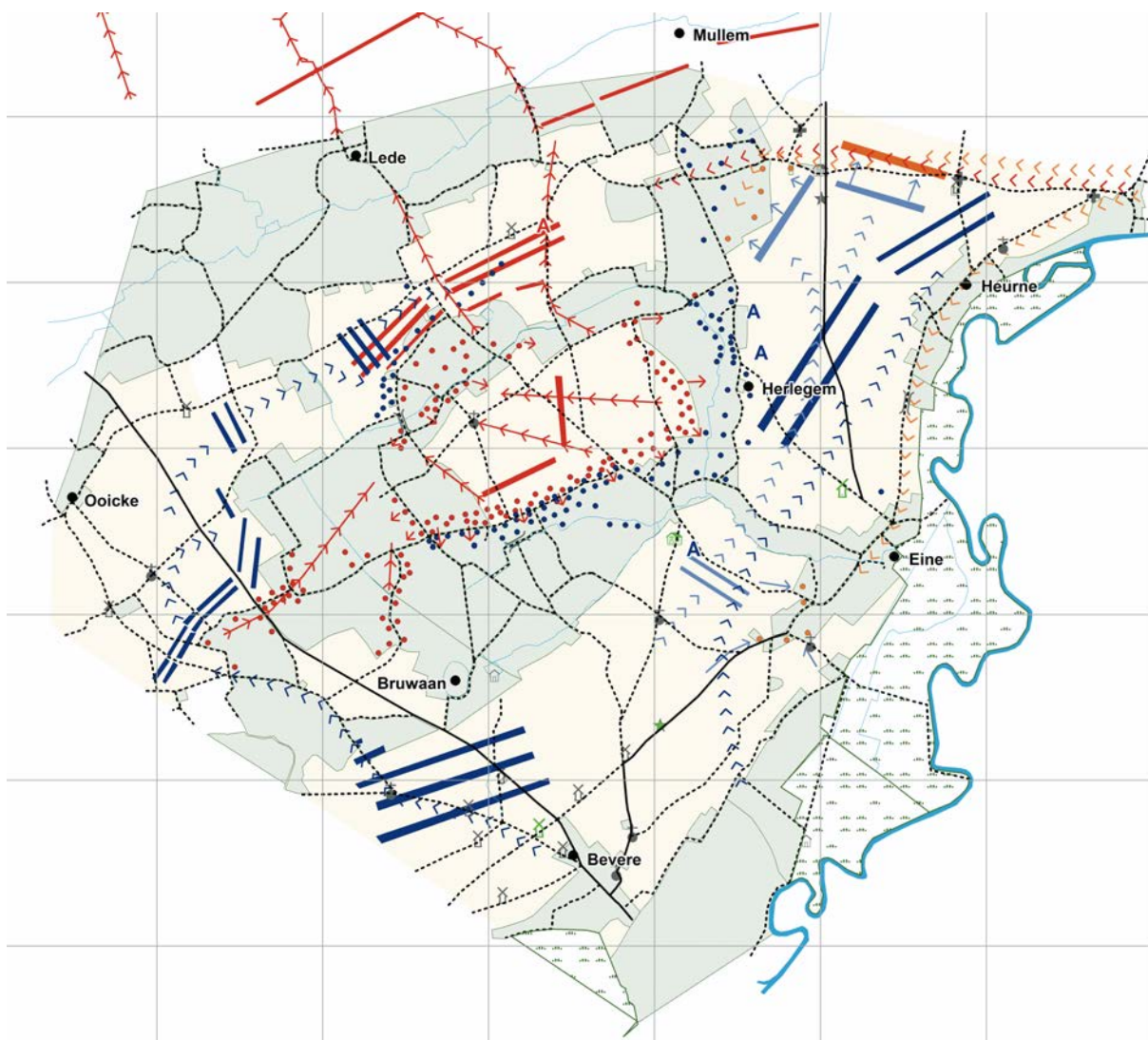
de Diepenbeek en tegenover de Franse infanterie in het westen. Dit is de normale ontplooiingspraktijk voor deze periode, aangezien rechts de positie van diegenen met het

hoogst aantal dienstjaren was en dus eerst werd ingezet, nadat ze de marsroute hadden geleid. Dan werden de bataljons, in standaardorganisatie van anciënniteit, één voor één ingezet links van het senior bataljon. Terwijl de meeste van deze bataljons werden ingezet in de omheinde gebieden aan de oostzijde van de Grootebeek, rukten bepaalde bataljons op naar voren tot binnen de omheinde gebieden ten westen van de beek. Tindal toont duidelijk twee stappen van dit proces: de actie van Cadogan en vervolgens de Geallieerde ontplooiingen. De verschillende fasen van actie wanneer de Fransen Cadogan proberen te verdrijven, gevolgd door de laatste Geallieerde tegenaanval waardoor de Fransen naar het open veld ten westen verdreven werden, worden niet getoond door Tindal. Veel van deze details kunnen echter geïnterpreteerd worden in relatie tot de hier gepresenteerde Tindal kaart en de terreinreconstructie.

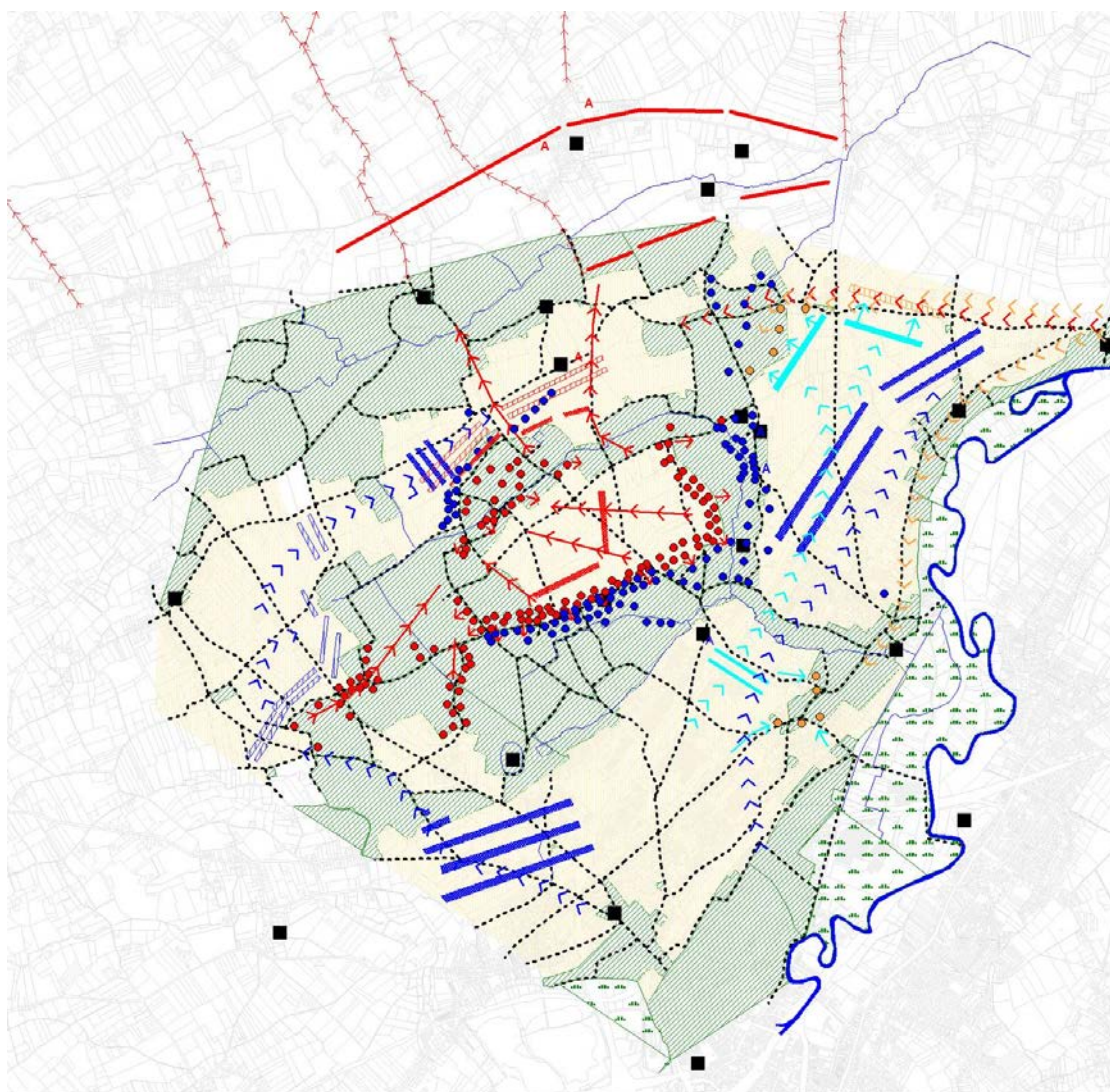
Afbeelding 56: Tindall op de moderne Kadasterkaart

Afbeelding 57: Gebied van de kernactie uit Tindal op samengesteld terrein, gebaseerd op Ferraris en Popp.

Afbeelding 58: Tindal met oorspronkelijke Franse ontplooiing en lijnen van Franse terugtrekking en route. Door het ontbreken van een gedetailleerde terreinreconstructie in laatstgenoemde gebieden kan er een lage nauwkeurigheid in de plaatsing zijn. Het is nu duidelijk dat dit een belangrijke kwestie is, aangezien het begrijpen van de details van het terrein rond en tegenover de Franse linkervleugel een sleutelelement is in het begrijpen van precies waarom deze troepen nooit in gevecht raakten. In de huidige interpretaties zowel hier als eerdere moderne interpretaties verwijten de Fransen al te gemakkelijk dat ze niet aangevallen hebben op verschillende sleutelmomenten wegens ingebeelde terreinmoeilijkheden. Verder onderzoek zou in staat moeten zijn om te bepalen of deze echte terreinmoeilijkheden waren. In dat geval kan het zijn dat Marlborough fouten in de Franse implementatie gezien en benut heeft.

In zijn voorstelling lijkt Tindal te proberen om individuele brigades van infanterie af te beelden, in het bijzonder daar waar zij werden ingezet voor actie in omheinde gebieden. Elke brigade wordt hier daarom weergegeven als een cirkel, voor zover mogelijk, waardoor het aantal brigades getoond door Tindal in bepaalde sectoren van het slagveld weergegeven wordt. De cavalerie wordt alleen getoond in de vorm van grote afdelingen en niet als individuele eskaders, en de infanterie verschijnt in een gelijkaardige vorm wanneer ze is ingezet in open terrein.

De plaatsing van de troepen, zowel infanterie als cavalerie, op Tindal's kaart biedt grote problemen door de moeilijkheden, hierboven vermeld, bij het in overeenstemming brengen van Tindal's weggennet en enkele van zijn waterlopen met die getoond door Ferraris en Popp.

Het lijkt waarschijnlijk dat Tindal's terrein afgeleid is van een schetsmatige kaart die in verschillende stukjes was samengesteld op het terrein, waardoor verschillende wegen onjuist met elkaar verbonden werden, sommige overgeslagen werden, en andere verkeerd gepositioneerd werden ten opzichte van andere terreinkenmerken. Op dezelfde manier zijn waterlopen en samenvloeiingen niet altijd correct gepositioneerd ten opzichte van de wegen en nederzettingen. De hier gepresenteerde kartering moet dan ook gezien worden met deze kanttekeningen in het achterhoofd. Verdere gedetailleerde analyse van de vele topografische details in de primaire verslagen zou een zekerder plaatsing van sommige van de troepen mogelijk moeten maken - zoals in het geval van de boerderij genaamd 'Groenveld'. Dit vereist een nog meer gedetailleerde studie van het historische landschap om de verschillende namen vermeld in de verslagen te achterhalen.

Het andere belangrijke probleem, hierboven besproken, dat invloed heeft gehad op het vermogen om de actie te analyseren, is de moeilijkheid die opdook bij Ferraris' kartering van omheinde gebieden en gebouwen. Dit betekent dat ze niet opgenomen werden in de terreinkartering, behalve voor een klein testgebied besproken in hoofdstuk 5. Beperkte interpretatie van de gebouwen getoond op de Popp kaart en op de Landboek reconstructie is mogelijk zolang de waarschuwingen hierboven besproken in het achterhoofd worden gehouden. Nader onderzoek met behulp van schriftelijke bronnen en zelfs studie van de overblijvende historische gebouwen kan het mogelijk maken om een aantal van deze problemen op te lossen. Een voorbeeld hiervan, zoals hierboven vermeld in hoofdstuk 4, is Lachaert's studie van de lokale primaire bron voor de slag, die de boerderijen en plaatsen vermeld in het manuscript lokaliseert, maar het is niet haalbaar geweest om dit niveau van detail te integreren in de huidige analyse.

Verdere gedetailleerde analyse van het terrein is eveneens nodig als we de gebeurtenissen van de strijd zoals beschreven in de geschreven verslagen beter willen interpreteren. Zo zijn er bijvoorbeeld twee fasen waarin het terrein de Franse ruimte voor manoeuvres leek te beperken en dit had een dramatische impact op de strijd. De eerste was in de vroege fase, waarin Cadogan het Franse detachement, dat vooruit gezonden was naar Heurne en Eine, aanviel. De andere, nog crucialer, was later in de strijd, wanneer de hele Franse linkervleugel er niet in slaagde aan te vallen. Zoals vermeld in bijna alle verslagen van beide kanten, werd de linkervleugel ingezet ten noorden van Mullem. Geallieerde verslagen vermelden dat ze konden zien hoe de linkervleugel verder weg werd ingezet, en dit is waarom Marlborough een grote groep cavalerie op zijn rechterflank hield, omdat hij ten alle tijde een aanval verwachtte. Het is onduidelijk waarom deze linkervleugel niet aanviel, aangezien het de Fransen misschien de overwinning had kunnen opleveren. Aangezien de belangrijkste fasen van de slag essentieel tussen de Geallieerde rechtersvleugel en de Franse rechtersvleugel gingen, zou degene die als eerste in staat was om zijn linkervleugel rond de vijand te brengen en deze te omsingelen de strijd winnen. Dit is waar Marlborough in slaagde. Op verschillende plaatsen in de verslagen worden ernstige vragen gesteld omtrent de Franse bezorgdheid over de moeilijke aard van het terrein voor hen, dat aanvallen van de cavalerie uitsloot. Dit kan een cruciaal element zijn in het begrijpen van wat er gebeurd is in de strijd, maar het vraagt om een verdere fase van analyse van zowel het terrein als van de primaire strijdverslagen, die buiten het bestek van de huidige studie valt. Het is mogelijk dat een dergelijke analyse een belangrijk aspect van de strijd zal onthullen – namelijk dat Marlborough in feite een falen in de Franse inzetbaarheid van troepen met betrekking tot het terrein herkende en dat hij dit in zijn voordeel benutte. Dat hield in dat de Fransen werden ingezet met hun linkervleugel grotendeels gericht naar omheinde, natte en op plaatsen drassige grond, die ongeschikt was voor een cavalerie aanval. Bovendien was in deze zelfde zone de rechtersvleugel van de Geallieerde infanterie in staat om de controle over Herlegem te nemen. Met zijn verspreide huizen bood dit een veilige positie, bestand tegen

gezamenlijke aanvallen van een overmacht aan Franse troepen. De Geallieerde

linkervleugel daarentegen was in staat om verder naar het westen te manoeuvreren, over grotendeels open terrein. In de gebieden waar ze zich toch moesten verplaatsen door omheind gebied werden ze niet aangevallen door Franse infanterie, die nochtans zeker ingezet was in de omheinde gebieden. Ook lijken ze geen drassige grond te hebben moeten oversteken, toch zeker niet in het zicht van de vijand. Het is waar dat de Fransen werden ingezet in de aangrenzende omheinde gebieden ten oosten van het manoeuvre van de Geallieerde linkervleugel, maar Marlborough gebruikte Weeks' infanterietroepen om de Fransen uit te schakelen voordat zijn linkervleugel er zich omheen verplaatste tijdens de cruciale flankaanval. Zo lijkt het erop dat Marlborough een zeer goed begrip had van het terrein en dat hij dit in zijn voordeel benutte, terwijl de Fransen hierin faalden. Dit is zonder twijfel een vereenvoudigde interpretatie, maar het is een voorbeeld van de manier waarop verdere terreinreconstructie, voorbij de grens van de studie zoals ze oorspronkelijk gedefinieerd werd en waarbij meer detail geboden wordt, ons begrip van de slag in belangrijke mate zou kunnen verbeteren.

Ondanks de schijnbaar zeer nauwkeurige details in de primaire geschreven en grafische bronnen voor de slag, moet men de geldigheid van de interpretatie van dit bewijsmateriaal nagaan door een onderzoek van de slagveldarcheologie.

7. Veldwerk

7.1 Inleiding

De studieopdracht naar de archeologische evaluatie en waardering van het slagveld van Oudenaarde 1708 – in functie van de opmaak van een beschermingsdossier- moet volgens het bestek voorzien in de opmaak van een gedegen methodologie voor het archeologische onderzoek van slagvelden die dateren van voor de Eerste Wereldoorlog en die vervolgens ook kan aangewend worden voor de studie, evaluatie en waardering van andere slagveldsites in Vlaanderen. In dit hoofdstuk worden de verschillende stappen die leiden tot een succesvol slagveldonderzoek stap voor stap toegelicht.

De eerste stap is het verkrijgen van de toestemming van de pachters of eigenaars van de landbouwgronden om op hun akkers een prospectie te verrichten. Indien ook de vergunning is verkregen, kan het veldwerk gestart worden. We lichten de methoden en technieken van het veldwerk toe, met inbegrip van dataverwerking en conservatie van de vondsten. Tot slot worden de resultaten van het veldwerk uitvoerig besproken en wordt de relatie gelegd met het historisch onderzoek.

7.2 Het in kaart brengen van het huidig landgebruik en het sluiten van een overeenkomst met landbouwers voor het uitvoeren van een archeologische prospectie op hun terreinen.

Voordat de archeologen op het terrein kunnen gaan om hun prospectieonderzoek uit te voeren moeten volgende voorbereidingen getroffen worden. Voor elk veld dat in het kader van de prospectie betreden wordt, dienen we te beschikken over een vergunning voor de uitvoering van een archeologische prospectie. De vergunningsaanvraag houdt in dat er een overeenkomst wordt getekend tussen de onderzoeker en de eigenaar/gebruiker van het perceel. De aanvraag van de vergunning behandelt alle overeenkomsten en perceelnummers in één keer. De overeenkomsten moeten dus ruime tijd voor de start van het onderzoek verzameld zijn, wat in de praktijk zeer moeilijk haalbaar blijkt omwille van de omvang van het onderzoeksgebied.

Vervolgens is er voor elk veld gedetailleerde informatie nodig van de landbouwer omtrent zijn plannen met het perceel in de maanden van het onderzoek. Op die manier kunnen we achterhalen welke percelen wanneer interessant zijn voor prospectie en kunnen we voorkomen dat gewassen beschadigd worden. Een goede relatie met de landbouwers in het gebied van onderzoek is belangrijk en elke ongewenste betreding van de landbouwpercelen dient vermeden te worden.

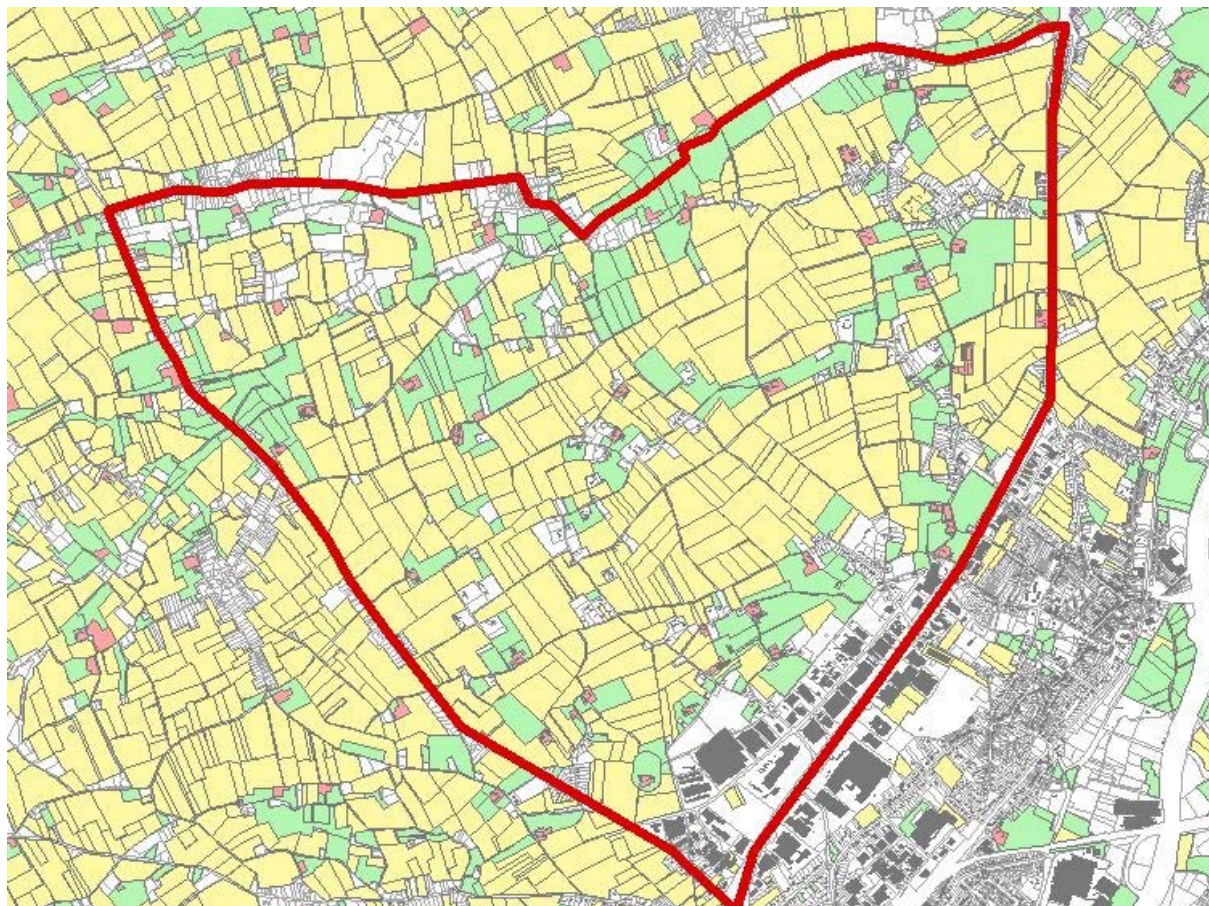
In de praktijk blijkt het een tijdrovende taak om dit alles uit te voeren op een uitgebreid slagveld. Het feit dat het Ename Expertisecentrum met sommige landbouwers tijdens vorige onderzoeksfasen reeds samenwerkte was een factor die deze taak soms wel wat kon versnellen omdat we sneller konden overgaan tot het ondertekenen van de overeenkomst. Hieronder beschrijven we de verschillende stappen bij deze voorbereidingen.

7.2.1 Kaart landgebruikspercelen

Van de Mercator website downloaden we een shapefile die het landgebruik in kaart brengt. Deze shapefile omvat polygonen die staan voor landbouwgebruikspercelen. Deze landbouwgebruikspercelen vallen grotendeels samen met de kadasterpercelen, maar kunnen ook meerdere kadasterpercelen omvatten.

Deze kaart is recent (gegevens van vorig jaar of vorige jaren), maar toont ons niet een exact beeld van het landgebruik op het moment van het onderzoek. Ondervraging van de landbouwers over hun plannen met de percelen is dus noodzakelijk ter aanvulling van deze kaart.

Afbeelding 59: De afbeelding hierboven toont een kaart met de landbouwgebruikspcelen uit de Mercator databank. De gebruikspcelen zijn grijs omlijnd. Een voorbeeld van visualisatie van de gegevens uit deze shapefile, hier met bedrijven rood, gewassen geel en weiland groen.

7.2.2 Gegevensverzameling landgebruik

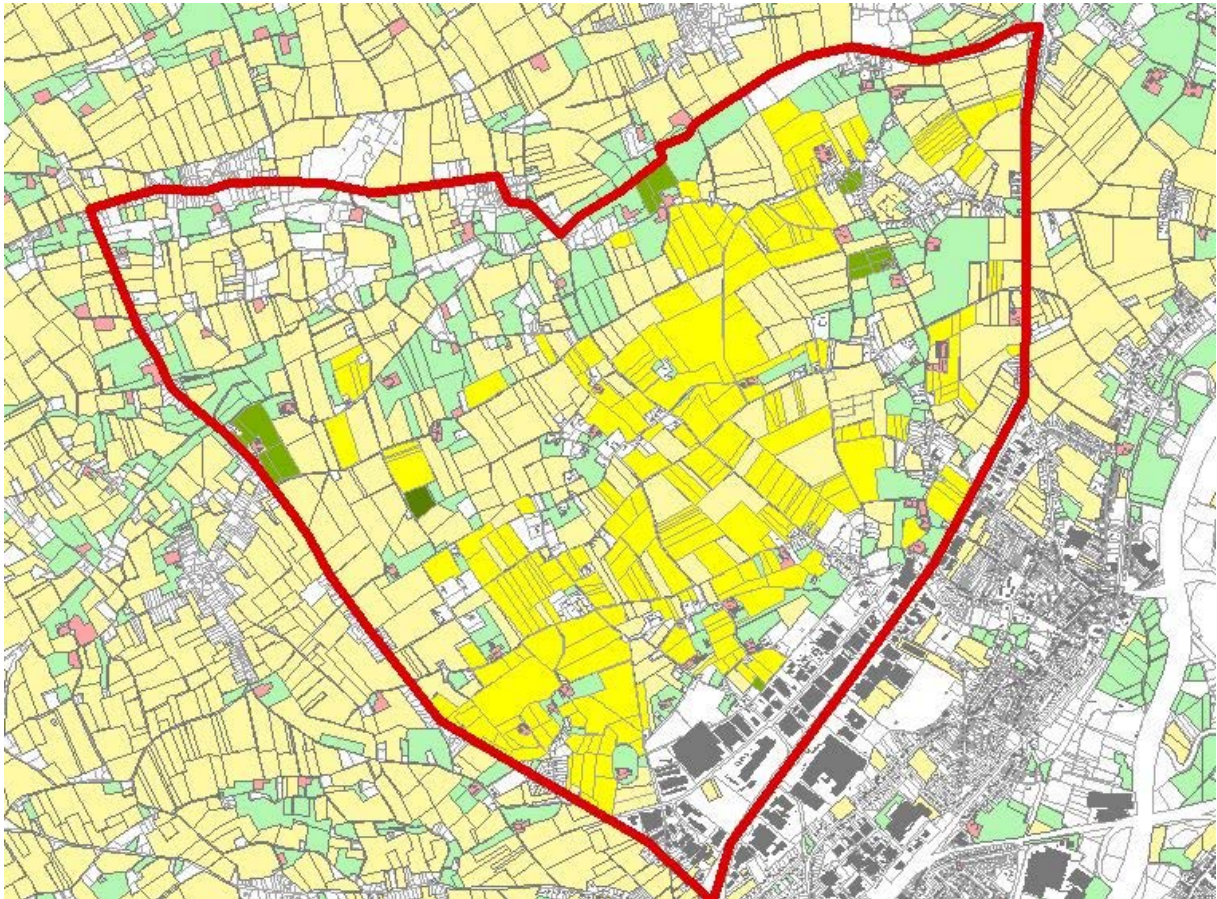
Per veld willen we in principe zo veel mogelijk informatie zodat we kunnen afleiden wanneer de toestand van het veld interessant zou kunnen zijn voor het onderzoek. Om precieze gegevens te hebben over wanneer de velden gezaaid, geploegd en geoogst zullen worden, moeten alle landbouwers die werkzaam zijn in het gebied bezocht en ondervraagd worden. Wij bezochten de boeren in de maand augustus en dienden het landgebruik te kennen van september tot en met het begin van het volgende jaar. Onze vragen aan de boeren:

- Is het perceel weiland, staat er momenteel een gewas op of ligt het braak.
- Wanneer wordt het gewas geoogst?
- Komt er daarna nog een winterteelt?
- Hoelang zal het perceel braak liggen en betreedbaar zijn?
- Mag het perceel nog betreden worden als er pas gezaaid of beplant is? (sommige boeren laten toe om bij bepaalde teelten nog tussen de pas gezaaide of geplante gewassen te lopen, mits voorzichtigheid.)

7.2.3 Gegevensverwerking landgebruik

Alle verzamelde gegevens over het landgebruik worden in een access databank gebracht. Elk kadasterperceel vormt in deze databank een record, die we de precieze code van het kadasterperceel meegeven. We kunnen de gegevens visualiseren in GIS door een kadasterkaart via dit veld aan de databank te linken.

Afbeelding 60: Op bovenstaande afbeelding ziet u de gegevens uit de databank 'Velden' gevisualiseerd in GIS. Lichtgeel en lichtgroen zijn de gegevens uit de Mercator databank. Daarboven in donkergeel (gewas) en donkergroen (weiland) de percelen uit de databank 'Velden' bij de aanvang van het terreinonderzoek.

7.2.4 Toestemming van landbouwer voor archeologische prospectie op elk perceel

Als we de boeren bezoeken om naar hun landgebruik te peilen kunnen we tegelijk de toestemming vragen om de percelen te betreden voor het onderzoek, wat meestal geen probleem vormt voor de landbouwer. Daarnaast moet echter ook een overeenkomst opgemaakt worden die de landbouwer dient te tekenen om bij de vergunningsaanvraag te voegen. Omdat op het slagveld van Oudenaarde een deel van de landbouwers al op de hoogte is van het onderzoek naar het slagveld door vorige jaren van onderzoek, vormt het opstellen en ondertekenen van de overeenkomst meestal geen probleem. Onze ervaring leerde ons echter wel dat landbouwers die het onderzoeken niet kenden van vorige jaren meestal niet bereid zijn om bij een eerste bezoek de overeenkomst te tekenen.

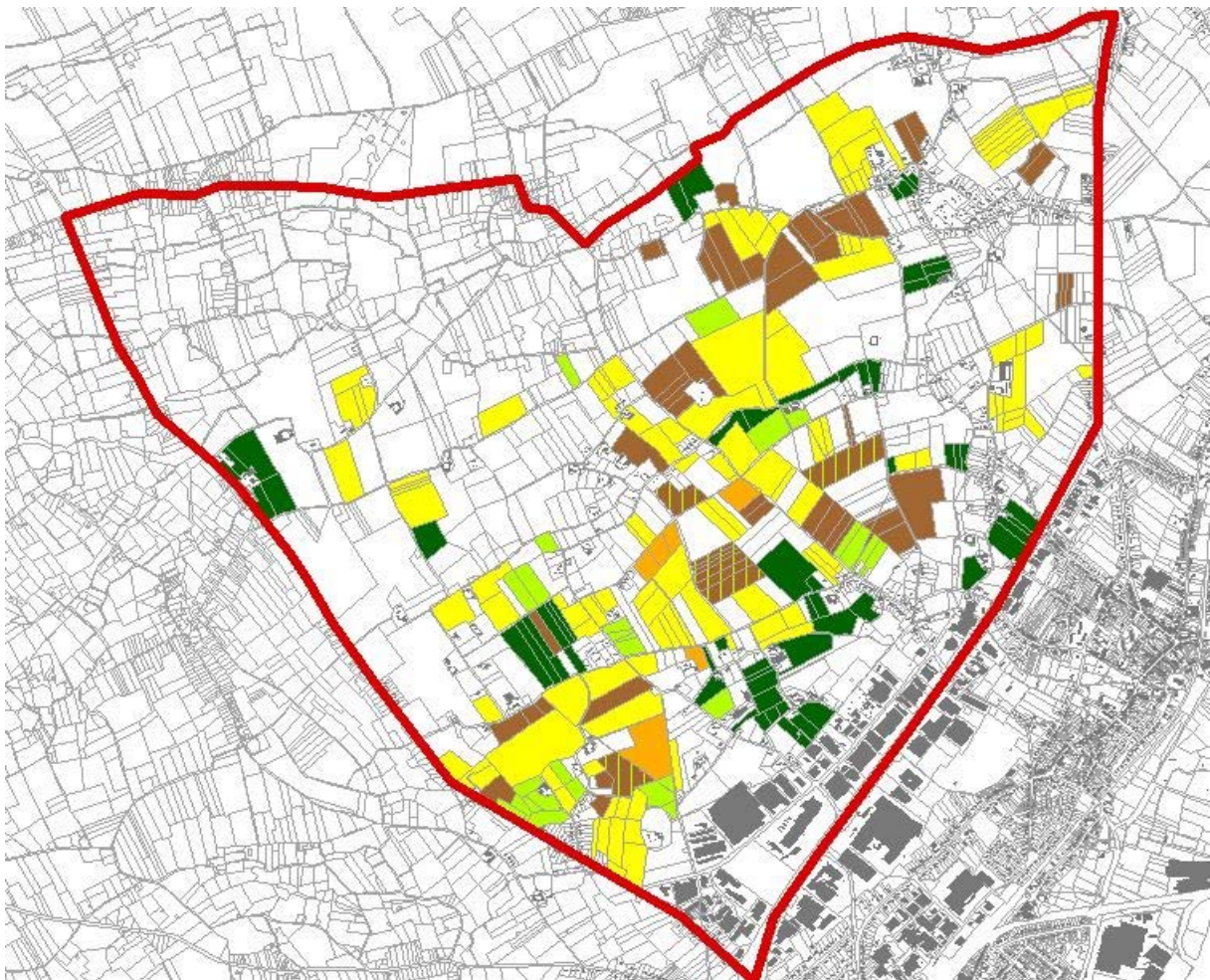

7.2.5 Aanmaak kaarten voor de archeologen op het terrein

Uit de databank velden worden via GIS detailkaarten aangemaakt die de archeologen kunnen meenemen op het terrein. Op die kaarten is door middel van een kleurcode het landgebruik te zien. Op elk perceel staat ook het kadastrummer aangeduid, waarmee in een tabel alle gegevens met betrekking tot het perceel kunnen opgezocht worden.

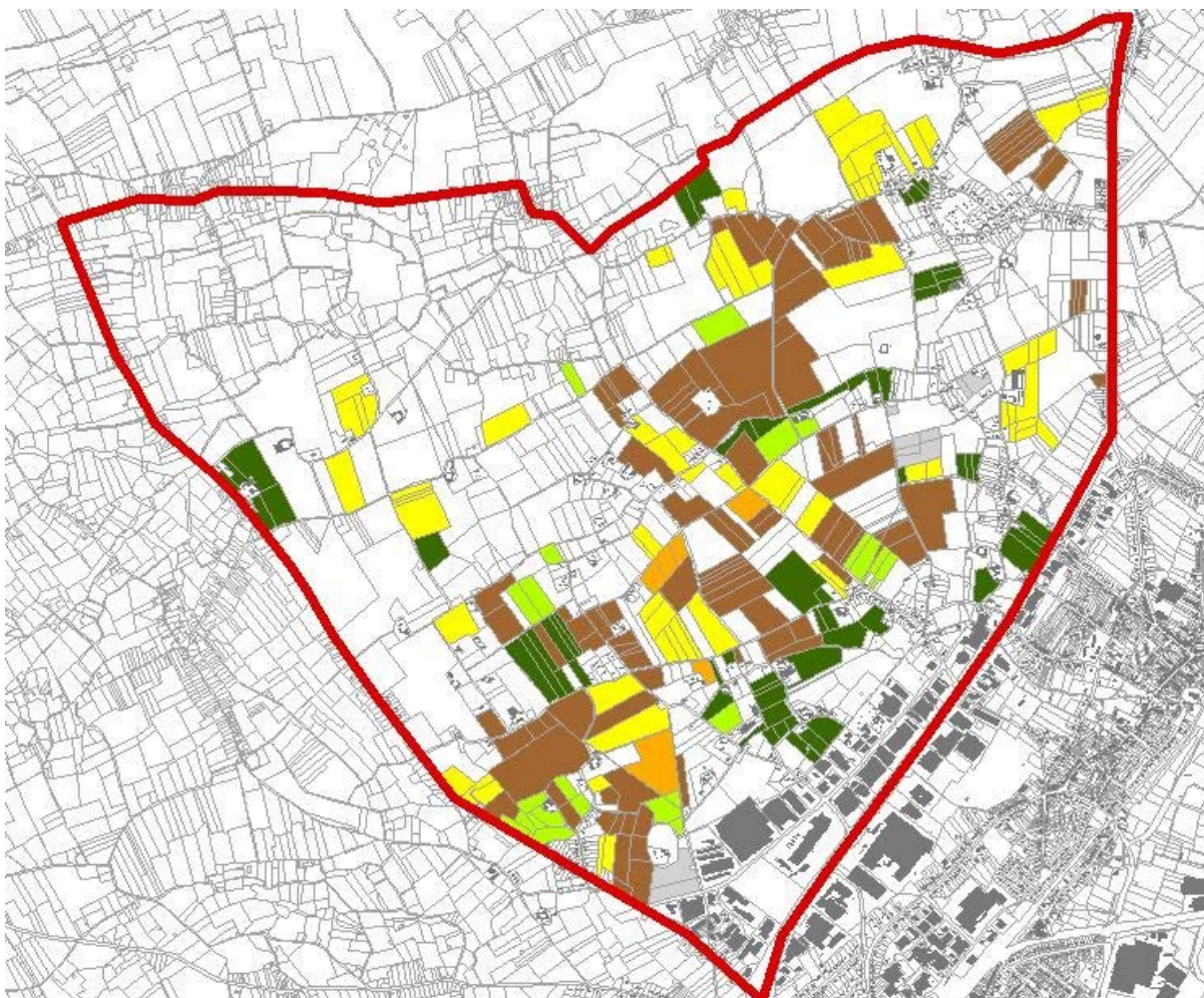
De gegevens over het gebruik van de velden zijn uiteraard niet statisch, maar afhankelijk van het weer. De kaarten dienen dus ter plaatse verder aangevuld worden met gegevens van het landgebruik op het terrein.

Tegelijk wordt tijdens het onderzoek de databank 'velden' aangevuld met extra gegevens van nog niet bezochte boeren om een zo veel mogelijk vlakdekkende informatiedatabank te bekomen voor de velden.

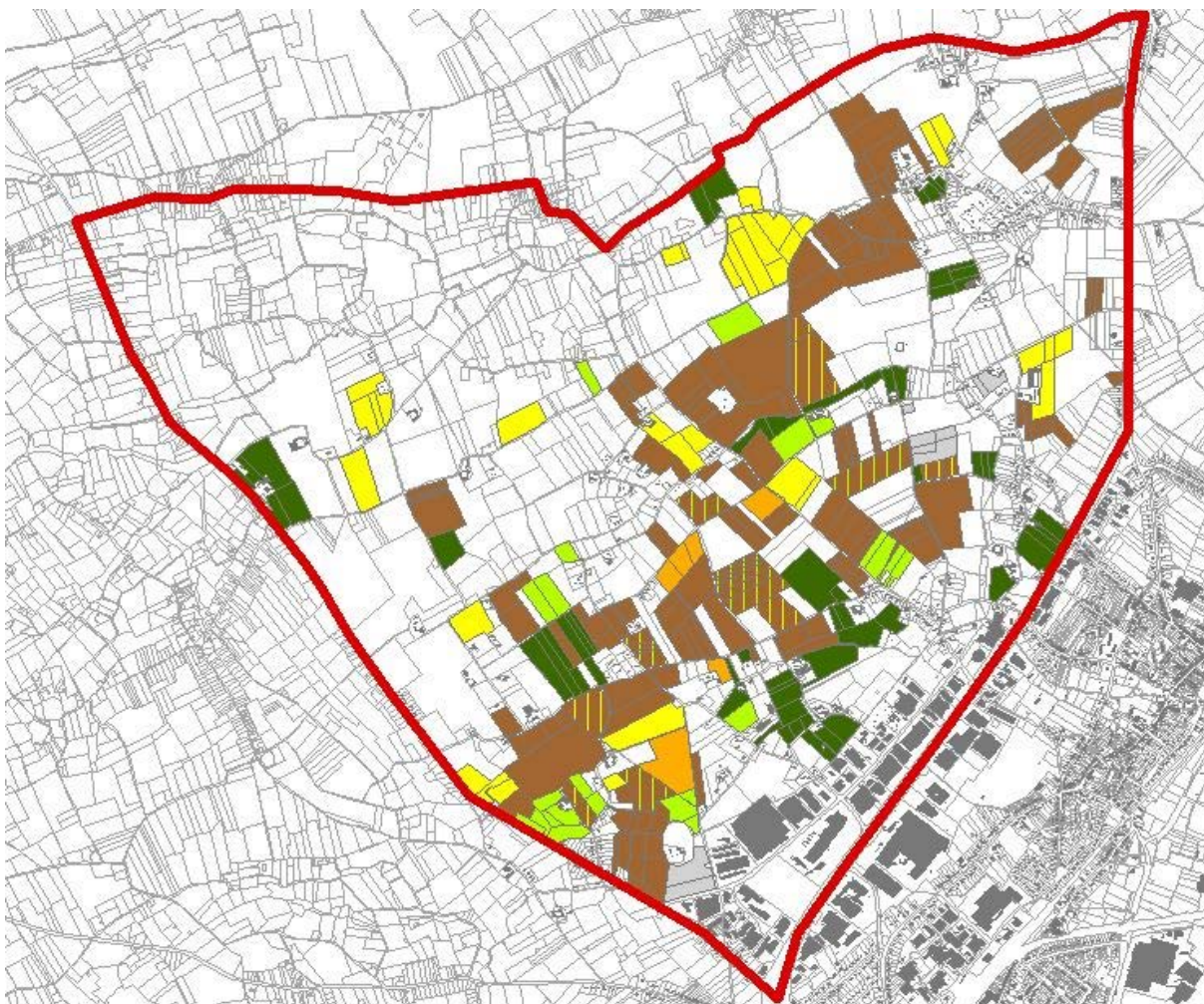
Afbeelding 61: Visualisatie van de gegevens uit de databank 'Velden' voor de maand september.

Afbeelding 62: Visualisatie van de gegevens uit de databank 'Velden' voor de maand oktober.

Afbeelding 63: Visualisatie van de gegevens uit de databank 'Velden' voor de maand november.

7.2.6 Evaluatie van de methodologie

De databank en de eruit afgeleide kaarten bleken een handig instrumentarium om inzicht te krijgen in het terrein en de gewassen en voor de planning van het terreinonderzoek. In praktijk bleek het echter wel nog noodzakelijk om ter plaatse rond te rijden op zoek naar het meest geschikte veld voor de prospectie, omdat de ideale toestand van een te prospecteren terrein van veel meer factoren afhangt, zoals bijvoorbeeld de diepte van de ploegvoren.

Op het moment van het terreinonderzoek werden ook velden geprospecteerd buiten de vergunde percelen. In dat geval werd steeds de betreffende landbouwer opgezocht om tot een overeenkomst te komen over het betreden van zijn perceel. Dit zorgt echter wel voor een administratief probleem, namelijk dat er terreinen geprospecteerd worden, waarvoor er wel een overeenkomst bestaat met de boeren, maar die op dat moment niet in de vergunning zitten.'

7.3 Metaaldetectoronderzoek

7.3.1 Werking

In de herfst van 2011 recruteerde de universiteit van Huddersfield een vrijwilligersteam van vier post graduaat studenten Archeologie uit Engeland voor het onderzoek in Oudenaarde. Zij zouden de kern vormen van een team dat op systematische wijze het slagveld van Oudenaarde 1708 aan een metaaldetector onderzoek zou onderwerpen. Het Ename Expertisecentrum voorzag verblijf, een wekelijks budget en logistieke ondersteuning. Glenn Foard trainde het team tijdens een vierdaagse cursus op het terrein, hierbij geassisteerd door Bryn Gethin, professioneel archeoloog uit Engeland, ervaren met het onderzoek van slagvelden.

Het was voorzien dat de vrijwilligers uit Engeland aan de slag gingen van september tot december 2011, onder de supervisie van een Vlaams archeoloog die de technieken van slagveldarcheologie zou aangeleerd krijgen, door deel te nemen aan de training. Het team zou dan het onderzoek voortzetten met advies, indien nodig, door Foard. Van zodra het team uit Engeland een efficiënt programma had samengesteld, zou de werking worden uitgebreid met de training en integratie van een aantal Vlaamse vrijwilligers, die hetzij archeoloog, hetzij ervaren metaaldetectoristen waren. Deze en andere vrijwilligers dienden ook te assisteren bij het verwerken van de vondsten en de initiële data behandeling. Aldus was het voorzien dat er in de herfst van 2011 een overdracht van vaardigheden plaatsvond in slagveldarcheologie naar de Vlaamse archeologie, en de oprichting van een plaatselijk vrijwilligersteam dat het onderzoek zou kunnen voortzetten onder leiding van een Vlaams archeoloog eens de vrijwilligers uit Engeland waren vertrokken. Uiteindelijk was er geen archeoloog die het team superviseerde, noch werd een lokaal vrijwilligersteam ontwikkeld.

In de herfst van 2011 werden er in totaal 130 mandagen veldwerk ondernomen. Van dit aantal nam het kernteam 91,5 dagen op zich. Wynne en Parkman waren er voor de volledige periode, terwijl Wilson de eerste twee weken present was en dan Raffield tijdens de laatste vier weken. Daarnaast namen de andere slagveldarcheologen (Foard, Gethin en Rubio) 11.5 dagen op zich, hetgeen een totaal oplevert van 103 dagen door veldarcheologen. De Ename staf voegde hier 18 dagen aan toe, terwijl slechts twee vrijwilligers hier nog 9 dagen aan toevoegden.

naam	Aantal dagen	status
Amanda Wynne	34	archeoloog
Colin Parkman	33.5	archeoloog
Ben Raffield	16	archeoloog
Sam Wilson	8	archeoloog
SUB TOTAAL	91.5	
Glenn Foard	5.5	archeoloog
Bryn Gethin	4	archeoloog
Xavier Rubio	2	archeoloog
SUB TOTAAL	11.5	

S Vandewalle	7	Lokale vrijwilliger
Nick Bauters	1	Lokale vrijwilliger
Burt Bauters	1	Lokale vrijwilliger
SUB TOTAAL	9	
Ann Baele	14	Assistant Ename Centrum
Ben Devriendt	3	Archeoloog Ename Centrum
Lien Urmel	1	Archeoloog Ename Centrum
SUB TOTAAL	18	
TOTAAL	130	

Tabel 64

Aldus werd al het onderzoekswerk, inclusief het verwerken van de vondsten en de gegevensverwerking, uitgevoerd door het Engelse team, die ook het onderzoek leidden, met advies langs de telefoon en per email door Foard. Wanneer het team vertrok, vroeg in november 2011, eindigde het onderzoek. De reden waarom er een maand eerder dan gepland werd gestopt met het onderzoek, lag deels bij de onverwachte problemen veroorzaakt door de aard van het landbouwregime op het slagveld, die hieronder worden besproken. Dat bracht met zich mee dat er begin november slechts een klein aantal velden beschikbaar waren voor onderzoek, waardoor het aanzienlijk moeilijker zou geworden zijn om een full time onderzoeksprogramma aan te houden. Idealiter wordt er een full time team van 5 tot 7 personen gevormd, bestaand uit een combinatie van archeologen en ervaren detectoristen. Dit aantal is nodig om het grote aantal velden te kunnen onderzoeken dat beschikbaar wordt op het einde van de zomer en het begin van de herfst. Vanaf de late herfst volstaat een lokaal vrijwilligerteam, geleid door een archeoloog. Een dag per week zou moeten volstaan om het kleine aantal velden te onderzoeken dat beschikbaar wordt gedurende de late herfst, winter en lente. Het vroege vertrek van het Engelse team was ook onvermijdelijk door de logistieke problemen die zich tijdens het onderzoek voordeden, en nog meer belangrijk, het uitblijven van de ontwikkeling van een lokaal team dat het onderzoek kon voortzetten tijdens de herfst. Dankzij de indienstname van Ann Baele werden de logistieke problemen, vooral het vervoer naar het slagveld, verholpen, maar het vrijwilligersprobleem kon niet worden opgelost. Hierdoor moest het kernteam ook vaak 's avonds en in de weekends doorwerken, om de vondst- en gegevensverwerking te kunnen voltooien.

Dus, terwijl het was duidelijk gemaakt in de oorspronkelijke discussies over het project, dat een volledig slagveld onderzoek slechts doeltreffend kon worden uitgevoerd indien het langer dan één seizoen duurde, zorgden de verschillende problemen die zich in de herfst van 2011 voordeden ervoor dat aanzienlijk minder werd gerealiseerd dan er was verwacht, zelfs voor een enkel onderzoeksseizoen.

7.3.2 Onderzoeksmethodologie

De verspreiding van niet-gestratificeerde metalen artefacten is de voornaamste vorm van fysiek bewijs voor de locatie en aard van de militaire actie. Dit is waarom slagveldarcheologie het enige gebied binnen het archeologisch onderzoek is, waar een metaaldetector wordt gebruikt als voornaamste onderzoeksgereedschap. Het is ook daardoor dat bij slagveldarcheologie de methodiek van het onderzoek met een metaaldetector zich het best ontwikkeld heeft.

Het doel van een systematische methode voor het metaaldetectoronderzoek, voor zover toepasbaar, is om een consistente bemonsteringintensiteit te bereiken binnen afzonderlijke velden, over een geheel onderzoeksgebied, en tussen verschillende onderzoeken op dezelfde en verschillende sites. Aangezien slagveldarcheologie een relatief nieuwe discipline is binnen het archeologisch onderzoek, zijn er nog niet voldoende objectieve wetenschappelijke gegevens beschikbaar om de methodologie voor het verzamelen en analyseren van data te onderbouwen. Er worden momenteel stappen ondernomen om hieraan tegemoet te komen. In de tussentijd is er een methodologie uitgewerkt die de belangrijkste variabelen minimaliseert die van invloed zijn op het recupereren van vondsten, en ervoor zorgt dat adequate gegevens worden verzameld over het onderzoek zelf, om de intensiteit en de dekking te kunnen kwantificeren.⁸⁵

Het basis onderzoek voor een grootschalig onderzoek met metaaldetectors van een vroeg modern slagveld wordt normaal gezien in de non-ferro methode gevoerd. Dit omdat het voornaamste bewijs bestaat in de vorm van loden kogels die, samen met de meeste andere non-ferro metalen artefacten, in goede toestand bewaard blijven. Daar waar er relatief weinig non-ferro afval te vinden is op de meeste velden, kunnen daarentegen grote hoeveelheden ijzerhoudend afval verwacht worden, zoals nagels, bouten en draad, enz. De hoeveelheden verschillen in een orde van grootte, met dramatische gevolgen voor de hoeveelheid tijd die besteed wordt aan het onderzoek van het terrein. Er waren slechts een of twee velden binnen het onderzoek dat is uitgevoerd in 2011, waar het non-ferro afval, samen met afgebroken boerderijen, het onderzoek onmogelijk maakte. Daarenboven, in de meeste bodemomstandigheden en vooral te Oudenaarde waar het land extensief werd bewerkt sinds de veldslag, zullen de ijzerhoudende artefacten zich normaal gezien in een slechte toestand bevinden, moeilijk identificeerbaar zijn en een groot probleem vormen voor langdurige conservatie in een archief. Hoewel er enige betekenisvolle ijzerhoudende artefacten te vinden zijn op een vroeg modern slagveld, zoals granaten of onderdelen van wapens, zijn deze relatief klein in aantal vergeleken met kogels. Met het uitsluiten van ijzerhoudende metalen, verkleinen we de staalname, maar omwille van gegronde praktische redenen maken we zo een grotere dekking van het slagveld mogelijk. Deze kwestie moet worden behandeld, indien gepast, in een bijkomend, meer intensief, onderzoek. Enkel zo kan het belang van de ijzerhoudende elementen in de verzameling effectief worden beoordeeld. Dit zal vooral van belang zijn om te identificeren waar de Grenadiers in actie kwamen, aangezien de archeologie van hun vuurgevechten, althans in sommige contexten, onder meer bestaat uit fragmenten van granaten. Deze werden ten tijde van de veldslag hoogst waarschijnlijk uit gietijzer vervaardigd alhoewel er onderzoek dient gevoerd te worden naar originele Franse en geallieerde bronnen, of van secundaire werken, om vast te stellen of dit juist is.

Er dient te worden opgemerkt dat betekenisvolle slagveldarcheologie normaal gezien slechts bestaat waar er aanzienlijke militaire actie plaatsvond, en dus zullen niet alle delen van het slagveld fysiek bewijs van de veldslag opleveren. Er zijn ook grote variaties in de densiteit en

⁸⁵ Foard, (nog te verschijnen)

de aard van slagveldarcheologie, vooral tussen acties van de infanterie en de cavalerie. De dominante artefactenklasse van om het even welk vroeg modern slagveld zijn de loden kogels, maar waar acties van man tot man plaatsvonden, zal er slechts een lage densiteit van artefacten bestaan. Cavalerieacties zorgen voor andere problemen, aangezien de troepen hier in een lagere dichtheid op het slagveld verspreid zijn en omdat pistolen er minder gebruikt worden dan bij de infanterie. Ook is het kaliber van de kogels van een cavaleriepistool normaal gezien kleiner dan dat van een infanterie musket, en hoe kleiner het kaliber, hoe kleiner de hoeveelheid van het totale aantal dat normaal gezien wordt teruggevonden in een onderzoek, dit omwille van praktische factoren met betrekking tot de efficiëntie van een metaaldetector. Aldus zullen sommige delen van een slagveld een zeer lage densiteit aan kogels vertonen, voor een aantal redenen, maar dit betekent niet dat dit gebied geen deel uitmaakt van het slagveld of dat er geen belangrijke acties voorkwamen.

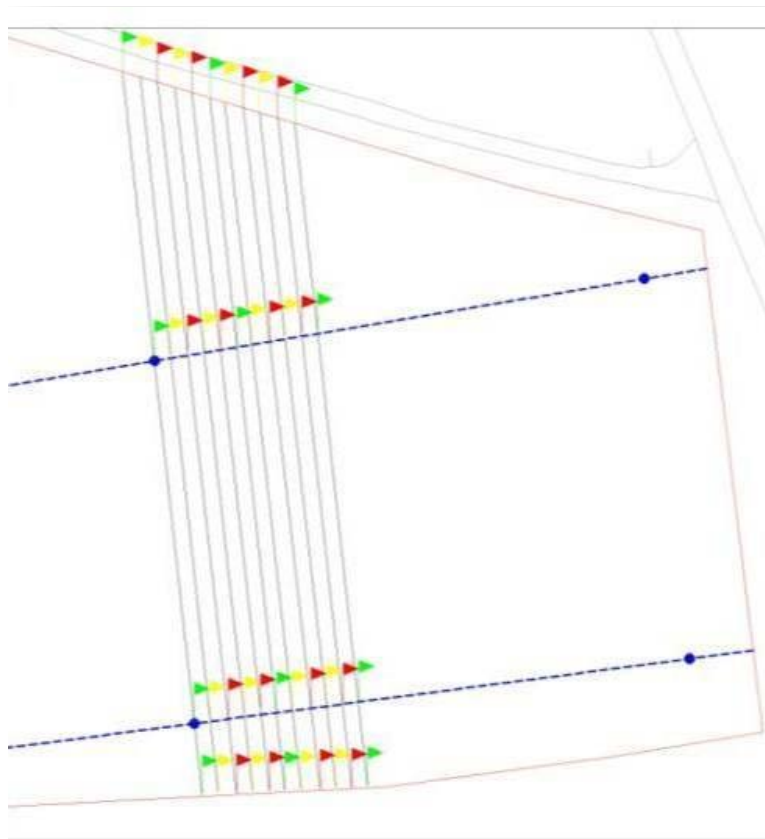
De methodologie die werd toegepast in het onderzoek in 2011 is dezelfde die wordt toegepast in Engeland.⁸⁶

Elk grootschalig onderzoek vereist een representatief staal van het totale aantal artefacten dat zich in de bodem bevindt. Waar het onmogelijk is om het ganse of grote delen van het slagveld te onderzoeken, moeten de onderzochte gebieden voldoende groot en aaneengesloten zijn om patronen te kunnen herkennen in de verdeling van artefacten.

In een slagveldonderzoek van een vroeg modern slagveld is een basisonderzoek uitgevoerd met transecten die worden uitgezet om de 10 m de grootst mogelijke afstand om een zinvol overzicht van een groot slagveld te bieden. Ideaal, bij een volledig onderzoek over verschillende seizoenen, zou er in de belangrijkste gebieden opnieuw intensief moeten onderzocht worden met transecten die om de 2.5 m werden uitgezet, om zo een veel grotere staalname van de artefacten te bekomen en een meer representatief en gedetailleerd beeld van de verspreidingspatronen te kunnen bieden. Idealiter zou het onderzoek dan ook gevoerd worden op alle metalen, zoals hierboven werd besproken.

⁸⁶ Foard & Morris, (2012), 17-35.

Afbeelding 65: Voorbeeld van de methode die wordt gebruikt om de transecten uit te zetten

De methode om transecten uit te zetten is een eenvoudig, effectief en robuust systeem, dat kan uitgevoerd worden door een team van twee, maar idealiter door een team van tenminsten vier personen. Het maakt gebruik van goedkoop en relatief licht materiaal, aangezien het mogelijk is dat deze gedurende een volledige dag op het veld over een aanzienlijke afstand dienen gedragen te worden. De eerste stap is om nauwkeurig twee basislijnen uit te zetten met rechte hoeken. Dit kan snel en eenvoudig gebeuren met behulp van twee 'cross-sight' jalons.

De eerste 'cross-sight' jalon wordt doorgaans dichtbij een aangrenzend veld geplaatst, zo dicht mogelijk aanleunend bij een rechte hoek. De eerste basis lijn wordt dan gelegd parallel met, maar ongeveer 20 m van, de meeste rechte haag en de volgende jalon wordt op zijn minst 150m hiervandaan geplaatst. Een tweede 'cross-sight' jalon wordt dan gepositioneerd ten opzichte van de eerste op 90 graden van de eerste basislijn en dichtbij de andere hoek van het veld, of als het veld lang is, ten minste 150 m verwijderd van de eerste basislijn. Vanaf deze jalon wordt een tweede basislijn uitgezet, parallel met de eerste, gemarkeerd met met een andere jalon op een afstand van ongeveer 150 m.

In de praktijk wordt elk veld beoordeeld in het begin en de meest efficiënte indeling vastgesteld, om zo het aantal transecten te minimaliseren, terwijl men andere problemen tracht te vermijden, zoals de noodzaak om een derde of vierde basislijn uit te zetten in een verafgelegen stuk van een onregelmatig veld.

Langsheen elke basislijn wordt de afstand gemeten met een 50 m lang meetlint, hetgeen het mogelijk maakt om gekleurde vlaggen te positioneren langs elke basislijn en zo de transecten uit te zetten. Dit systeem kan worden verbeterd door de linten te vervangen door twee grote haspels met enkele honderden meters lange zware nylon koorden, gemarkeerd

om de 10 m en 2.5 m met verschillende gekleurde labels. Tot slot worden er een derde en een vierde set vlaggen geplaatst aan elk eind van het transect, de juiste locatie hiervan wordt waargenomen met het oog, met de vlaggen op de basislijnen als referentie. Gezien de vlaggen van op lange afstand moeten zichtbaar zijn en om de problemen die een hellend oppervlak met zich kunnen meebrengen, worden de vlaggen gemaakt met 1 m hoge bamboestokken, waarop de fel gekleurde vlaggen (25 cm * 30 cm) uit kite stof worden bevestigd. De vlaggen zijn hierdoor zowel goed zichtbaar als relatief licht – een essentiële voorwaarde om een tas met meer dan 50 vlaggen te dragen door elk persoon die één van de vier vlaglijnen uitzet. Indien het veld te lang is of onregelmatig qua vorm, waardoor de zichtlijnen worden onderbroken zelf met 1 m hoge vlaggen, dan kan men de basislijnen anders positioneren, of er kunnen extra tussenliggende vlaggen geplaatst worden. De kleuren van de vlaggen worden steeds in een alternerende volgorde gebruikt: rood, geel, rood, geel, groen om zowel de opzet als het detecteren te vergemakkelijken. Op deze manier kan elke detectorist het juiste traject volgen. De groene vlaggen, die zich op 50 m van elkaar bevinden bij een survey waarbij de transecten op 10 m afstand van elkaar liggen, voorkomen fouten wanneer er vele transecten zijn geplaatst en er zo mogelijk diagonale lijnen zichtbaar worden waardoor de detectorist afwijkt van zijn traject.

Afbeelding 66: Het uitzetten van de basislijnen met behulp van 'cross-sight' jalons en meetlint

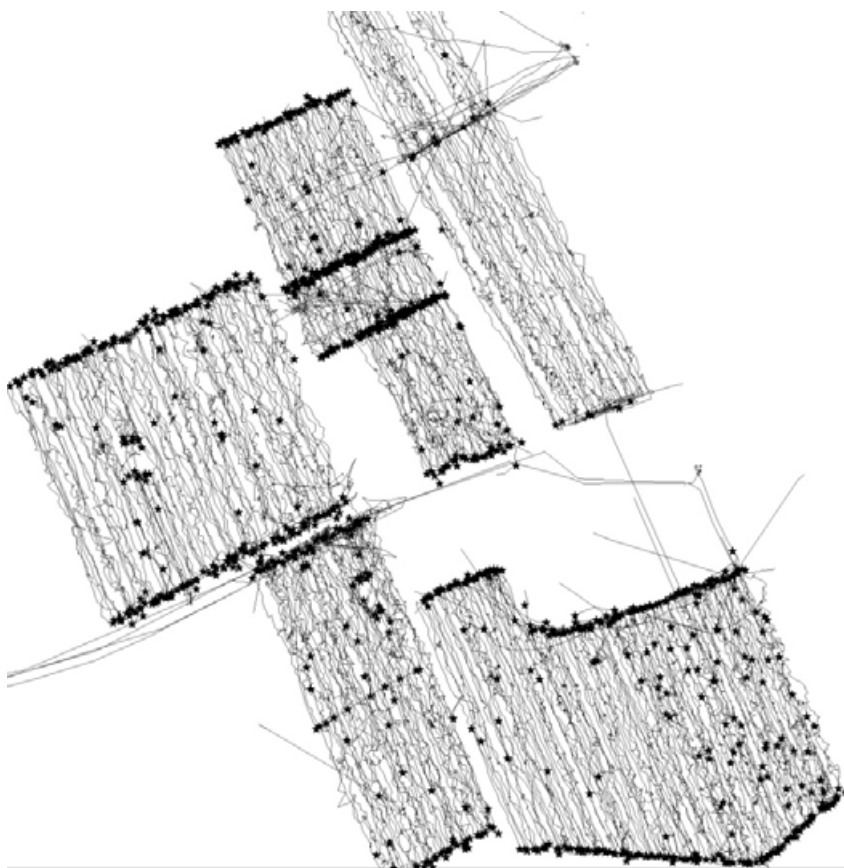
Afbeelding 67: De vlaggen worden geplaatst aan de uiteinden van het veld door zich te baseren op de vlaggen op de basislijnen.

Een systematische onderzoeksmethode maakt een meer representatieve bemonstering van de verspreiding van de artefacten mogelijk, meer dan om het even welke andere. Er zijn echter nog verscheidene andere factoren die het recupereren van vondsten beïnvloeden. Een van de belangrijkste redenen om onderzoek op een hoog niveau uit te voeren, is om gegevens te verzamelen die het mogelijk maken om te herkennen waar zulke factoren het recupereren van de vondsten hebben beïnvloed en, voor zover dit mogelijk is, om de vertekeningen te kwantificeren. Hiervoor wordt er tijdens het uitvoeren van het onderzoek een dagelijks registratieblad bijgehouden die elke detectorist identificeert, de gebruikte metaaldetector weergeeft en voor elk onderzocht veld, de weersomstandigheden, het gewas en de bodemomstandigheden. Al deze variabelen kunnen het gemak en de snelheid waarmee de metaaldetector de grond scant beïnvloeden, en de hoogte van de detector boven de grond en dus de diepte waarmee de signalen in de grond kunnen penetreren.

De intensiteit van het detecteren wordt ook bijgehouden door een GPS unit (in dit geval de Garmin Etrek) die aan elke detector wordt vastgehecht. Gebruikmakend van de 'volg' optie wordt de positie van elke detector om de vijftien seconden vastgelegd, hetgeen het mogelijk maakt om de afgelegde weg van iedere detectorist weer te geven en, meer cruciaal, de snelheid vast te leggen. Wanneer een detectorist die zich veel sneller over het terrein beweegt en hetzelfde aantal kogels vindt dan een zich trager voortbewegende detectorist, dan zal zijn staalname van het totale aantal van objecten in de grond veel lager zijn. Verschillen in snelheid zullen aldus de densiteit van de teruggevonden vondsten beïnvloeden en aldus het patroon van de finale verspreidingskaarten verstoren. Daarom wordt consistentie binnen een team aangemoedigd, met als doel te werken met een voorwaartse snelheid van om en bij de 12 m per minuut, wanneer er niet wordt gegraven, alhoewel er hierbij wijzigingen kunnen optreden door de bodem en andere omstandigheden. Als back-up gegevens set, en om te verzekeren dat alle transecten werden opgenomen, aangezien de 'volg' instellingen soms per toeval werden uit gezet, worden ook de GPS 'waypoints' opgenomen aan het begin en het eind van elk transect (Afbeelding 68).

Afbeelding 68: Op het kaartje zijn de 'waypoint' en traceergegevens van verschillende velden te zien. De 'waypoints' tonen het begin en einde van elk transect en de gevonden artefacten. De traceergegevens tonen ieder transect aan, waarbij met de onregelmatige lijn de onnauwkeurigheid van de GPS units wordt aangetoond, één van de redenen waarom het opmeetsysteem wordt aangevuld met het gebruik een extra handgehouden GPS met een nauwkeurigheid van minder dan een meter. De digitale gegevens maken het mogelijk om de sporen en 'waypoints' van elke detectorist te onderscheiden van elkaar.

Onderstaande tabel toont een analyse van de traceerdata van het onderzoek te Oudenaarde in 2011. Het toont een hoge graad van consistentie tussen de detectoristen op individuele velden, maar toont aanzienlijke verschillen tussen het werk op verschillende velden. Dit is, deels, een reflectie op de variërende omstandigheden in elk veld, hetgeen werd genoteerd op de registratiedocumenten en verder wordt besproken. Voor andere grootschalige onderzoeken op slagvelden was het mogelijk om de resultaten te vergelijken van dezelfde velden voor verschillende jaren om zo de graad van consistentie te bepalen van de data onder invloed van variërende onderzoeksomstandigheden. Te Oudenaarde zal verder onderzoek aantonen waar er een nood is om welbepaalde velden opnieuw te onderzoeken en om een verklaring te bieden voor variaties in het recupereren van de vondsten op éénzelfde veld. Dit is één van de waarden van een onderzoek over meerdere seizoenen, wat mogelijk maakt om gegevens van een twijfelachtige kwaliteit opnieuw te onderzoeken.

<i>Veld</i>	<i>Detectorist</i>	<i>Gemiddeld aantal meter per minuut</i>
5	Sam Wilson	10.85
5	Glenn Foard	12.54
5	Colin Parkman	14.46

5	Bryn Gethin	10.96
5	Amanda Wynne	11.41
8	Sam Wilson	11.48
8	Lien Urmel	9.88
8	Colin Parkman	14.88
8	Amanda Wynne	12.38
26	Colin Parkman	24.57
26	Ben Raffield	21.32
26	Amanda Wynne	22.75
26	Ann Baele	28.92
29	Colin Parkman	17.75
29	Ben Raffield	17.78
29	Burt Bauters	17.01
29	Amanda Wynne	19.23
42	Colin Parkman	16.55
42	Ben Raffield	11.71
42	Amanda Wynne	13.07
42	Ann Baele	11.67

Tabel 69

Bij wijze van voorbeeld kan in de huidige studie de vergelijking gemaakt worden tussen een onderzocht veld in 2007 dat opnieuw werd onderzocht in 2011 en tussen tweemaal hetzelfde onderzoek van datzelfde veld in 2011, maar met een andere samenstelling van het team. In 2007 kon het onderzoek plaatsvinden in ideale omstandigheden. Daarentegen werd het veld opnieuw onderzocht in 2011 net na het oogsten van de maïs, waardoor er nog hoge stoppen op stonden en er extreme spoorvorming was, hetgeen duidelijk een invloed had op de effectiviteit van het onderzoek.

Jaar	Kogels	Andere vondsten	Totaal
2007	31	33	64
2011	9	6	15

Tabel 70: Vergelijking van het recupereren van de vondsten op het deel van veld 23 dat zowel werd onderzocht in 2007 als in 2011.

Gezien het aanzienlijke verschil tussen de twee onderzoeken van veld 23, moet de kwaliteit van de data in 2011 in vraag worden gesteld. Er is ook onzekerheid over de representativiteit van gegevens afkomstig van andere velden die onderzocht werden in 2011, waar er nog maïsstoppels op stonden.

Het werk in 2007 werd ondernemen op slechts een handvol velden in de beste periode van het jaar en aldus was het mogelijk om velden te selecteren in ideale omstandigheden. In 2011 moest het onderzoek, aangezien het plaatsvond in een periode van minder dan drie maanden, en er geen vrijwilligersteam kon worden opgericht om na afloop nog onderzoek te verrichten, uitgevoerd worden in minder dan ideale omstandigheden. In een onderzoek dat meerdere seizoenen duurt, is het normaal gezien niet noodzakelijk om in zulke omstandigheden te detecteren, maar dan is het mogelijk om velden aan te duiden die opnieuw moeten worden onderzocht later op het seizoen, of in het volgende. Dit toont het belang aan van een nauwgezette opvolging van de omstandigheden waarin er wordt gedetecteerd.

Er kan worden betoogd dat de verschillen in 2007 en 2011 werden veroorzaakt doordat het eerdere onderzoek werd ondernomen door een ervaren detectieteam, dat net het onderzoek te Edgehill had afgerond. Er kan echter worden aangetoond dat dit niet het geval was, aangezien twee van de leden van het onderzoek in 2007 de training van het team leidden in 2011 en, zoals men kan zien in tabel 2, is er geen aanzienlijk verschil in het recupereren van de vondsten in veld 5 tussen de onderzoeken in 2007 en 2011.

	Leden van het team in 2007 die training gaven in 2011		Team van 2011		
	G Foard	B Gethin	A Wynne	S Wilson	C Parkman
Kogels	10	7	7	7	7
Andere vondsten	9	4	2	5	0
Totaal	19	11	9	12	7

Tabel 71: detectie van veld 5 in 2011 door twee leden van het team in 2007, en 3 leden van het team in 2011

Een vergelijking tussen twee detecties in 2011 met een andere teamsamenstelling doet echter wel twijfels rijzen over de consistentie van het onderzoek in 2011. Veld 45 werd gedurende één dag onderzocht door twee leden van het kernteam, aangevuld met een vrijwilliger. Drie weken later, zonder dat de velden intussen waren gecultiveerd of andere veranderingen, werd dit veld opnieuw onderzocht, waarbij de transecten op 90 graden van de vorige transecten werden uitgezet, maar ditmaal met een team aangevuld met twee ervaren slagveldarcheologen. Een klein deel van hetzelfde veld werd ook in 2007 onderzocht, weliswaar niet in ideale omstandigheden. Een vergelijking tussen deze gegevens toont de mogelijke variabiliteit aan die kan ontstaan door verschillende onderzoeksomstandigheden maar ook de problemen van de consistentie van het detecteren die veroorzaakt worden dan andere factoren dan bijvoorbeeld de weersomstandigheden.

	Kogel	Andere vondsten	Totaal
2007	6	5	11
10/2011	1	1	2
11/2011	11	7	18

Tabel 72: Een klein deel van veld 45, onderzocht in 2007 en tweemaal in 2011

detectorist		GF	XR	CP	BR	AW	SV	total
19/10/2011	Kogels	-	-	-	4	7	4	15
	Andere vondsten	-	-	-	2	2	0	4
	Totaal	-	-	-	6	9	4	19
03/11/2011	Kogels	7	6	2	8	7	-	30
	Andere vondsten	5	2	2	2	6	-	17
	Totaal	12	8	4	10	13	-	47

Tabel 73: Detectie op veld 45 op twee verschillende tijdstippen op haakse transecten. De lage aantallen van CP zijn te wijten aan problemen met de metaaldetector die dag

	GF	BG	AW	CP	SW
Kogels	6	0	0	2	5
Andere vondsten	5	5	4	2	6
Totaal	11	5	4	4	11

Tabel 74: detectie op veld 2 in het begin van het onderzoek

	GF	XR	AW	CP	BR
Kogels	3	3	3	1	0
Andere vondsten	2	2	0	0	0
Totaal	5	5	3	1	0

Tabel 75: detectie op veld 46 aan het einde van het onderzoek

Het vastleggen van de vondstlocaties werd gedaan door de individuele detectorist. Het is essentieel dat er telkens wordt gegraven bij een mogelijk betekenisvol signaal. Dit is deels om te verzekeren dat de detectoristen alert blijven en geëngageerd gedurende de hele dag en geïnteresseerd en toegewijd te blijven aan het onderzoek gedurende de hele periode. Even belangrijk is het feit dat elk teamlid op deze manier zijn persoonlijke detectievaardigheden kan ontwikkelen en voortdurend verbeteren, waardoor men een beter inzicht krijgt in de mogelijke problemen en men beter kan oordelen welke signalen het waard zijn om te beginnen graven en welke niet. Bij elk onderzoek zijn er vele irrelevante signalen, zoals ijzerhoudende signalen die door de 'ijzeren masker' discriminatie breken, of bodemomstandigheden die achtergrond ruis genereren die kunnen geïnterpreteerd worden als de aanwijzing van artefacten. Elk gevonden artefact werd beoordeeld door de detectorist. Indien zij dit als mogelijk betekenisvol beschouwden, of ze onzeker waren, dan werd de vondst verpakt en de locatie vastgelegd via de GPS. Vervolgens werd het 'waypoint' nummer op het zakje geschreven tesamen met de initialen van de detectorist.

Alle non-ferro artefacten die werden opgegraven maar die te modern bleken om relevant te zijn voor het onderzoek, werden voor elk transect bijgehouden in een aparte zak. Dit was bedoeld om een overzicht te bieden voor elke detectorist en voor elk transect, om zo de mogelijke achtergrond ruis vast te stellen en de invloed die dit heeft op de snelheid van het onderzoek en om te controleren dat er geen belangrijke objecten werden weggegooid.

Voor mogelijk belangrijke vondsten levert de methode van registratie met GPS een duidelijk beeld op van de vinder, het transect waarop dit werd gevonden –essentiële informatie dat toelaat om nieuw onderzoek van de gegevens uit te voeren op een later tijdstip. De accuraatheid van de GPS ligt op $\pm 5\text{m}$, hetgeen met zich meebrengt dat de positionering van de vondsten niet zeer accuraat verloopt. Daarom wordt de registratie aangevuld met een meer accurate GPS unit (minder dan één m), de Trimble GeoExplorer 2008 series. Dit toestel heeft een grotere accuraatheid aangezien het over een grotere antenne beschikt en differentiële GPS gebruikt (DGPS).

Om de DGPS registratie te vergemakkelijken wordt er nadat de vondst in een zakje werd gestoken en opgetekend op de gewone GPS, een vlaggetje geplaatst op de vondstlocatie. Op het einde van de dag wordt de locatie van de vlaggetjes geregistreerd met behulp van de DGPS. Ook de vlag op het einde van elk transect werd op het einde van het detecteren op zijn plaats gelaten samen met de zak die het afval bevatte dat werd voorzien van de initialen van de detectorist. Deze vlaggen werden achteraf geregistreerd door de DGPS en de zak met afval kreeg een nummer waardoor deze gelinkt werd met het DGPS record. Dit betekent dat het mogelijk is om het afval in kaart te brengen per transect, en zo een gedetailleerd beeld te bieden van variërende achtergrond ruis en een indicatie voor variërende detectie efficiëntie tussen de detectoristen.

Hoewel niet al deze achtergrond gegevens gebruikt kunnen worden in de analyse en het schrijven van het onderzoeksrapport, worden deze data bijgehouden met het oog op toekomstig vergelijkende analyses. Dit omdat één van de belangrijkste objectieven van het onderzoek van slagvelden het voorzien is van een brede dataset, die toekomstige heranalyse en herverwerking mogelijk maakt, om meer gegevens terug te krijgen dan onmiddellijk kan behaald worden of van één welbepaalde site, hetgeen kan worden gebruikt om zaken als achtergrondruis, dekking en terugwinningspercentages te bestuderen.

De traceer en 'waypoint' gegevens van elke GPS werden gedownload na afloop van elke dag op het veld en een kopie werd gearcheveerd in zijn oorspronkelijk formaat. Al deze data werden geregistreerd in het WGS84 coördinaten systeem omdat het conversie algoritme in de GPS niet accuraat genoeg is om dit te converteren naar de nationale grid of een ander

coördinatensysteem. Deze dataset werd vervolgens geïmporteerd in GIS. Ook de DGPS data werden simultaan gedownload in GIS. Vervolgens werd een dagelijks rapport samengesteld in GIS gebaseerd op de spoor en transect gegevens en informatie van de dagelijkse rapporten, die werden voltooid in het veld, werd hieraan toegevoegd. Eens de vondsten werden verwerkt, werden ook de initiële vondstinformatie en GPS-data geïntegreerd in GIS samen met de 'waypoint' data set. Tot slot werd, na verdere analyse door specialisten, de volledige identificatie van elk veld toegevoegd. Waar er overlapping was, werd de ene dataset geïdentificeerd als het basisonderzoek en de overige geïdentificeerd als, eerste, tweede, etc heronderzoek.

Afbeelding 76: Een voorbeeld van systematisch metaal detectie onderzoek om een slagveld met transecten van 2.5 m.

Wanneer het onderzoek van een vroegmodern slagveld moet worden ondernomen ten gevolge van een ontwikkeling of een vergelijkbare bedreiging, dan zijn wijzigingen in de onderzoeksmethode noodzakelijk, aangezien de toegepaste methode enkel ontworpen is voor onderzoek dat op een volledig slagveld kan plaatsvinden. Indien zo'n ontwikkeling vermoedelijk buiten het gebied van de actie ligt, dan is er eerst een onderzoek om de 10 m noodzakelijk om te bepalen of deze stelling correct is of de bestaande opvatting van de veldslag foutief zijn. Indien het te onderzoeken gebied kleiner is dan 1 ha, dan is er een onderzoek om de 2.5 m nodig om voldoende staalname te garanderen. Om bijkomend onderzoek te vergemakkelijken, indien nodig, kan men permanente markeerpinnen plaatsen ter hoogte van elk einde van het eerste, het middelste en het laatste transect, hetgeen het mogelijk maakt voor het team om later terug te keren en onderzoek te verrichten op tussenliggende transecten eens de vondsten werden onderzocht. Dit werk zou moeten verlopen in de non-ferro modus aangezien het doel is om vast te stellen of er slagveldarcheologie, voornamelijk in de vorm van kogels, aanwezig is. Indien dit verkennend onderzoek geen relevante artefacten oplevert, dan is er geen opvolging vereist is. Indien er relevante artefacten worden verzameld dan is het aanbevolen om het gebied opnieuw te onderzoeken met transecten om de 2,5 m, om zo een groot aantal artefacten te verzamelen en een betere interpretatie van de ruimtelijke patronen mogelijk te maken. Transecten om de 2,5 m kunnen gelegd worden tussen de 10 m lijnen waardoor de eerdere data kunnen worden geïntegreerd in het onderzoek. In dit stadium van het onderzoek is het belangrijk te zoeken op alle metalen, aangezien er ook belangrijke ijzerhoudende voorwerpen aanwezig kunnen zijn, zoals gietijzeren granaatfragmenten. Indien dit belangrijk bewijs oplevert, kan het zelfs aangewezen zijn om een intensiever onderzoek te overwegen, en transecten te plaatsen tussen de 2,5 m transecten. Dit zal ervoor zorgen dat de transecten overlappen en er geen grond uitgesloten wordt van het onderzoek. Dit zal resulteren in een groot aantal artefacten. Bij sommige onderzoeken wordt er een extra onderzoeksproces aan toegevoegd,

namelijk het verrichten van detectie haaks op de eerder uitgezette transecten, gezien de efficiëntie van het opsporen van artefacten deels bepaald kan worden door de oriëntatie in de grond ten opzichte van het heen en weer bewegen van de metaaldetector.

De methodologie die werd toegepast in Oudenaarde is enkel relevant voor een vroegmodern slagveld, waar loden kogels in grote aantallen voorkomen. Voor middeleeuwse slagvelden geldt dat de densiteit van artefacten veel lager ligt en het bewijs veel moeilijker te onderscheiden is van achtergrond ruis, zoals werd aangetoond in het onderzoek te Bosworth.⁸⁷ Zelfs indien het een laat middeleeuws slagveld betreft, waar normaal gezien met ronde lode kogels werd geschoten, worden deze in een lage densiteit verwacht waardoor transecten om de 10 m normaal gezien niet effectief zullen zijn. Een basis onderzoek van 2,5 m is daar waarschijnlijk noodzakelijk, met een zelfs intensiever tweede onderzoek om de gegevens te verfijnen eens een patroon werd teruggevonden. De problematiek van het onderzoek op middeleeuwse slagvelden en de geschikte methodologie voor het onderzoek van de verschillende periodes in de middeleeuwen, werd nog niet bepaald. Dit is een belangrijk domein binnen het lopende onderzoek naar slagveldarcheologie. Daar waar de aard van de veldslagen in de vroegmoderne periode tamelijk consistent is doorheen Europa, geldt dit mogelijk niet voor de middeleeuwen. Zo is er een zeer verschillende chronologie voor de introductie van buskruidwapens in verschillende delen van Europa, en dus is het aanbevolen dat één of meerdere Vlaamse middeleeuwse slagvelden getest worden in het licht van het onderzoek dat tot dusver werd ondernomen in Engeland en de Scandinavische landen.

Problemen van de bodemgesteldheid en aanverwante zaken

De aard van de teeltpraktijken op het slagveld van Oudenaarde, zoals in vele andere plaatsen, zorgt voor bijkomende organisatorische maatregelen. Zoals we reeds eerder zagen, betekent dit dat de meest effectieve manier om een slagveld te onderzoeken twee aanpakken vereist. Allereerst is het aangewezen om met een klein team voltijds te werken gedurende de herfst, om zo het grote aantal velden te kunnen onderzoeken dat gedurende een zeer kleine periode in zeer goede omstandigheden vrijkomt voor ze weer worden ingezaaid. Eens ingezaaid willen vele boeren immers niet meer dat hun land nog wordt betreden, of zijn de gewassen reeds te groot om een efficiënt onderzoek mogelijk te maken. Tijdens de winter is er een lokaal team nodig om ongeveer één dag per week onderzoek te verrichten op het relatief kleine aantal akkers die nu nog vrijkomen. Voorts dient er te worden opgemerkt dat ook onderzoek tijdens de zomer problematisch kan zijn wanneer de grond te droog is om er effectief onderzoek op te verrichten (moeilijk om artefacten op te graven omwille van de hardheid van de grond).

Normaal gezien kan er met deze aanpak een volledig slagveld onderzocht worden op 3 herfst/winter seizoenen, maar gezien de uitzonderlijke grootte van het slagveld van Oudenaarde kan dit nog veel meer tijd vergen.

Met het oog op een voldoende consistentie van het recupereren van vondsten, en een redelijk representatieve bemonstering van de slagveldarcheologie over de site, is het belangrijk dat het detecteren plaats kan vinden in goede omstandigheden. Zoals we eerder zagen, worden deze omstandigheden beïnvloed door zowel de toestand van de bodem als de gewassen. Het is belangrijk om enkel onderzoek te verrichten wanneer de omstandigheden op de velden goed zijn. Dit betekent dat een groot deel van de velden

⁸⁷ Foard, G. & Curry, A. (in preparation) *Bosworth 1485: A Battlefield Rediscovered*. Oxford, Oxbow

gedurende lange perioden van het jaar niet beschikbaar zijn voor onderzoek, zelfs na het oogsten.

Er zijn goede veldomstandigheden wanneer de bodem vlak is, redelijk compact, en wanneer de gewassen of de stoppels van de gewassen zeer laag zijn. De beste omstandigheden zijn er wanneer een graanveld net geoogst is en de restfractie achtergelaten is om te vergaan, waardoor men met de kop van de metaaldetector zeer makkelijk doorheen deze restfractie kan bewegen. Indien het vergaan van de restfractie echter niet ver genoeg gevorderd is, kan dit aanzienlijke problemen opleveren om de detector heen en weer te bewegen over het veld.

Afbeelding 77: Het bodemoppervlak met lage, gerotte restanten van een graanveld, dat gedurende maanden onbewerkt wordt gelaten en hierdoor ideaal voor onderzoek.

Onmiddellijk na het ploegen heeft een veld een zeer ongelijk oppervlak, hetgeen het onmogelijk maakt om de detector dicht bij het bodemoppervlak te houden, terwijl luchtige grond de penetratie van de detectorsignalen aanzienlijk vermindert. Deze velden moeten daarom worden vermeden tot na het eggen of tot wanneer de weersomstandigheden de bodem opnieuw compacter maakten.

Afbeelding 78: Het zeer oneffen oppervlak van een vers geploegd veld is ongeschikt voor metaaldetector onderzoek.

Nadat de weersomstandigheden verscheidene maanden hebben kunnen inwerken op de bodem, of nadat er door het eggen een aanvaardbare compactheid van de bodem werd bereikt, ontstaat er een bodem oppervlak dat het toelaat om in goede omstandigheden te detecteren, dicht bij het oppervlak. Dit zijn goede omstandigheden, alhoewel het waarschijnlijk is dat de nog steeds luchtige bodem de penetratie van de signalen van de metaaldetector vermindert vergeleken met grond die compact werd gedurende een geheel groeiseizoen. Een laag gewas, hetzij gras of graan, levert ook goede condities op voor detectie, aangezien het gewas weinig weerstand biedt om dicht bij het oppervlak te detecteren. Er is echter vaak weerstand bij de boeren om in dit stadium van de groei nog toestemming te geven om zich op hun velden te begeven. Dit is een enorme beperking op het onderzoek aangezien de periode wanneer velden beschikbaar zijn hierdoor sterk wordt verkort. Onze ervaring uit Engeland leert ons echter dat het onderzoek op deze velden de gewassen geen betekenisvolle schade toebrengt. Dit geldt zolang het onderzoek niet wordt ondernomen wanneer het zaad net aan het ontkiemen is; wanneer de grond nat is, aangezien het lopen op het veld het gewas naar boven duwt; ook moeten de zaden samen met het intacte gewas uit de grond worden gehaald en nadien teruggeplaatst wanneer het artefact werd opgespoord. Het is belangrijk om niet te zoeken op alle metalen, aangezien er zo veel gaten dienen te worden gegraven en er schade zal optreden. Of het nu gaat om gras of graan, de weersomstandigheden zullen bepalen hoe rap het gewas zich ontwikkelt en wanneer het onmogelijk wordt om nog verder onderzoek te verrichten. Dit komt omdat een te grote dichtheid het onmogelijk maakt om dichtbij het oppervlak te detecteren, maar meestal blijven de omstandigheden goed voor verschillende maanden.

Afbeelding 79: Aangrenzende gewassen, beide in goede omstandigheden – links een grassoort, rechts een fijnkorrelige akker waarbij het zaad net aan het schieten is.

Afbeelding 80: Gras dat te hoog geworden is om nog in goede omstandigheden te detecteren.

Hoewel permanent grasland, in theorie, gedurende het ganse jaar beschikbaar is voor detectie, moet het kort gegrazen zijn om er onderzoek op te verrichten. Het is ook onmogelijk om de transecten uit te zetten in een veld waar koeien of schapen grazen. Daarenboven is de bodem in de zomer vaak te droog om goede signalen door te laten en veel te hard om artefacten snel op te graven. Dus, zelf op weideland treden er beperkingen op die de mogelijke onderzoeksperiode aanzienlijk verkorten.

Afbeelding 81: Weideland in goede omstandigheden, waar het gras kort gegrazen is en onderzoek met een metaaldetector mogelijk is. Het nabijgelegen veld, met even kort gegrazen gras, kan echter niet betreden worden door de aanwezigheid van vee.

Het onderzoek te Oudenaarde in 2011 bleek meer problematisch dan verwacht, door de eigenheid van de landbouwregeling, die meer beperkingen oplevert dan in Engeland. Ook de complexiteit van het grondbezit en de vaak kleine, vermengde teeltgebieden zorgden ervoor dat het vaak onmogelijk was om een groot gebied in één keer te onderzoeken, wat dan weer leidde tot een versnippering van de onderzoeksresultaten. Deze problemen kunnen enkel worden vermeden indien men langer dan één seizoen detecteert.

Afbeelding 82: Een voorbeeld van gemengde teelten op een klein gebied, wat leidde tot een versnipperd onderzoek. Dit zicht is genomen ten oosten vanwaar de Franse linies oprukten naar de geallieerden in een cruciaal gebied van het slagveld ten westen van de Grote Beek, onmiddellijk ten zuiden van Herlegem, dat op de rechterflank van de aanval van de geallieerden lag.

Ook andere gewassen zorgden voor onverwachte problemen. Op de maïsvelden bleef er na de oogst een hoop afval van de plant liggen, waardoor een onderzoek onmogelijk was. Wanneer dit afval werd ontruimd, bleek het mogelijk om te detecteren tussen de rijen maïsstoppels, maar dit bleek niet efficiënt. Samen met het probleem van spoorvorming leidde dit tot een sterke vermindering van het recupereren van vondsten, zoals hierboven werd vastgesteld voor veld 23. Het onderzoek zou in dergelijke omstandigheden niet mogen worden uitgevoerd; er zou moeten gewacht worden tot de velden opnieuw worden gecultiveerd, zelfs als dit betekent dat men moet wachten tot een volgend seizoen.

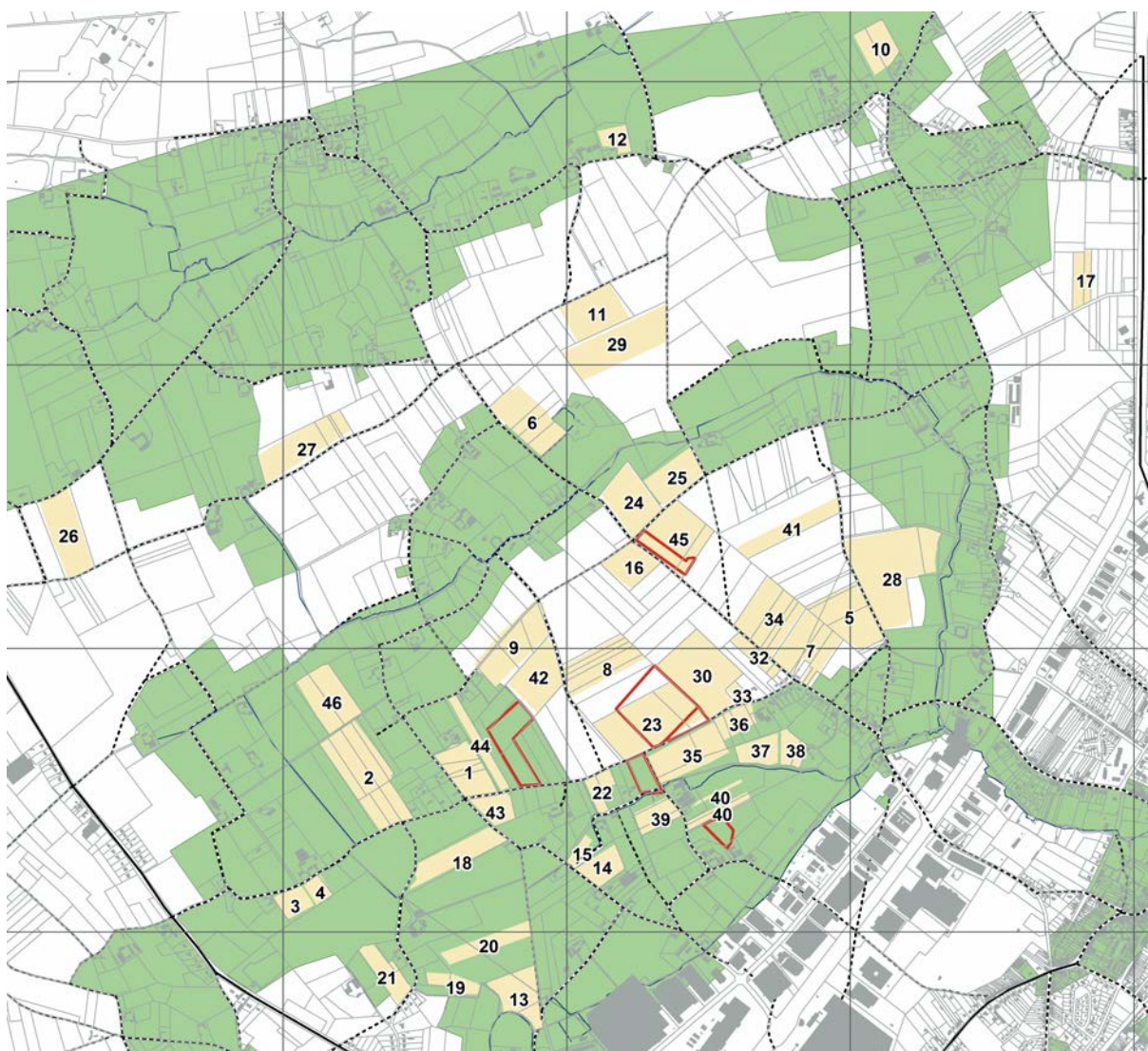

Afbeelding 83: Detectie tussen twee rijen geoogste maïs is mogelijk, maar niet efficiënt, terwijl de diepe spoorvorming bijkomende problemen geeft om efficiënt te detecteren.

7.3.3 Bereik van het onderzoek

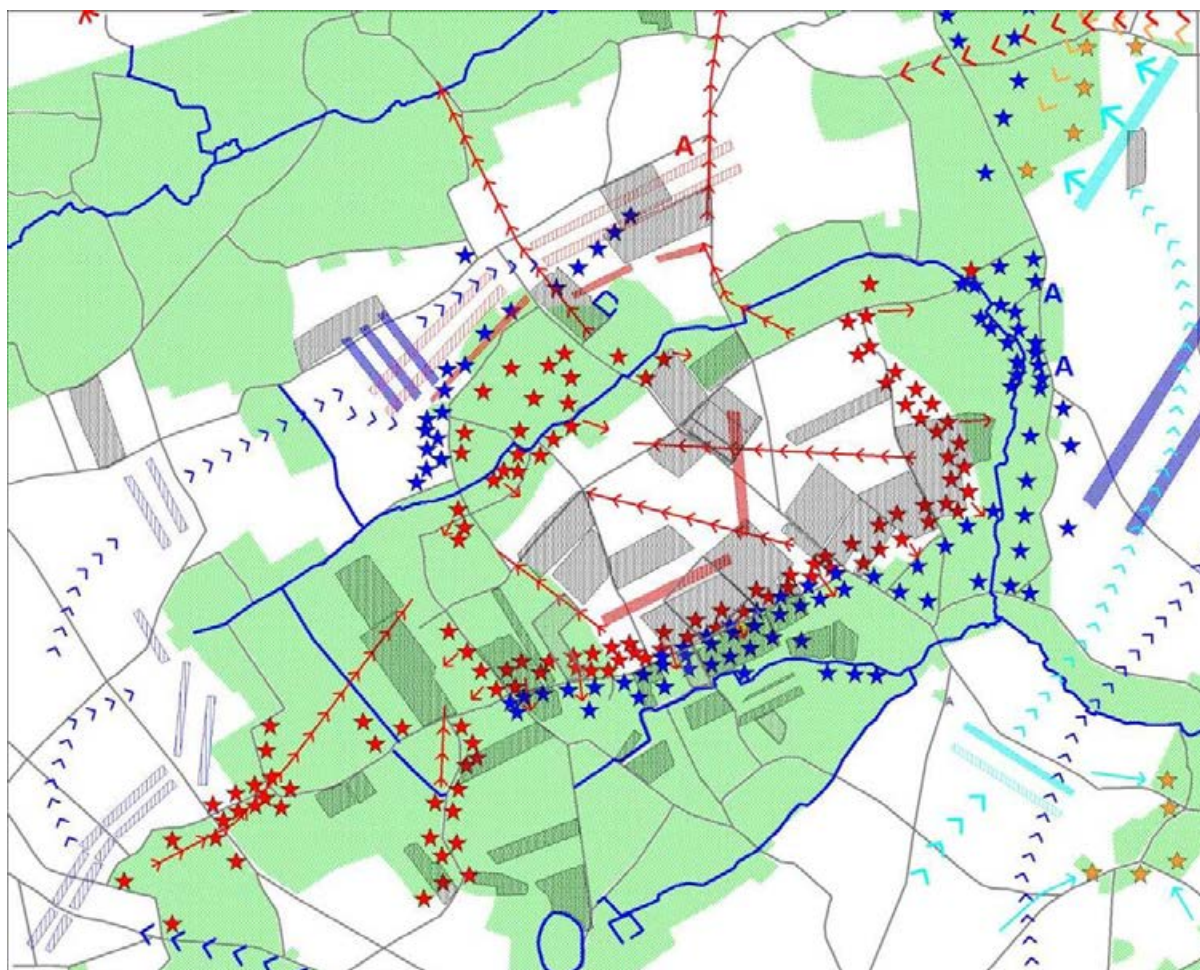
Zoals we hebben gezien, werd er in totaal 130 dagen gespendeerd op het veld in 2011. Het onderzochte gebied beslaat in totaal 1.042 vierkante km (104.2 hectare), waarmee een percentage van 0,81 hectare per dag werd bereikt. Dit kan worden vergeleken met de 1.3 hectare per dag tijdens het onderzoek te Edgehill. Dit lager percentage wordt deels verklaard door de langere tijd die werd gespendeerd aan de registratie, omdat de kosteneffectieve hand gehouden DGPS niet beschikbaar was toen het onderzoek te Edgehill plaatsvond. Andere factoren zijn de logistieke problemen die opdoken, meer bepaald het transport naar het slagveld en het feit dat het team te Oudenaarde grotendeels uit twee of drie man bestond, vergeleken met vijf tot zeven te Edgehill, hetgeen het efficiënt werken reduceerde; deels door de tijd die nodig was buiten het veldwerk voor het verwerken van gegevens en vondsten, deels door de afwezigheid van lokale ondersteuning door vrijwilligers. Het proefonderzoek in 2007 werd gevoerd volgens dezelfde onderzoeksmethode, behalve de afwezigheid van de DGPS, en aldus werden deze gegevens geïntegreerd in de dataset van 2011 en voorziet zo in een iets grotere dekking van het gebied, alhoewel de helft van het onderzochte gebied in 2007 opnieuw werd gedecteerd in 2011.

Afbeelding 84: De onderzochte gebieden in 2011, allen genummerd, samen met de onderzochte gebieden in 2011, aangeduid in rood.

De onderzochte gebieden liggen voornamelijk in het zuidelijke deel van het slagveld, waar de belangrijkste infanterie actie plaatsvond. Gezien de beperkte tijd die beschikbaar was voor het onderzoek, was het doel om een zo groot mogelijk aangrenzend gebied te onderzoeken en zo mogelijke betekenisvolle patronen te onthullen.

Afbeelding 85: Gedetecteerd gebieden in relatie tot de ontplooiing en acties van de troepen volgens Tindal, wegen en gesloten terrein volgens Ferraris.

In 2007 werden er in totaal 171 artefacten geregistreerd, waarvan er 68 kogels waren. In 2011 werden er in totaal 761 artefacten geregistreerd, waarvan er 363 kogels waren. Aldus bestaat de volledige verzameling uit 932 artefacten, waarvan er 431 kogels zijn. Terwijl de meeste kogels afkomstig zijn van de slag bij Oudenaarde, is er slechts een klein aantal van de 501 niet kogel vondsten gerelateerd aan de veldslag.

Enkel de 398 niet kogel vondsten werden onderzocht door de vondstenspecialist. Het is mogelijk dat er verschillende veldslag gerelateerde vondsten te identificeren zijn binnen de verzameling van het onderzoek in 2007.

7.3.4 Resultaten

Niet kogel vondsten

De verzameling van 398 niet kogel artefacten die werden opgetekend tijdens het onderzoek in 2011 werden over een periode van 13 dagen geanalyseerd door Julie Cassidy. Alle gegevens werden opgenomen in een werkblad, waarin elk item werd geïdentificeerd door zijn origineel vondstnummer. De volgende bespreking is gebaseerd op het verslag van Cassidy. De vondsten werden gedateerd op basis van de conventie die door de 'Portable Antiquities Scheme' in Engeland werd vastgelegd, waar Post-Middeleeuws (Vroegmoderne) gedateerd is van 1500/1800, en Modern of de Nieuwe Tijden vanaf 1800.

Daarom krijgen vondsten met betrekking tot de slag bij Oudenaarde in 1708 in dit werk het label Post-Middeleeuws toegewezen. Hoewel de meeste vondsten werden geregistreerd als Post-Middeleeuws, mag er niet worden aangenomen dat zij in verband staan met de slag bij Oudenaarde en dateren zij waarschijnlijk uit een vroegere of latere periode. Waar mogelijk werd het type artefact bepaald en werd er aangeduid of het object gerelateerd was met de veldslag: *'Ja, Nee of Misschien'*.

Objecten die met een hoge waarschijnlijkheid te relateren zijn aan de slag bij Oudenaarde 1708, zoals mogelijke onderdelen van het musket, werden geclassificeerd met *'Ja'* in het *'Mogelijk veldslag gerelateerde'* veld. Die afbeeldingen werden vervolgens verzonden naar de specialist in vroeg-moderne militaire uitrusting voor verder onderzoek. De lood (Pb) fragmenten (waarbij de meesten non-diagnostisch zijn qua vorm) werden aangeduid als *'Mogelijk'*. Lood werd, door zijn buigzaamheid en lage kost, gebruikt sinds de Romeinse tijd voor het herstellen van potten en, in latere perioden, voor het herstellen van landbouwmachines en huishoudelijke voorwerpen. Maar het werd ook gebruikt in de late middeleeuwen en de Post-Middeleeuwse periode voor projectielen voor buskruit wapens en dus werden deze non-diagnostische loden voorwerpen, waarbij sommige tandafdrukken hebben, gemarkeerd als mogelijk misvormde of ingeslagen kogels of afval die ontstond bij het maken van deze projectielen. Dit non-diagnostisch lood werd in het *'Datum'* veld opgetekend als Post-Middeleeuws aangezien sommigen projectielen konden zijn of afval die ontstond bij het maken van deze projectielen, alhoewel ze even goed kunnen afstammen uit een veel vroegere of veel latere periode. Deze loden objecten werden opnieuw onderzocht door Glenn Foard, als deel van de gespecialiseerde studie van de vroeg moderne loden kogels.

Bijna elk item geïdentificeerd als *'gietafval'* bleek na controle niet gerelateerd aan het gieten van kogels en kan worden geclassificeerd als loodafval, aangezien geen enkele kenmerkende eigenschappen van het gieten van kogels vertoont. Slechts twee, hieronder besproken, zijn vermoedelijk kogels. 70 van de 398 vondsten waren knoppen, waarvan de meeste de vorm hebben van ofwel een holle vlakke schijf met een integraal gegoten oogje, of een vaste bolvormige kop met een integraal gegoten oogje. Deze werden door Read (2005) gedateerd tussen 1650 en 1750. Deze knoppen op de kleding waren gemeengoed tijdens deze periode en aldus, hoewel het mogelijk is dat een aantal van hen uit de uniformen of de uitrusting van soldaten kwamen die vochten in de slag, is het onmogelijk om met zekerheid te zeggen of deze toe te wijzen zijn aan de veldslag of een binnenlandse herkomst hebben. Alle knoppen werden daarom met een *'Nee'* aangeduid in het *'Mogelijk veldslag gerelateerd'* veld. Het merendeel van de geanalyseerde vondsten (166) waren laat post-middeleeuwse en moderne munten, uit het tijdperk van de koningen Leopold I en II (1833 - 1909) en Albert (1912 - 1914). Er waren ook een klein aantal buitenlandse munten, met name uit Engeland en Frankrijk (Queen Victoria en Keizer Napoleon III). Alle munten waren van geringe waarde. Drie van de numismatische vondsten zijn mogelijk Neurenbergse rekenpenningen die te dateren zijn tussen 1500 en 1670.

De vroegste niet veldslag gerelateerde vondsten zijn een middeleeuws harnas hangertje (1200 - 1400), en een middeleeuwse gesp (1300 - 1500). Het ingedrukt loden item (vondst 0245) kan een gewicht zijn en dateert wellicht uit de middeleeuwen, maar mogelijk ook later. Vondsten die mogelijk veel ouder zijn, maar niet met zekerheid kunnen worden toegewezen aan een datum, zijn de loden gewichten, met name de standaardgewichten. Gewichten van dit type zijn in het algemeen non-diagnostisch, en zijn vaak niet nauwkeuriger dateerbaar dan van 42 na Christus tot 1800 na Christus. Standaardgewichten, zoals vondsten 0082 en 0270, worden over het algemeen geïnterpreteerd als Post-Romeins.

De toestand van de vondsten was over het algemeen weinigzeggend en typerend voor de late post-Middeleeuwse en Moderne periode. Het merendeel van de munten was onleesbaar, maar dit lijkt voornamelijk te wijten te zijn aan de slechte kwaliteit van de koperlegeringen die werden gebruikt bij de vervaardiging van de munten, dan aan bijzonder ongunstige bodemomstandigheden. Een klein aantal van de vondsten vertoont zwarte vlekken te wijten aan de nabijheid van vuur. Dit is waarschijnlijk te wijten aan vuur dat werd ontstoken omwille van landbouw en is niet gerelateerd aan de levensloop van de objecten zelf.

Samengevat kan gesteld worden dat de meerderheid van de hier geanalyseerde vondstenverzameling een typisch voorbeeld is van vondstcollecties die men vaak vindt in Europese velden en die gedeponneerd werden door bemesting, door toevallig verlies of soortgelijke mechanismen. Aldus heeft de overgrote meerderheid waarschijnlijk niets te maken met de strijd van 1708. De uitzonderingen zijn de weinige vondsten die uit deze verzameling werden gehaald als mogelijk onderdelen van wapens.

Van de koperlegering objecten, waarvan 57 knopen, zijn er 15 mogelijk veldslag gerelateerd. Nadere analyse van deze vondsten, als onderdeel van een bredere studie van artefacten van andere slagvelden uit dezelfde periode, kan ons in staat stellen om deze items te identificeren, hetzij voorzichtig, hetzij met grote zekerheid. Hoe dan ook is het onwaarschijnlijk dat dit kleine aantal items een aanzienlijk verschil zou maken bij de interpretatie van de slag die hier gepresenteerd wordt op basis van de verdeling van loden kogels.

Terwijl het Excel werkblad in het project archief werd geclassificeerd volgens Cassidy, werden de data onderworpen aan beperkte bewerking na integratie in de GIS dataset, om het mogelijk te maken om distributionele patronen te onderzoeken. Voor dit doel is een andere classificatie gegeven in het 'mogelijk veldslag gerelateerd' veld in MapInfo. Hier wordt 'n' gegeven aan vondsten die dateren uit een periode die niets te maken heeft met de strijd, of weliswaar van de juiste periode, maar van een type dat waarschijnlijk niet gerelateerd is aan de veldslag (bijvoorbeeld een bel of een sluitzegel zou niet achtergelaten worden tijdens een veldslag) . Een 'y' (ja) wordt gegeven voor alle kogels en wapen gerelateerde items, zoals zwaard pommels. Dit claimt geen absolute zekerheid, maar wijst op een grote kans dat de meeste van deze vondsten veldslag gerelateerd zijn. Een 'u' (onzeker) wordt gegeven aan alle vondsten die uit de juiste periode dateren of vondsten die mogelijk verloren zijn gegaan in de strijd, maar waarvan de overgrote meerderheid waarschijnlijk gedeponneerd werden op andere momenten zoals tijdens toevallig verlies of bemesting. Munten die onleesbaar zijn, maar niet modern werden opgenomen als 'u'. Verdere analyse van deze 'onzekere' groep valt te overwegen wanneer vergelijkbare gegevens over 'achtergrond ruis' typisch in Vlaanderen beschikbaar zijn uit onderzoek van andere gebieden die niet betrokken waren bij late 17e of vroeg 18e eeuwse militaire acties. Ook is het van belang om al de andere items, behalve munten, te laten nakijken door specialisten, die beschikken over een grondige kennis van de uitrusting van elk van de verschillende troepen die deelnamen aan

de slag bij Oudenaarde, om vast te stellen of enkele ervan kenmerkend zijn voor een welbepaald leger. Alle vondsten geclassificeerd als een 'q' vereisen een specifieke beoordeling, aangezien dit mogelijk onderdelen van wapens zijn en er hierover afzonderlijk wordt gerapporteerd.

Er moet worden opgemerkt dat het een groot probleem is om veldslag gerelateerde voorwerpen te onderscheiden van andere vondsten. Ergens in de toekomst, zouden alle artefacten van het onderzoek in 2011, behalve deze die zeker toe te schrijven zijn aan de veldslag en diegene die er zeker niets mee te maken hebben, opnieuw onderzocht moeten worden wanneer er een verbeterde methodologie en vergelijkbare gegevens beschikbaar zijn.

Hoewel de artefacten uit 2007 werden opgenomen in de dataset, werden deze niet geclassificeerd door Cassidy en kunnen deze niet per klasse worden geanalyseerd met de data van 2011. Deze kunnen fysiek worden geïntegreerd in het archief van 2011 en het onderwerp zijn van een nieuwe analyse in de toekomst.

Een laatste data set wordt aangeleverd door Sam Wilson, één van de leden van het onderzoeksteam. Het betreft het non-ferro afval en WOI artefacten. Deze data kunnen aanzienlijke waarde hebben voor een toekomstige studie zoals over de recuperatie van vondsten, aangezien afvalvondsten een aanzienlijke impact kunnen hebben op de snelheid en effectiviteit van het onderzoek –zoals werd vastgesteld voor veld 39 en 40. Bepaalde delen van deze velden konden niet worden onderzocht omdat er zoveel metalen afval aanwezig was. De 'afval' data zijn gelinkt aan elk individueel transect zodat een uitgebreide studie van de dichtheid kan ondernomen worden en geanalyseerd als een andere factor die de recuperatie van vondsten beïnvloedt, maar dit is een analyse die buiten het bereik van deze studie valt.

Referenties in het 'vondsten' werkblad:

- Ashley, S. 2002. Medieval Armorial Horse Furniture in Norfolk. Dereham: East Anglian Archaeology 101
Egan, G. 2005. Material Culture in London in an Age of Transition.
Higgins, D. Metal Pipes and Toy Whistles in Society for Clay Pipe Research Newsletter 76. 2009.
Mitchiner, M. 1988. Jetons, Medalets and Tokens: Volume 1; The Medieval period and Nuremberg. Seaby Press
Read, B. 2005. Metal Buttons c.900 BC – c.AD 1700
Whitehead, R. 1996. Buckles 1200 – 1800. Greenlight Publishing
www.finds.org.uk/database
www.belgian-coins.com
en.numista.com/catalogue/belgique-1

Wapen gerelateerde artefacten

Een fotografische catalogus van de mogelijke wapengerelateerde artefacten die door Cassidy uit de niet-kogelsverzameling werden gehaald, werd onderzocht door Graeme Rimer. De volgende afbeeldingen met beschrijving van vorm, afmetingen en gewicht, zijn van Cassidy afkomstig. De hoofdtekst, met identificatie van de artefacten, werd geschreven door Rimer in zijn rapport van 22 september 2012.

Niet alle objecten in deze groep konden worden geïdentificeerd. Waar dit wel lukte, bleek het te gaan om fragmenten van militaire wapens, waarschijnlijk in alle gevallen Brits. Alle geïdentificeerde stukken dateren hoogstwaarschijnlijk uit de vroege 18e eeuw en kunnen daarom worden geassocieerd met de slag bij Oudenaarde.

Afbeelding 86: **oud 0669**: Koperlegering fitting. Een bolvormige einde aan de ene kant, en een vlak nagenoeg driehoekig einde aan de andere. Lengte: 42mm; Breedte: 10mm; Dikte: 2mm; Gewicht: 8.05g.

Dit object, gemaakt uit een koperlegering, was oorspronkelijk waarschijnlijk de riemhaak uit de lederen schede van een kort gebogen zwaard, van het type genaamd hartsvanger, meestal gedragen als een bijwapen bij de infanterie van vele Europese legers. Het is moeilijk om zeker te zijn over het land van herkomst, maar hartsvangers met heften uit messing werden gedragen door de Britse infanterie in het begin van de 18e eeuw. Aldus is het mogelijk dat dit deel uitmaakte van een Brits wapen. Er bleven slechts zeer weinig scheden van dit type uit deze periode bewaard waardoor het niet mogelijk is om er een afbeelding van te voorzien.

Het lichaam van de schede was gemaakt uit leer, en was mogelijk oorspronkelijk uitgerust met een extra metalen (meestal een legering van bladkoper) fitting aan de opening en de punt van de schede.

De haak zou door een gleuf in de buitenzijde van de schede nabij de opening gegaan zijn, waardoor het mogelijk werd om de schede vast te hechten aan hetzij een gordel, hetzij een bandolier met een buisvormig lederen gedeelte, waardoor de schede gestoken werd.

Afbeelding 87: **UD 0394**: Koperlegering fitting. Rechthoekige doorsnede. Ronde kop met een gat in het midden.
Lengte: 40mm; Breedte: 11mm (diameter van de kop); Steel: 4mm breed; 3mm dik; Gewicht: 4.44g

Dit stuk kon niet worden geïdentificeerd als deel van een gekend wapen.

Afbeelding 88: **UD 0754**: Gegoten koperlegering plaat met een uitsteeksel. Klinknagel gat in het midden, en een gat aan de achterzijde van het uitsteeksel. Lengte: 65mm; Breedte: 21mm; Dikte: 3.5mm; Gewicht: 23.12g

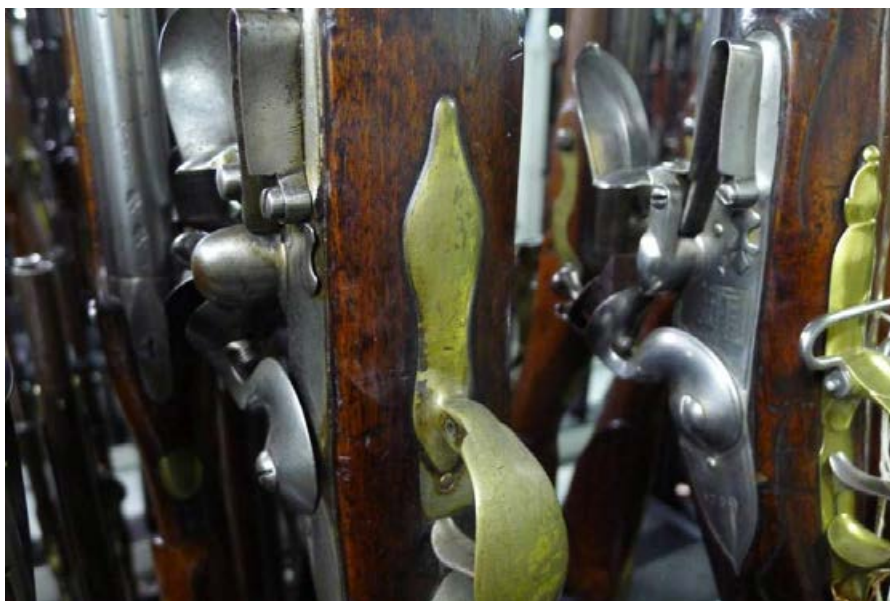
Dit stuk is vrijwel zeker de voorwaartse tang van de trekkerbeugel van een musket. De platte zijde werd geplaatst tegen de onderzijde van de 'stock' van de musket, met het bredere uiteinde in de richting van de opening. Het werd op zijn plaats gehouden door een nietje of 'tongue', dat uitsteekt in de onderzijde van de kolf en die door een kruispin wordt vastgezet. De tong, die in één stuk met de trekkerbeugel werd gegoten, ontbreekt; vermoedelijk

afgebroken. De trekkerbeugel lag in het verlengde van de korte gebroken stomp, zichtbaar op de buitenste ronding van het smallere einde van dit fragment.

Het Britse militair musket was niet gestandaardiseerd om te voldoen aan erkende patronen tot het tweede en derde decennium van de 18e eeuw, dus het is moeilijk om zeker te zijn van het ontwerp van het beslag (dat wil zeggen de metalen fittingen, zoals de kolfplaat, trekkerbeugel, laadstok, enz.) van alle musketgeweren in Britse dienst ten tijde van de slag bij Oudenaarde. Ook waren sommige oude musketgeweren en sommige geïmporteerd uit Nederland nog steeds in gebruik, maar dit fragment heeft de schijn van een Britse, op basis van andere voorbeelden uit dezelfde periode.

Hieronder zijn drie foto's van een vroeg 18e eeuw musket van Lewis Barbar, nu in de 'Royal Armouries' verzameling, Leeds, (Inventarisnummer; XII.106), waarop de vorm te zien is van de trekkerbeugel. Vormen van details van vuurwapens zoals deze variëren in deze periode van maker tot maker.

Afbeelding 89

Afbeelding 90 en 91

Afbeelding 92: **oud 0757**: Gegoten koperlegering fitting. Rechthoekig blad met een cirkelvormige einde met centraal gat. De plaat verbreedt bij het begin en er zijn aanwijzingen dat de ene kant gegraveerde decoratie bevatte, hoewel dit nu bedekt is door corrosie. Gebogen. Lengte: 42mm; Breedte: 14mm; Einde: 15mm diameter; Dikte: 1.5mm; Gewicht: 5.86g

Dit fragment lijkt het gebroken einde (of achterkant) te zijn van een zijplaat - de component die te vinden is op veel militaire en civiele vuurwapens en dat als koppelstuk dient tussen twee ringen die de houten kolf beschermt tegen de slijtage van de hoofden van de twee schroeven, die het vuursteenslot mechanisme op zijn plaats houden.

Zijplaten werden meestal geplaatst in ondiepe uitsparingen die voorzichtig in de kolf werden gesneden, zodat de ondiepe uiteinden van de sluitring gelijk kwamen met de buitenkant van de kolf. Het segment dat de twee sluitringen verbond was vaak convex in deze periode, en stak uit de kolf, hoewel in latere jaren en op sommige soorten vuurwapens deze zijplaten plat waren en volledig gelijk liepen met de kolf.

Opnieuw is het moeilijk om het land van origine van dit fragment vast te stellen. Bijgevoegd is een afbeelding van de zijplaat van het musket van Lewis Barbar (Royal Armouries, Inv.

No. XII.106), gebruikt om het ontwerp te illustreren van een gelijktijdige component van een gekend Brits musket uit de vroege 18e eeuw.

Afbeelding 93

Afbeelding 94: **oud 0263**: Fragment gegoten koperlegering. Ovale doorsnede. Lengte: 23mm; Dikte: 6mm; Gewicht: 6.65g.

Dit fragment lijkt de voorwaartse pareerstang te zijn van het messing gevest van een infanterie hanger.

Korte zwaarden van dit type werden gedragen in Britse dienst en door de troepen van andere Europese landen als bijwapens voor gebruik in nood eens het musket was afgevuurd, beschadigd of verloren.

Bijgevoegd is een foto van een vroeg 18e eeuwse Britse infanterie hanger in de collectie van de 'Royal Armouries', één van de vele zwaarden van dit type die er bewaard worden. De foto illustreert de vorm van het gevest zoals het vaak werd gevonden op het moment van de slag bij Oudenaarde en vele jaren later. Het fragment uit Oudenaarde heeft een meer uitgesproken knop of krul als beëindiging, maar vormen van delen van het gevest veranderden doorheen de tijd. De foto dient enkel om de waarschijnlijke originele locatie, van

het opgegraven fragment, op het gevest van het zwaard aan te duiden. Aangezien zulke zwaarden voor een zeer lange periode deel uitmaakten van het militair gereedschap van het Britse leger, kan men niet met zekerheid stellen dat dit fragment dateert uit de periode van de slag bij Oudenaarde.

Afbeelding 95

Afbeelding 96: **OUD 0266:** Voorwerp uit gegoten koper legering van onbekende functie. Een 'ring' in koperlegering met een onregelmatige projectie. De ring of cirkelvormig frame is gebroken. Lengte: 39mm; Breedte van het frame: 10mm; Breedte van de projectie aan de voet: 10mm; Gewicht: 8.24g.
Het is niet mogelijk om dit stuk te identificeren als component van een wapen

*Afbeelding 97: **oud 0349**: Gehoekte fitting uit gegoten koperlegering. Lijkt modern. Gebroken op een verticale as over een klinknagel gat, het object versmalt tot een punt en buigt naar voren en creëert zo een hoek. Het klinknagel gat is verzonken aan de andere zijde. Het object maakt een rechthoekige bocht, waardoor een L-vormige dwarsdoorsnede ontstaat. Lengte: 70mm; Breedte: 15mm; Gewicht: 13.53g.
Het is niet mogelijk om deze vondst te identificeren.*

De zwaard pommels

De volgende opmerkingen werden verstrekt door Paul Wilcock.

Deze koperlegering fittingen lijken voorbeelden te zijn van pommels van scherpe wapens. Tijdens de 17e tot de 19e eeuw kwam dit soort armatuur voor bij een breed scala van zwaarden en werd zowel gedragen door de infanterie als de cavalerie.

Het is moeilijk om deze toe te schrijven aan één bepaald leger, maar de eivorm en grootte kunnen indicatief zijn voor cavalerie- of infanteriewapens.

De opening aan de onderkant van oud436, waar het lemmet in wordt geschoven, is rechthoekig. De opening aan de bovenkant van de pommel, waar het lemmet eindigt en wordt vastgezet, is rond.

Wat lijkt op een schroefgat in de zijkant van één van de voorbeelden is indicatief voor de bevestiging van een beschermbeugel, ook dit komt zowel voor bij infanterie als cavalerie zwaarden en wordt geïllustreerd in de voorbeelden.

De vergelijkende voorbeelden zijn afkomstig van een zwaard van de Amsterdamse stadswacht daterend uit het einde van de 17e eeuw en van een klein Brits zwaard van een cavalerie officier daterend uit het einde van de 18e eeuw.

Er zijn verschillende soorten zwaardpommels in gebruik tijdens deze periode en deze waren in alle Europese legers in gebruik. Vergelijkbare voorbeelden zijn geïllustreerd te vinden in een reeks teksten waaronder Wagner; Blondieau en Mazansky.

Afbeelding 98: **OUD0436**

Afbeelding 99: **OUD0590**

Afbeelding 100: voorbeeld van een zwaardpommel met vergelijkbare vorm. Bekijk ook de afbeeldingen van zwaarden hierboven OUD0263

Andere mogelijke veldslag gerelateerde items

Afbeelding 101: **OUD0126**: koper legering montage

Afbeelding 102: **UD0298**: Een spoorraadje met hieraan een klein stukje spoor bevestigd.

Er zijn een aantal andere artefacten die werden geclassificeerd als 'onzeker' en bijgevolg door Cassidy niet werden geselecteerd voor verder onderzoek. Deze werden dan ook niet onderzocht door de specialist in militaire artefacten.

Kogels

Alle loden items waarvan vermoed werd dat het om vroeg moderne kogels ging, werden uit de verzameling onttrokken voor analyse door Amanda Wynne, onder toezicht van Glenn Foard. De loden items die door Cassidy apart waren genomen omdat het mogelijk kogels betrof of afval van het gieten van kogels, werden nadien herbekeken door Glenn Foard. De overgrote meerderheid van deze items zijn geen kogels en niets van het afval materiaal heeft kenmerken die erop kunnen wijzen dat het hier om afvalmateriaal gaat, afkomstig van het gieten van kogels. Er zijn vier grote cilindervormige voorwerpen (573, 657, 308 en 380) die mogelijk projectielen zijn geweest, maar deze zijn verschillend van alle andere kogels die we onderzochten in 17e eeuwse verzamelingen in het Verenigd Koninkrijk en elders in Europa.⁸⁸ Hetzelfde geldt voor een ander lang, maar meer onregelmatig stuk lood met tandafdrukken. De items die werden geïdentificeerd als mogelijke gewichten werden ook onderzocht en het is mogelijk dat deze groep één of twee ingeslagen kogels bevat. Geen enkele toont bewijs van productie of inslag typisch voor kogels, maar gezien de povere conditie van de Oudenaarde verzameling overleeft zulk bewijs slechts bij een klein percentage van de zekere kogels.

Slechts twee items tussen het lood afval geïsoleerd door Cassidy zijn bijna zeker kogels. Beide tonen enorme inslag schade (186 en 457). Deze twee items zijn de enige die werden toegevoegd aan de kogel dataset. Hoewel deze werden geclassificeerd als kogels in Mapinfo en aldus opgenomen in de spreidingskaarten, werden ze uitgesloten van de volgende analyse van de kogels.

⁸⁸ Foard, (te verschijnen)

De kogels uit 2007 werden ook geïntegreerd in de dataset en werden opgenomen in zowel de spreidingskaarten als de analyse van het kaliber. Echter, aangezien gegevens over inslagschade niet werden verzameld in 2007, worden ze niet opgenomen in dat aspect van de analyse.

Vanuit een subjectieve vergelijking met andere kogelverzamelingen van slagvelden en belegeringen in Engeland concluderen we dat de kogels afkomstig uit Oudenaarde zich in een povere conditie bevinden. Daarom wordt er geen poging ondernomen om hun toestand te classificeren, aangezien het niet mogelijk zou zijn om betekenisvolle verschillen binnen de verzameling aan te tonen.

De consistente povere conditie van de kogels kan, tenminste deels, worden verklaard door gegevens van landgebruik en bodemgesteldheid, beschreven in de studie van het terrein. Dit toont aan dat het merendeel van het slagveld hoofdzakelijk in gebruik was als akkerland sinds de veldslag en dus zal de verluchting ervoor gezorgd hebben dat het proces van verval werd versneld. Ongetwijfeld zal ook mechanische schade hier verder aan bijgedragen hebben.

Uit onderzoek op andere sites, zoals Towton, blijkt dat wanneer de bodem sinds de veldslag intensief werd gebruikt als akkerland, de conditie van de kogels meestal slecht is, ook al is het bodemtype bevorderlijk voor een goede conservering. Ten tweede zijn de kleizones op het slagveld van Oudenaarde, waarvan we weten dat deze bevorderlijk zijn voor een goede conservatie van kogels en andere loden artefacten, gelimiteerd tot smalle stroken langsheen de beken.⁸⁹

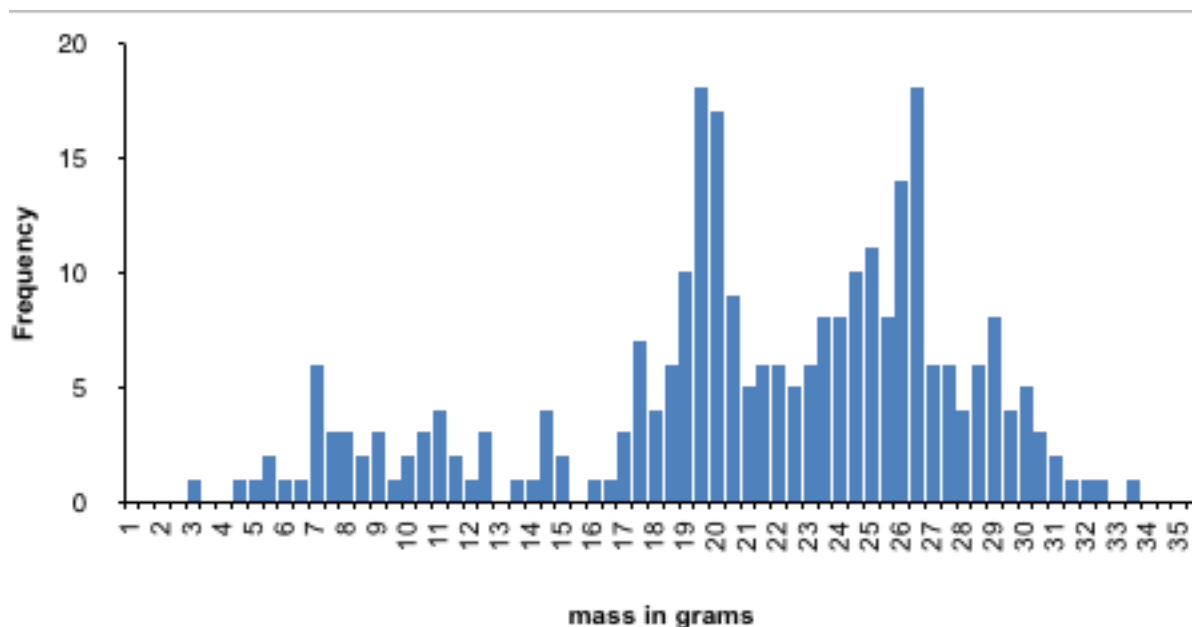
De conditie van de kogels zorgde er echter niet voor dat het kaliber van de kogels er aanzienlijk door beïnvloed werd, zoals werd vastgesteld door zowel massa als diameter. De conditie van de kogels zorgde er echter wel voor dat er nauwelijks overblijfselen of duidelijke bewijzen zijn van het tangetje waarmee de lood restanten werden verwijderd zodat de kogel mooi rond was of de lijn van de mal. Deze bewijzen van het gieten zijn essentieel indien men de kogel correct wil oriënteren voor het meten van de breedte en de diepte van de kogel. Aangezien het niet mogelijk is om de kogels correct te oriënteren, is het ook niet mogelijk geweest om de betekenisvolle diameters van de kogels op te meten, die normaal gezien aanzienlijk variëren in breedte en diepte. Daarom werd het kaliber vastgesteld door berekening van de massa van de kogel. Hoewel verder wetenschappelijk onderzoek nodig is om deze kwestie te onderzoeken, toont eerder onderzoek te Edgehill en elders aan dat het kaliber van de kogels met behoorlijke accuraatheid kan berekend worden op basis van de massa. In werkelijkheid zal deze methode in vele situaties, zoals te Oudenaarde, de meest efficiënte en effectieve methode zijn om het kaliber van kogels te berekenen.⁹⁰

Een subjectieve vergelijking met andere verzamelingen van veldslagen toont aan dat de verzameling uit Oudenaarde een hoger dan gemiddeld percentage aan kogels bevat met substantiële inslagschade. Vergelijking van onderstaande diagrammen toont aan dat zelfs de massieve inslagen geen aanzienlijk massaverlies van de kogel met zich meebrachten en aldus mag dit diagram gebruikt worden als een redelijke leidraad voor de groeperingen van kalibers die aanwezig zijn in de verzameling.

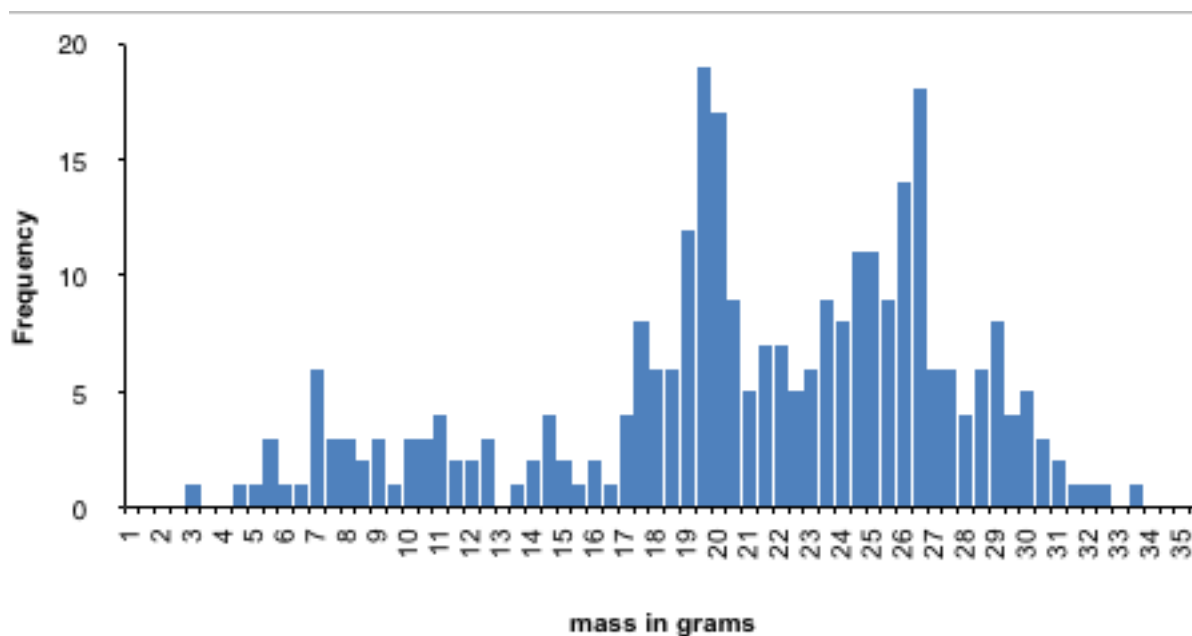
⁸⁹ A discussion of the factors believed to impact on artefact condition is given in Glenn Foard & Richard Morris, (2012) *The Archaeology of English Battlefields*. York, CBA, 147-154.

⁹⁰ Ibid., esp chapter 3.

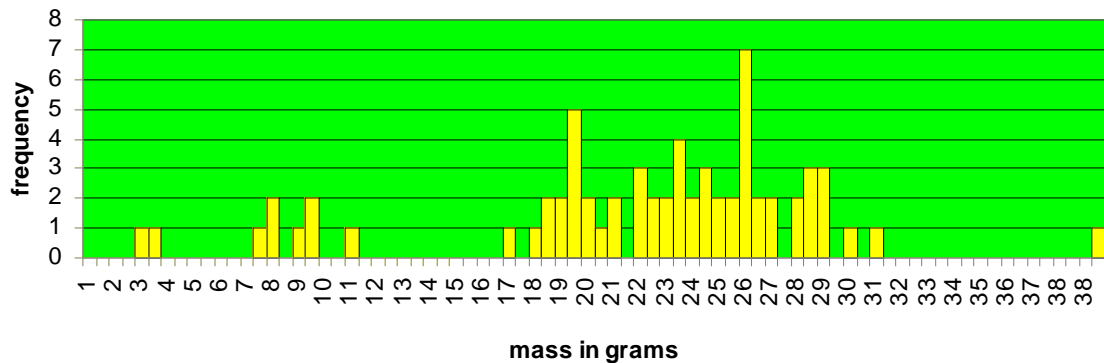

Afbeelding 103: Diagram van de kalibers van de kogels van 2011, met een interval van 0.5g, zonder de massaal vervormde kogels

Afbeelding 104: Diagram van alle kogels van 2011

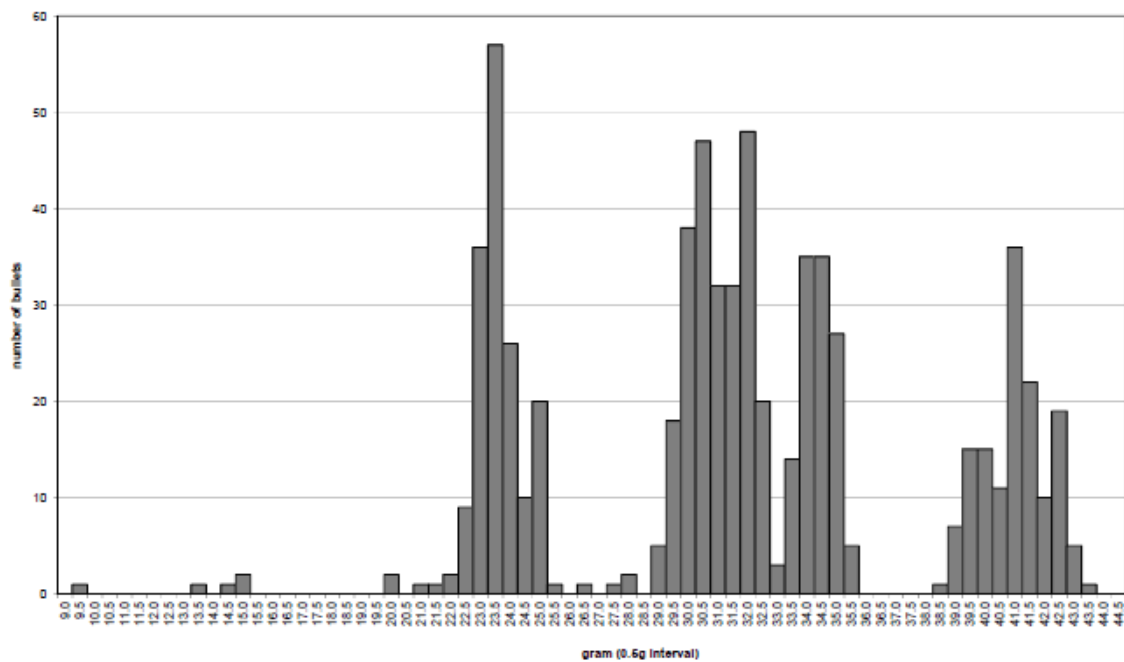
Afbeelding 105: De diagram van de kalibers van Oudenaarde 2007, met het aantal kogels met een interval van 0.5 g, toonde aan dat er een aantal verschillende kogel maten in gebruik waren.

De data van 2011 toont twee duidelijke pieken, rond 19.5 en 26.5 g. Niettegenstaande de veel kleinere grootte van het staal, met slechts 61 kogels in vergelijking met de 348 van de survey in 2011, en de beperking van de survey tot een heel kleine sector van het slagveld, toont de diagram uit 2007 een vergelijkbare reeks van kalibers als in 2011. In de diagram van 2011 zijn er kleinere pieken merkbaar, meer bepaald 17,5, 25 en 29 gram. 348 kogels echter is nog steeds een relatief klein staal en aldus is het mogelijk dat sommige kalibers niet duidelijk worden onderscheiden door de effecten van willekeurige variaties, die toenemen naarmate de omvang van de steekproef vermindert.

Aangezien de survey te Oudenaarde het eerste aanzienlijke onderzoek van een belangrijke vroeg 18e eeuwse slagveld in Europa is, een veldslag waar troepen van heel wat verschillende landen vertegenwoordigd waren, is het ontrafelen van wat de kalibers aantonen een onderwerp dat hier niet volledig kan worden behandeld. Wel kunnen er verschillende waarnemingen worden gedaan. De meeste kogels zijn waarschijnlijk afkomstig van acties van de infanterie, alhoewel het relatief kleine kaliber van bijna alle kogels, vergeleken met diegene die in gebruik waren enkele jaren eerder, verrassend is. Zo toont de kaliberdiagram van Oudenaarde weinig gelijkenis met de kaliberdiagram van de slag bij Ballymore (1691), dat wordt verondersteld een Jakobieten magazijn te vertegenwoordigen.

De piek van 19,5 gram echter lijkt redelijk goed overeen te komen met het kaliber van de kogel afgevuurd uit de Franse pistolen. De piek van 26,5 gram en de kleinere pieken zijn meer problematisch. Het kan zijn dat deze vooral betrekking hebben op verschillende nationaliteiten binnen de geallieerde infanterie, maar het is vooralsnog niet mogelijk om deze kalibers hieraan te linken. Verder onderzoek zou deze kwestie moeten kunnen uitklaren.

Afbeelding 106: Kalibers van kogels in de verzameling van het Jakobieten garnizoen te Ballymore, Ierland, dat werd belegerd in 1691 door het Engels-Nederlands leger van Willem III.

Specifieke kogel soorten zijn zeldzaam, de enige soorten die konden worden geïdentificeerd zijn een kwartkogel en een dubbele kogel. Er werden geen schrootkogels 'slugs' herkend, tenzij de ongewone cilinders en onregelmatige stukken lood, die hierboven werden aangehaald, toch kogels zijn.

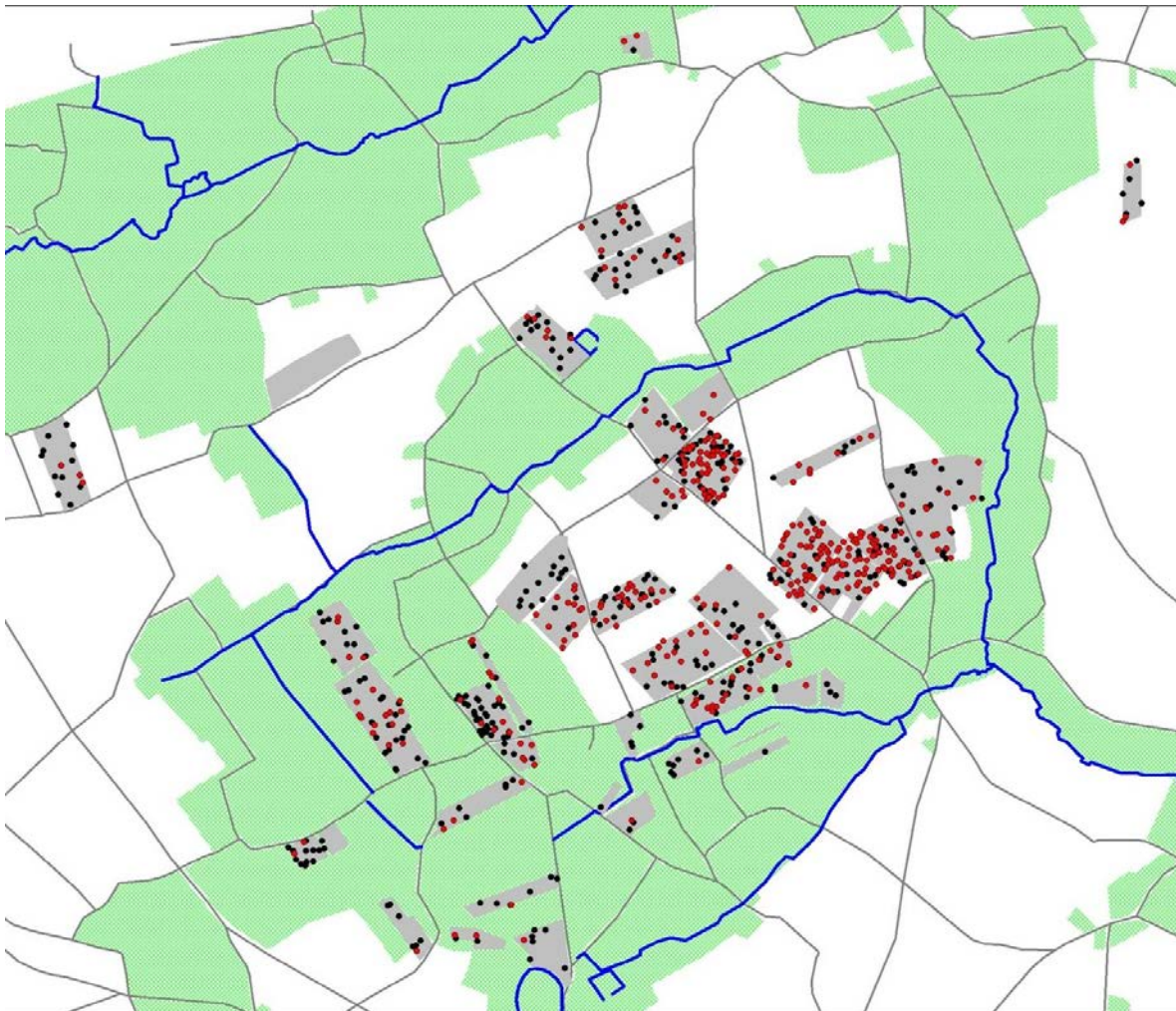
Meer verrassend is de afwezigheid van hagelbolletjes, die samengestelde munitie bevatten en van artilleriestukken werden afgevuurd in blikken of houten omhulsels. Ze werden meestal door de artillerie van dichtbij gebruikt tegen vijandelijke troepen en boden aldus ondersteuning aan de infanterie.

Er werden slechts drie zekere en mogelijke voorbeelden geïdentificeerd. Uit het bewijs komende van slagvelden zoals Edgehill en Sedgemoor, vormt de verspreiding van hagelschot een belangrijk onderdeel van de gegevens van acties van de infanterie in vroegmoderne gevechten. Ze zijn bijzonder belangrijk omdat ze het mogelijk maken de bataljons nauwkeurig op het veld te plaatsen. Het is niet duidelijk of de afwezigheid van zulk bewijs te Oudenaarde een aanwijzing is van andere gebruiken door vroeg 18e eeuwse legers, vergeleken met die van midden de 17e eeuw; of het gebruik van verschillende munitie, met name ijzeren in plaats van loden kogels – hoewel dit onwaarschijnlijk lijkt; of een reactie op de aard van het terrein. Het laatste lijkt de meest waarschijnlijke verklaring, met de dijken en hagen van het gesloten landschap waardoor de geallieerde infanterie zich vechtend een weg naar voren baande, was het voor het infanterie geschat onmogelijk om te voet verder te gaan. Hiervoor is er vergelijking nodig met een survey van het infanterie gebied van een ander slagveld uit dezelfde periode waar de infanterie werd ingezet en ten strijde trok in open terrein.

7.3.5 Verspreidingspatronen

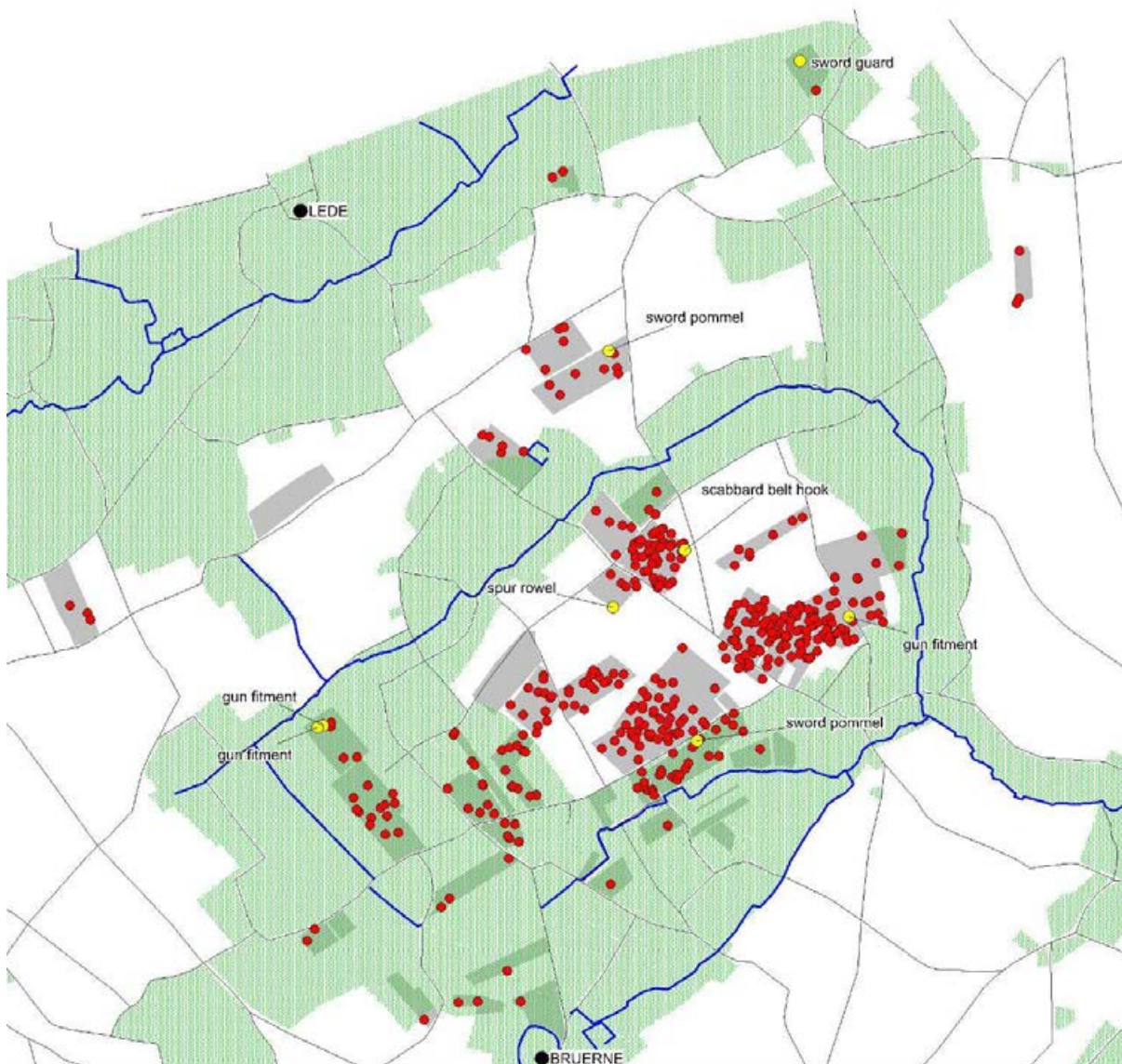
Terwijl de niet kogel vondsten redelijk gelijkmatig zijn verdeeld over het onderzochte gebied, vertonen de kogels zeer verschillende concentraties die, tot op zekere hoogte, kunnen worden gecorreleerd aan het bewijs uit de geschreven bronnen met betrekking tot de verspreiding van de actie. Echter, wanneer men de aan het licht gebrachte patronen analyseert, moet men de impact van de verschillende vertekeningen van de recuperatie van vondsten, die hierboven zijn besproken, in gedachten houden.

Afbeelding 107: Verspreiding van de kogels (rood) vergeleken met de verspreiding van alle andere vondsten (zwart) van 2011.

De overgrote meerderheid van de teruggevonden kogels zijn kogels die hun doel misten en dus liggen deze verder dan het doel waarnaar ze werden afgevuurd. Wanneer de vijand zich normaliter op minder dan 100 meter afstand bevond, heeft experimenteel schieten aangetoond dat een kogel die zijn doel mist, indien deze van dichtbij recht op het doelwit werd afgevuurd op een vlak terrein en na stuiteren en rollen, een bereik heeft van 300 meter. Er zijn momenteel geen data beschikbaar die de graad van variatie suggereren, die kan verwacht worden op een ander terrein en met een andere elevatie, maar in deze meeste gevallen kan verwacht worden dat men nagenoeg recht op de man schoot.

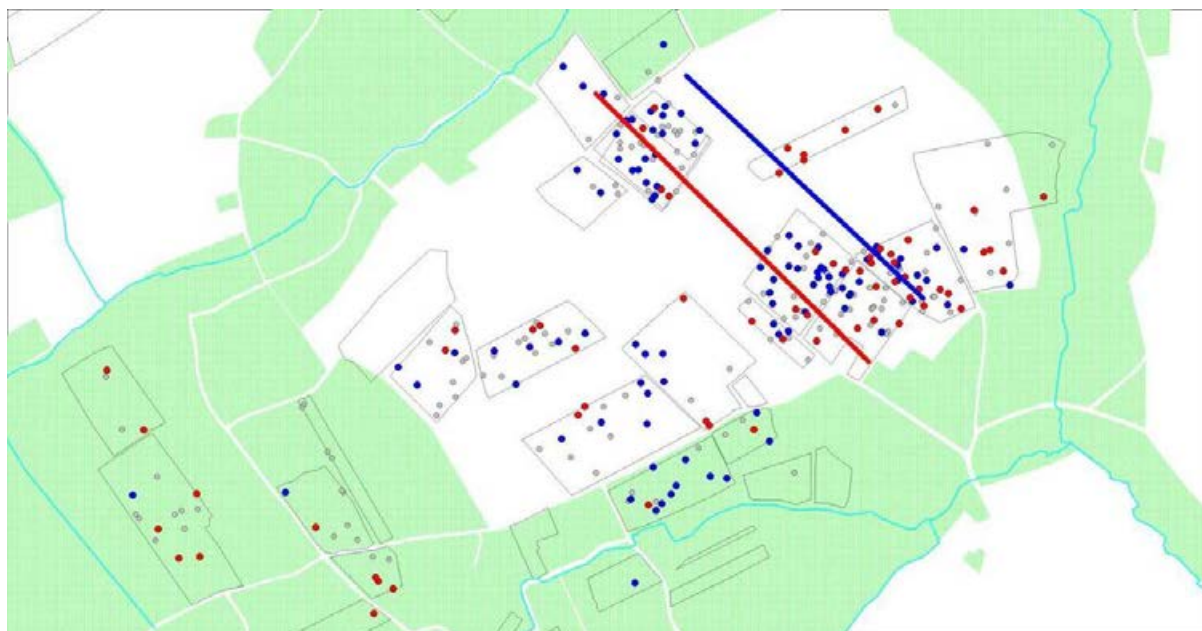
Afbeelding 108: Wapen gerelateerde artefacten in relatie tot de verspreiding van alle kogels uit de surveys van 2007 en 2011.

De enige verspreidingskaart van niet kogel vondsten is deze die de locatie toont van de artefacten waarvan werd bevestigd dat ze wapen gerelateerd zijn, deze werden in kaart gebracht in relatie met de verspreiding van de kogels (afbeelding 108). Deze vondsten zijn vrij gelijkmatig verspreid over het onderzoeksgebied, evenwel zonder duidelijk en betekenisvol verband.

Ook de verspreiding van verschillende andere categorieën van niet kogel vondsten, zoals gespen en knopen, werd onderzocht maar er kon geen betekenisvol patroon in herkend worden. Daarom werd hiervan enkel een algemene kaart aangemaakt. Aangezien de meeste artefacten niet gerelateerd zijn aan de veldslag, is het niet verrassend dat deze vrij gelijk verspreid zijn over het onderzochte gebied, en geen verband vertonen met de densiteit van de kogels. Het is mogelijk dat er betekenisvolle patronen opduiken indien de vondsten opnieuw worden onderzocht in het licht van de toekomstige ontwikkelingen in het begrijpen van achtergrond ruis en wanneer verder onderzoek wordt ondernomen met betrekking tot de uitrusting van alle troepen die deelnamen aan de slag.

Terwijl er, zoals we eerder zagen, vele onzekerheden zijn bij de interpretatie van het kaliber van de kogels, zien we in het oostelijk deel van het onderzocht gebied toch een patroon opduiken indien we de verspreiding van de twee belangrijkste kaliber pieken in kaart brengen. De kogels met een massa in de buurt van 19,5 g zijn vooral te vinden in het noordoosten, terwijl de kogels met een massa rond 26,5 g meer naar het zuidwesten werden aangetroffen.

Afbeelding 109: alle kogels van het onderzoek met een onderscheid van de kogels met een massa rond 19,5 g (rood) en 26,5 g (blauw).

Een dergelijk patroon kan ontstaan wanneer er een infanteriegevecht plaatsvond, waarbij de twee zijden gebruik maakten van verschillende kalibers. De verspreiding van deze kogels kan ruwweg overeenkomen met de vuurlijnen, hoewel de teruggevonden kogels zelf hun doel misten. Dit valt mogelijk te linken aan de Franse en de geallieerde troepen, aangeduid door de rode (Frans) en de blauwe (geallieerd) lijn. Hoewel dit zeer speculatief is, gezien de beperkte omvang en de gefragmenteerde aard van het onderzochte gebied, sluit dit opmerkelijk nauw aan met de geschreven bronnen.

Dit is ook duidelijk waarneembaar op het schilderij van Braedel. Hij toont het vuurgevecht in het open terrein voorbij de Diepenbeek, dat dwars op de overige acties loopt. De troepen worden hier noord-west en zuid-oost ingezet en het afvuren verloopt noord-oost en zuid-west. Dit lijkt sterk overeen te komen met het bewijs van de verspreiding van de kogels. Echter, zoals blijkt uit hoofdstuk 4, is de actie veel ingewikkelder dan zoals deze weergegeven wordt in grafische voorstellingen. Het lijkt waarschijnlijk dat wat hier gezien wordt, in de open ruimte, overeen stemt met fase 50 in de opeenvolging van acties.

Dit is de enige plek waar voldoende consistente gegevens werden verzameld, vergelijkbaar met een grootschalig slagveld onderzoek, waardoor het mogelijk wordt betekenisvolle patronen te herkennen.

Het probleem is dat het onderzocht gebied veel te fragmentarisch is en teveel tegenstrijdigheden bevat door het variabel recupereren van de vondsten ten gevolge van het detecteren in minder dan ideale omstandigheden om een coherent patroon af te leveren.

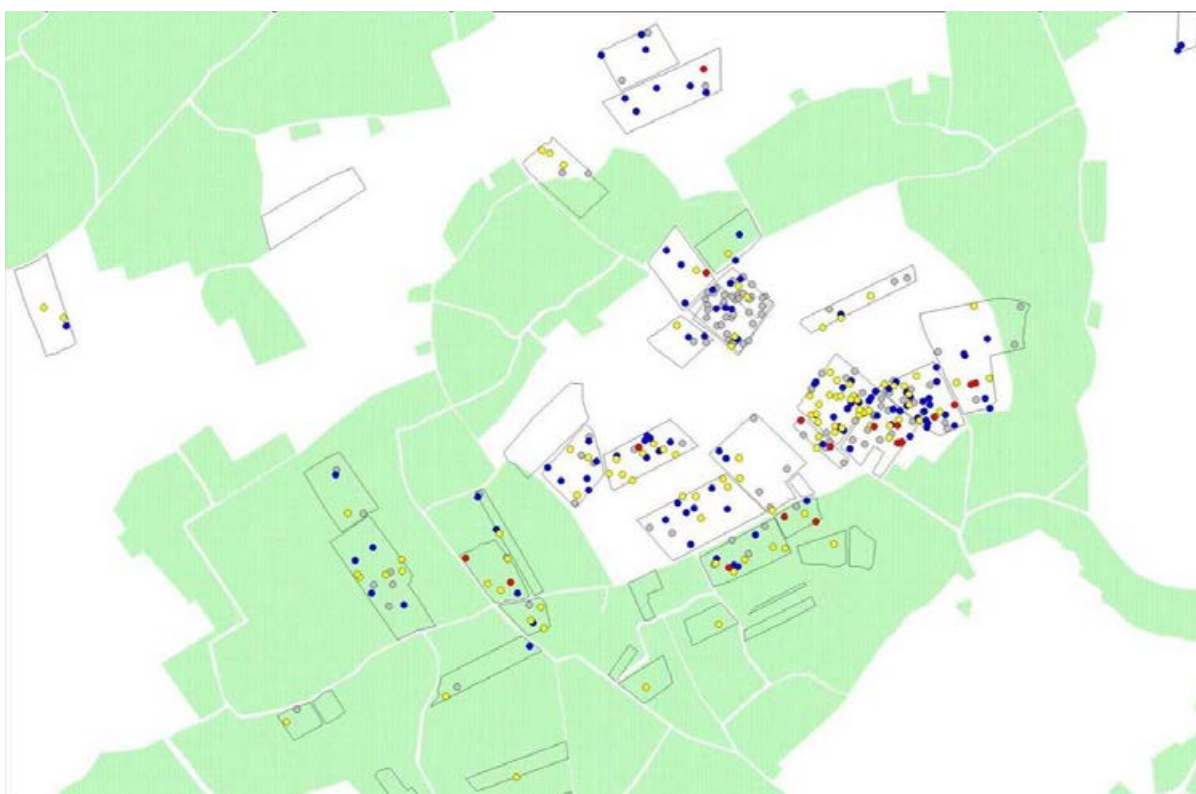

Afbeelding 110: Fragment uit het schilderij van Bredael

Een ander mogelijk patroon kan bemerkt worden in de manier waarop de kogels met een massa in de buurt van de piek van 19,5 g, en die worden verondersteld Frans te zijn, zich veel meer naar het zuidwesten uitstrekken dan de kogels van rond de piek van 26,5 g. Hiervoor kan er echter geen uitleg geformuleerd worden, tenzij dit eenvoudig het resultaat is van willekeurige factoren ten gevolge van de lage densiteit van de verspreiding in dit gebied.

In de afwezigheid van hagelschot of te onderscheiden kogelsoorten, is het enige andere verspreidingspatroon dat kan worden onderzocht, dat van de kogelschade. Er werd op de inslagschade, die waarneembaar is op de kogels, een eenvoudige en subjectieve classificatie toegepast, hierbij de methode volgend die werd gebruikt bij het onderzoek te Edgehill. Deze data onthullen een aanzienlijke groep van massaal beschadigd kogels in de zuidoostelijke sector van het onderzoeksgebied, waar de belangrijkste infanterie aanval plaatsvond. De minder beschadigde kogels zijn vrij gelijkmatig verspreid over het terrein. De enige mogelijke uitzondering is de mate waarin onbeschadigd kogels zich concentreren in de voornaamste groepering direct ten zuiden van de Marollenbeek. Hiervoor kan er niet meteen een duidelijke verklaring worden gevonden. Een mogelijkheid die moet worden onderzocht is of de enorme schade voornamelijk werd veroorzaakt toen de inkomende kogels doorheen hagen passeerden, waarachter troepen zich schuil hielden en schoten. Dit kan de lineaire vorm van de verspreiding verklaren die ongeveer evenwijdig loopt met de rand van de gesloten ruimte. Tot dusver werd er echter geen experimenteel of ander onderzoek gevoerd over dergelijke kwesties en dus blijven dit louter veronderstellingen.

Afbeelding 111: Graden van inslag schade op de kogels uit 2011 (rood zwaar, geel groot, blauw weinig, grijs geen)

Indien men meer betekenisvolle patronen wil bekomen, dan is er een grootschaliger onderzoek nodig om continue data te produceren en dit voor een veel groter gebied. Dit was het doel van het onderzoek, maar dit kon niet worden bereikt door de beperkingen die eerder werden besproken. Tijdens toekomstige werkzaamheden moet er op de onderzochte gebieden opnieuw worden gedetecteerd, om zo op belangrijke gebieden hogere dichtheden van kogels te bekomen, waardoor de vertekeningen die worden veroorzaakt door de kleinschaligheid van de steekproef worden geminimaliseerd. De andere belangrijke onzekerheid is de impact op de verspreiding van de kogels, die veroorzaakt werd door de activiteiten van schattenjagers. In de afwezigheid van gegevens, zelfs anekdotische informatie, is het onmogelijk om aan te geven of dit een betekenisvolle impact had.

8. Beschermingscriteria

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van beschermingswaarden en –criteria van het Agentschap R-O Vlaanderen bepaald of het slagveld Oudenaarde 1708 in aanmerking komt voor de status van beschermd archeologisch monument. De gehanteerde waarden en criteria zijn als bijlage toegevoegd aan de ‘Onderhandelingsprocedure voor aanneming van diensten zonder voorafgaande bekendmaking. Bestek nr. 2010-ARCHEO1. Een archeologische evaluatie en waardering van het slagveld van Oudenaarde 1708 (Oudenaarde, provincie Oost-Vlaanderen).

De beschermingswaarden zijn inhoud alsmede vorm en beleving; de daarbij behorende criteria zijn zeldzaamheid, representativiteit, wetenschappelijk potentieel, archeologische en/of landschappelijke context (inhoud), bewaringstoestand (vorm), waarneembaarheid en herinnering (beleving). Hieronder worden deze waarden besproken en worden de vragen beantwoord die al dan niet leiden tot bescherming.

8.2 Inhoud (Inhoudelijke waarde)

Met de inhoudelijke waarde worden monumenten gewaardeerd op basis van vier verschillende criteria: zeldzaamheid, representativiteit, wetenschappelijk potentieel en archeologische en/of landschappelijke context.

Bij het waarderen van de inhoudelijke waarde is het belangrijk om voor ogen te houden dat het monument niet aan al deze criteria hoeft te voldoen om voor de inhoudelijke waarde een positieve eindbalans te halen. In principe kan één criterium al doorslaggevend zijn.

Criterium 1: Zeldzaamheid

Zeldzaamheid wordt geëvalueerd aan de hand van vergelijkbare monumenten uit dezelfde periode en uit dezelfde geografische regio, waarvan de aanwezigheid is vastgesteld in de meest recente archeologische inventaris.

In welke mate is de archeologische site uniek voor Vlaanderen, voor een bepaalde periode en/of binnen een bepaalde geografische regio?

Er werden in Vlaanderen door de eeuwen heen heel wat veldslagen uitgevochten. Tijdens de Nieuwe Tijden (vanaf 1500 n. C.) was dit niet anders. Er werd hier achtereenvolgens strijd geleverd tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1632), de Negenjarige Oorlog (1688-1697), de Spaanse Successieoorlog (1701-1714), de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748), de Opstand der Nederlanden (1813-1815) en de Tiendaagse veldtocht van 1831. De belangrijkste veldslagen tijdens de Nieuwe Tijden waren de slagen bij Rijmenam (1579) en Nieuwpoort (1600) tijdens de Tachtigjarige Oorlog, de slag bij Neerwinden (1697) tijdens de Negenjarige Oorlog, de slag bij Oudenaarde (1708) tijdens de Spaanse Successieoorlog en de slag bij Lafelt (1747) tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog. Voor de periode van de Nieuwe Tijden werden er een tiental veldslagen opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris.

Aldus is de veldslag op zich niet uniek. De slag bij Oudenaarde is echter uniek voor Vlaanderen omwille van andere redenen. Allereerst omdat er aan de slag bij Oudenaarde

meer dan 150 000 soldaten deelnamen.⁹¹ Enkel tijdens de slag bij Lafelt in 1747 haalt men vergelijkbare aantallen. Bovendien was nagenoeg geheel Europa vertegenwoordigd op het slagveld: Frankrijk, Spanje, Beieren en Keulen langs de ene kant; Groot-Brittannië, Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, Heilig Roomse Rijk, Pruisen, Hannover en Denemarken langs de andere.

Ook de aard van de veldslag maakt het treffen bij Oudenaarde uniek voor Vlaanderen. Op 11 juli 1708 stonden beide legers niet in geordende formaties tegenover elkaar, maar werden soldaten in de strijd gegooid van zodra ze ter plaatse kwamen. Dit had onder meer tot gevolg dat de slag bij Oudenaarde werd uitgevochten op een immens groot terrein.⁹² De voorlopige afbakening van het slagveld behelst om en bij de tien vierkante kilometer en mogelijk zal dit in de toekomst nog verder moeten worden uitgebreid.

Criterium 2: Representativiteit

Met representatief wordt bedoeld de site die uit een geheel van gelijkwaardige en gelijkaardige sites net deze is die een voorbeeldfunctie vervult van de groep. Het is noodzakelijk om na te gaan of er naast de gekende sites in de archeologische inventaris, ook andere – meer representatieve sites- redelijkerwijs mogen verwacht worden.

In hoeverre is een site kenmerkend voor een bepaalde geografische regio en/of periode?

De site is kenmerkend voor de oorlogsvoering tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701-1714). De vroege 18^e eeuw is cruciaal voor een goed begrip van de ontwikkelingen in de oorlogsvoering in Europa omdat precies in die periode een begin wordt gemaakt met het gebruik van de musket als enige infanteriewapen. Het is dan ook de periode waarin de lineaire formaties en cadansmarsen algemeen ingang vinden. Het is ook de periode van de beginnende uniformisering en standaardisering bij de nationale legers. Tijdens de Spaanse Successieoorlog vonden er op het grondgebied van Vlaanderen nog enkele veldslagen plaats: de slag bij Stekene in 1703 aan de door Fransen gebouwde verdedigingslinies en enkele dagen later werd er strijd geleverd te Ekeren. In 1708 tot slot werd een Engels konvooi aangevallen door de Fransen in Wijnendale. Deze drie militaire confrontaties verbleken echter in vergelijking met de slag bij Oudenaarde waar nagenoeg gans Europa vertegenwoordigd was en waar er meer dan 150 000 soldaten in de strijd werden gegooid. Aldus vervult de slag bij Oudenaarde zonder enige twijfel een voorbeeldfunctie.

Ook indien we het chronologisch kader verruimen naar de gehele Nieuwe Tijden (vanaf 1500 n. C.), kunnen we stellen dat de slag bij Oudenaarde een voorbeeldfunctie vervult. Enkel de slagen bij Neerwinden (1693 en 1793) en de slag bij Lafelt (1747) kunnen op eenzelfde hoogte worden geplaatst.

Dankzij het inventariserend onderzoek naar premoderne slagvelden in Vlaanderen, met hieraan gekoppeld de invoering van een aantal slagvelden in de Centraal Archeologische Inventaris, kan gesteld worden dat er geen andere, meer representatieve sites kunnen verwacht worden.

Criterium 3: Wetenschappelijk potentieel

Het wetenschappelijk potentieel wordt bepaald door de mate waarin het monument kan bijdragen tot een nieuwe kennisontwikkeling over het verleden.

⁹¹ Ook in de rest van Europa werden dergelijke aantallen zelden gehaald.

⁹² Enkel de slagvelden bij Lafelt en Neerwinden hebben een vergelijkbare oppervlakte.

Is er recent onderzoek naar vergelijkbare monumenten uit dezelfde periode, al dan niet binnen dezelfde geografische regio?

Nooit eerder in Vlaanderen werd een slagveld van voor de Eerste Wereldoorlog aan een professionele archeologische evaluatie onderworpen. Ook voor de rest van Europa is het archeologisch onderzoek van deze veldslag uniek. Elders spitste het onderzoek zich vooral toe op het midden van de 17^e eeuw en het midden van de 18^e eeuw, maar de periode van de overgang van de 17^e naar de 18^e eeuw werd nooit eerder onderzocht.

Criterium 4: Context

Onder context wordt hier verstaan: de relatie van het monument met andere archeologische sites en/of met landschappelijke elementen in de ruimere omgeving. Met archeologische context wordt hier dus een relatie boven het 'site niveau' bedoeld en niet de relatie spoor – artefact. Landschappelijke context verwijst naar de mate waarin het oorspronkelijke landschap nog aanwezig of herkenbaar is.

Heeft het archeologische monument een meerwaarde op grond van de archeologische en/of landschappelijke context waarin het zich bevindt?

Een slagveld is de plaats waar twee of meer legers slag leverden. Voor het slagveld van Oudenaarde geldt dat de plaats van het gebeuren, het slagveld, niet vooraf werd uitgekozen.⁹³ Het hoeft bijgevolg geen verwondering te wekken dat er geen gelijktijdige archeologische vindplaatsen in de buurt van het slagveld bekend zijn die iets te maken hebben met de slag bij Oudenaarde. Weliswaar zouden de versterkingen van de stad Oudenaarde, die door Vauban in 1674 werden aangebracht, hiervoor in aanmerking kunnen komen, ware het niet dat deze ontmanteld werden door de Oostenrijkers vanaf 1782. De archeologische contextwaarde is dus laag.

Met betrekking tot de landschappelijke context, de mate waarin het oorspronkelijke landschap nog aanwezig of herkenbaar is, maken we een onderscheid tussen landgebruik en landschapsvorm. De continuïteit van het landgebruik gedurende deze periode is opmerkelijk. Landgebruik in de zeventiende eeuw bestond overwegend uit akkerland met een mengeling van weiland en kleine boomgaarden rond de boerderijen. Dit bleef zo gedurende de hele periode en is nog grotendeels zo in het moderne landschap. De meest opvallende kenmerken - afwezig in het moderne landschap - zijn de kleine stroken weide/weiland verbonden met stromen, zichtbaar op alle oudere bronnen. Er is meer weiland in het moderne landschap dan vroeger en er zijn grotere boomgaarden/kwekerijen. Maar het land blijft overwegend akkerland.

Bewoning bleef beperkt tot de omheinde gebieden. De enige structuren buiten de omheinde gebieden - op het open veld - waren molens en herbergen, die beide waarschijnlijk bijhorende kleine omheinde zones bezaten hoewel dat over het algemeen niet getoond wordt; en kapellen, kruisen en galgen. Bewoning was het dichtst geconcentreerd in enkele dorpen en in Oudenaarde en haar voorsteden. Elders was er een uitgebreid verspreid nederzettingpatroon over het hele omheinde landschap, zij het met een aantal dichtere bewoningsconcentraties, die als benoemde gehuchten verschijnen, al is hun kern vaak vaag en met tegenstrijdige informatie verschaft door verschillende kaarten. Dit patroon blijft

⁹³ Marlborough, bevelhebber van de Engelsen, wou de Fransen reeds enkele dagen eerder tot een treffen in open veld dwingen in de buurt van Gooik, maar zijn poging was mislukt. De Fransen hadden zich vervolgens ingegraven voor Oudenaarde, dat bezet werd door de geallieerden. Via een indrukwekkende inhaalbeweging slaagden de geallieerden erin de Fransen tot een confrontatie in open veld te dwingen. De keuze van de locatie van het slagveld hing bijgevolg af van een opeenvolging van gebeurtenissen.

grotendeels hetzelfde in het moderne landschap, met de opmerkelijke uitzondering van het uitgebreide stedelijke gebied van Oudenaarde. Verspreide bewoning is toegenomen, maar is nog steeds beperkt tot de oude omheinde gebieden. Uitgestrekte zones van niet-omheind en onbewoond land blijven open en grotendeels onontwikkeld vandaag de dag, maar de ontwikkeling die er is, bestaat hoofdzakelijk uit uitbreiding langs wegen.

Ook de landschapsvorm is relatief goed bewaard gebleven. De hoogte van Huise, waar de Fransen stonden opgesteld, is nog steeds te onderscheiden in het landschap en ook de Diepenbeek waar de Engelsen gepositioneerd waren, stroomt er nog steeds. Enkel de middeleeuwse motteheuvel van de Bruwaan, die tijdens de slag door Marlborough werd gebruikt als observatiepost, is vandaag de dag niet meer dan een kleine verheffing in het landschap.

8.3 Vorm (Vormelijke waarde)

De vormelijke waarde wordt vastgesteld op basis van de bewaringstoestand. Met het waarderen op basis van de vormelijke waarde wordt invulling gegeven aan het streven naar behoud van kwaliteit. Het criterium bewaringstoestand heeft betrekking op de intactheid van de archeologische sporen en hun onderlinge relatie, de relatie tussen de artefacten en de nog aanwezige sporen én de relatie tussen de artefacten onderling.

Criterium 1: Bewaringstoestand

In welke mate is de archeologische site nog niet verstoord en in welke mate is het archeologische vondstenmateriaal nog in zijn oorspronkelijke positie aanwezig?

Premoderne veldslagen laten bijzonder weinig dieperliggende sporen in de bodem na. Het onderzoek beperkt zich in hoofdzaak tot het exact lokaliseren van metalen objecten op het oppervlak of ondiep in de teelaardelaag. Gebieden waar belangrijke veldslagen hebben plaatsgevonden, kunnen beschouwd worden als zeer fragiel erfgoed. In bepaalde sectoren van het slagveld zorgden moderne ontwikkelingen ervoor dat de slagveldarcheologie werd vernietigd. In de zuidoostelijke helft van het terrein werd het archeologische erfgoed grotendeels vernietigd door de aanleg van het industrieterrein De Bruwaan. De andere belangrijke locatie die werd ontwikkeld, alhoewel hier meer in stukken maar van een even destructieve aard, situeert zich rond Herlegem en de Craeneveld hoeve. Elders bleef het slagveld grotendeels zoals het was en bleef het archeologisch vondstenmateriaal in zijn oorspronkelijke positie aanwezig.

In welke mate is het archeologische vondstenmateriaal nog bewaard gebleven?

Met archeologisch vondstenmateriaal wordt bedoeld de meest diverse archaeologica (zowel in organisch als in anorganisch materiaal) en hun bewaringstoestand.

Dit vereist gegevens met betrekking tot wat er al werd weggenomen op welke locaties in het slagveld- informatie die moet worden gehaald bij de lokale boeren en lokale metaaldetectoristen. Hoewel we hier en daar te horen kregen dat er heel wat metaaldetectie plaatsvond- en vindt op het slagveld, ontbreken concrete gegevens om hier een duidelijk beeld van te schetsen.

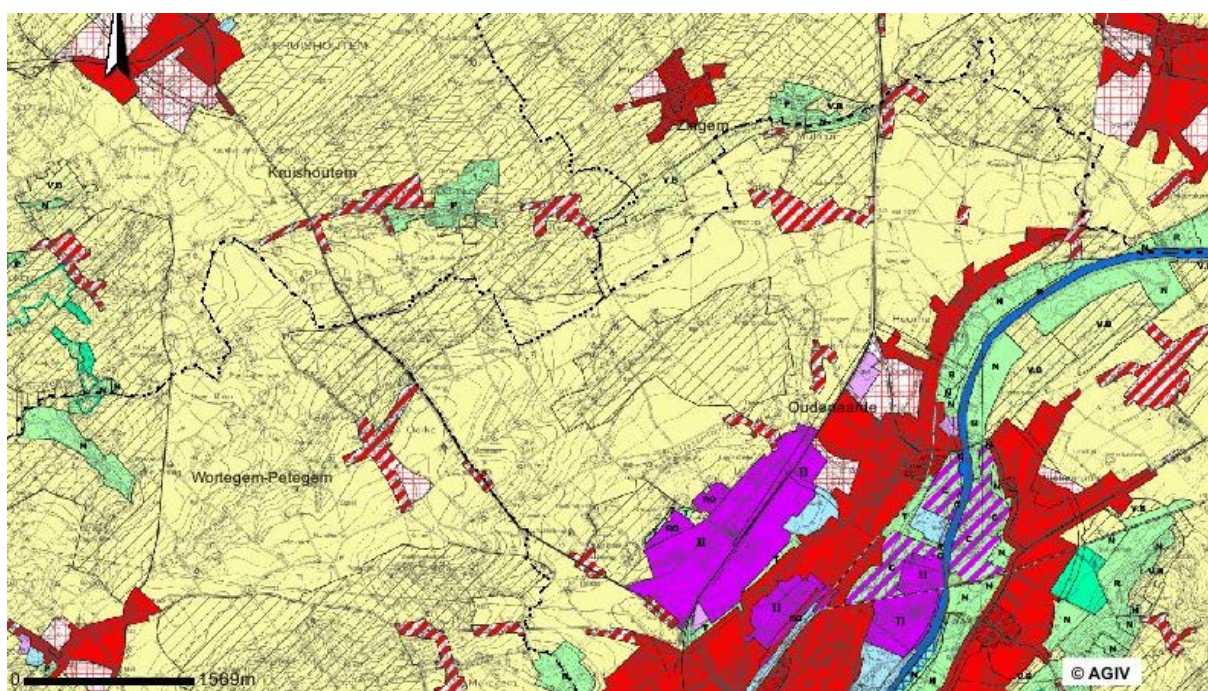
De bewaringstoestand van de slagveldarcheologie, in het bijzonder de kogels, is relatief slecht. Zoals we eerder zagen kan de povere conditie van de kogels, tenminste deels, worden verklaard door gegevens met betrekking tot landgebruik en bodems, voorgelegd in

de studie van het terrein. Dit toont aan dat het merendeel van het slagveld hoofdzakelijk in gebruik was als akkerland sinds de veldslag en dus zal de verluchting ervoor gezorgd hebben dat het proces van verval werd versneld. Ongetwijfeld zal ook mechanische schade hier verder aan bijgedragen hebben.

Bevindt de site zich in een voldoende stabiele omgeving?

Deze vraag doelt zowel op de huidige situatie van de site als op een toekomstgerichte inschatting. Indien we ons baseren op het gewestplan, dan bevindt het slagveld van Oudenaarde zich in een vrij stabiele omgeving. Het grootste gedeelte van het slagveld is immers ingekleurd als bouwvrij agrarisch gebied en agrarisch gebied van ecologisch belang. In de zuidoostelijke helft van het terrein is de situatie echter problematischer. Vanaf de jaren 80 van de vorige eeuw werd het grootste gedeelte van het aanwezige archeologische erfgoed langsheen de zuidoostelijke grens van het slagveld vernietigd door de aanleg van het industrieterrein De Bruwaan. Ook zijn er binnen deze bedrijvenzone een aantal, nu nog, open percelen en uitbreidingsgebieden direct bedreigd.

Afbeelding 112: Uittreksel uit het Gewestplan

8.4 Beleving (Belevingswaarde)

8.4.1 Algemeen

Met de belevingswaarde wordt vanuit een meer wetenschappelijk oogpunt invulling gegeven aan het behoud van wat zichtbaar is. De belevingswaarde van een monument wordt omschreven op basis van de criteria waarneembaarheid en herinnering. Deze waarde kan op zich geen doorslaggevend argument zijn voor de bescherming en is ondergeschikt aan de inhoudelijke en vormelijke waarde. Het invullen van de belevingswaarde kan echter wel een meerwaarde betekenen voor het te beschermen monument.

Vooraleer we ons richten tot de belevingswaarde van het slagveld van Oudenaarde 1708, lijkt het aangewezen wat dieper in te gaan op de belevingswaarde van slagvelden in het algemeen.

Criterium 1: Waarneembaarheid

Slagvelden op zich zijn niet waarneembaar in het landschap. Het zijn plaatsen waar er ooit een historische gebeurtenis plaatsvond. Om een slagveld ter plaatse te kunnen beleven, is er een zekere kennis met betrekking tot de veldslag noodzakelijk. Deze kennis kan reeds aanwezig zijn bij de bezoekers of kan ter plaatse worden opgedaan indien het slagveld op de één of andere manier publiekelijk ontsloten is. De meest traditionele manier is om een interpretatief bord op een prominente spot te plaatsen en er misschien een wandelpad of rondrit aan te koppelen om de locaties te bezoeken die belangrijk zijn om de verschillende fasen van de veldslag en de landschappelijke context te kunnen verstaan. Hoewel dergelijke wandelingen vaak enkel de contouren van het slagveld aandoen, waar men enkel naar het slagveld kan staren vanaf de buitenkant, is het aangeraden om zich doorheen de ruimte van het slagveld te begeven en zo het slagveld ten volle te beleven.

Recentelijk ontstonden in Europa enkele interessante initiatieven met betrekking tot de belevingswaarde van slagvelden die verder gaan dan een slagveldwandeling.

Frankrijk: De slag bij Alesia (52 v. Chr.)

Alesia was een Gallisch oppidum in Frankrijk, gelegen op de Mont-Auxois. In 52 v. Chr. vond hier de slag bij Alesia plaats tussen het Romeinse leger, onder leiding van Julius Caesar, en het Gallische leger, onder leiding van Vercingetorix. Na een maandenlange belegering dolf het Gallische leger het onderspit. Met de verovering van Alesia hadden de Romeinen haast gans Gallië in hun bezit en werd Alesia een Romeinse provincie.

In 2012 opende het bezoekerscentrum zijn deuren.⁹⁴ Naast het interpretatiecentrum, dat de geschiedenis van de veldslag evoceert, wordt in 2016 het Musée Archéologique gebouwd, dat de vondsten uit de regio exposeert. De cilindervorm van het interpretatiecentrum symboliseert de omsingeling van de Galliërs door de Romeinen. Ook zijn er Romeinse verdedigingswerken te bezichtigen, die op een lengte van honderd meter op ware grootte werden nagebouwd, én een reusachtig standbeeld van Vercingetorix.

⁹⁴ Het bezoekers- en informatiecentrum is ontworpen door Bernard Schumi, de architect van het Acropolis Museum in Athene.

Afbeelding 113: Het bezoekerscentrum van de slag bij Alesia

Duitsland: De Varusslag 9 n. Chr.

In de herfst van 9 n. Chr. was het Romeinse leger op weg naar het winterkamp aan de Rijn in het gepacificeerde Germanië, toen ze door de Germanen werden aangevallen. De veldslag zou drie dagen duren. Uiteindelijk slaagden de Germanen erin het gros van de Romeinen te doden. Varus, de leider van de Romeinen, pleegde hierop zelfmoord. De plannen voor de verovering van Germanië rechts van de Rijn werden enige tijd later opgegeven. De Romeinen trokken zich terug tot aan de Rijn grens.

De plek waar de veldslag zich afspeelde was bijna 2000 jaar niet bekend. Het onderzoek en de opgravingen die in Kalkriese vanaf begin jaren negentig hebben plaatsgevonden, werden in gang gezet door enkele metaaldetectie vondsten. De opgravingen brachten al snel resten van wapens en uitrusting aan het licht. Als gevolg hiervan wordt Kalkriese nu gezien als de plaats waar een deel van de slag, waarschijnlijk de beslissende fase, zich heeft afgespeeld. In 2000 werd een archeologisch park met informatiecentrum in de omgeving van de opgravingen geopend. Het nieuwe museum met een 40 meter hoge uitzichtstoren werd in 2002 geopend.

Afbeelding 114 en 115: het slagveld en het bezoekerscentrum van de Varusslag

Criterium 2: Herinnering

Slagvelden roepen ontegensprekelijk een herinnering op aan het verleden. Het is een herinnering aan oorlog, aan lijden, aan pijn. Daar waar de herinnering aan de slagvelden uit de beide Wereldoorlogen nog vers in ons geheugen ligt, is het met premoderne veldslagen anders gesteld. Het is een herinnering naar een ver verleden, naar lang vervlogen tijden.

Veel slagvelden worden gekenmerkt door de oprichting van een monument, dat de herinnering levendig houdt. Het meest bekende voorbeeld in België is ongetwijfeld de Leeuw van Waterloo, die kort na de slag van 1815 werd opgericht door Willem I, koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Andere voorbeelden zijn het Iers kruis in Lafelt, dat herinnert aan de 800 gesneuvelde Ieren tijdens de slag in 1747 en de vele monumenten die in ons land werden opgericht ter herinnering van de Boerenkrijg in 1798 (Mol, Herentals, Overmere, Hasselt, ...).

Afbeelding 116: De Leeuw van Waterloo

Afbeelding 117: Het Iers Kruis te Lafelt

Soms worden premoderne veldslagen gebruikt als symbolen van nationalistische of religieuze overtuigingen. Zo geldt tot op de dag van vandaag de Guldensporenslag van 1302 in vele Vlaams-nationalistische kringen als symbool voor de taalstrijd tussen Vlamingen en Franstaligen. De Vlaamse gemeenschap heeft in 1973 11 juli als officiële feestdag van Vlaanderen uitgeroepen.

In Noord-Ierland wordt de overwinning van de protestantse koning Willem III tegen de verdreven Engelse koning Jacobus II van Engeland, een katholiek, tijdens de slag aan de Boyne (1690) jaarlijks herdacht op 12 juli. Niet zelden gebeurt het dat de protestantse bevolking hierbij uitdagend door de katholieke buurten trekt.

In de jaren vijftig van vorige eeuw wou het militair regime in Portugal het militair verleden van Portugal vieren door de vroegere militaire daden in de verf te zetten. Op de site van de slag bij Aljubarotta, waar Portugal verscheen als een onafhankelijke staat, werd een monument en een museum opgericht.

8.4.2 De slag bij Oudenaarde 1708

criterium 1: Waarneembaarheid

Het is niet noodzakelijk dat het monument spontaan herkenbaar is, maar er moeten voldoende aspecten aanwezig zijn om het (desnoods met enige duiding) te kunnen aanwijzen. Er moet een herkenbare vorm en/of structuur in het landschap aanwezig zijn.

Is het monument visueel herkenbaar in het landschap en wat is de relatie met de omgeving?

Zonder enige voorkennis van de slag bij Oudenaarde en de opeenvolging van gebeurtenissen die er op 11 juli 1708 plaatsvonden, zal de toevallige bezoeker niet merken dat hij zich op een historisch slagveld bevindt. De slag werd uitgevochten in een ondiepe vallei met slechts enkele opmerkelijke landschappelijke kenmerken. Vooral vandaag de dag lijkt de site weinig interessants te bieden. Een lage, moeilijk te onderscheiden, heuvel is het enige wat rest van het Bruwaan kasteel waar Marlborough zich destijds positioneerde. De zichtlijnen in de vallei zijn onbelemmerd, behoudens enkele bomen en lichte golvingen in de grond. De site is zeer landelijk, open en rustig. Alhoewel de stad Oudenaarde zich op korte afstand van de site bevindt, heeft men toch het gevoel volledig afgesneden te zijn van de stedelijke drukte. Mede daardoor wordt het slagveld van Oudenaarde 1708 sterk aanvoeld als één plaats. Het wordt ervaren als een open, ondiepe vallei, maar waar de zichtlijnen belemmerd worden door een stijging van het landschap in alle richtingen. Dit creëert een paradox die de plaats een sterk karakter geeft: het is gescheiden van het omliggende gebied en ingesloten, maar aangezien het ook een open ruimte is, geeft dit geen vernauwend gevoel.

Een terreinbezoek mét de nodige voorkennis maakt het wel mogelijk om een beeld te vormen van de slag en het slagveld. Meer nog, op die manier krijgen de hedendaagse opvattingen met betrekking tot de positionering van de troepen een andere betekenis. De Franse bezetting op de rug aan de westelijke kant van de vallei wordt vaak geïnterpreteerd als het innemen van een sterke positie op hoge gronden, in contrast met de geallieerde bezetting op lage gronden langs een beek. Ter plaatse wordt echter duidelijk dat de rug waarop de Fransen zich bevonden niet erg hoog is en dat de helling niet steil is, maar ondiep en zacht en aldus geen obstakel vormde voor de oprukkende troepen. Hetzelfde geldt voor de beek waar de geallieerden zich bevonden: die is slechts enkele tientallen centimeters diep, en minder dan een meter breed. De beek vormde geen obstakel om voorwaarts of achterwaarts te bewegen en bood geen bescherming tegen een aanval. Aldus wordt duidelijk dat beide posities, in plaats van goede verdediging- of aanvalslocaties te zijn, vooral goede posities waren om troepen te vormen van zodra deze in actie kwamen.

Criterium 2: Herinnering

Roept het monument voor een gemeenschap een herinnering op aan het verleden?

Aangezien het slagveld niet publiekelijk ontsloten is, roept een bezoek voor ongeïnformeerde bezoekers geen herinnering op aan het verleden. Wel bevinden er zich op het slagveld drie 'officiers'kapellen. Volgens de overlevering zouden deze zijn opgetrokken ter nagedachtenis van in de buurt gesneuvelde officieren. Op één van de kapellen staat het jaartal 1708 vermeld. Desalniettemin zijn veel mensen op de hoogte van de slag bij Oudenaarde. Ook tijdens de voorbereidingen van het metaaldetectoronderzoek op het slagveld bleek dat de huidige bewoners van het slagveld, voornamelijk landbouwers, zich ervan bewust zijn dat hun gronden deel uitmaken van een historisch slagveld.

De driehonderdjarige herdenking van de veldslag in 2008 bracht de veldslag onder de aandacht van het grote publiek. De herdenking ging van start op 9 mei 2008 met een militaire taptoe op de Grote Markt van Oudenaarde. Op 10 mei werd de tentoonstelling Oudenaarde 1708 geopend, die plaatsvond in het stadhuis. De belangrijkste militaire acties tijdens de veldslag werden er voorgesteld en je kwam alles te weten over de oorlogsvoering in de 18^e eeuw. Ook werd het landschap waar de Slag plaatsvond gereconstrueerd en geconfronteerd met het landschap van vandaag. Het topstuk van de tentoonstelling was de maquette van Oudenaarde uit 1747, die gebaseerd werd op plannen van militair ingenieur Vauban. Vanaf 10 mei was het ook mogelijk om met een gids het slagveld te bezoeken tijdens een wandeling van 10 km. Op 11 juli 2008 vond er een vuurwerk happening plaats te Rooigem met passende animatie. Op 12 juli vond er een grootschalige re-enactment van de slag plaats met 240 infanteristen, 40 cavaleristen en minstens 40 kanoniers. Met alle randactiviteiten erbij luisterden niet minder dan 400 mannen en vrouwen in 18de eeuwse klederdracht deze manifestatie op tijdens de grootste historische evocatie ooit in Vlaanderen. Sindsdien maakt de slag (en het slagveld) bij Oudenaarde deel uit van het collectief geheugen van de Oudenaardse bevolking. De herinnering aan de slag bij Oudenaarde is een herinnering aan oorlogsvoering uit een ver verleden, een herinnering aan een periode waar onze contreien de speelbal waren van de buitenlandse mogendheden. Op 18 mei 2009 werd de dvd 'Project Casus Bell: Slagveldarcheologie en pre-moderne slagvelden als erfgoed, Oudenaarde 1708' officieel voorgesteld. Toenmalig minister Van Mechelen honoreerde de vernieuwende aanpak met een subsidie van 10.000 EURO. Hierdoor kreeg het Ename Expertisecentrum voor Erfgoedontsluiting de kans om het slagveldonderzoek van 2007 te documenteren met een DVD en een handleiding die bedoeld is om een groot publiek aan te spreken. Nadien werd de documentaire geselecteerd voor de filmfestivals van Brussel, Amiens, Kiel en Bordeaux.

Mede dankzij deze herdenkingsactiviteiten werd de aandacht voor pre-moderne slagvelden definitief op de archeologische kaart van Vlaanderen geplaatst.

.

8.5 Conclusie

Een site wordt op basis van de verschillende criteria als archeologisch monument gewaardeerd indien de inhoudelijke en vormelijke waarde en de daaraan gekoppelde criteria zeldzaamheid representativiteit, wetenschappelijk potentieel, archeologische en/of landschappelijke context (inhoudelijke waarde) en bewaringstoestand (vormelijke waarde) samen bovengemiddeld scoren.

De beantwoording van de vragen in het kader van de verschillende criteria heeft duidelijk aangetoond dat de versterking een zeer hoge inhoudelijke, vormelijke en belevingswaarde heeft. Het slagveld van Oudenaarde 1708 komt daarom zeker in aanmerking voor bescherming als archeologisch monument.

9. Conclusies en aanbevelingen

9.1 Conclusies

Algemene conclusies met betrekking tot het onderzoek, de archeologische waarden van het studiegebied en hun relatie tot het bodemkundig en landschappelijk kader

Het ondernomen werk heeft het mogelijk gemaakt om een aanzienlijke vooruitgang te boeken in het begrijpen van de veldslag, in het plaatsen van de actie op het terrein, en om de aard, de toestand en de verspreiding van de slagveldarcheologie te bepalen en de problemen die dit oplevert. Echter, wat hier is kunnen worden onderzocht, om redenen die werden uitgelegd in de voorafgaande tekst, is in feite de stand van zaken na de eerste helft van een veldwerk seizoen binnen een slagveldonderzoek dat over meerdere seizoenen gespreid zou moeten worden. In de voorliggende fase gebeurde de eerste integratie van de historische bronnen over de veldslag met de analyse van het terrein en konden hypothesen voor het eerst worden getest op het terrein. Het werk op het terrein voorziet een beperkte staalname in verschillende delen van het slagveld om de aan- of afwezigheid van slagveldarcheologie vast te stellen waar de geschreven bronnen melden dat de acties al dan niet plaatsvonden. Ook werd er een poging ondernomen om één sector van het slagveld meer uitgebreid te onderzoeken om vast te stellen of hierin patronen kunnen worden herkend. Terzelfdertijd heeft dit werk inzicht gegeven in de praktische problemen op het veld. Met deze kennis kan er een strategie worden uitgestippeld voor het onderzoek in dit- en latere seizoenen dat ons in staat zal stellen om een representatief beeld van de aanwezige slagveldarcheologie te schetsen. Ook is het mogelijk om een begin te maken met het in vraag stellen van de geschreven interpretaties, een proces dat de nadruk legt op de veranderende onenigheden tussen de archeologische en de geschreven bronnen. Dit vereist dat in latere fasen de geschreven bronnen opnieuw worden onderzocht en dat de representativiteit en de betekenis van de slagveldarcheologie in bepaalde gebieden in vraag wordt gesteld. Naarmate het werk vordert, wordt het kader dat door de analyse van documenten wordt voorzien geleidelijk getest en wordt het werk voortgezet in een iteratief proces waarbij nieuw onderzoek of intensief heronderzoek en een herbeoordeling van de geschreven bronnen geleidelijk verfijnd en geheroriënteerd worden.

Het volgende is een korte samenvatting van de vooruitgang die werd bereikt met betrekking tot de veldslag van Oudenaarde gedurende het project. De eerste belangrijke verwezenlijking is dat de belangrijkste primaire bronnen van de veldslag werden samengebracht en vertaald in één taal. Dit maakt het voor de eerste maal mogelijk om een gebalanceerd zicht te krijgen op de veldslag, zowel uit het perspectief van de Fransen als dat van de Geallieerden.

Ten tweede maakte het in kaart brengen van het terrein het mogelijk om de grafische en geschreven bronnen te plaatsen in een redelijk accurate weergave van het landschap zoals het er ten tijde van de veldslag moet hebben uitgezien. Hieruit vloeien een aantal belangrijke inzichten met betrekking tot de tactische mogelijkheden en problemen die werden veroorzaakt voor beide legers. Het begint ook veel duidelijker dan vroeger te worden op welke manier de bevelhebbers getracht hebben kansen aangeboden door het landschap en door de reacties van de vijand op het landschap te benutten - en hoe ze probeerden de bedreigingen in te perken -.

Het werk toont aan dat dit een ongewoon landschap is waar het terrein uit een aantal delen open land bestaat waar de cavalerie kon voortschrijden en waar het het meest efficiënt kon ingezet worden om te strijden. Maar de open ruimten waren verdeeld door een complexe serie lineaire zones –vooral langs de smalle beken, waar de cavalerie zich niet veilig langs

kon begeven, althans niet in het zicht van de vijand, maar waar de infanterie indien ze vooruit werd gestuurd wel in het voordeel was, en in de mogelijkheid was om die gronden vast te houden tegenover een superieure krijgsmacht. De cavalerie zou in het open terrein op de achtergrond blijven staan om steun te bieden voor het geval dat de vijand de infanterie uit het gesloten gebied zou duwen want als ze dat deden kon de cavalerie de troepen aanvallen die het zouden proberen om de bescherming van het afgesloten terrein te verlaten. Indien de infanterie slaagde in haar taak, dan kon de eigen cavalerie zich begeven door het gesloten terrein en zich zonder tegenstand ontplooien in het open veld waar een normale veldslag kon plaatsvinden. Aldus lijkt het erop dat in antwoord op het landschap de gebruikte tactieken door de bevelhebbers, erin bestonden om voor de vijand de toegang tot de open ruimten te ontzeggen en om er zelf toegang toe te krijgen en deze te controleren. Aldus was Oudenaarde een ongewoon complexe veldslag met een opmerkelijke wisselwerking tussen het terrein en de acties. Op dit vlak zijn er interessante gelijkenissen met de laat middeleeuwse veldslag te Kortrijk- iets wat nuttig zou zijn om verder te onderzoeken.

Indien men meer in detail kijkt, zijn er andere elementen die dit patroon versterken. De bebouwde gebieden, die in de gesloten zones liggen, verschaften focuspunten met een zelfs groter potentieel om de vooruitgang van een leger tegen te houden. Dit komt omdat in tegenstelling tot het gesloten terrein dat tenminste deels omgracht was maar niet omhaagd, de gebouwen een veilige bescherming boden vanwaar de troepen konden vuren. Dit gold vooral voor de nederzettingskernen zoals Eine, maar het gold ook voor de minder dichtbebouwde kernen van Herlegem of langs de Diepenbeek.

Dit lijkt de reden te zijn waarom de Fransen in het begin naar voor drongen, tijdens de initiële manoeuvres, in een poging om het landschap ten noorden van Oudenaarde onder controle te krijgen, terwijl het Geallieerde leger oprukte in de richting van de stad. Dit betekende het controleren van de barrières van het gesloten terrein, alsook de belangrijke posities langsheen de nederzettingen. Op deze manier lijkt het erop dat ze de mogelijkheden van de Geallieerden om zich te ontplooien en te manoeuvreren wilden beperken, tot één enkel open deel van dit complexe landschap (Bevere kouter), onmiddellijk ten noorden van de stad, en om hen te verhinderen om de drie belangrijkste wegen te gebruiken die doorheen dit hele landschap liepen (een ten westen in de buurt van Ooike en tweede in het oosten lopende door Eine en vandaar naar Heurne en de andere van Eine naar het noorden toe, naar Gent). In deze context moet men zich afvragen of de vooruitgang naar Eine echt een vergissing was, zoals momenteel wordt geïnterpreteerd. Het lijkt namelijk meer een opzettelijke beweging om een sterk punt op de weg naar Gent onder controle te krijgen bij de kruising met de belangrijkste stroom dat, tezamen met de gesloten en natte gronden langsheen de stroom, de enige verstandige locatie was om de geallieerde voorwaartse beweging in de richting van het Franse leger te stoppen. Cadogan's antwoord om Eine in te nemen, was voor de geallieerden van cruciaal belang aangezien hij hiermee de mogelijkheid opende voor een geallieerde bezetting van de vlakte van Heurne, en hiermee de Franse rechtervleugel in marsroute kon bedreigd worden. Het bood ook de kans om het Franse leger een eerste keer te overvleugelen wanneer het zich naar het centrum begaf. Het lijkt voor vergelijkbare redenen te zijn dat de Franse infanterie terugviel op Herlegem en waarom Cadogan ook deze plaats diende in te nemen. Het verklaart ook waarom de meest intense actie zich lijkt te hebben toegespitst op Herlegem waar Cadogan de rechterflank van de hele infanterie hield. Het lijkt dat de Fransen faalden om ook in het westen deze vroege controle te krijgen, tenzij ze dit wel deden en Weeks deze poging diende te counteren vooraleer de linkerflank van de geallieerden zonder tegenstand konden oprukken naar de Boserkouter. Zo'n analyse vereist een gedetailleerde beoordeling van de hele concordantie om elk aspect van de veldslag opnieuw te onderzoeken in het licht van het terrein zoals dit momenteel wordt opgevat en, wanneer er verdere verduidelijking van het terrein komt samen met de implicaties die hieruit zullen voortvloeien. Dan moet men terugkeren naar de slagveldarcheologie en verder

onderzoek uitvoeren om de opgedane inzichten te testen en antwoord te bieden op de gestelde vragen, zoals bijvoorbeeld hetgeen dat we daarnet bespraken, de geallieerde linkerflank met betrekking tot de toegang tot de Boserkouter.

In het centrum waren de Fransen succesvol in het controleren van het ganse open terrein tot aan de Diepenbeek aan de noordelijke rand van de Beverekouter. Tezamen met hun vroege controle over Eine, gaf dit de Fransen een belangrijk voordeel ten opzichte van de geallieerden. Terwijl het antwoord van de Geallieerden succesvol was in het oosten en het westen, bleven de Fransen het centrum onder controle houden van in het begin tot bijna het einde van de veldslag.

Naast deze zeer specifieke vragen, zijn er meer algemene conclusies die kunnen getrokken worden uit de studie. Een belangrijke conclusie is dat Oudenaarde in sommige opzichten een uitzonderlijke veldslag is, omdat het grootste gedeelte zich afspeelde in gesloten terrein. Dit plaatst belangrijke beperkingen op de interpretatie aangezien er geen vergelijkbare studies zijn van een belangrijke vroegmoderne veldslag op zo'n terrein en er dus geen vergelijkbaar materiaal is. Echter, gezien de goede staat van bewaring van het merendeel van het slagveld, zelfs als de kogels zich in relatief slechte conditie bevinden, kan Oudenaarde van aanzienlijk belang zijn bij de verdere ontwikkeling van slagveldarcheologie. Het is de eerste substantiële mogelijkheid om een grootschalige studie te voeren van een premodern slagveld in gesloten terrein. De kogels zijn voldoende goed bewaard om een adequate analyse van de inslag schade te bekomen.

Er zijn verschillende gevolgen die voortvloeien uit de aard van het terrein. Dit betekent waarschijnlijk dat er een gebrek aan het gebruik van artillerie was ter ondersteuning van de infanterie – aangezien het wapentuig van de bataljons waarschijnlijk niet langs de hagen en dijken kon worden gevoerd. Ten tweede zal de ontplooiing van de infanterie in een meer uiteenlopende vorm verlopen zijn dan normaal is bij standaard ontplooiingen bij een veldslag in open veld, waar berekeningen kunnen worden gemaakt uit troepenaantallen om het front van elk bataljon of brigade vast te stellen. Dan zijn er de implicaties van de aard van de verspreiding van de kogels, inclusief het inslagbewijs dat mogelijk veel groter is dan op open slagvelden kan worden gezien. Deze onderwerpen werden hierboven aangehaald, met bemerkingen op de afwezigheid van hagelschot kogels en het verschijnen van een concentratie van zwaar ingeslagen kogels langs elke kant van de noordelijke grens van de omsloten gebieden aan de Diepenbeek. Dit zijn allemaal zaken waarop de focus zal gelegd worden in de strategie voor het volgende stadium van het onderzoek.

Conclusies met betrekking tot de gaafheid en bewaringstoestand van de sporen en structuren

Zoals we hebben gezien zijn de kogels van Oudenaarde in relatief slechte toestand. Permanent grasland voorziet een zekere vermindering van de snelheid van verval van de artefacten, aangezien zowel verluchting van de grond als mechanische schade hierdoor vermeden wordt. Echter, is het landgebruik tenminste sinds de late 18e eeuw toegespitst op intensieve akkerbouw, dat een destructieve effect heeft op slagveldartefacten. Indien het stedelijk gebied wordt uitgesloten, dan is 61 % van het slagveld in gebruik als akkerland en slechts 18% als permanent grasland. Van dat laatste ligt het grootste gedeelte in de overstromingsvlakte van de Schelde, aldus heeft het slagveld zelf nog een hoger percentage akkerland. Een meer algemene bezorgdheid is de impact op lange termijn van agro-chemicaliën die aan de grond worden toegevoegd, aangezien deze zowel het chloridegehalte als de zuurtegraad van de grond beïnvloeden.⁹⁵ Er werd geen actie ondernomen om de bodemchemie van de site vast te stellen omdat er tot dusver geen primair onderzoek naar zulke zaken elders werd ondernomen waarmee kan vergeleken worden.

De belangrijkste gewas groepen zijn aardappelen, suikerbieten, maïs en granen. Van deze kunnen de aardappelen voor problemen zorgen, indien machines om de stenen uit de grond te halen of om aardappelen te rooien worden gebruikt, aangezien deze mogelijk grote projectielen – de ijzeren kanonsballen afgevuurd door de artillerie, verplaatsen. Het aanaarden dat wordt gebruikt tijdens het groeien van de aardappelen kan ook zorgen voor een diepere verstoring dan normaal en mogelijke massagraven verstoren. Het is echter het losmaken van de grond dat de meeste risico's inhoudt. Het losmaken van de grond en diep ploegen is wellicht zeer destructief voor massagraven, vooral aangezien deze vaak ondiep zijn. Tot dusver werden er echter geen massagraven gelokaliseerd en, zoals eerder werd besproken, is de onderzoeksmethodologie voor de identificatie van deze graven niet goed ontwikkeld.

Met betrekking tot de verspreiding van de metalen artefacten kunnen we aannemen dat de meeste schade wordt berokkend door mechanische schade van machinerieën, en dit is vermoedelijk nog vermeerderd door het gebruik van rotorkoepgen. Er is enkel alluviale of colluviale grond waar bodemafzettingen sinds 1708 werden opgebouwd die de slagveldarcheologie van een beschermend laagje hebben voorzien tegen de gevolgen van moderne cultivatie. Het is echter onwaarschijnlijk dat dit van betekenis is op dit slagveld, en indien zulke omstandigheden zich wel voordoen, zijn deze vermoedelijk te vinden in zeer kleine gebieden aan de bodems van de smalle beekvalleien waar kleibodems voorkomen en zo is hun waarde vermoedelijk minimaal, behalve in de gebieden waar de meest intensieve actie plaatsvond.

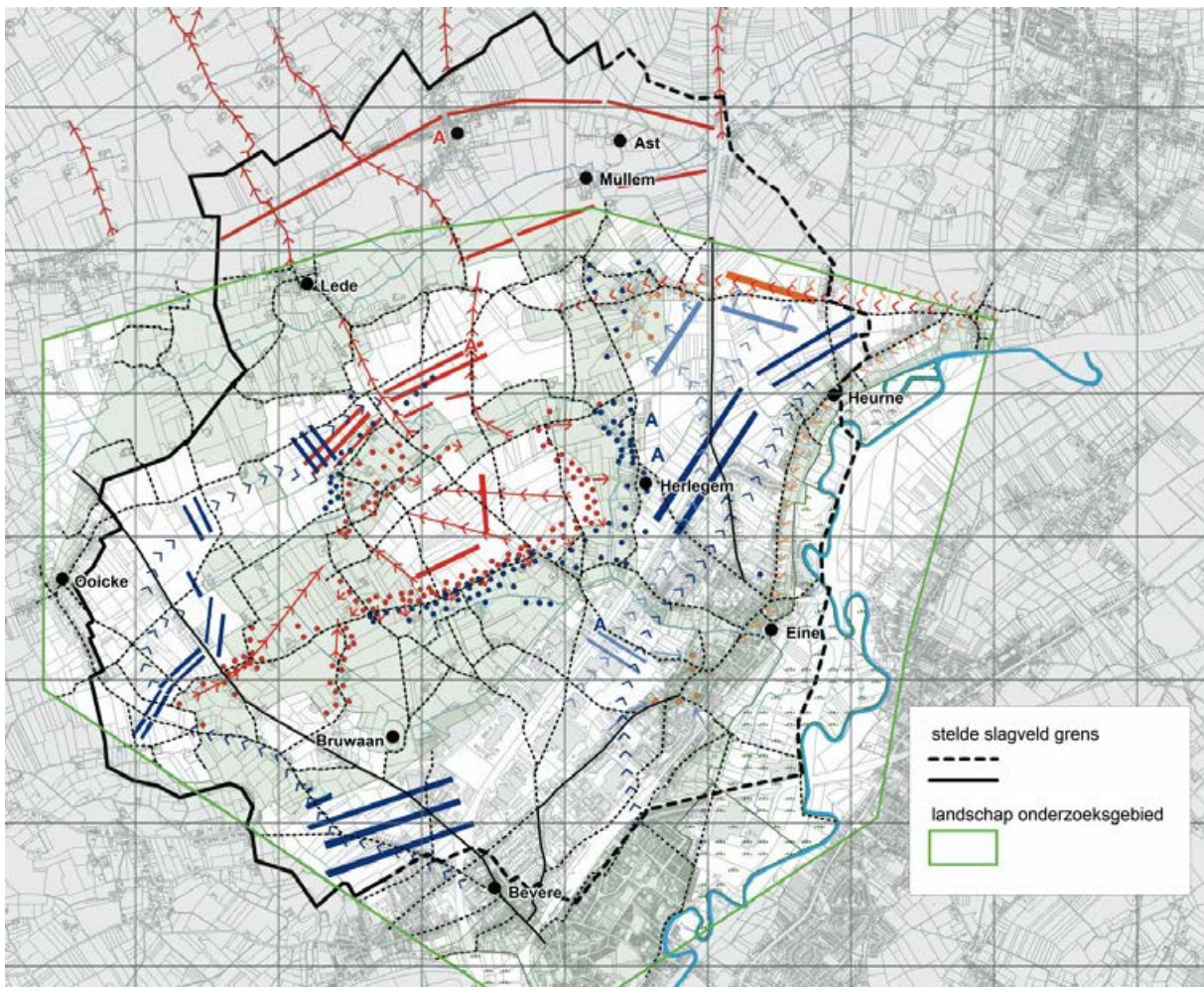

9.2 Maatregelen

Een uitgebreide motivering naar afbakening van de te beschermen site.

De principes volgend die werden vastgelegd voor de inventarissen en registers van Ierland, Engeland en Schotland, behelst de definitie van het gebied van het slagveld de plaats waar de legers werden ontplooid alsook de plaats waar de actie plaatsvond. De plaats van de ontplooiing in relatie met het historisch terrein blijkt vaak cruciaal in het verloop en de uitkomst van de veldslag. De begrenzing behelst echter niet de manoeuvres voor de ontplooiing, tenzij dit samenging met aanzienlijke acties, hetgeen niet het geval was in het gebied ten westen van en rond Eine. De begrenzing omvat normaliter alle actie en de gebieden waardoor de troepen gedurende de veldslag manoeuvreerden vanuit hun originele ontplooiingen. Al deze gebieden zijn belangrijk voor toekomstig onderzoek en voor mogelijke bezoekers van het slagveld, aangezien deze het mogelijk maken om de invloed van het terrein op de actie te onderkennen. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om vast te stellen wat er wel en niet zichtbaar was vanuit bepaalde locaties waar troepen en hun bevelhebbers stonden- en vice versa. Het is normaal gesproken niet mogelijk is om gebieden te omvatten van de aftocht aangezien deze zich uitstrekken over een grote afstand buiten het gebied van de hoofdactie, tenzij er een cruciale afslachting van de troepen plaatsvond op een identificeerbare locatie. Aldus houdt de voorgestelde noordelijke grens voor het slagveld van Oudenaarde geen rekening met de vluchtroute zelf al kan er verwacht worden dat hier bewijs van schermutselingen te vinden is.

Afbeelding 118: Voorgestelde afbakening van het slagveld van Oudenaarde gesuperponeerd op de ontplooiingen en actie van Tindal en in kaart gebracht in het historische landschap.

De begrenzing van het slagveld wordt gesuggereerd in Afbeelding 118. De lijn werd getrokken langsheen moderne grenzen om het management te vergemakkelijken, maar in sommige plaatsen betekent dit dat de lijn nogal willekeurig is. Er zijn ook aanzienlijke onzekerheden; deze werden aangeduid met een gebroken lijn. De belangrijkste lijn is verreweg die in de noordoostelijke zijde. Hier heerst onzekerheid met betrekking tot de oostwaartse uitgestrektheid van de Franse ontplooiing, omwille van de fouten in de kaart van Tindal. Het is onduidelijk of er een poging werd ondernomen door hen om de oostwaartse lijn naar de weg naar Gent uit te breiden. Ook heerst er onzekerheid over hoever ten noordenen oostelijk de Geallieerde aanval door de cavalerie van Rantzeau zich uitstreckte. Het is waarschijnlijk dat dit gebeurde binnen de door ons voorgestelde lijn, gezien zijn aanval op de batterij die gepositioneerd stond bij de Ast, maar dit is niet zeker.

De oostelijke grens loopt tot aan de Schelde maar vermoedelijk liep de actie niet zover. In het zuiden is het moeilijk om de grens te bepalen aangezien de locatie van de schermutseling op de Beverekouter niet werd gelokaliseerd. Ook Bredael en Tindal tonen verschillende ontplooiingen voor het Geallieerde leger, alhoewel dit waarschijnlijk de eerste initiële ontplooiing toont, terwijl Tindal ze in actie toont in de omsloten gebieden. Aangezien er binnen deze zone slechts enkele kleine stukken land zijn die nog niet werden ontwikkeld, is de definitie van de begrenzing hier ietwat academisch- zolang dat de intacte velden worden aangeduid als velden met een hoge archeologische waarde. Het is mogelijk om deze zone te identificeren als deel van het originele slagveld, maar om praktische redenen kan het

grootste gedeelte worden uitgesloten van de begrenzing van het slagveld voor. Indien dit gebeurt dan is het essentieel om de kleine gebieden van intacte velden aan te duiden als deel van het slagveld zodat het zeker is dat er onderzoek wordt uitgevoerd alvorens ontwikkelingen plaatsvinden.

In het westen werd er gezocht om de gehele initiële ontplooiing van de Geallieerden ten noorden van Bevere en hun manoeuvres ten oosten van Ooike te omvatten. Gezien de onzekerheden met betrekking tot de exacte locatie van waar ze in beweging kwamen en ontplooiden, hebben we het hele open terrein dat overeenstemt met de Boserkouter, op de hoge gronden naast Ooike, opgenomen. Het is in dit gebied ook onzeker, gezien de inaccuraatheid van het wegensysteem zoals dit voorkomt op Tindal, waar precies de Fransen in deze zone ontplooiden en waar de actie plaatsvond die hen verjoeg. Deze begrenzing behelst al deze gebieden, maar met een strakkere begrenzing, kunnen er mogelijke betekenisvolle zaken worden uitgesloten.

Ten noorden werd de begrenzing slechts een korte afstand verder gelegd dan de top van de heuvelrug waarop Huise ligt, aangezien het onwaarschijnlijk is dat de Franse ontplooiing ergens anders zou zijn geweest dan op de heuveltop of op de helling naar Oudenaarde, alhoewel de oostelijke en westelijke begrenzing van deze ontplooiing nog in vraag staan.

Een gedetailleerde nota waarin te nemen maatregelen naar beheer en behoud van de site worden geformuleerd.

1. Het allerbelangrijkste conservatieobjectief is het stoppen van het verwijderen van artefacten van het slagveld van Oudenaarde 1708. Aldus moet het illegaal detecteren tegengehouden worden door effectieve acties, ervoor zorgend dat detectie enkel wordt ondernomen als deel van een goed ontworpen archeologisch onderzoek. Dit moet worden ondernomen door een ervaren team en volgens de huidige standaarden van slagveldarcheologie, hetgeen integratie mogelijk maakt met de huidige dataset.

Ook in Engeland vormt illegale metaaldetectie de voornaamste bedreiging met betrekking tot de conservatie van slagvelden. In 2010 werd er hieromtrent een pilootproject opgezet voor het slagveld van Towton. Er werd een overeenkomst afgesloten, na intense onderhandelingen, tussen de gemeente, landeigenaars, de politie, detectoristen en archeologen, hierbij bijgestaan door het initiatief van English Heritage rond 'erfgoed misdaad', waardoor voortaan enkel erkende detectoristen op het slagveld actief mogen zijn.

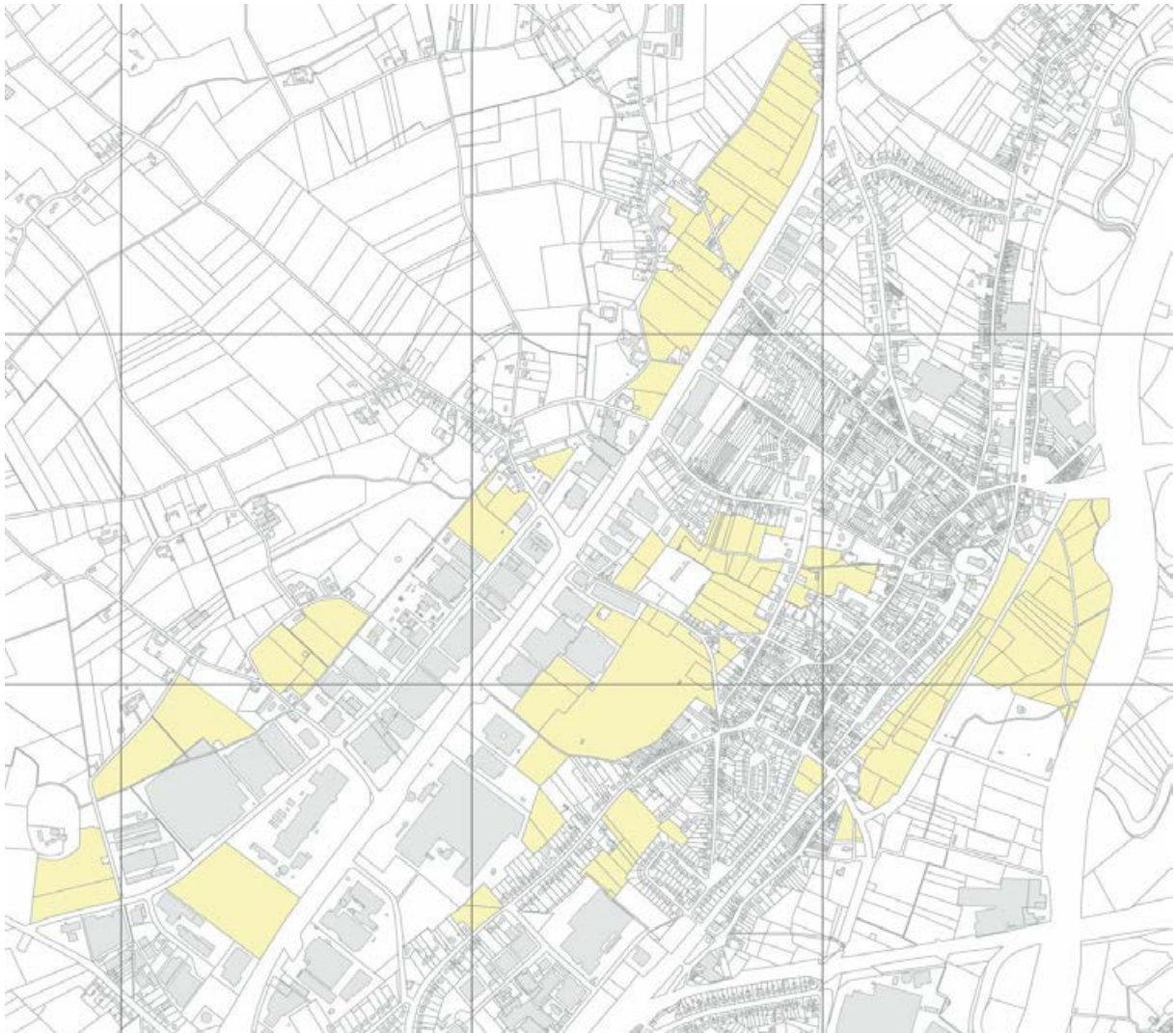
96

2. De massagraven staan onder grote bedreiging door de aard van het landbouwregime te Oudenaarde. Een effectieve methodologie voor hun identificatie is momenteel niet beschikbaar en er is geen bewijs met betrekking tot hun mogelijke locatie.

De focus van de conservatiemaatregelen moet daarom gelegd worden op de bedreigingen die worden gesteld aan de verspreiding van de metalen artefacten.

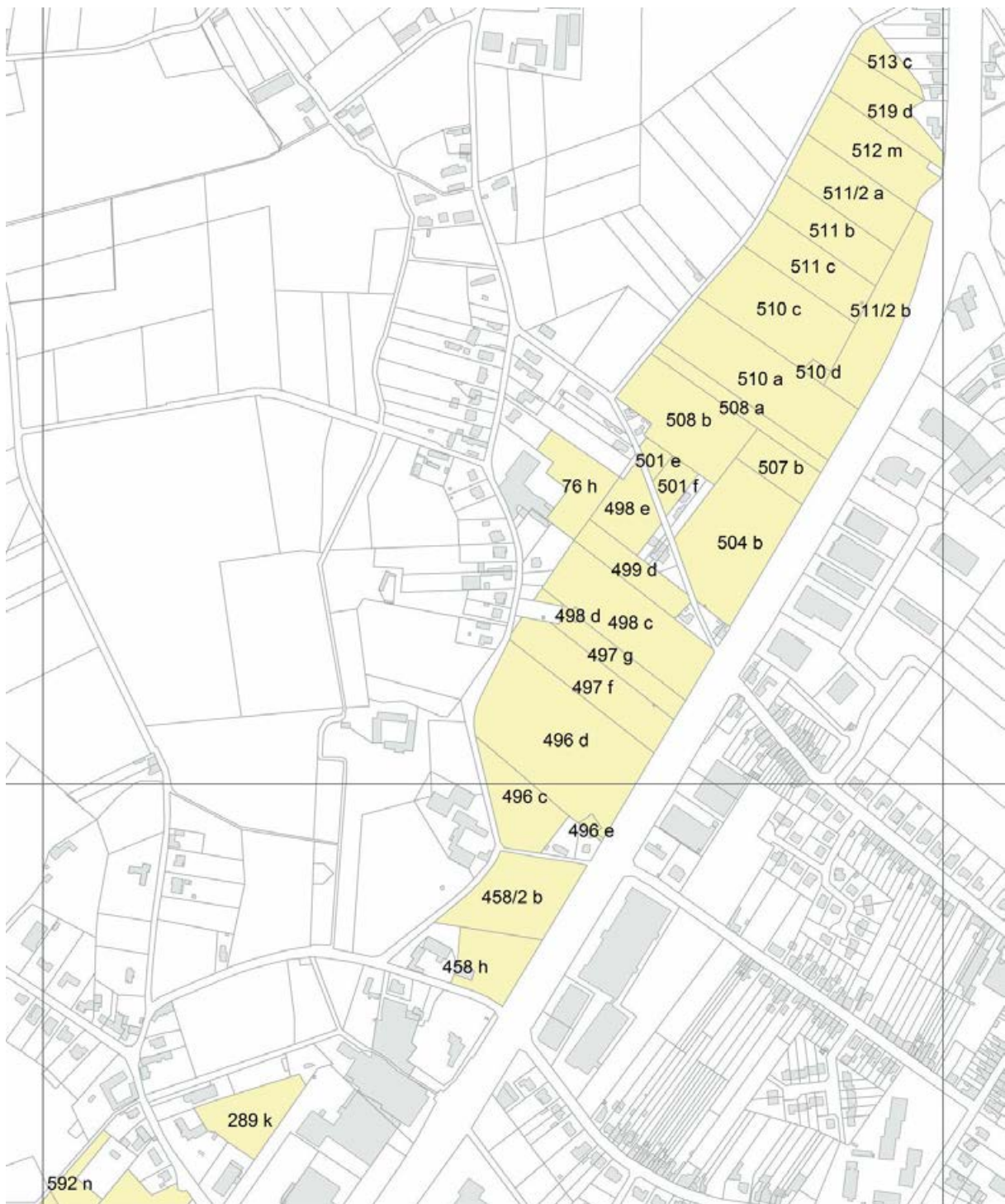
3. Er wordt aanbevolen om voor de direct bedreigde percelen in de buurt van de industriezone 'Bruwaan' een apart beschermingsregime en bijhorende Bijzondere Voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie (BVS) te voorzien.

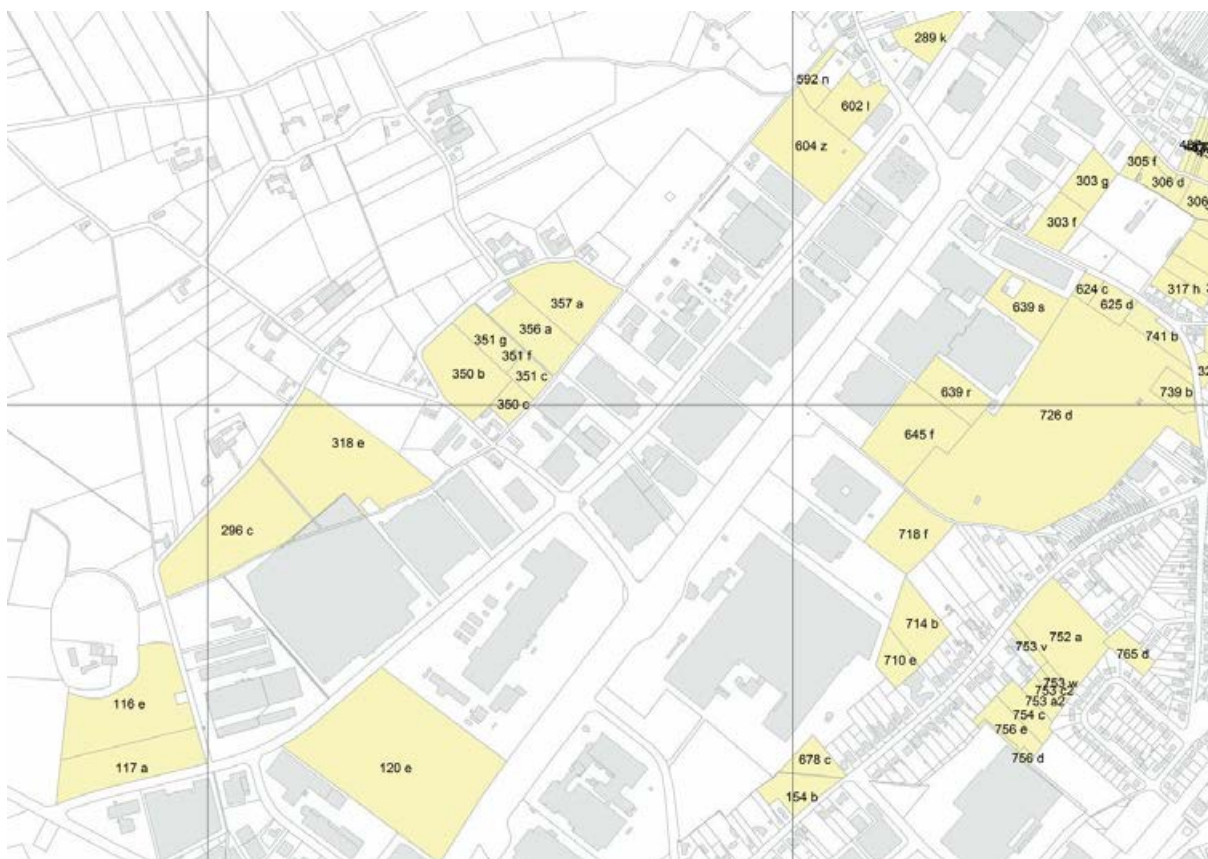
Afbeelding 119: Direct bedreigde zones in industriegebied 'Bruwaan'.

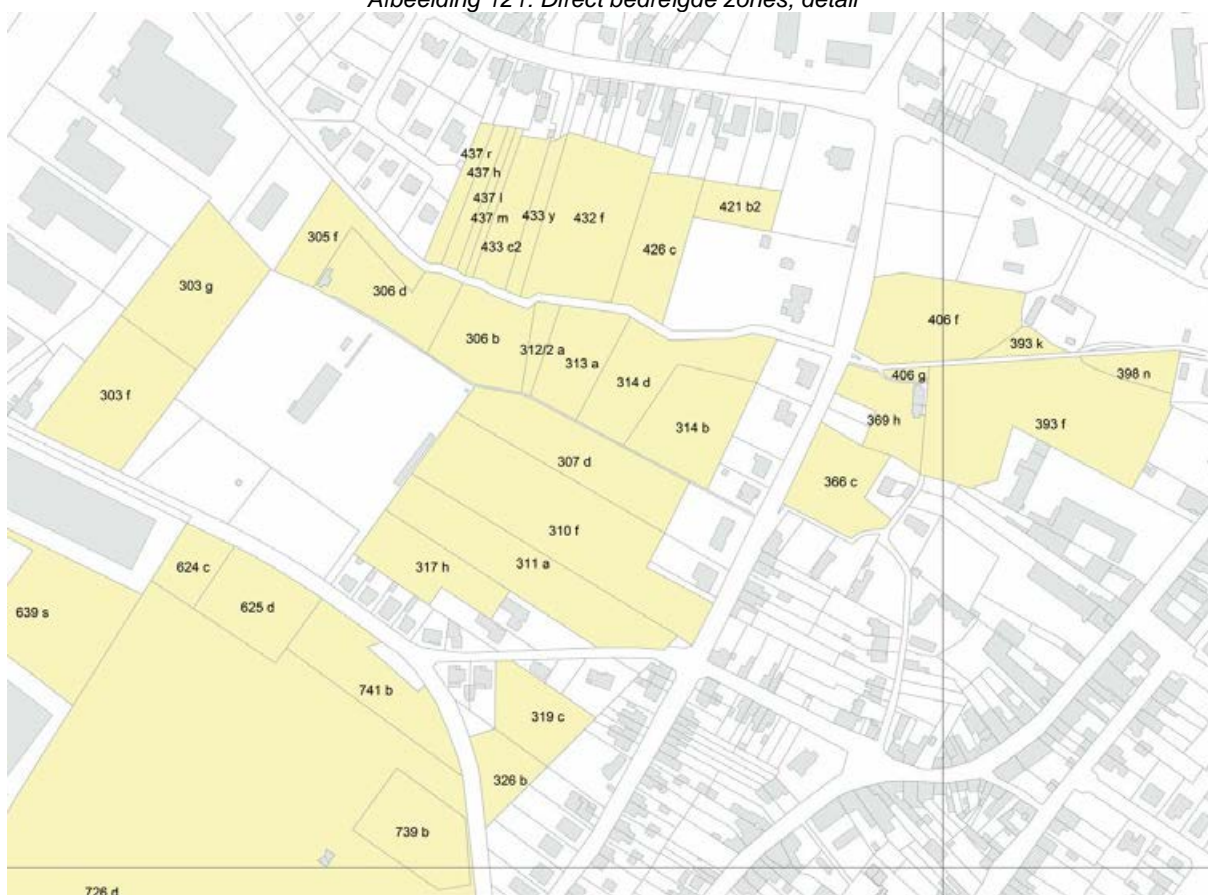

Afbeelding 120: Direct bedreigde zones; detail

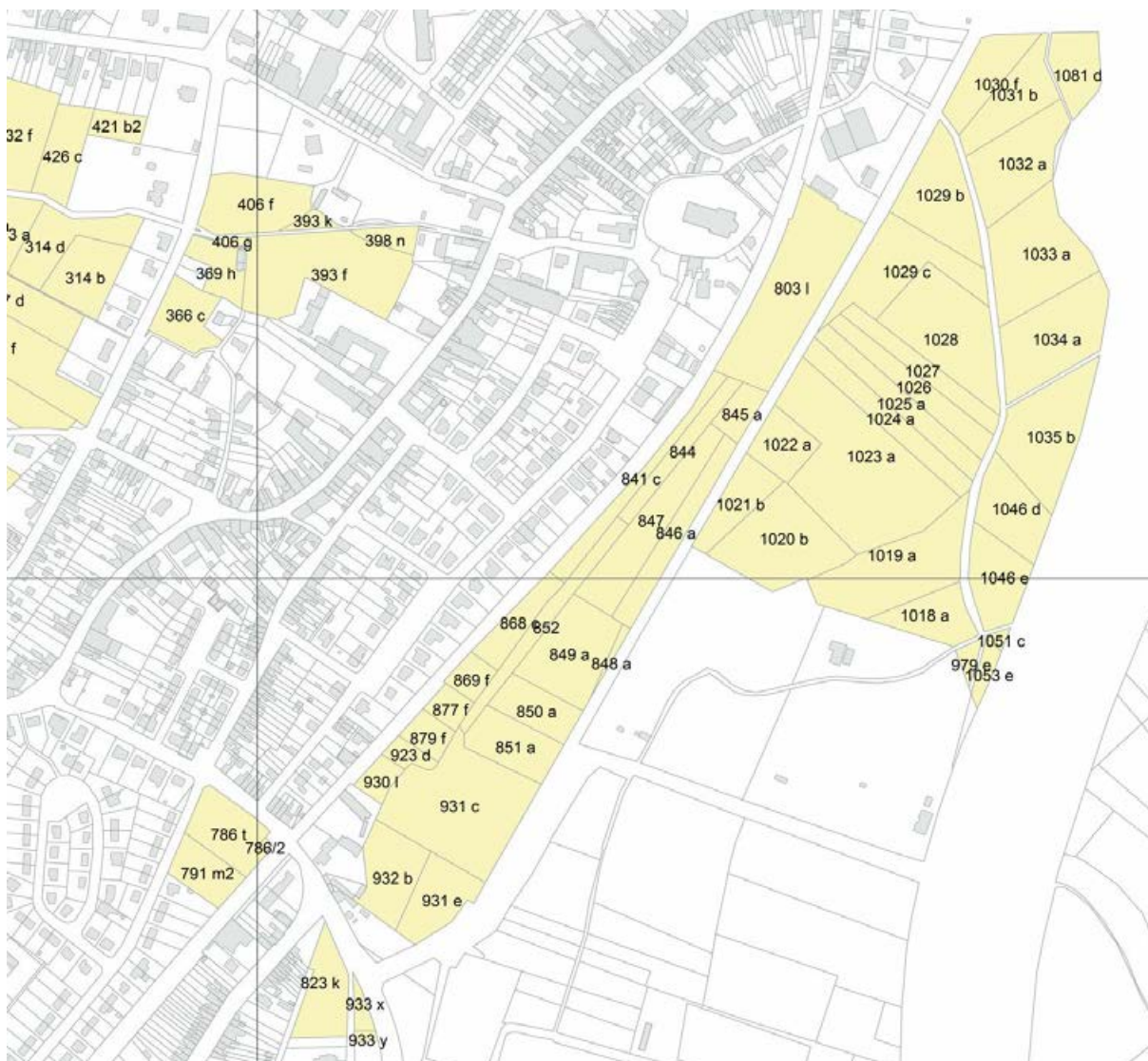

Afbeelding 121: Direct bedreigde zones; detail

Afbeelding 122: Direct bedreigde zones; detail

Afbeelding 123: Direct bedreigde zones; detail

9.3 Aanbevelingen

Een nota met suggesties voor toekomstig aanvullend onderzoek in functie van bescherming en beheer van de site.

- Het Oudenaardeproject heeft het kritieke punt bereikt waar men de impact van de methodologie net begint te voelen, nl. t de vele vragen die de volgende stappen van het onderzoek beginnen te onthullen. Verschillende zaken vloeien hieruit voort, één ervan is dat deze gegevens best niet worden vrijgegeven vooraleer al het werk is voltooid voor publicatie aangezien nieuwe inzichten die uit dit onderzoek voortvloeien eerst moeten verschijnen vooraleer anderen er gebruik van maken. De andere belangrijke conclusie is dat het zeer ongelukkig zou zijn om nu met het onderzoek te stoppen, aangezien de methodologie net zijn eigenlijke waarde begint te onthullen. Alle voordelen van deze aanpak zullen pas volledig zichtbaar worden in een volgende stadium.
- Het onderzoek te Oudenaarde in 2011-2012 bevestigde het potentieel voor een grootschaliger onderzoek op het slagveld en toonde duidelijk het potentieel aan om de interpretaties te testen die gebaseerd zijn op de geschreven bronnen. Er kan nu een brede waaier van onderwerpen in de analyse van de geschreven bronnen binnen het terrein bemerkt worden waarvoor een terugkeer naar de geschreven bronnen met betrekking tot de veldslag noodzakelijk wordt. Momenteel zijn de belangrijkste vragen gerelateerd aan de verschillende plaatsnamen die worden vermeld in de concordantietabel en die niet werden geïdentificeerd bij de analyse van het terrein. Hoewel er een kaart werd aangemaakt met enkele van deze geïdentificeerde namen, hetgeen het mogelijk maakt om een deel van de actie nauwkeuriger te plaatsen in het landschap, zou er meer duidelijkheid kunnen worden verschaft indien alle namen nauwkeurig werden gelokaliseerd. Het beste voorbeeld is Herlegem en hoeve Craeneveld waarvoor er tegenstrijdig bewijs bestaat met betrekking tot de exacte locatie.
- De reconstructie van het historische terrein deed nieuwe vragen rijzen met betrekking tot de exacte aard van het terrein in bepaalde kerngebieden. Hier kan een antwoord op gegeven worden door een combinatie van historisch onderzoek en het fysiek bewijs in het landschap zelf. Dit werd voor slechts een klein proefgebied in kaart gebracht, waarbij Ferraris en het landboek met elkaar vergeleken werden. Het is nu noodzakelijk om dit te doen met alle gegevens uit het landboek voor het hele gebied van het slagveld uit Ferraris. Er is ook bijkomend onderzoek nodig op dit en andere aspecten van het historische landschap door het onderzoek van geschreven documenten met betrekking tot het landschap te vergelijken met het fysieke bewijs – zowel voor de gebouwen als de aard van de omsluitingen (bijvoorbeeld of het om grachten of om hagen ging en welke aard deze hadden). Dit zal helpen om te bepalen in welke mate deze een echte barrière vormden voor het bewegen van de troepen maar ook de mate waarin deze bescherming bood voor de troepen die deelnamen aan het vuurgevecht. Voorts is er ook nog het probleem van de mate waarin de grond moerassig was langsheen de valleibodems, vooral in de twee kritieke gebieden waar de Fransen er niet in slaagden aan te vallen tijdens de belangrijke fasen van de veldslag. Ook kan het onderzoek naar historische gebouwen van nut zijn om aan te tonen welke gebouwen in metselwerk en welke in hout waren opgebouwd, aangezien er bij de eerste een kenmerkend patroon van ingelsagen kogels kan verwacht worden en bij het tweede niet. Evenzo dient er onderzoek gevoerd te worden naar het gedetailleerde karakter van de wegen, vooral de belangrijke, om te zien welke flexibiliteit voor bewegingen dit opleverde in vergelijking met kleinere wegen en de rest van het landschap.

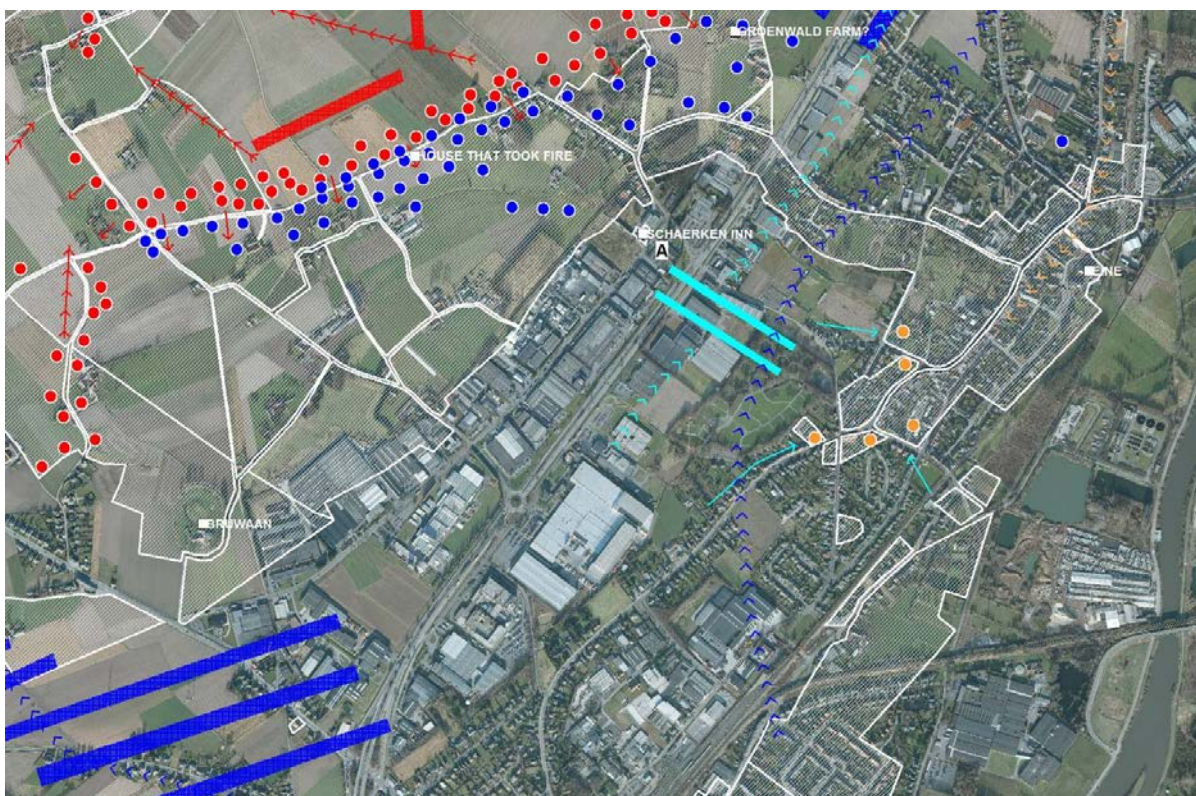

-
- Het veldwerk werd vooral geconcentreerd in de sector van het slagveld tussen de Grotebeek, de Marollenbeek en de Diepenbeek in een poging om een coherent beeld te bekomen van één sector van het slagveld. Er werd hiervoor gekozen omdat dit gebied in het hart ligt van de infanterie actie, en er aldus een grote densiteit van kogels met een groot kaliber kon verwacht worden en er waarschijnlijk een betekenisvol distributiepatroon kon verwacht worden in een basis onderzoek met transecten om de 10 m. Het bleek ook dat acties in deze zone duidelijk werd gedocumenteerd in de historische bronnen, waardoor men de gegevens uit de archeologische en de geschreven datasets goed kon correleren. Dit werk bevestigde de intensiteit van de infanterie actie in twee gebieden: één ten noorden van de Diepenbeek en ten oosten van Bruwaan, de andere ten zuiden van Elsakker. Dit lijkt overeen te stemmen met een latere fase van de veldslag wanneer, nadat de Fransen Herlegem opnieuw hadden ingenomen, de rechtersvleugel van de geallieerde infanterie massale versterkingen ontvingen en een verpletterende tegenaanval op gang brachten, en hiermee de Fransen uit de nederzetting en omsluiting naast de Grotebeek duwden. Het intense vuurgevecht vond plaats in open terrein waar de Geallieerden voorheen niet waren geraakt. Hier versloegen ze de Fransen. Echter, in tegenstelling tot de bronnen die suggereren dat de aanval liep langs Herlegem, suggereert de slagveldarcheologie dat er intense actie plaats vond recht langs het front, bijna tot aan de Diepenbeek. Tot er een meer complete dekking van het onderzoek werd bereikt, is het niet mogelijk om te bepalen of dit het overlappen van meer dan één fase voorstelt, waarbij het zuidelijk deel mogelijk gerelateerd is aan een afzonderlijk offensief van de Geallieerden die te maken had met hun tegenaanval door het centrum van de Geallieerden, in de buurt van de afspanning 't Schaarken. In de laatste sector worden er problemen gesteld door de archeologie. Hier bevestigde het werk de concentratie van infanterieactie in de regio net ten noorden van de Diepenbeek op de rand- en ten noorden van het gesloten terrein. Er zijn echter veel minder kogels binnen dit omsloten gebied waar, volgens de geschreven bronnen, er intensieve actie was. Vechten van grens tot grens, eerst de Fransen en dan de Geallieerden die mekaar vooruit en achteruit duwden in dit gebied in een beslissende fase van de veldslag. De lage densiteit aan kogels in de weiden langs de Diepenbeek is een groot probleem. Twee zaken moeten worden overwogen. Het eerste is dat het pastorale landgebruik, en in sommige zones de hoge mate waarin achtergrondruis voorkomt in de vorm van modern afval, het recupereren van vondsten sterk beïnvloedt. Eenzelfde effect werd vastgesteld bij andere onderzoeken en vereist een nauwkeurige vaststelling en heronderzoek. De tweede optie is dat de gebieden waar er een intensief gevecht plaatsvond beperkter waren dan eerst bleek uit de documenten. Het is mogelijk dat de Franse aanval die leidde tot de inname van de afspanning 't Schaarken slechts op een klein deel van het front plaatsvond. Dit onderwerp vereist een nauwkeurige heranalyse van alle bronnen met betrekking tot actie in deze sector, tezamen met een nauwkeurig heronderzoek om zo een meer representatief staal van slagveldarcheologie in dit gebied te bekomen. Dit zou onderzoek op de velden zo dicht mogelijk bij de afspanning moeten behelzen, alsook als de zone tussen de afspanning en het open veld meer ten noorden. Dit zal mogelijk aantonen of er een verschillende densiteit aan kogels is in dit hele gebied. Idealiter wordt er een recentelijk gecultiveerd gebied doorzocht om de impact van pastoraal landgebruik op het recupereren van vondsten te testen. Andere problemen werden ondervonden in gebieden die slechts op kleine schaal werden getest. Zo werd er intensieve actie gesuggereerd door de bronnen ten noordwesten van Bruwaan.

Het metaaldetectoronderzoek leverde echter zeer weinig bewijs van actie op. Verder ten noorden werd meer intensieve actie vastgesteld, maar dit correleert niet met de geschreven bronnen.

- In bepaalde sectoren van het slagveld zorgden moderne ontwikkelingen ervoor dat enkel kleine onontwikkelde gebieden nog onderzocht kunnen worden. Dit geldt vooral voor de zone ten zuiden van de omsloten gebieden aan de Diepenbeek, beide ten westen van Eine en rond Eine zelf. In deze zone was er een kleine cavalerieschermutseling aan het begin van de veldslag, en dan in het oostelijk deel van het gebied waar de infanterieaanval van Cadogan plaatsvond die de inname van Eine tot gevolg had. Het belangrijkste echter is het gebied rond de afspanning van Schaarken, waar de tegenaanval van de Franse infanterie in het centrum van het slagveld het meest succesvol bleek. Het is aangewezen om hier een onderzoek te voeren om de aard van de actie te testen, of tenminste de aanwezigheid ervan te bevestigen. Het veld ten zuidwesten van Schaarken is onontwikkeld en zou intensief moeten worden onderzocht, nadat het afval is verwijderd en mogelijk is gecultiveerd. Andere belangrijke gebieden zijn de kleine stukken onontwikkeld land in het westelijk deel van Eine, hetgeen als gids kan dienen bij het bepalen van de exacte locatie en de schaal van de actie in het gevecht om Eine. Andere kleine onontwikkelde en onverstoorde stukken land tussen het industriële en woongebied zouden kleine kaders binnen het grotere gebied kunnen zijn om de intensiteit van de actie meer algemeen doorheen het hele gebied vast te stellen, als vergelijking met de rest van het slagveld.

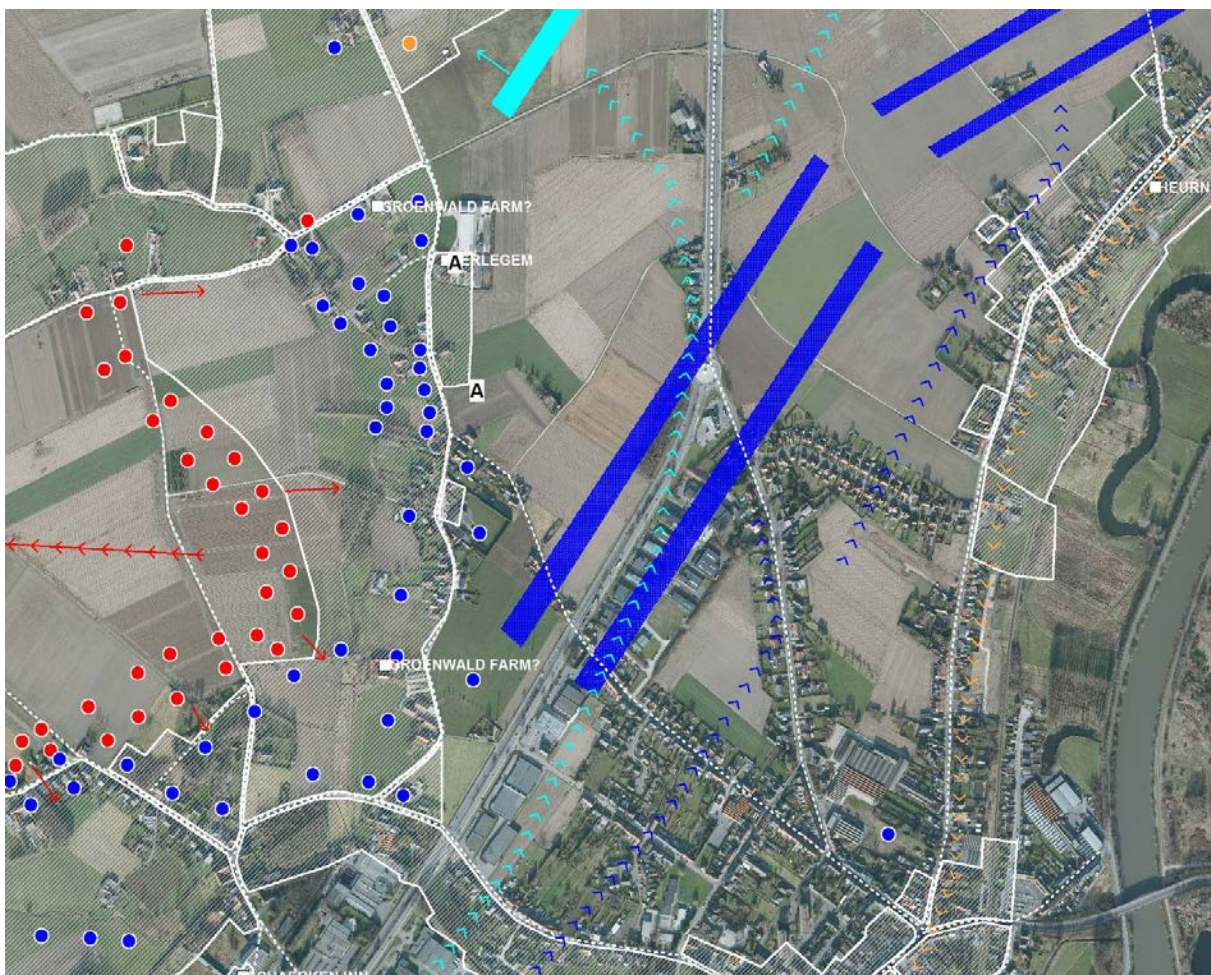
Afbeelding 124: Orthofoto van het ontwikkelde gebied ten westen van Eine, dat de ontplooiingen en actie toont zoals op Tindal en de gesloten gebieden en wegen van Ferraris.

De andere zones die aanzienlijk werden ontwikkeld, liggen ten noorden en ten noordoosten van Eine. De eerste is langs de weg van Eine naar Heurne. Hier werd de Zwitserse brigade vernietigd en waar de Franse bataljons werden verslaan die vooruitmarcheerden vanuit Heurne, allebei in de vroege stadia van de veldslag. Hier overleefden uitgebreide gebieden, met kleine stukken land die zich uitstrekken tot dichtbij de weg, alhoewel het onduidelijk is hoe wijd deze actie verspreid was, en dus is het mogelijk dat veel overleefde in onontwikkeld gebied.

De andere belangrijke locatie die werd ontwikkeld, alhoewel hier meer in stukken, maar van een even destructieve aard, situeert zich rond Herlegem en de Craeneveld hoeve. Hier vond de kritieke actie van de rechtervleugel van de Geallieerde infanterie plaats. Het is waar ze de 'enclosures' innamen en de nederzetting om de rechtervleugel van de Geallieerden te verankeren, en waar de twee belangrijke Franse tegenaanvallen plaatsvonden tegen de rechterflank van de Geallieerde infanterie. De laatste aanval dreef de Geallieerden uit de nederzetting, maar het is onduidelijk hoe uitgebreid de Franse vooruitgang was zowel in breedte als in diepte. Vervolgens was er in hetzelfde gebied, vergezeld door een meer algemene vooruitgang van de Geallieerde infanterie, een belangrijke tegenaanval van de Geallieerden die de Fransen teruggedreef over de Grotebeek en in het open terrein van de Elsakker. Dit was het beslissend stadium van de tegenaanval, waarvan de Fransen niet konden recupereren. Hoeveel er kan bereikt worden in deze zone van gedeeltelijke ontwikkeling, kan enkel vastgesteld worden door nieuw veldwerk. Zoals het gebied rond de afspanning 't Schaarken, is het een sector van het slagveld dat in groot detail moet onderzocht worden wanneer er bedreigingen door ontwikkeling opduiken.

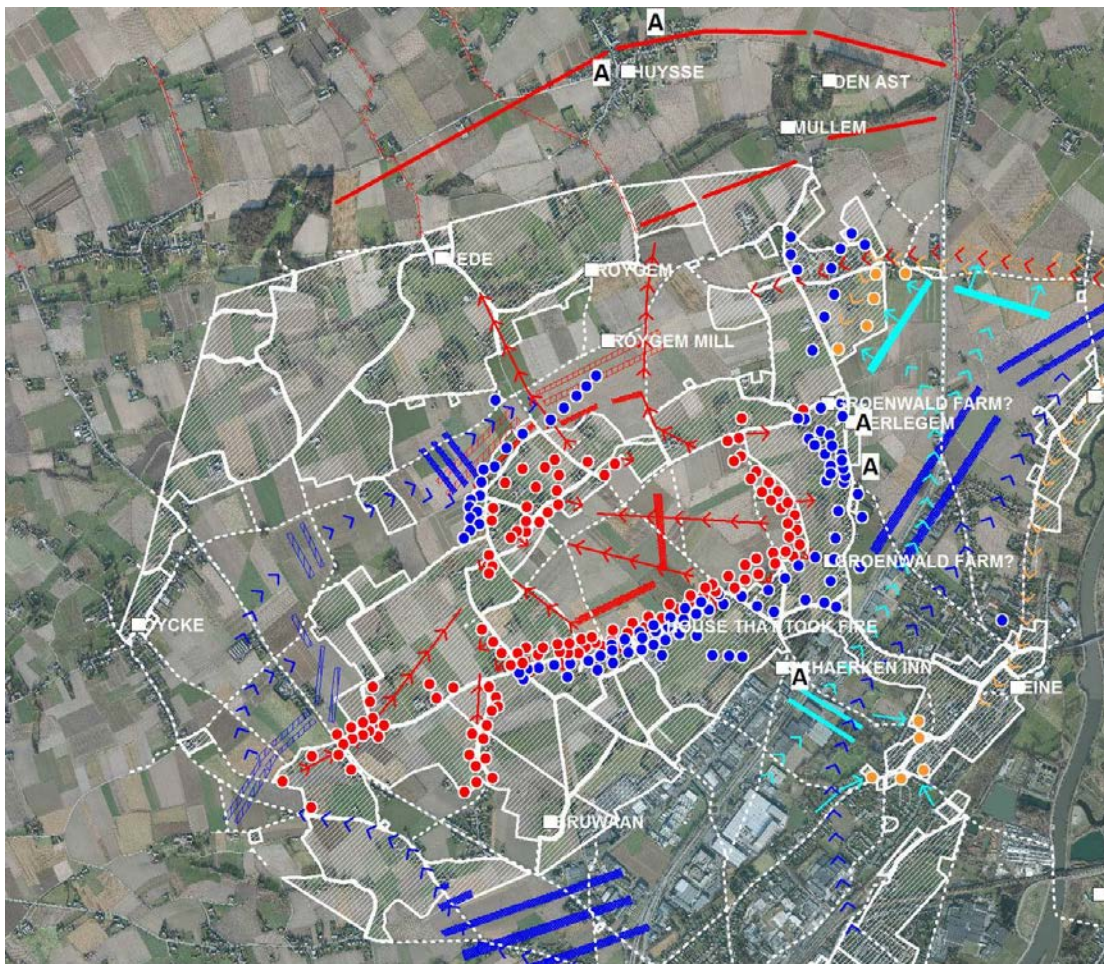

Afbeelding 125: Orthofoto van het ontwikkeld gebied ten noorden van Eine, dat de ontplooiing en actie toont vanop Tindal en (in het wit) de gelsoten gebieden en wegen vanop Ferraris.

Elders bleef het slagveld grotendeels zoals het was in de vroege 18e eeuw en dus is hier een uitgebreid onderzoek mogelijk. Hoewel er zich kleinschalige schade voordeed en zal blijven voordoen door de bouw van individuele huizen, waarbij voor elk een gedetailleerd onderzoek nodig is, vormt illegale metaaldetectie de belangrijkste bedreiging.

Afbeelding 126: Orthofoto van het ganze slagveld, met aanduiding van de ontplooiing en actie vanop Tindal en de gesloten gebieden en wegen vanop Ferraris (binnen het onderzoeksgebied).

- Binnen het overlevende gebied van een slagveld is het ruimtelijk patroon van de vondsten het belangrijkste fysieke bewijs voor de interpretatie van de locatie en de aard van de militaire actie. Daarvoor, terwijl men de archeologische toestand van een slagveld vaststelt, is de eerste overweging de graad waarin het totale aantal artefacten op het slagveld tijdens- en in de nasleep van- de veldslag, intact bleef. Dit vereist gegevens met betrekking tot wat er al werd weggenomen op welke locaties in het slagveld- informatie die moet worden gehaald bij de lokale boeren en de lokale metaaldetectoristen.
- Gezien het potentieel wordt er voorgesteld dat er in 2013 een meer uitgebreide analyse van data wordt ondernomen te Huddersfield, als een samenwerking tussen de verschillende auteurs van dit rapport, om een artikel te publiceren in een internationaal tijdschrift.

10. Bibliografie

- Ashley, S. 2002. Medieval Armorial Horse Furniture in Norfolk. Dereham: East Anglian Archaeology 101
- Brooke, R. 1854. Visits to the fields of battle in England of the Fifteenth Century. London
- Chandler, D. 2003. *Marlborough as Military Commander*, Staplehurst: Spellmount Ltd.
- Chandler, D. 1998. *Military memoirs of Marlboroughs Campaigns 1702- 1712 (Captain Robert Parker & the Count of Mérode-Westerloo, Field Marshal of the Holy Roman Empire)*, London: Greenhill Books/Lionel Leventhal Ltd.
- Chandler, D. 1990. *The Art of Warfare in the Age of Marlborough*, London: Spellmount Ltd.
- Belfield, E. 1972. *Oudenarde 1708*, London: Charles Knight.
- Churchill, W. 1936. *Marlborough, his Life and Times*, London: Charles Knight.
- Coucke, N. 1998. *Etude comparative des mémoires des participants à la bataille d'Oudenaarde (1708)*, Brussel: KMS.
- De Buck, R. 1997. 'De Bezetting van Gent in 1708 door Louis XIV', in *Gendtsche tydingen: tweemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring Gent*, 26, 134-39.
- De Coene, K., Ongena, T., Stragier, F., Verust, S., W. & De Maeyer, P. (2012). Ferraris, the legend. *The Cartographic Journal*, vol. 49 (1), pp. 30-42.
- De Lombaerde, E. 1977. *De Slag van Oudenaarde 1708*, Oudenaarde: V.V.V.M..
- De Vriendt, B. Derde, W. Carman, J. 2011. De inventarisatie van slagvelden van vóór WOI in Vlaanderen. Begeleidend rapport VIOE.
- Dhondt, F. 2002. *Een andere 11 juli. De slag bij Oudenaarde, 11 juli 1708*, High School dissertation, Oudenaarde: Sint-Bernarduscollege
- Dhondt, F. 2007. 'De Spaanse Successieoorlog en de Slag bij Oudenaarde (11 juli 1708)', *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, van zijn kastelnij en vande lande tusschen Maercke en Ronne*, 44, 23-74;
- Dhondt, F. 2008. *Nec pluribus impar ? De campagnes en onderhandelingen van Lodewijk XIV in de Zuidelijke Nederlanden, 1707-1708*, Unpublished Masters thesis (Gent: Universiteit Gent)
- Dhondt, F. 2009. 'Clans, Cabales en Coterieën. De Slag bij Oudenaarde en de permanente machtsstrijd in de Grand Siècle', *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, van zijn kastelnij en vande lande tusschen Maercke en Ronne*, 46, 3-36.
- do Paco, A. 1962. 'Em Tormo de Aljubarotta. I-O Problema dos ossos dos combatantes da batalha', *Anais da Academia Portuguesa da Historia* II (12), pp. 115-163

-
- Doyle, P., Babits, L., 2007. 'For you the war is over': finding the gerewat escape tunnel at Stalag Luft III. In Scott, D., Babits, L. En Haecker, C. 2007. *Fields of Conflict: battlefield archaeology from the Roman Empire to the Korean War*. Westport Conn.: Praeger, 398-416.
 - Doyle, P., Bennet, M.R. 2002. *Fields of battle: terrain in military history*.
 - Egan, G. 2005. *Material Culture in London in an Age of Transition*.
 - Fiorato, V. 2000. *Blood Red Roses: the archaeology of a mas grave from the Battle of Towton AD 1461*. Oxford, Oxbow.
 - Foard, G. 1995. *Naseby, The decisive campaign*, Whitstable, Pryor Publications
 - Foard, G. 2008. *Oudenaarde battlefield survey, November 2007*, (unpublished report for the Ename Centre, Oudenaarde).
 - Foard, G. (forthcoming). *Battlefield Archaeology of the English Civil War*, Oxford, Archaeopress.
 - Foard, G. & Morris, R. 2012. *The Archaeology of English Battlefields*, York, CBA.
 - Foard, G. & Curry, A. (in preparation). *Bosworth 1485: A Battlefield Rediscovered*, Oxford, Oxbow.
 - Freeman, T., Pollard, T. 2001. *Fields of Conflict: progress and prospects in battlefield archaeology*, proceedings of a conference held in the Department of archaeology, University of Glasgow, Oxford, BAR International Series 958, Archaeopress
 - Gils, R. 2003. 'De Slag bij Oudenaarde 11 juli 1708', in *Handelingen van de geschied- en oudheidkundige kring van Oudenaarde*, 40, 411-32.
 - Higgins, D. Metal Pipes and Toy Whistles in Society for CIA discussion of the factors believed to impact on artefact condition is given in Glenn Foard & Richard Morris, (2012) *The Archaeology of English Battlefields*. York, CBA , 147-154.
Ibid., esp chapter 3.
 - Haecker, C.M., Mauck, J.G. 1997. *On the Prairie of Palo Alto: historical archaeology of the US-Mexican War battlefield*. College Station TX, Texas AandM University Press
 - Holmes, R. 2008. *Marlborough. England's Fragile Genius*, London: Harper Press.
 - Jones, C. 2011. *Finding Fulford: the search for the first battle of 1066*. London, WPS.
 - Lachaert, P.J. 2008. (red.) *Oudenaarde 1708. Een Stad, een koning, een veldheer*. Leuven: Davidsfonds.
 - Lachaert, P.J. 2008. 'Leven langs de Schelde. Een manuscript uit Eine over de slag bij Oudenaarde en de krijgsverrichtingen in de Spaanse Successieoorlog (1708-1711)', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert, Leuven: Davidsfonds, pp. 79-108.

-
- Lachaert, P.J. 'Leven langs de Schelde. Een manuscript uit Eine over de slag bij Oudenaarde en de krijgsverrichtingen in de Spaanse Successieoorlog (1708-1711)', pp. 79-108.
 - Muller F., 1863-1882. De Nederlandsche geschiedenis in platen : beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten, 4 delen, F. Muller, Amsterdam, dl. II (jaren 1702 tot 1795), p. 16-17, nr. 3035b/33.
 - Mitchiner, M.1988. *Jetons, Medlaets and Tokens: Volume 1; The Medieval period and Nuremberg*. Seaby Press
 - Newman, P. 1981. *The battle of Marston Moor*, Strettington, Anthony Bird Publications.
 - Oman, Sir C. 1902. *A history of the Peninsular War Volume I*. London, Greenhill
 - Oury, C. 2005. *Blenheim, Ramillies, Audenarde. Les défaites françaises lors de la guerre de Succession d'Espagne (1704-1708)*, Paris: Ecole des Chartes.
 - Partida, T. (in preparation), *Drawing the Lines: Enclosure in Northamptonshire, a GIS Study*, PhD (University of Huddersfield).
 - Petty, G. And Petty, S. 'A geological reconstruction of the site of the battle of Maldon' in J. Cooper (ed.) *The Battle of Maldon. Fiction and fact*. London and Rio Grande, The Hambledon Press, pp 159-169
 - Read, B. 2005. *Metal Buttons c.900 BC – c.AD 1700*
 - Rost, A. 2007. Characteristics of ancient battlefields: the battle of Varus (AD9). In Scott, D. 2007. *Fields of Conflict: battlefield archaeology from the Roman empire to the Korean War (2VOL)*. Westport Conn.: Praeger 50-57.
 - Schofield, J., Johnson, W.G. 2002. *Matériel Culture: the archaeology of 20th century conflict*. London, Routledge.
 - Scott, D. *Archaeological Perspectives on the battle of the Little Bighorn*, Norman O and London, University of Oklahoma Press
 - Sutherland, T. 2007. Arrow points to mass graves: finding the dead from the battle of Towton 1461 AD. In Scott, D., Babits, L. 2007. *Fields of Conflict: battlefield archaeology from the Roman Empire to the Korean War (2VOL)*. Westport Conn: Praeger, 160-173
 - Vandenburie, J. 2010. *The Medieval Legacy in the Battle of Oudenaarde (1708): The Impact and Change of the Medieval Landscape as a Preparatory Study for Archaeological Research*, Research Project (University of Leeds).
 - Van Durme, L. and Lachaert, P.J. 2008. 'De plaatsnamen in de buurt van het slagveld van 1708', in *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, ed. by Pieter-Jan Lachaert, Leuven: Davidsfonds, pp. 109-14.
 - Vilyn, C. 2000-2001. 'De Slag bij Oudenaarde', *Westerring (Eine, Heurne, Mullem)*, 27 (pp. 2-5), 28 (pp. 2-6), 29 (pp. 12-13) and 30 (pp. 12-13).
 - Weller, J. 1962. *Wellington in the Peninsula*. London, Greenhill

- Whitehead, R. 1996. Buckles 1200 – 1800. Greenlight Publishing

11. Bijlagen

A. Kaartbijlagen

- 1) Een gedetailleerde microtopografische kaart
- 2) Het inpassen van de resultaten van het archeologisch onderzoek op bovenstaande microtopografische kaart
- 3) Een gedetailleerde podologische kaart
- 4) CAI locaties op- en in de buurt van het slagveld
- 5) Een gedetailleerde kaart met met aanduiding van de resultaten van het onderzoek met een metaaldetector en eventuele andere prospectievondsten, met inbegrip van alle meetpunten
- 6) Een gedetailleerde kaart waarop het voorstel tot begrenzing van de te beschermen archeologische zone wordt weergegeven, met in onderlaag de actuele kadastrale percelen
- 7) Een gedetailleerde kaart met aanduiding van de wapen gerelateerde vondsten waarop het voorstel tot begrenzing van de te beschermen archeologische zone wordt weergegeven, met in onderlaag de actuele kadastrale percelen

B. Overige bijlagen

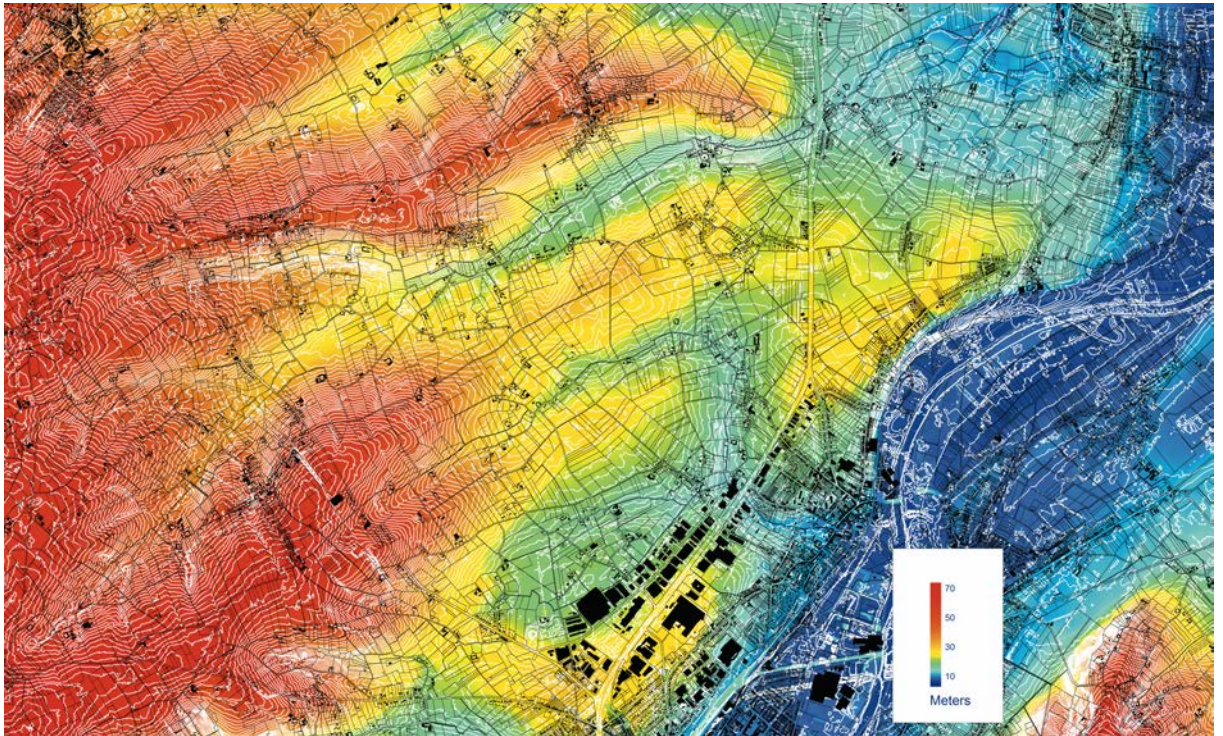
- 1) Concordantietabel
- 2) 3D beelden van het slagveld gebaseerd op het DHM
- 3) Voorbeeld van een dagelijks registratieblad
- 4) Tabel met alle kogels
- 5) CAI locaties op- en in de buurt van het slagveld

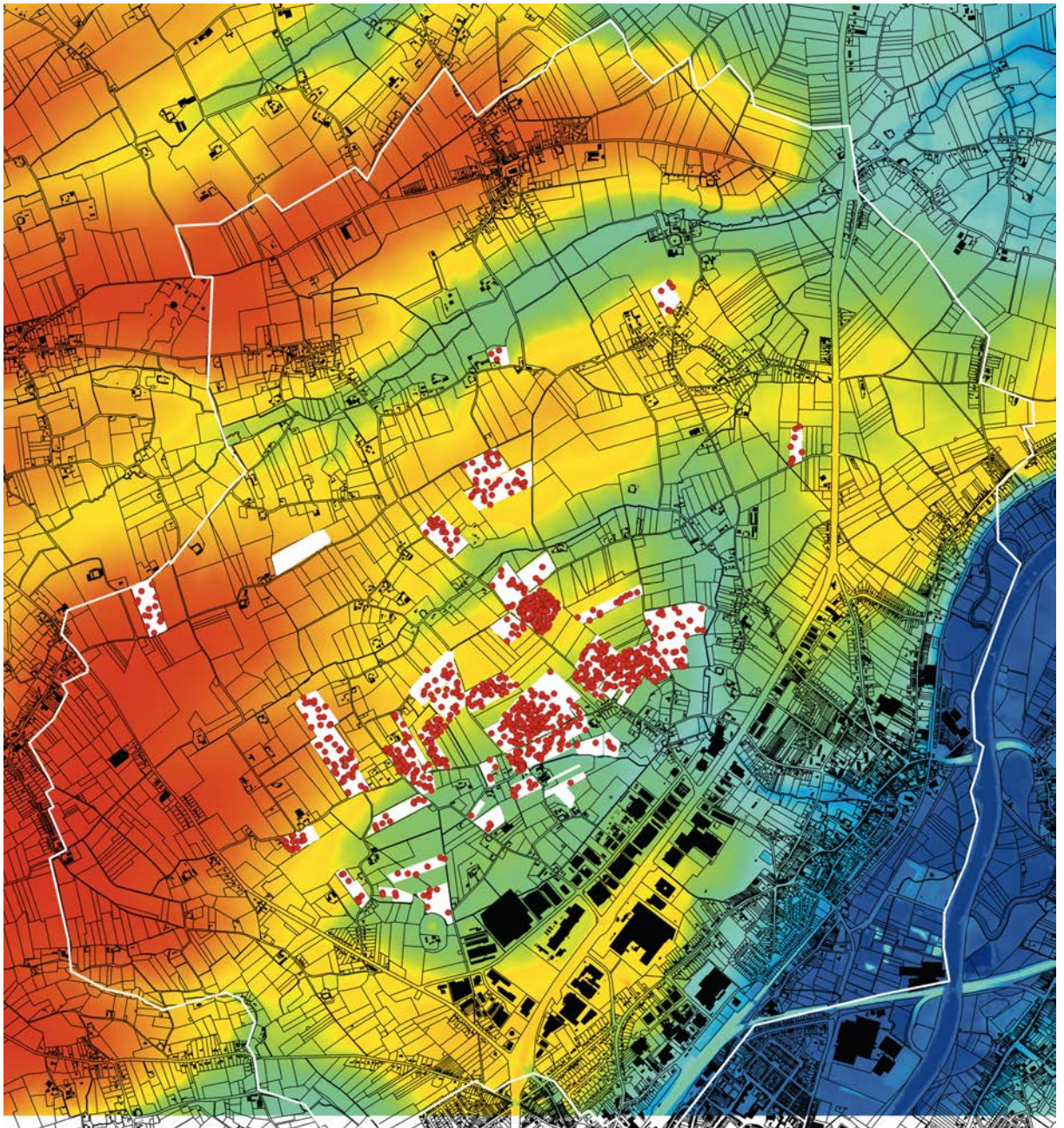
A. Kaartbijlagen

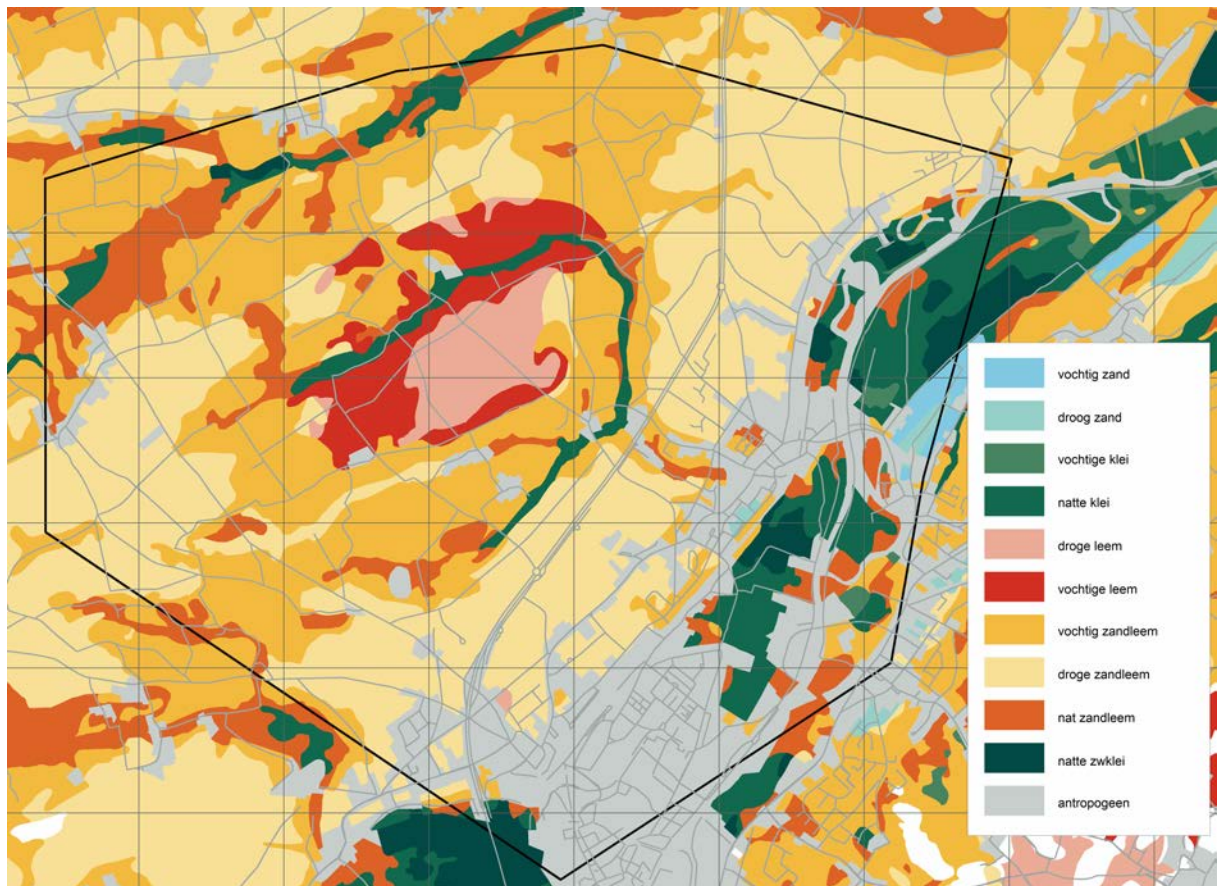
1) Een gedetailleerde microtopografische kaart

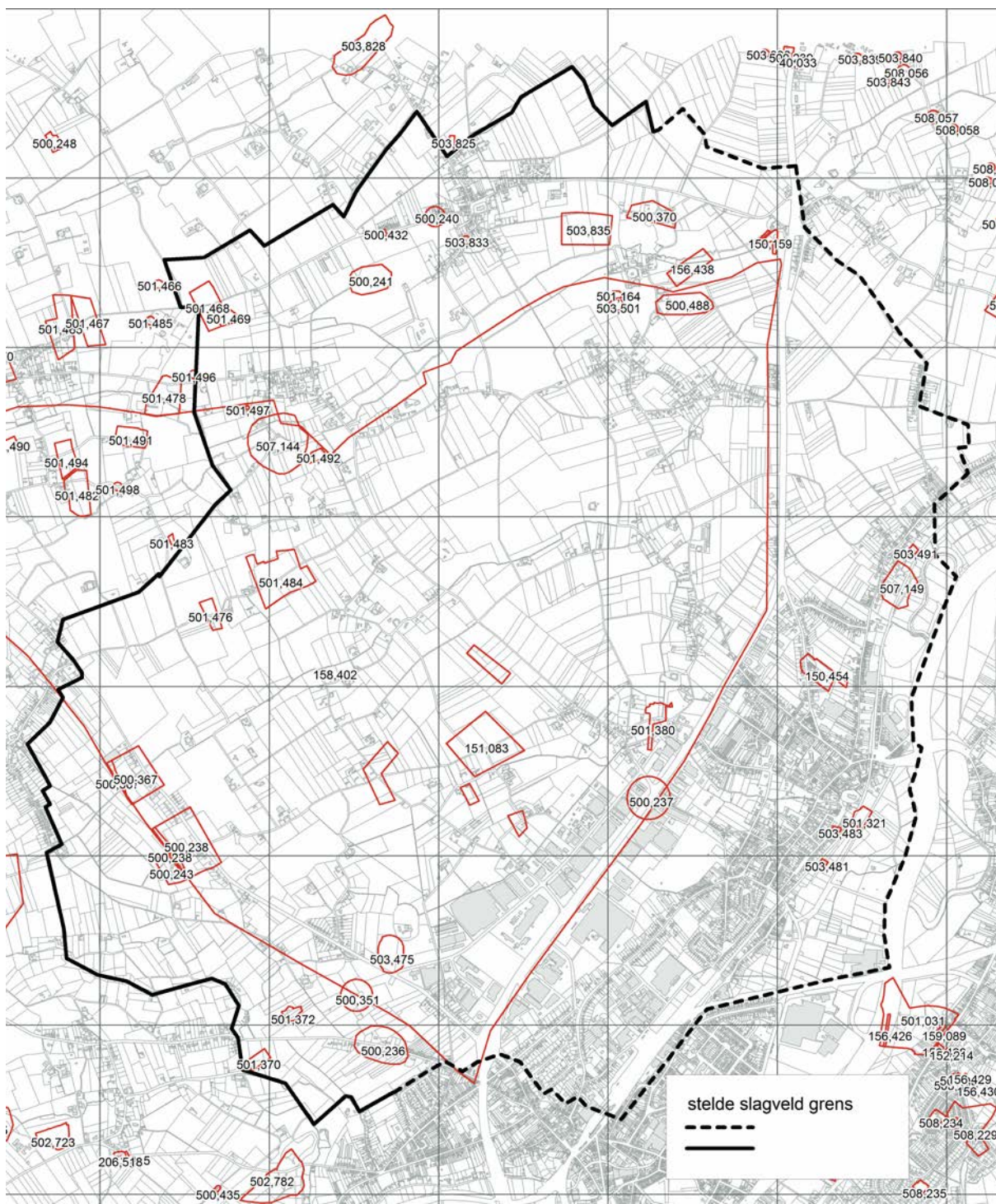
2) Het inpassen van de resultaten van het archeologisch onderzoek op bovenstaande microtopografische kaart

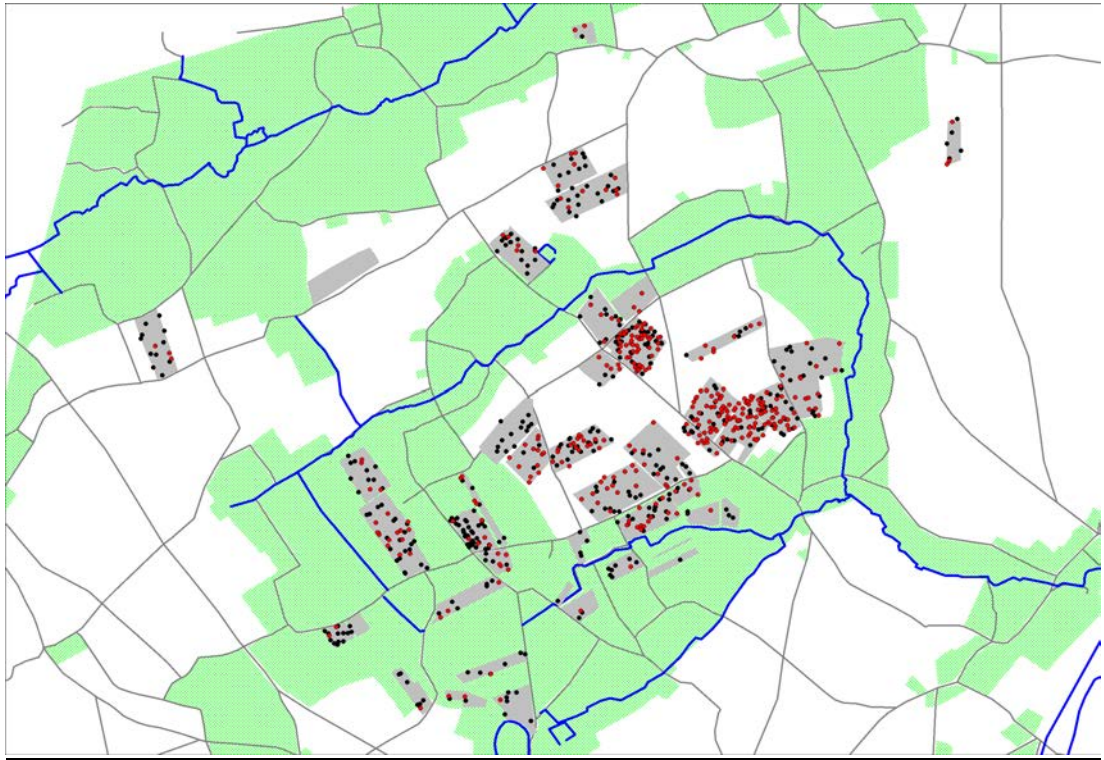
3) Een gedetailleerde podologische kaart

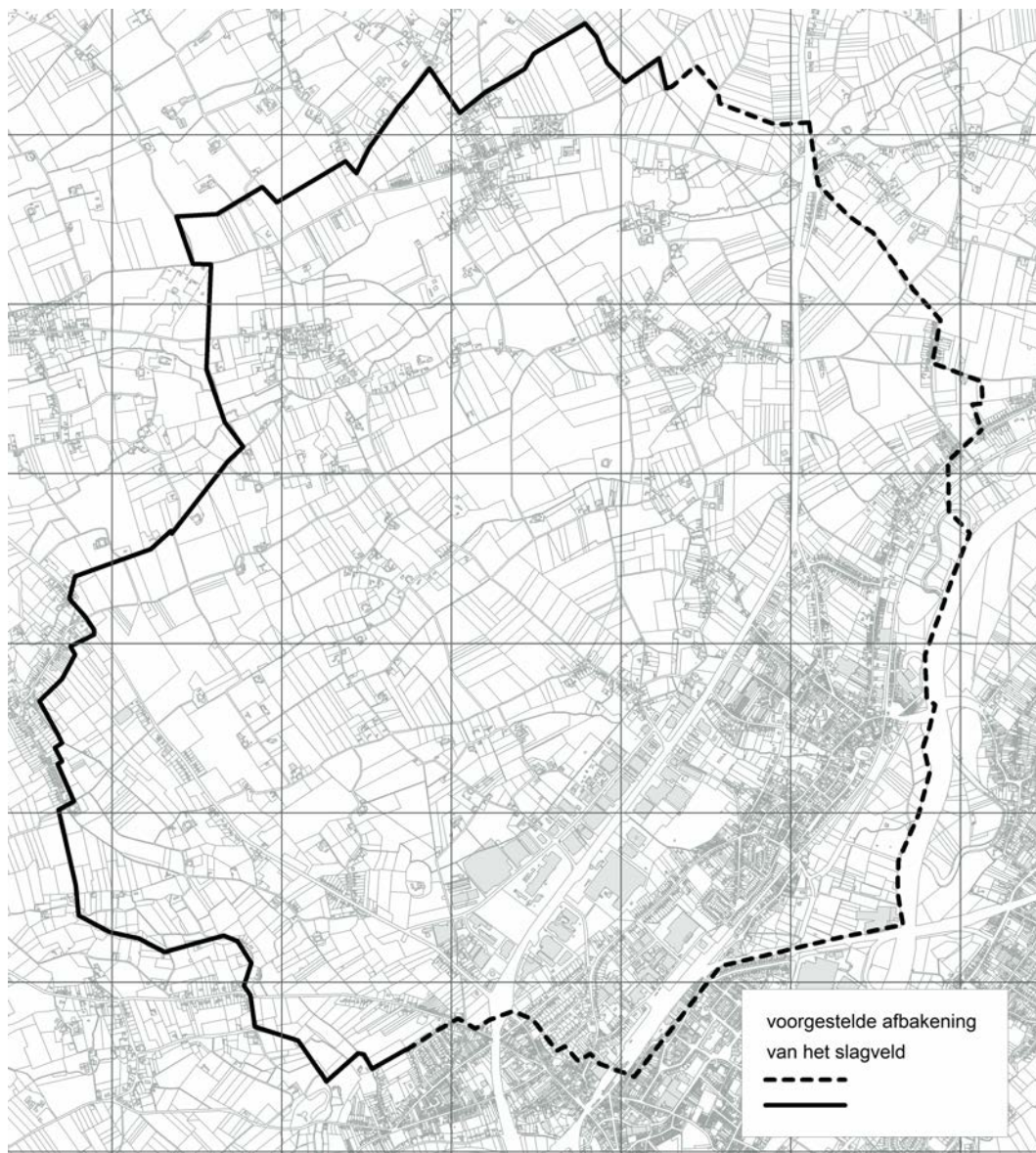
4) Een gedetailleerde kaart met zo nauwkeurig mogelijke aanduiding van alle oudere archeologische waarnemingen (CAI Locatienummers)

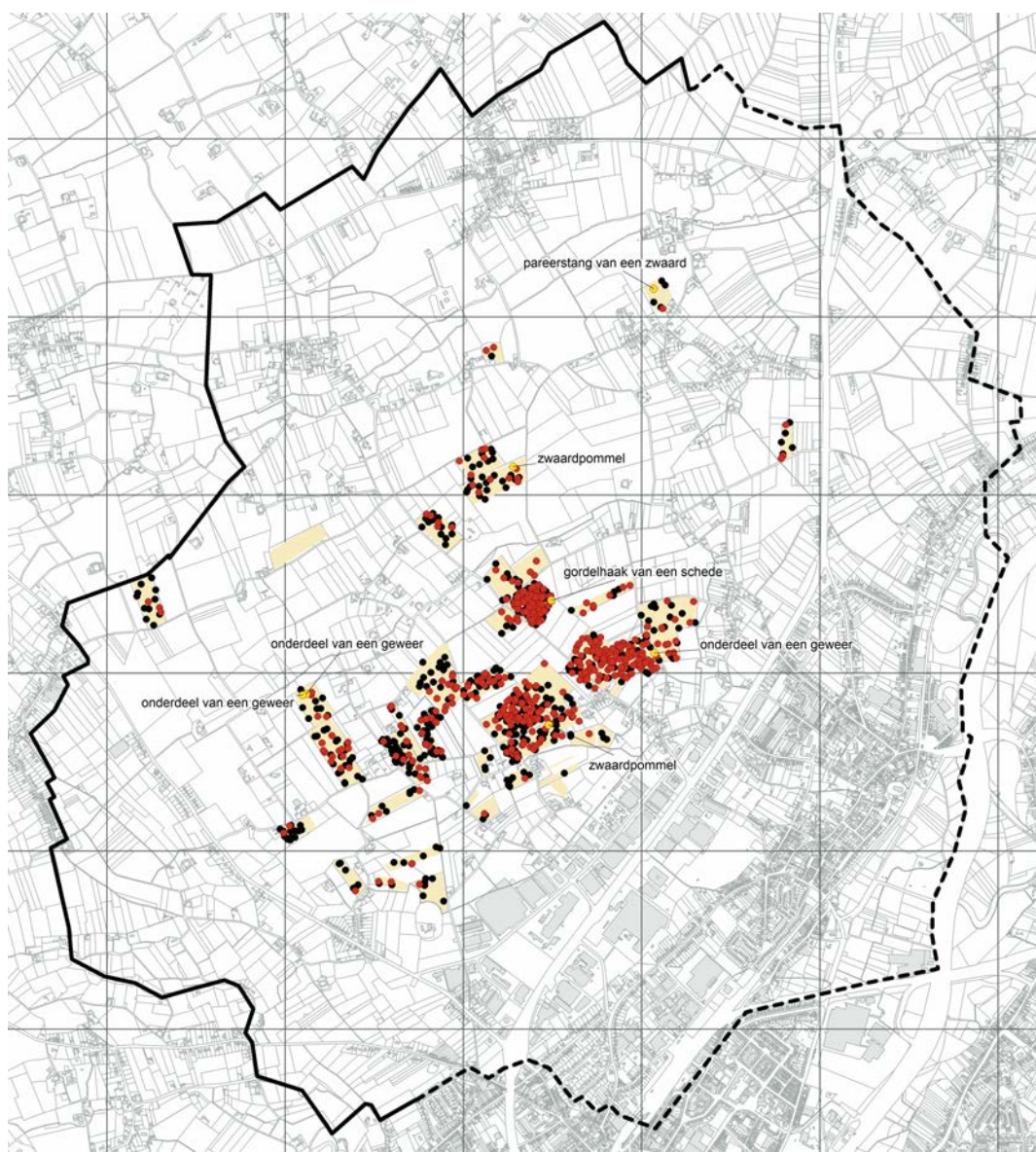
5) Een gedetailleerde kaart met met aanduiding van de resultaten van het onderzoek

- 6) Een gedetailleerde kaart waarop het voorstel tot begrenzing van de te beschermen archeologische zone wordt weergegeven, met in onderlaag de actuele kadastrale percelen

- 7) Een gedetailleerde kaart met aanduiding van de wapen gerelateerde vondsten waarop het voorstel tot begrenzing van de te beschermen archeologische zone wordt weergegeven, met in onderlaag de actuele kadastrale percelen

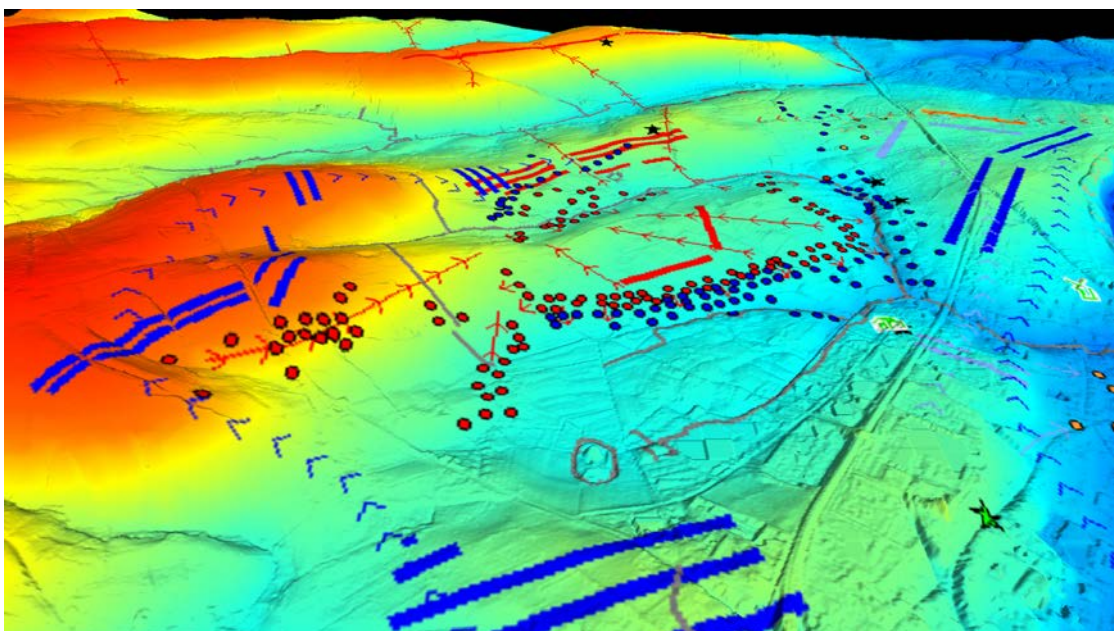
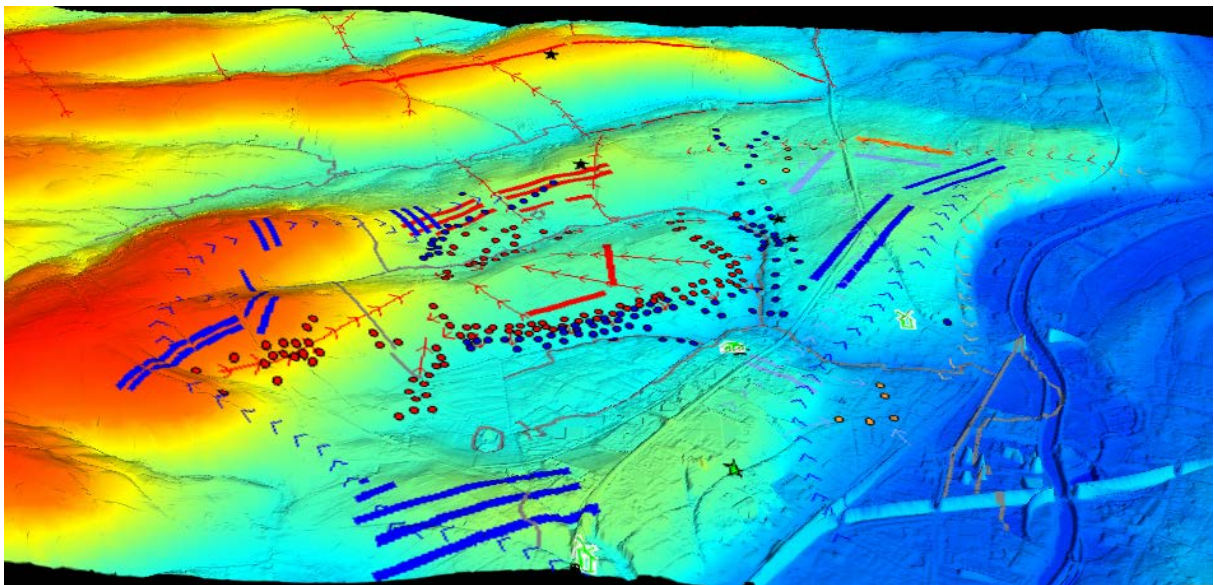
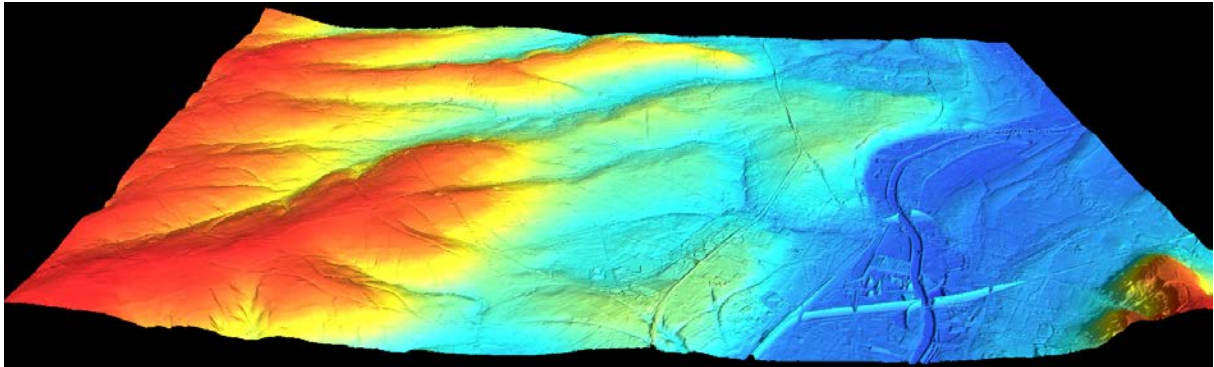
B. Overige bijlagen

1) Concordantietabel

2) 3D beelden van het slagveld gebaseerd op het DHM. Bron en eigendom DHM-gegevens: Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV)

3) Voorbeeld van een dagelijks registratieblad

field ③

METAL DETECTING RECONNAISSANCE: DAY RECORD SHEET

Battlefield: ~~BOSWORTH~~ ^{OUDENAARDE} Fieldwork Date: 15/09/11 Supervised by: G.F.

Field number: FIELD ① (from GIS) Accession Number:

Detectorist name	GPS number	Detector model	Non ferrous junk total
SAM WILSON	C	WHITES BLUE MAX 950	
COLIN PARKMAN	D	SUPER TRAQ	
AMANDA WYNNE	E	MINELAB EXPLORER	
BRYN GETHIN	B	MINELAB QUATTRO	
GLENN FOARD	A	MINELAB ETRAC	

Weather conditions	CLEAR + SUNNY. SLIGHT BREEZE
Soil moisture	SLIGHTLY DAMP
Cropping	BARE SOIL
Other field conditions	LOOSE TOPSOIL.
Signal quality	GOOD
Other issues	ELECTRIC FENCE DISTURBANCE. c. 3m

Field no. 003

Method .10m

Survey date - 15/09/2011

Supervisor - G. Foard

Cropping - ploughed earth

Ground conditions - ~~dry~~ damp, loosely compacted

Weather - sunny, ~~light~~ light breeze

Notes - electric fence disturbance < 3m

4) Tabel met alle kogels

Date	Find No.	Waymark	Weight (g)	Category	Description	Calculated Diameter (mm)
13/9/11	1	GF04	6.95	2	Minor	10.54
13/9/11	5	GF09	24.15	4	Massive	15.96
13/9/11	10	NB13	5.45	4	Massive	9.72
13/9/11	14	CP15	14.7	3	Major	13.53
13/9/11	33	SW08	20.35	3	Major	15.08
13/9/11	38	SW21	4.1	3	Major	8.84
14/9/11	43	CP04	19.5	2	Minor	14.86
14/9/11	44	CP15	20.8	3	Major	15.19
14/9/11	47	GF03	20.8	1	Possible	15.19
14/9/11	48	GF06	24.75	2	Minor	16.09
14/9/11	49	GF12	7.2	1	Possible	10.66
14/9/11	52	GF04	19.9	1	Possible	14.97
14/9/11	54	GF17	8.4	3	Major	11.23
14/9/11	55	GF13	30.45	3	Major	17.24
14/9/11	66	SW16	2.95	2	Minor	7.92
14/9/11	72	SW04	6.65	3	Major	10.38
14/9/11	73	SW03	14.2	2	Minor	13.37
14/9/11	74	SW19	17.4	1	Possible	14.31
14/9/11	75	SW06	17.4	3	Major	14.31
15/9/11	84	SW03	8.95	3	Major	11.47
15/9/11	89	BRG04	14.3	1	Possible	13.40
16/9/11	92	BRG16	18.55	2	Minor	14.62
16/9/11	95	BRG13	24.25	2	Minor	15.98
16/9/11	96	BRG05	19.2	2	Minor	14.79
16/9/11	97	BRG17	19.5	2	Minor	14.86
16/9/11	99	BRG02	19.15	2	Minor	14.77
16/9/11	100	BRG07	24	1	Possible	15.93
16/9/11	102	BRG11	7.4	2	Minor	10.76
16/9/11	104	CP18	9.7	4	Massive	11.78
16/9/11	105	CP05	26.05	3	Major	16.37
16/9/11	106	CP08	23.3	2	Minor	15.77
16/9/11	107	CP07	22.15	1	Possible	15.51
16/9/11	108	CP11	25.1	2	Minor	16.17
16/9/11	109	CP14	25.6	3	Major	16.28
16/9/11	110	CP16	18.6	3	Major	14.63
16/9/11	113	SW17	19.45	2	Minor	14.85
16/9/11	115	SW12	23.7	3	Major	15.86
16/9/11	117	SW21	21.55	2	Minor	15.37
16/9/11	119	SW11	19.2	2	Minor	14.79
16/9/11	120	SW07	19.3	1	Possible	14.81
16/9/11	121	SW06	19.35	3	Major	14.83
16/9/11	124	ADW16	23.4	1	Possible	15.80
16/9/11	125	ADW06	5.75	2	Minor	9.89
16/9/11	127	ADW12	18.75	2	Minor	14.67
16/9/11	129	ADW02	25.1	1	Possible	16.17
16/9/11	130	ADW03	16.85	3	Major	14.16
16/9/11	131	ADW13	17.15	1	Possible	14.24
16/9/11	132	GF06	25.65	3	Major	16.29
16/9/11	133	GF02	18.25	2	Minor	14.54
16/9/11	134	GF21	21.55	2	Minor	15.37
16/9/11	137	GF30	19.25	2	Minor	14.80
16/9/11	139	GF04	19.7	3	Major	14.91

16/9/11	140	GF20	21.65	4	Massive	15.39
16/9/11	146	GF07	18.75	2	Minor	14.67
16/9/11	147	GF19	18.4	3	Major	14.58
19/9/11	153	CP09	10.05	1	Possible	11.92
19/9/11	154	SW07	4.7	3	Major	9.25
19/9/11	167	ADW06	18.35	3	Major	14.57
19/9/11	170	ADW07	13.7	3	Major	13.21
20/9/11	172	ADW06	18	1	Possible	14.47
20/9/11	173	ADW07	25.15	3	Major	16.18
20/9/11	175	ADW02	27.45	3	Major	16.66
20/9/11	177	ADW09	29.1	2	Minor	16.99
20/9/11	178	CP02	19.65	1	Possible	14.90
20/9/11	179	CP10	19.05	2	Minor	14.75
20/9/11	180	CP03	7.65	1	Possible	10.88
20/9/11	181	CP20	13.1	3	Major	13.02
20/9/11	182	CP14	8.05	3	Major	11.07
20/9/11	183	CP06	11.95	4	Massive	12.63
20/9/11	187	CP18	17.9	4	Massive	14.45
20/9/11	188	CP23	19.85	2	Minor	14.95
20/9/11	191	SW17	11.1	1	Possible	12.32
20/9/11	197	SW30	23.2	4	Massive	15.75
20/9/11	199	SW21	21.05	3	Major	15.25
20/9/11	200	SW03	21.3	2	Minor	15.31
20/9/11	203	SW25	6.25	2	Minor	10.17
20/9/11	204	SW35	16.65	4	Massive	14.10
20/9/11	205	SW22	11.85	2	Minor	12.59
20/9/11	210	SW02	10.55	3	Major	12.11
20/9/11	211	SW07	19.95	2	Minor	14.98
21/9/11	212	ADW06	25.9	1	Possible	16.34
21/9/11	214	ADW09	18.05	3	Major	14.49
21/9/11	214	ADW13	24.15	2	Minor	15.96
21/9/11	215	ADW03	28.5	3	Major	16.87
21/9/11	216	ADW17	18.7	2	Minor	14.66
21/9/11	217	ADW16	19.9	2	Minor	14.97
21/9/11	226	SW10	6.8	3	Major	10.46
21/9/11	230	SW16	21.1	4	Massive	15.26
21/9/11	231	SW03	20.5	3	Major	15.11
21/9/11	232	SW15	32.5	1	Possible	17.62
21/9/11	233	SW13	28.6	3	Major	16.89
21/9/11	233	SW06	28.7	2	Minor	16.91
21/9/11	235	CP07	25.05	3	Major	16.16
21/9/11	236	CP09	22.55	2	Minor	15.60
21/9/11	238	CP14	29.35	2	Minor	17.03
21/9/11	239	CP02	26.1	3	Major	16.38
21/9/11	240	CP10	6.8	2	Minor	10.46
21/9/11	243	LU05	25.85	3	Major	16.33
23/9/11	267	CP20	17.85	3	Major	14.43
26/9/11	272	ADW09	21.1	1	Possible	15.26
26/9/11	273	ADW02	19.6	2	Minor	14.89
26/9/11	274	CP23	28.25	2	Minor	16.82
26/9/11	279	CP19	10.65	2	Minor	12.15
26/9/11	280	CP13	24.65	1	Possible	16.07
27/9/11	283	CP11	30.65	1	Possible	17.28
27/9/11	284	CP14	21.95	1	Possible	15.46
29/9/11	287	CP13	26	1	Possible	16.36
30/9/11	293	CP08	25.85	3	Major	16.33
3/10/11	296	ADW16	25.55	3	Major	16.27
3/10/11	300	CP20	29.05	2	Minor	16.98

3/10/11	302	CP11	17.65	2	Minor	14.38
3/10/11	303	CP12	25	1	Possible	16.15
5/10/11	306	ADW03	23.6	2	Minor	15.84
5/10/11	309	CP10	21.15	1	Possible	15.27
5/10/11	310	CP02	22.65	2	Minor	15.62
6/10/11	314	CP10	21.05	3	Major	15.25
16/10/11	316	AB03	20.5	2	Minor	15.11
6/10/11	320	ADW10	5.5	1	Possible	9.75
7/10/11	326	AB04	6.9	1	Possible	10.51
7/10/11	327	AB05	7.8	3	Major	10.95
7/10/11	329	CP12	8.65	3	Major	11.34
10/10/11	338	CP12	26.1	3	Major	16.38
11/10/11	341	ADW49	24.05	2	Minor	15.94
11/10/11	346	ADW46	25.05	3	Major	16.16
11/10/11	353	BR41	26.05	3	Major	16.37
11/10/11	354	BR35	19.1	2	Minor	14.76
11/10/11	355	BR34	14.8	3	Major	13.56
11/10/11	356	BR31	29.35	3	Major	17.03
11/10/11	357	BR30	31.65	1	Possible	17.47
11/10/11	358	BR39	22.8	2	Minor	15.66
11/10/11	363	CP02	18.2	2	Minor	14.53
11/10/11	364	CP16	19.45	3	Major	14.85
11/10/11	365	CP12	27.45	2	Minor	16.66
11/10/11	366	CP07	24.25	2	Minor	15.98
11/10/11	367	CP13	22.25	2	Minor	15.53
12/10/11	370	SV07	23.7	2	Minor	15.86
12/10/11	375	ADW11	23.05	3	Major	15.72
12/10/11	376	ADW08	26.15	2	Minor	16.39
12/10/11	377	BR02	21.15	2	Minor	15.27
12/10/11	378	BR11	13.9	4	Massive	13.28
12/10/11	381	CP13	12.5	2	Minor	12.82
12/10/11	382	CP16	9.7	3	Major	11.78
12/10/11	386	CP19	26.6	2	Minor	16.49
13/10/11	388	ADW03	8.9	3	Major	11.44
13/10/11	391	ADW02	9.65	2	Minor	11.76
13/10/11	400	CP06	28.8	3	Major	16.93
14/10/11	401	BR03	29.7	3	Major	17.10
14/10/11	402	BR10	29.65	2	Minor	17.09
14/10/11	404	AB18	28.15	2	Minor	16.80
14/10/11	408	CP11	30.1	1	Possible	17.18
14/10/11	411	CP19	19.25	4	Massive	14.80
14/10/11	414	CP20	18.7	4	Massive	14.66
14/10/11	417	CP04	12.2	1	Possible	12.71
14/10/11	418	BDV25	20.1	2	Minor	15.02
14/10/11	419	BDV15	20.15	1	Possible	15.03
14/10/11	420	BDV18	22.05	3	Major	15.49
14/10/11	422	BDV30	27	2	Minor	16.57
14/10/11	423	BDV19	25.6	3	Major	16.28
14/10/11	430	BDV12	18.9	2	Minor	14.71
17/10/11	431	BR19	30.1	2	Minor	17.18
17/10/11	434	BR11	17.8	4	Massive	14.42
17/10/11	446	CP03	24.25	1	Possible	15.98
17/10/11	447	ADW12	28.7	2	Minor	16.91
17/10/11	449	ADW09	10.1	2	Minor	11.94
17/10/11	452	ADW07	27.95	2	Minor	16.76
17/10/11	453	ADW02	26.09	2	Minor	16.38
18/10/11	454	ADW02	19.55	3	Major	14.88
18/10/11	455	ADW10	26.05	2	Minor	16.37

18/10/11	456	ADW03	19.85	1	Possible	14.95
18/10/11	460	ADW09	27.35	2	Minor	16.64
18/10/11	461	ADW05	23.55	3	Major	15.83
18/10/11	465	AB08	24.75	3	Major	16.09
18/10/11	467	AB23	18.9	1	Possible	14.71
19/10/11	473	SV02	24.85	2	Minor	16.12
19/10/11	474	SV03	29.7	1	Possible	17.10
19/10/11	475	SV10	26.2	1	Possible	16.40
19/10/11	476	SV09	27.5	2	Minor	16.67
19/10/11	480	BR07	25.35	2	Minor	16.22
19/10/11	481	BR22	20.95	2	Minor	15.22
19/10/11	482	BR11	27.7	2	Minor	16.71
19/10/11	484	ADW17	26.5	2	Minor	16.46
19/10/11	485	ADW20	26.3	1	Possible	16.42
19/10/11	486	ADW07	26.15	1	Possible	16.39
19/10/11	487	ADW13	27.4	1	Possible	16.65
19/10/11	488	ADW02	17.5	1	Possible	14.34
19/10/11	489	ADW14	26.6	2	Minor	16.49
21/10/11	492	ADW05	19.25	1	Possible	14.80
21/10/11	493	ADW04	24.55	2	Minor	16.05
21/10/11	504	CP02	15.2	4	Massive	13.68
21/10/11	505	CP03	26.7	3	Major	16.51
21/10/11	506	CP05	17.35	4	Massive	14.30
21/10/11	507	CP09	19.15	1	Possible	14.77
21/10/11	508	CP08	10.05	3	Major	11.92
24/10/11	509	BB03	25.55	2	Minor	16.27
24/10/11	510	AB28	16.05	1	Possible	13.93
24/10/11	511	AB06	24.6	2	Minor	16.06
24/10/11	512	AB07	19.4	2	Minor	14.84
24/10/11	513	AB02	22	1	Possible	15.47
24/10/11	514	AB27	23.3	2	Minor	15.77
24/10/11	515	AB19	23.9	3	Major	15.91
24/10/11	516	AB22	25.55	3	Major	16.27
24/10/11	519	AB05	24	2	Minor	15.93
24/10/11	520	AB26	29.6	2	Minor	17.08
24/10/11	522	AB09	10.6	2	Minor	12.13
24/10/11	523	AB04	28.15	3	Major	16.80
24/10/11	524	AB15	18.2	2	Minor	14.53
24/10/11	526	AB17	26.4	3	Major	16.44
24/10/11	527	AB25	28.05	1	Possible	16.78
24/10/11	528	ADW18	26.05	3	Major	16.37
24/10/11	529	ADW06	24.05	2	Minor	15.94
24/10/11	533	ADW 17	23.25	3	Major	15.76
24/10/11	534	ADW05	26.5	2	Minor	16.46
24/10/11	536	ADW02	19.65	3	Major	14.90
24/10/11	537	ADW13	30.6	3	Major	17.27
24/10/11	539	ADW12	18.6	3	Major	14.63
24/10/11	540	ADW07	25.95	2	Minor	16.35
24/10/11	541	ADW04	28.6	2	Minor	16.89
24/10/11	542	ADW16	28.95	3	Major	16.96
24/10/11	543	ADW10	24.6	2	Minor	16.06
24/10/11	544	ADW27	23.45	3	Major	15.81
24/10/11	545	CP04	9.3	3	Major	11.61
24/10/11	546	CP10	6.55	2	Minor	10.33
24/10/11	547	CP17	25.7	3	Major	16.30
24/10/11	548	CP07	20.95	1	Possible	15.22
24/10/11	549	CP05	28.4	2	Minor	16.85
24/10/11	550	CP06	21.55	3	Major	15.37

24/10/11	553	BR08	25.2	3	Major	16.19
24/10/11	555	BR15	24.65	3	Major	16.07
24/10/11	556	BR05	26.05	3	Major	16.37
24/10/11	560	BR17	25.45	3	Major	16.24
24/10/11	562	BR09	27.9	3	Major	16.75
24/10/11	563	BR14	16.75	2	Minor	14.13
24/10/11	564	BR03	19.8	2	Minor	14.94
25/10/11	565	ADW02	23.15	2	Minor	15.74
25/10/11	569	AB11	26.45	3	Major	16.45
25/10/11	571	AB09	18.55	4	Massive	14.62
25/10/11	572	AB10	7.65	2	Minor	10.88
25/10/11	575	AB06	31.15	2	Minor	17.38
25/10/11	577	CP05	28.55	1	Possible	16.88
25/10/11	578	CP06	24.25	3	Major	15.98
25/10/11	580	CP11	20.15	3	Major	15.03
25/10/11	583	CP16	23.55	3	Major	15.83
23/10/11	584	CP12	23.1	2	Minor	15.73
25/10/11	587	BR08	24.6	1	Possible	16.06
25/10/11	591	BR13	26.05	3	Major	16.37
26/10/11	596	ADW02	19.75	3	Major	14.93
26/10/11	598	ADW12	29.8	3	Major	17.12
26/10/11	599	AB02	25.2	4	Massive	16.19
26/10/11	602	CP06	27.45	2	Minor	16.66
26/10/11	606	CP05	12.15	1	Possible	12.70
26/10/11	608	BR04	16	4	Massive	13.92
27/10/11	611	AB03	27.55	3	Major	16.68
28/10/11	618	BR07	20.5	1	Possible	15.11
28/10/11	622	BR11	19.4	1	Possible	14.84
28/10/11	626	ADW11	20.55	3	Major	15.13
28/10/11	627	ADW10	20.15	3	Major	15.03
28/10/11	628	ADW07	18.7	3	Major	14.66
28/10/11	630	CP08	19.8	2	Minor	14.94
31/10/11	631	BR15	26.75	2	Minor	16.52
31/10/11	632	BR16	33.3	3	Major	17.77
31/10/11	633	BR07	19.6	1	Possible	14.89
31/10/11	634	BR13	25.6	2	Minor	16.28
31/10/11	637	AB06	24.85	3	Major	16.12
31/10/11	638	AB02	10.9	1	Possible	12.24
31/10/11	641	ADW09	17.55	2	Minor	14.35
31/10/11	642	ADW06	14.2	3	Major	13.37
31/10/11	643	CP05	17.25	2	Minor	14.27
31/10/11	644	CP02	19.6	2	Minor	14.89
31/10/11	646	CP10	22.9	2	Minor	15.68
2/11/11	650	CP09	5.4	3	Major	9.69
2/11/11	652	BR15	22.3	2	Minor	15.54
2/11/11	654	BR13	17.25	2	Minor	14.27
2/11/11	655	BR16	11.2	3	Major	12.36
2/11/11	656	BR06	20.25	2	Minor	15.05
2/11/11	658	BR05	19.05	3	Major	14.75
2/11/11	659	BR10	14.3	1	Possible	13.40
2/11/11	660	AB10	17.25	1	Possible	14.27
2/11/11	664	ADW04	19.05	3	Major	14.75
3/11/11	704	BR27	28.7	1	Possible	16.91
3/11/11	706	BR09	22.85	3	Major	15.67
3/11/11	707	BR37	18.85	2	Minor	14.70
3/11/11	708	BR31	22.15	2	Minor	15.51
3/11/11	713	BR23	25.6	3	Major	16.28
3/11/11	714	BR36	26.45	3	Major	16.45

3/11/11	716	BR41	24.35	3	Major	16.01
3/11/11	717	BR12	26.75	2	Minor	16.52
3/11/11	717	BR03	24.5	2	Minor	16.04
3/11/11	720	BR15	24.05	2	Minor	15.94
3/11/11	721	BR24	20	1	Possible	14.99
3/11/11	723	GF13	21.85	1	Possible	15.44
3/11/11	729	GF12	22.6	2	Minor	15.61
3/11/11	740	XR13	7.4	2	Minor	10.76
4/11/11	747	XR04	16.6	2	Minor	14.09
4/11/11	756	GF03	19.85	1	Possible	14.95
4/11/11	760	GF08	15.7	3	Major	13.83

